מיט וואָרט און מעשׂים

לערנבוך
פֿאַר וויַיטהאַלטערס

חנן באָרדין

מאַסינקען

אין אָנדענק

פֿאַראַן אַזאַ ציַיט אָדער אומציַיט פֿון תחית־המתים,
און דאָרטן דערזע איך: ווי קינדערלעך אונטער טליתים
באַוועגן זיך ייִדישע ווערטער וואָס זיַינען פֿאַרזונקען,
און ליכטיק ווערט פּלוצעם די זונשיַין פֿון זייערע פֿונקען.

אַבֿרהם סוצקעווער

תוכן

אַ וואָרט פֿריִער 11

ערשטע לעקציע 13
דער ייִד וואָס חאָט חרובֿ געמאַכט דעם טעמפּל (אַבֿרהם רייזען).
פּאָסעסיוו פֿראָנאָמען.
זיַין אַ ייִד (אַהרן צייטלין). זעקס שורות (אַהרן צייטלין).

צווייטע לעקציע 22
אַ ייִדיש קינד (שלום אַש).
אַספּעקטן פֿון ווערב.
בייַ די וויַסע טישן (מאַני לייב).

דריטע לעקציע 35
אויב נישט נאָך העכער (יצחק־לייבוש פּרץ).
קאָנסטרוקציע אַקוזאַטיוו מיטן אינפֿיניטיוו. פּאָסטפּאָזיציעס.

פֿערטע לעקציע 43
אָן ליבע (אַבֿרהם רייזען).
קאָנסטרוקציע **פֿון/פֿאַר ... וועגן**.
אָדם (צילה דראַפֿקין). וויַס ווי דער שניי (צילה דראַפֿקין).

פֿינפֿטע לעקציע 51
מיַין ערשטער דעפּאָזיט (משה נאַדיר).
פּאַרטיקלען **טאָ** און **זשע**.

זעקסטע לעקציע 56
שלום־בית (יצחק־לייבוש פּרץ).
"שטאָף"־אַדיעקטיוון.
זיי... (מאַני לייב).

זיבעטע לעקציע 63
מיר איז גוט — איך בין אַ יתום! (שלום־עליכם).
טאַוווטאָלאָגישער אינפֿיניטיוו.
דער גאַסן־פּויקער (משה־לייב האַלפּערן).

אַכטע לעקציע 73
פֿיר דורות — פֿיר צוואָות (יצחק־לייבוש פּרץ).
פּאַסיוו קאָנסטרוקציע.
אַבֿרהם אָבֿינו מוסרט לוטן (איציק מאַנגער).
יעקבֿ אָבֿינו באַגעגנט זיך מיט רחלען (איציק מאַנגער).
יעקבֿ אָבֿינו לערנט מיט זיַינע זין "מכירת־יוסף" (איציק מאַנגער).

נייַנטע לעקציע 89
דער אַמאָליקער סאָציאַליסט (אַבֿרהם רייזען).
עטלעכע אינטערראָגאַטיוו־רעלאַטיווע פראָנאָמען. רעלאַטיווע זאַצן.
אויף דער פֿינפֿטער עוועניו (מאַני לייב).

צענטע לעקציע 98
וויַבערשע שרעק (אַבֿרהם רייזען).
+ אַדווערביאַלער סופֿיקס **-ערהייט**. אַדווערביאַלער סופֿיקס **-וויַז**.
אַ פֿאָלקסמאָטיוו (לייב נויַדוס).

עלפֿטע לעקציע 108
אין קאַר (יוסף אָפּאַטאָשו).
אל חנון (קאַדיע מאָלאָדאָווסקי). יונה (קאַדיע מאָלאָדאָווסקי).

צוועלפֿטע לעקציע 115
די פֿרוי אין דער שטרויענער פּאַטאַמע (אַבֿרהם סוצקעווער).
סובסטאַנטיוויישע צונויפֿהעפֿטן און סמיכותן.
✓ אונטער דיַינע וויַיסע שטערן (אַבֿרהם סוצקעווער).

דרייצנטע לעקציע 127
וועג איך בין ראָטשילד (שלום־עליכם).
קאָנסטרוקציע **זאָלן** מיטן אינפֿיניטיוו.

פֿערצנטע לעקציע 139
דער טאַטע פֿאָרט קיין אַמעריקע (משה נאַדיר).
אַדווערבן מיטן פֿרעפֿיקס **דער־**.
כ׳האָב זיך יאָרן געוואַלגערט (איציק מאַנגער).

פֿופֿצנטע לעקציע 147
אַ קליינער זומער־האָמאַן (משה נאַדיר).
✓ דאָס ניצן פּאַרטיציפּ עליפּטיש. פּאַרטיציפּן ווי אַדיעקטיוון און אַדווערבן.
תאוות־פֿונקען (לייב נויַדוס).

זעכצנטע לעקציע 158
גאָלדענע זשופּיצלעך און מאַרצעפּאַנעס (יצחק באַשעוויס-זינגער).
✓ קאָנסטרוקציע **זיין** מיטן פּאַרטיציפּ.
דאָס ליד פֿון דער גאָלדענער פּאַווע (איציק מאַנגער).

זיבעצנטע לעקציע 168
באָנטשע שוויג (יצחק־לייבוש פרץ).
אַדווערביאַלע סופֿיקסן **-ן** און **-ס**. אַדווערביאַלע פרעפֿיקסן.
שטילער, שטילער (מאַני לייב).

אַכצנטע לעקציע 180
זעלמעניאַנער (משה קולבאַק).
ניט בייגעוודיקע אַדיעקטיוון.
געזען האָב איך יידישע ווערטער (משה קולבאַק).

ניינצנטע לעקציע 191
די קישן־מאַכערין (באָריס סאַנדלער).
גראַמאַטישער מין פֿון סובסטאַנטיוון.
אין ווינטער־פֿאַרנאַכטן (דוד האָפֿשטיין). אין יידישן וואָרט (דוד האָפֿשטיין).

צוואַנציקסטע לעקציע 216
וואַנדאַ (יצחק באַשעוויס-זינגער).
לאַנגפֿאַרגאַנגענע צייַט. צווייטע קומעדיקע צייַט.
די צווייטע ראַפסאָדיע (לייב נייַדוס).

איין און צוואַנציקסטע לעקציע 229
מענטשן און געטער (שלום אַש).
פּאַרטיקל **צו** בייַ אינפֿיניטיוון.
צום גויישן פּאָעט (מאַני לייב).

אַ וואָרט פֿריִער

מיט וואָרט און מעשׂים איז אַ לערנבוך באַשטימט פֿאַר סטודענטן וואָס געפֿינען זיך אויף אַוואַנסירטע שטאַפֿלען פֿונעם ייִדיש־לימוד. דאָס בוך איז פֿאַרטראַכט ווי אַ המשך צו אוריאל ווײַנרײַכס College Yiddish — דעם תּנך פֿאַר ייִדיש־אָנהייבערס.

דאָס בוך איז כּולל איין און צוואַנציק לעקציעס. יעדער לעקציע האַלט זיך בדרך־כּלל בײַ דער זעלביקער סכעמע. זי נעמט אַרײַן אַ פּראָזאַישן טעקסט אין איינעם מיט פֿראַגעס צו אים און לעקסישע גענעטונגען, אַ גראַמאַטישן טייל מיט געהעריקע גענעטונגען און סיִרובֿ איין אָדער מער פּאָעטישע ווערק.

די עלפֿטע לעקציע, וואָס געפֿינט זיך אין מיטן קורס, איז אָן דעם גראַמאַטישן טייל.

די פּראָזאַישע טעקסטן זײַנען זייער לײַכט אַדאַפּטירט. זיי שטעלן מיט זיך פֿאָר קורצע דערציילונגען אָדער אויסצוגן פֿון גרעסערע ווערק געבראַכטע אויף אַזאַ אופֿן, אַז זייער ליטעראַרישע קאָנטעקסטועלע בינדיקייט ווערט אויפֿגעהיט.

די פּאָעטישע ווערק זײַנען, פֿאַרשטייט זיך, ניט באַאַרבעט.

פונקט ווי צו יעדער סדרה פֿון דער וואָך איז דאָ אַ הפֿטורה וואָס איז נאָענט צו איר אינהאַלטלעך אָדער אַסאָציאַטיוו, אַזוי איז כּמעט יעדער פּראָזעטעקסט באַגלייט מיט איין אָדער מער לידער וואָס אַנטפּלעקן אַ בשותּפֿותדיקע טעמע, שטימונג א״א.

די טעקסטן פֿון אַלע לעקציעס זײַנען אָריגינעלע ווערק פֿון דער קלאַסישער און מאָדערנער ייִדישער ליטעראַטור: פֿון שלום־עליכם און פֿרץ ביז סוצקעווער און באַשעוויס. איך האָב געשטרעבט צו געבן ווי וויַיט מעגלעך אַ בריַיטערן דיאַפּאַזאָן פֿון מחברים, פֿון פֿאַרשיידענע ליטעראַרישע ריכטונגען, פֿאָרצושטעלן פֿלערלי טעמעס וואָס די ייִדישע ליטעראַטור האָט זיי אָנגעריט.

אָבער דאָס וויכטיקסטע ביַים אויסקלײַבן די פּראָזאַישע טעקסטן זײַנען געווען זייערע שפּראַכלעכע כאַראַקטעריסטיקעס — סיִאיז דאָך אַ לערנבוך פֿאַר שפּראַך און ניט קיין ליטעראַרישע כרעסטאָמאַטיע.

דער ציל איז צו געבן דעם סטודענט אַ ווערק וואָס ער וועט זײַן ביכולת עס איבערצולייענען מיט אַ ווערטערבוך אין איין אָדער צווויי מאָל.

קיין וואָקאַבולאַר צום טעקסט, ווי סיִפּירט זיך געווײַנטלעך, ווערט ניט געגעבן איבער צווויי סיבות: ערשטנס קען מען ניט פֿאָרויסזען דעם לעקסישן באַגאַזש פֿון אַ סטודענט אַ וויַיטהאַלטער, און צווייטנס, כּגלייב, אַז אַזוי אַרום געווײַנט ער זיך צו צו ניצן אַ רעגולערן ווערטערבוך.

די גראַמאַטישע טעמעס האָב איך אויסגעקליבן ניט צופֿעליק. מע רעכנט אַז דעם גרונטבאַגאַזש פֿון ייִדישער גראַמאַטיק האָט דער סטודענט געשעפט פֿון College Yiddish און מײַן וואָרט בײַ וואָרט. דערפֿאַר ווערן אין דעם בוך פֿונאַנדערגעאַרבעט נײַע, פֿריִער ניט־דערמאָנטע אָדער נאָר פֿאַרבײַלויפֿיק דערמאָנטע טעמעס.

יעדער לעקציע פֿאַרנעמט זיך מיט איין־צווויי גראַמאַטישע טעמעס. זיי ווערן רעפּרעזענטירט (אַחוץ איינער — צווייטע קומעדיקע צײַט) אינעם טעקסט פֿון אַ לעקציע, אָפֿט מאָל דאָמינירן אין אים פֿרעקווענטיוו.

דאָס בוך איז געשריבן אין גאַנצן אויף ייִדיש, וויַיל כּינעם אָן אַז וויַיטהאַלטערס דאַרפֿן שוין קענען לייענען סײַ די טעקסטן און די פֿראַגעס צו זיי, סײַ די אָנווײַזונגען און די גראַמאַטישע דערקלערונגען גאַנץ

פֿריַי. העברעִישע און ענגלישע איבערזעצן ווערן געגעבן, אָבער זייער זעלטן. העברעִיש און ענגליש באַווייַזן זיך אויך אין די איבערזעץ־געניטונגען.

דאָס בוך האָב איך אָנגעהויבן צו שרייַבן אין ירושלים, ווו כ׳בין געווען אינספּירירט פֿון מיַינע סטודענטן, און פֿאַרענדיקט אין קיימברידזש, מאַסאַטשוסעטס, ווו די רויקע אַטמאָספֿער פֿון האַרוואַרד־אוניווערסיטעט האָט זייער בייַגעשטייַערט צום ענדגילטיקן רעזולטאַט.

ס׳איז קלאָר אַז די ערשטע אויפֿלאַגע פֿונעם בוך איז ניט פֿרייַ פֿון גרייַזן. כ׳וועל דאַנקען אַלע וואָס וועלן מיר אָנווייַזן אויף די טעותן שרייַבנדיק אויפֿן וויַטערדיקן אַדרעס:

חנן בורדין Hanan Bordin
ת״ד P.O.Box 24348
ירושלים Jerusalem
ישראל ISRAEL

פּסח ה׳תשי״ס

קיימברידזש, מאַסאַטשוסעטס

אַבֿרהם רייזען

דער ייִד וואָס האָט חרובֿ געמאַכט דעם טעמפּל

אין דעם קליינעם ווילעדזש[1], וווּ איך האָב זיך געפֿונען אויף מײַן וואַקאַציע, איז דער אַמעריקאַנער בירגער הענרי ראָוז געווען מײַנער אַ שכן. דאָס הויז וואָס ער האָט פֿאַרמאָגט איז געשטאַנען נעבן מײַן האָטעל. ער ווויינט שוין אין דעם דאָזיקן ווילעדזש שיינע עטלעכע יאָר, מאַכט גרינג זײַן לעבן און האָט אַ סך צײַט צו פֿאַרברענגען.

אמת, ניט מיט יעדערן ווען ער פֿאַרברענגען. ער איז שטאָלץ מיט זײַן אַמעריקאַניזם, קען כּמעט אויף אויסווייניק דעם טעקסט פֿון דער אַמעריקאַנער קאָנסטיטוציע, קען די נעמען פֿון אַלע סענאַטאָרן און פֿון די געהויבענע רעפּובליקאַנישע קאָנגרעסלײַט, און רופֿט זיי אַפֿילו היינטער די אויגן מיטן טיטל "האָנאָרייבל"[2]. זעלבסט־פֿאַרשטענדלעך, אַז פֿון אַמעריקע האַלט ער זייער שטאַרק און לאָזט אויף אַמעריקאַנער אינסטיטוציעס ניט פֿאַלן קיין שטויבעלע.

אַ גליק איז וואָס הענרי ראָוזן איז נאָך לײַכטער צו רעדן ייִדיש אייִדער ענגליש. דערפֿאַר רעדט ער מיט מיר טאַקע מאַמע־לשון. נאָר אַז דער געשפּרעך קומט פֿאָר אין דרויסן און אַז אַן אמתער אַמעריקאַנער גייט פֿאַרבײַ, האַקט ער איבער דעם שמועס און גריסט זיך אויף אַ ריינעם ענגליש מיטן דורכגייער:

— האַו דו יו דו, מיסטער נעלסאָן? נײַס דיי... באָט מייבי טו'ווייל ריין לייטער.[3] — אָפּגעזאָגט דעם פּסוק און באַקומענדיק פֿון דעם אמתן אַמעריקאַנער אַ צושטימונג, אַז "יעס"[4] צי "מייבי"[5], וועגדט ער זיך שוין ווידער צו מיר אויף ייִדיש און דערקלערט מיר, ווער דער נעלסאָן איז און ווי אַזוי ער איז מיט אים באַפֿרײַנדט. נאָך דעם דערציילט ער מיר, אַז איבער הויפּט לעבט ער זייער גוט מיט די אַמעריקאַנער. זיי זײַנען זייער פֿרײַנע מענטשן. און ער זאָגט מיר נאָך דעם אַ סוד אויפֿן אויער:

— בעסער ווי אונדזערע ייִדן...

קען מען דאָך מיינען אַז הענרי ראָוז איז, חלילה, אַ שונא־ישׂראל. מוז מען אים גלײַך רעהאַביליטירן פֿון דער דאָזיקער באַשולדיקונג. פֿאַרקערט, ער איז אַן אוהבֿ־ישׂראל. אָבער טאַקע נישט געקוקט אויף זײַן ליבע, זעט ער אויך זייערע חסרונות.

דער ערשטער חסרון זייערער איז, וואָס זיי אַמעריקאַניזירן זיך שוועך.

— זייער שוואַך! — זיפֿצט ער אַרויס און מ'זעט ממש אַז עס קאָסט אים אַ שטיק געזונט.

איך בעט ביַי אים אַ ביַישפּיל, וויַיל מיר דאַכט זיך, אַז די ווילעדזש־ייִדן זײַנען שוין צו פֿיל אַמעריקאַניזירט. ברענגט ער מיר לדוגמא אַ מעשׂה מיט אַ טעמפּל.

די מעשׂה מיט דעם טעמפּל איז אַזאַ:

אין ווילעדזש האָבן זיך אָנגעקליבן עטלעכע צענדליק ייִדישע פֿאַמיליעס. האָט מען זיך געכאַפּט אַז מע מוז האָבן עפּעס אַ שטיקל הײַזל פֿאַר "גאָטעסדינסט". מע מעג זיך טאַקע זײַן ניט פֿרום, אָבער עס פּאַסט ניט

---

1. דאָרף (ענגליש)
2. דער טיטל פֿון קאָנגרעסמאַן (ענגליש)

שלום־עליכם, הער נעלסאָן. אַ שיינער טאָג... אָבער עס וועט אפֿשר שפּעטער גיין אַ רעגן (ענגליש)

4. יאָ (ענגליש)
5. ס'קען זײַן (ענגליש)

פֿאַר די גויים. זיי האָבן זייער קירך, דאַרפֿן מיר האָבן אונדזערע. נאַטירלעך, הענרי ראָוז מיינט ניט אַ קלויז "ווי אין יוראָפּ דאָרטן", נאָר אַ קליין טעמפּעלע, אויפֿן איידעלן וועג. אַנשטאָט אַ חזן — אַ קאַנטאָר, אַנשטאָט אַ רבֿ — אַ ראַביי, און דאָס גלייכן.

אין געלט איז דווקא ניט קיין מניעה. אַלע יידן זיַינען קיין עין־הרע ניט...

מ׳האָט געקויפֿט אַ שטיקל פֿלאַץ פֿון אַ חשובֿן אַמעריקאַנער בירגער, וואָס ווי באַלד פֿאַר אַ יידישער "טשוירטש"[1], האָט ער פֿאַר זייער ביליק אַוועקגעגעבן. אויסגעבויט אַ שיינעם קליינעם טעמפּל. ער האָט אויסגעזען פֿון דרויסן כּמעט ווי זיירערער, אויפֿן אַמעריקאַנער אופֿן. אינעווייניק איז עס געווען מעשׂה סינאַגאָגע. נאָר ראָוז האָט עס גערופֿן טעמפּל, ווי ער געדענקט נאָך אין די גרויסע שטעט אין אייראָפּע, אין די העכערע קלאַסן.

— וואָס זשע איז אַ חילוק פֿון אַ טעמפּל ביז אַ קלויז? — שטעלט מיר הענרי ראָוז אַ פֿראַגע און ענטפֿערט גלייך אַליין:

— אין אַ קלויז דאַוונען אַלע מיט. אין אַ טעמפּל אָבער לאָזט מען עס דעם קאַנטאָר, און דער עולם — אָדער ער שוויגט, אָדער אַז איינער וויל זיך שוין דווקא ניט פֿאַרלאָזן אין גאַנצן אויפֿן קאַנטאָר, זאָגט ער מיט, אָבער אין דער שטיל, עס זאָל ניט ווערן קיין טומל.

און אַזוי איז טאַקע געווען אַ פּאָר יאָר. מע האָט פשוט מורא געהאַט ביים "גאָטעסדינסט" צו עפֿענען דאָס מויל. עס פּאַסט ניט. עס איז דאָך, ווי זאָגט איר, אַ טעמפּל.

מאַכט זיך אָבער און אין אַ שיינעם זומער מופֿט אַרייַן אין ווילעדזש אַ יידּ מיט אַ באָרד, טאַקע פֿון יענע אמתע אייראָפּעישע יידן, און עפֿנט זיך אויף אַ סטיישאָנערי[2] און ווערט דאָרט אַ תּושבֿ. קיין בירגער איז ער טאַקע ניט, נאָר אַ תּושבֿ־יאָ. איר פֿאַרשטייט? פֿאַרשטיי איך שוין אַז פֿון דעם יידן וועלן מיר דאָ קיין כּבֿוד ניט האָבן...

מילא, די באָרד ווי די באָרד. אמתע יענקיס טראָגן אויך בערד, כאָטש זייערע בערד זיַינען עפּעס בכּבֿודיקערע... נאָר וואָס דען? דער דאָזיקער יידּ קומט צו גיין אין טעמפּל און פֿרעגט אים בחרם דעם חילוק פֿון אַ טעמפּל ביז אַ שול!

דער קאַנטאָר לאָזט אויס, חייבט ער אָן מיט אַ ניגון ווי אין איישישאָק... עס איז מיר געווען פֿינצטער אין די אויגן. ער הרגעט אַוועק דעם טעמפּל.

גיי איך צו צו אים טאָג "גאָטעסדינסט" און באַמערק אים איידל, אין יידיש:

— מיסטער! — זאָג איך. — דאָס איז אַ טעמפּל, ניט קיין בית־מדרש... דאָ איז ניט אָנגענומען הויך צו דאַוונען.

שמייכלט ער און ענטפֿערט:

— אַז מע קען מאַכן אין אַמעריקע פֿון אַ טשוירטש אַ שול, מעג מען פֿון אַ טעמפּל אַ בית־מדרש אַוודאי מאַכן.

און מיינט איר, ער האָט ניט אויסגעפֿירט? ער האָט שוין געהאַט אַזאַ פֿוח אין זיך. ווי ער פֿלעגט אַ געשריי טאָן מיט זיַין היימישן ניגונדל "ברוך שאָמר" — האָט זיך דערוועקט בייַ נאָך איינעם דער חשק, בייַ אַ דריטן, בייַ אַ פֿערטן; פֿריער אַ ביסל פֿאָרזיכטיק, שטילער; נאָך דעם — העכער, העכער... ביז עס איז געקומען צו די הללויות און נאָך דעם צו קריאת־שמע — איז געוואָרן אַ יעלה, ווי אין אַן אמתן בית־מדרש...

1. קירך (ענגליש)
2. פּאַפּירקראָם (ענגליש)

ערשטע לעקציע

און צו חזרת־השי״ץ האָט זיך אויך דער קאַנטאָר פֿאַרגעסן אַז ער זינגט פֿון זולצערס סידור, און איז אַוועק אויפֿן היימישן אופֿן, מיט דעם אמתן ניגון... איצטער איז אויס טעמפּל; מע דאַוונט פּליין[1], ווי אין דער חיים: מע שרייַט, מע שאָקלט זיך און צו עלינו שפּייַט מען אַפֿילו אויס...

1917

פֿראַגעס צום טעקסט

1. ווי האָט געהייסן דער שכן און ווו האָט ער געווויינט?
2. וואָס באַווייַזט אויף דעם אַז ער איז שטאָלץ מיט זיין אַמעריקאַניזם?
3. פֿאַר וואָס אָבער רעדט ער מאַמע־לשון און ניט ענגליש?
4. וואָס איז, לויט הענרי ראָזן, דער גרעסטער חסרון פֿון די אַמעריקאַנער יידן?
5. פֿאַר וואָס האָט מען געמוזט האָבן אַ תייַזל פֿאַר ״גאָטעסדינסט״?
6. ביי וועמען האָט מען געקויפֿט אַ פּלאַץ פֿאַרן טעמפּל?
7. סיהאָט עס טייַער געקאָסט? פֿאַר וואָס?
8. ווי האָט אויסגעזען דער טעמפּל פֿון דרויסן און אינעווייניק?
9. פֿאַר וואָס האָט הענרי ראָזן געפֿרוווט די סינאַגאָגע ״אַ טעמפּל״?
10. וואָס איז אַ חילוק פֿון אַ טעמפּל ביז אַ קלויז?
11. ווי האָט אויסגעזען דער ייִד וואָס איז אַרייַנגעפֿאָרן אין אַ וויילעדזש?
12. פֿאַר וואָס איז הענרי ראָזן געוואָרן פֿינצטער אין די אויגן?
13. וואָס האָט הענרי ראָזן געטאָן?
14. ווי אַזוי האָט דער ייִד רעאַגירט?
15. וואַר האָט מנצח געווען? וואָס איז געוואָרן מיטן טעמפּל?

1. פּשוט (ענגליש)

ערשטע לעקציע

גענִיטונג

גיט צו צו די וויַטערדיקע ווערטער זייערע סינאָנימישע אָדער אַנטאָנימישע פּאָרלעך:

נעבן =

דער געשפּרעך =

רעדן הויך =

די קלויז =

איבער הויפּט =

ליַיכט =

אין דרויסן ≠

די פַּאַמיליע =

דער ביַישפּיל =

דער חילוק =

פַּאַרקערט =

הרגענען =

דער שׂונא־ישׂראל ≠

דער חסרון ≠

דאָס גליק =

פַּאַרמאָגן =

פַּאָרקומען =

נאַטירלעך =

דער פּלאַץ =

פַּאַרלאָזן זיך (אויף) =

גראַמאַטיק

פּאָסעסיוו פּראָנאָמען

פּאָסעסיוו פּראָנאָמען פֿירן זיך ווי אַדיעקטיוון.
זיי האָבן קורצע און לאַנגע פֿאָרמעס.
די קורצע פֿאָרמעס בייגן זיך ניט. זיי זײַנען ניט אָפּהענגיק ניט פֿון דעם גראַמאַטישן מין, ניט פֿון דעם בייגפֿאַל פֿון סובסטאַנטיוו.
די לאַנגע פֿאָרמעס בייגן זיך און זײַנען אָפּהענגיק פֿון מין, צאָל און בייגפֿאַל פֿון סובסטאַנטיוון.

* אויב דער פּאָסעסיווער פּראָנאָם קומט **פֿאַרן סובסטאַנטיוו אין לשון־יחיד**, ווערט געניצט די קורצע פֿאָרמע (מײַן, דײַן, זײַן, איר, אונדזער, אײַער, זייער): מײַן פֿעטער, מײַן מומע, מײַן קינד.

* אויב דער פּאָסעסיווער פּראָנאָם קומט **פֿאַרן סובסטאַנטיוו אין לשון־רבים**, ווערט צוגעגעבן צו דער קורצער פֿאָרמע די ענדונג **-ע** (מײַנע, דײַנע, אַזש"וו): מײַנע פֿעטערס, מײַנע מומעס, מײַנע קינדער.

* אויב דער פּאָסעסיווער פּראָנאָם קומט **נאָכן סובסטאַנטיוו**, ווערט געניצט די לאַנגע פֿאָרמע:
  נ׳ דער פֿעטער מײַנער, די מומע מײַנע, דאָס קינד מײַנס, די קרובֿים מײַנע
  אַ׳ דעם פֿעטער מײַנעם, די מומע מײַנע, דאָס קינד מײַנס, די קרובֿים מײַנע
  ד׳ דעם פֿעטער מײַנעם, דער מומע מײַנער, דעם קינד מײַנעם[1], די קרובֿים מײַנע

געניטונג א

שרײַבט איבער די ווײַטערדיקע וואָרטבאַהעפֿטן שטעלנדיק פּאָסעסיוו פּראָנאָמען נאָך די סובסטאַנטיוון:

זייער פּלאַן — דער פֿלאַן זייערער ; מיט זייער פּלאַן — מיט דעם פֿלאַן זייערן
אירע תּאָר — _____ ; פֿון אירע תּאָר — _____
זײַן קרעדאָ — _____ ; וועגן זײַן קרעדאָ — _____
איר אמת — _____ ; צוליב איר אמת — _____
אונדזער ליטעראַטור — _____ ; פֿון אונדזער ליטעראַטור — _____
זײַן געווײַן — _____ ; אין זײַן געווײַן — _____
מײַן קאָנטע — _____ ; אויף מײַן קאָנטע — _____
אײַער מחותּן — _____ ; צו אײַער מחותּן — _____

1. ס׳קען אויך זײַן: דעם קינד מײַנס

ערשטע לעקציע

אונדזערע צרות — _____ ; ווען אונדזערע צרות — _____

דיין ציל — _____ ; פֿאַר דיין ציל — _____

איר שייטל — _____ ; אונטער איר שייטל — _____

זייער ענטפֿערקע — _____ ; אויף זייער ענטפֿערקע — _____

גענייטונג ב

שרייַבט איבער די ווייַטערדיקע זאַצן שטעלנדיק די פּאָסעסיווע פּראָנאָמען נאָך די סובסטאַנטיוון:

1. אין אונדזער פֿאַבריק פּראָדוצירט מען פֿאַרשיידענע לעדער־אַרטיקלען. — *אין דער פֿאַבריק אונדזערער פּראָדוצירט מען פֿאַרשיידענע לעדער־אַרטיקלען.*
2. אין זייַן קרעטשמע האָט מען געקענט זיך גוט אָנשיפֿורן. — _____
3. וואָס ווילסטו פֿון מיַין זון? — _____
4. וווּ איז געלעגן פֿאַרבאָרגן זייער אוצר? — _____
5. האָט רחמנות אויף זייַנע גרויע האָר! — _____
6. אין איר רעדע האָט זי דערמאָנט אונדזערע קדושים. — _____
7. פֿון וואַנען שטאַמט זייַן קאַלטבלוטיקייט? — _____
8. פֿון זייַן פּנים האָט מען אַלץ געקענט איבערלייענען. _____
9. אונדזער הצלחה איז געווען פֿאַר זיי ווי אַ בעלמע אין אויג. — _____
10. אויף איר קבֿר זייַנען געלעגן פֿרישע רויטע טולפּאַנען. — _____
11. דיין דריַילינג האָט איבערגעוואַקסן קיין עין־הרע מיַין צווילינג. — _____
12. צו וואָס דאַרפֿט איר האָבן אייַער קאַמאָד? — _____

ערשטע לעקציע

* אויב דער פּאָסעסיוואר פּראָנאָם קומט **פֿאַרן סובסטאַנטיוו**, און צווישן זיי קומט אַרײַן אומגעוויסיקער אַרטיקל **אַ(ן)**, ווערט גענײַצט די לאַנגע פֿאָרמע:

נ׳ מײַנער אַ פֿעטער, מײַנע אַ מומע, מײַנס אַ קינד

אַ׳ מײַנעם אַ פֿעטער, מײַנע אַ מומע, מײַנס אַ קינד

ד׳ מײַנעם אַ פֿעטער, מײַנער אַ מומע, מײַנעם אַ קינד[2]

דער באַטײַט פֿון דער קאָנסטרוקציע מיטן אומגעוויסיקן אַרטיקל **אַ(ן)** איז: איינע(ר) פֿון ...:

מײַנער אַ ברודער — איינער פֿון מײַנע בריידער

אונדזערער אַ שכן — איינער פֿון אונדזערע שכנים

זײַנס אַ קינד — איינס פֿון זײַנע קינדער

געניטונג ג

שרײַבט איבער די וויײַטערדיקע זאַצן ניצנדיק פּאָסעסיוו פֿראָנאָמען מיטן אומגעוויסיקן אַרטיקל:

1. איינע פֿון זייערע שכנטעס האָט געווינען אַ מאַיאָנטיק מיט געלט. — *זייערע אַ שכנטע האָט געווינען אַ מאַיאָנטיק מיט געלט.*
2. איינס פֿון אירע קינדער איז געשטאָרבן. — _____
3. איינס פֿון זײַנע בילדער האָבן מיר געזען אויף דער אויסשטעלונג. — _____
4. איינעם פֿון אונדזערע תּלמידים האָט מען אַריבערגעפֿירט אין אַ נײַער שול. — _____
5. מיט איינעם פֿון מײַנע חבֿרים האָב איך זיך ניט געזען אַ פּאָר יאָר. — _____
6. איינעם פֿון זײַנע זין האָט ער געלאָזן זײַן גאַנץ פֿאַרמעגן. — _____
7. זי האָט אָנגעטאָן איינס פֿון אירע קייטעלעך. — _____
8. ער איז געזעסן טאָג און נאַכט אין איינער פֿון זײַנע קראָמען. — _____
9. ער האָט שטאָלצירט מיט איינעם פֿון זײַנע בריידער. — _____
10. פֿון טיש איז אַראָפּגעפֿאַלן איינע פֿון אונדזערע טאַשמעס. — _____
11. זי האָט אים פֿאָרגעשטעלט איינע פֿון אירע טעכטער און איינעם פֿון אירע זין. — _____

2. סיקען אויך זײַן: מײַנס אַ קינד

ערשטע לעקציע

* אויב דער פּאָסעסיוואר פּראָנאָם קומט **אָן אַ סובסטאַנטיוו**, ווערט געניצט די לאַנגע פֿאָרמע: ער איז מיינער, די ביבליאָטעק איז אונדזערע, דאָס שוועסטערקינד איז אייערס.

גענימונג ד

שרייבט אויבער די ווייטערדיקע זאַצן פֿאַרבייטנדיק די וואָרטבאַהעפֿטן מיט פּאָסעסיוו פּראָנאָמען אויף פּאָסעסיוו פּראָנאָמען גופֿא:

1. דער טייַסטער איז מײַן טייַסטער. — דער טייַסטער איז מייַנער.
2. דער שירעם איז איר שירעם. — _____
3. דער מאַנטל איז דײַן מאַנטל? — _____
4. די פּאַפּיראָסן זײַנען דײַנע פּאַפּיראָסן, זיי זײַנען ניט מײַנע פּאַפּיראָסן. — _____
5. כ׳מיין אַז דער זשורנאַל איז ניט אייַער זשורנאַל. — _____
6. דו ביסט זיכער אַז די רעקאָרדירקע איז זײַן רעקאָרדירקע? — _____
7. דער קאָמפּיוטער איז זייער קאָמפּיוטער. — _____
8. זײַן אויטאָ איז זייער טייַער, אָבער אייַער אויטאָ איז טייַערער. — _____
9. אייַער אַרויסרעד איז שלעכט, אָבער מײַן אַרויסרעד איז נאָך ערגער. — _____
10. איר פֿאַרנעמט זיך מיט אייַערע ענינים, און מיר וועלן זיך שוין פֿאַרנעמען מיט אונדזערע ענינים. — _____
11. מײַן ווייַב איז קלוג, אָבער זײַן ווייַב איז אַן אײַנשטיין. — _____
12. זייער גאָרטן איז פּרעכטיק, אָבער דײַן גאָרטן איז פּשוט ניט איבערצוגעבן מיט ווערטער. — _____

* אויב דער פּאָסעסיוואר פּראָנאָם האָט **אַן אַבסטראַקטן באַטייַט**, ווערט ער געניצט מיט דער ענדונג **-ס**: מײַנס איז מײַנס, און דײַנס איז דײַנס.

אַהרן צייטלין

זײַן אַ ייִד

זײַן אַ ייִד הייסט אייביק לויפֿן צו גאָט
אַפֿילו אַז מ׳איז אַן אַנטלויפֿער;
דערוואַרטן צו הערן אַ ליאַדע טאָג
(אַפֿילו אַז מ׳איז אַ כּופֿר)
ס׳קול פֿון משיחס שופֿר.

זײַן אַ ייִד הייסט נישט קענען אַרויס פֿון גאָט
אַפֿילו אַז מע וויל עס;
נישט קענען אויפֿהערן תּפֿילה צו טאָן
אַפֿילו נאָך אַלע תּפֿילות,
אַפֿילו נאָך אַלע אַפֿילוס.

1947

אַהרן צייטלין

זעקס שורות

כ׳ווייס: קיינער דאַרף מיך נישט אויף אָט דעם עולם.
מיך, וואַרטער־בעטלער אויף דעם ייִדישן בית־עולם.
וער דאַרף אַ ליד — און נאָך דערצו אויף ייִדיש?

נאָר בלויז דאָס האָפֿנונגסלאָזע אויף דער ערד איז שיין,
און געטלעך איז נאָר דאָס, וואָס מוז פֿאַרגיין,
און נאָר הכנעה איז מרידיש.

שלום אַש

אַ יידיש קינד

די מאַמע איז פֿון כּלהס צימער אַרויסגעקומען. זי האָט געווארפֿן אַ שטעכנדיקן בליק אויפֿן מאַן וואָס איז געזעסן בײַם טיש.

— גיי טענה דו מיט איר, איך האָב שוין קיין כּוח נישט.

— רחל־לאה האָט קינדער דערצויגן! הע! מיט די פֿינגער וועט מען דיר נאָכטײַטן! לײַטנס געלעכטער... אַ חורבן נאָך דײַנע יאָרן!

— נאָך מײַנע! נאָך דײַנע אַ חורבן! האָסטו געדאַרפֿט אין דער היים זיצן, קינדער דערציען! זי זאָל זיך נישט אַרומשלעפּן, שוואַרצע יאָר ווייסט מיט וועמען...

— וואָס האָסטו זיך געזומען מיט מיר קריגן? די מחותנים וועלן דאָך באַלד קומען צו פֿאָרן.

— געדענק אין גאָט, קום אַרײַן צו איר, עס וועט דאָך זײַן לײַטנס געלעכטער...

דער מאַן האָט זיך אַ הייב געגעבן פֿון טיש און איז אַרײַן אין צווייטן צימער צו דער טאָכטער. נאָך אים איז נאָך די מוטער.

אויף דער קליינער קאַנאַפּקע וואָס איז געשטאַנען בײַם פֿענצטער איז אַ יונג מיידל פֿון יאָר אַכצן געזעסן. דאָס פּנים אירס איז געווען פֿאַרשטעלט מיט ביידע הענט, און די הענט באַהאַלטן אין אירע געדיכטע שוואַרצע האָר. זי האָט אַ פּנים געווויינט. אויפֿן בעט, איר קעגן איבער, זײַנען געלעגן אויסגעשפּרייט דאָס ווײַסע זײַדענע חופּה־קלייד, דאָס שוואַרצע זײַדענע שולקלייד און דאָס שוואַרצע טוכענע קלייד, וואָס דער שניידער האָט ערשט ניט לאַנג געבראַנגט. בײַ דער טיר איז געשטאַנען אַ יידענע וועלכע האָט געהאַלטן שאַכטלען מיט שייטלען.

— חנהלע! וואָס, דו ווילסט מיר די חרפה אָנטון? די גאַנצע וועלט זאָל האָבן מיט מיר צו טון? — האָט זיך דער פֿאָטער אָנגערופֿן.

די כּלה האָט נישט געענטפֿערט.

— פֿאַר גנענדל פֿרײַנדלס טאָכטער פּאַסט צו טראָגן אַ שייטל, און משה גרויסס טאָכטער פּאַסט נישט!

— זי האָט, כלעבן, אַ ביסל מער נדן פֿון דיר, אַ ביסל מער געבילדעט, — האָט די מוטער צוגעהאָלפֿן.

די כּלה האָט זיך גאָר נישט אָנגערופֿן.

— טאָכטער, זע, וויפֿל ממון און דמים האָט דאָס אָפּגעקאָסט, ביז גאָט האָט אונדז שוין געהאָלפֿן צו אַ שטיקל נחת, און איצט ווילסטו אונדז די שימחה פֿאַרשטערן? געדענק אין גאָט, וואָס טוט זיך מיט דיר! מע וועט דאָך אונדז אין חרם לייגן. דער יונגער־מאַן וועט צו פֿוס אַהיימלויפֿן...

— מאַך דיך שוין נישט צו נאַר, — זאָגט די מוטער און נעמט פֿון דער יידענע, וואָס שטייט בײַ דער טיר, אַ שייטל פֿון אַ שאַכטל אַרויס און גייט צו צו דער טאָכטער. — לאָז דיר דאָס שייטל אָנמעסטן. די האָר פֿון דעם שייטל זײַנען פֿון איין קאָליר מיט דײַנע האָר.

און זי לייגט דער טאָכטער די פֿרעמדע האָר אויפֿן קאָפּ.

דאָס אַכצן־יאָריק מיידל האָט דערפֿילט עפּעס שווערס אויפֿן קאָפּ. זי האָט אָנגעטאָפּט מיט דער האַנט אירע האָר און האָט דערפֿילט צווישן די איריקע ווייכע, קילע, לעבעדיקע האָר — פֿרעמדע האָר, טויטע און שטיַיף קאַלטע. און איין געדאַנק האָט אין איר יונגן מוח געקלאַפּט: ווער ווייסט ווו דער קאָפּ פֿון אָט די

פֿרעמדע האָר, וואָס זי טראָגט אויף זיך, געפֿינט זיך איצט?.. און אַ שרעקלעך אָפּשיי האָט זי אַרומגענומען, און ווי עס וואָלט זי אָנגעריט עפּעס נישט ריינס, האָט זי געכאַפּט דאָס שייטל פֿון קאָפּ און אַ וואָרף געגעבן אָן דער ערד און איז האַסטיק אַרויס פֿון שטוב.

טאַטע־מאַמע האָבן איינער דעם צווייטן אָנגעקוקט...

צו מאָרגנס נאָך דער חתונה האָט זיך די מחותּנתטע גאַנץ פֿרי געפֿעדערט מיט דער גרויסער שער אין דער האַנט און מיט דעם שייטל און קאַפּעליוש, וואָס זי האָט מיטגעבראַכט אַ מתּנה דער כּלה פֿון איר שטאָט, און איז געגאַנגען די כּלה אָנטון צום פֿרישטיק.

נאָר די מחותּנתטע איז פֿון דרויסן געבליבן: די כּלה האָט זיך פֿאַרשלאָסן אין איר שטוב און האָט קיינעם נישט אַרײַנגעלאָזט צו זיך.

די מחותּנתטע לויפֿט מיט אַ געוואַלד צום מאַן — דער ליגט און שלאָפֿט נאָך. זי גייט צום חתן, דעם אַכצן־יאָריקן בחור, דער מאַמעס מילך נאָך אויף די ליפּן, אין זײַדענער קאַפּאָטע און שטרײַמל — באַהאַלט ער פֿאַר בושה די אויגן אין דער ערד, שעמט זיך אַ מענטש אין פּנים צו קוקן. זי האָט דאָך אויפֿגעזוכט דער כּלהס מוטער און ביידע גייען זיי צו דער כּלה.

— פֿאַר וואָס האָסטו דיך אײַנגעשלאָסן, ליבע טאָכטער? דאַרפֿסט דיך נישט שעמען.

— עס איז אַ יידישע זאַך, — זאָגט די מחותּנתטע און צעקושט זיך מיט דער שוויגער.

— די שוויגער האָט דיר מיטגעבראַכט אַ שייטל און אַ קאַפּעליוש, — זאָגט דער כּלהס מוטער.

פֿון דער צווייטער שטוב הערט מען שוין די מוזיק.

— נו, כּלהשי, כּלה־לעבן, די געסט הייבן זיך שוין אָן צוזאַמענצוקומען.

די מחותּנתטע נעמט זיך די צעפּ פֿונאַנדערצופֿלעכטן.

די כּלה בייגט אַוועק דעם קאָפּ פֿון דער שוויגער און פֿאַלט דער מוטער־אויפֿן האַלדז:

— איך קאָן נישט, מאַמע־לעבן! דאָס האַרץ לאָזט מיר נישט, מאַמע־קרוין!

זי האָט די האָר אין ביידע הענט באַהאַלטן, נישט צולאָזנדיק די מחותּנתטע צו זיך מיט דער שער.

— געדענק אין גאָט, טאָכטער־לעבן! — האָט זיך די מוטער געבעטן.

— אין פֿײַערדיקע טײַכן טוט מען אויף יענער וועלט בראָטן פֿאַר דעם. מיט גלײַענדיקע צוואַנגען טוט מען די קודלעס אויפֿריַסן פֿון דער מרשעת וואָס טראָגט די אייגענע האָר נאָך דער חתונה.

אַ קעלט איז דורך דורך אַלע ביינער פֿון דעם יונגן מיידל.

— מאַמע־לעבן, מאַמע־קרוין! — האָט זיך דאָס יונגע מיידל געבעטן.

און זי האָט מיט אירע הענט אירע האָר אָנגעטאַפּט. אַ פֿאַליע שוואַרץ־זײַדענע האָר האָבן זיך צווישן אירע הענט געגאָסן. און אַ געפֿיל האָט געקלאַפּט אין דעם יונגן מיידלשן האַרץ: אַז אירע האָר, וועלכע זײַנען מיט איר אין איינעם געוואַקסן, וואָס האָבן מיט איר אין איינעם געלעבט, וועט מען אָפּשניַידן, אַז קיין מאָל, קיין מאָל וועט זי שוין אירע אייגענע האָר נישט האָבן... אַז פֿרעמדע האָר וועט זי טראָגן... האָר וואָס זײַנען געוואַקסן אויף אַ פֿרעמדן קאָפּ... וואָס, וער וויסט, צי דער מענטש פֿון די פֿרעמדע האָר לעבט נאָך איצט אָדער פֿוילט ער שוין לאַנג אין דער ערד און קאָן בײַ נאַכט צו איר קומען צום בעט און בעטן זיך מיט אַ טויטער שטים: "גיב מיר אָפּ מײַנע האָר, גיב מיר אָפּ מײַנע האָר!"

חנחלע האָט אַ ציטער געגעבן.

איבער איר קאָפּ האָט זיך שוין דערהערט אַ קוויטשען פֿון אַ שער... זי האָט זיך געגעבן אַ ריס פֿון דער מוטערס אָרעם, געכאַפּט די שער פֿון דער שוויגערס הענט, געוואָרפֿן אין דער ערד און געשריגן ניט מיט אַ מענטשלעכער שטים:

— מיינע אייגענע האָר, לאָז מיך גאָט אַליין שטראָפֿן!

און עס האָט שוין גאָרנישט געהאָלפֿן.

די מחותּנתטע האָט נאָך יענעם טאָג זיך געפּאַקט און צוריק אַהיימגעפֿירט דעם לעקעך מיט די ענדז, וואָס זי האָט מיטגעבראַכט אויפֿן פֿרישטיק פֿאַר די "איריקע". זי האָט אויך געוואָלט מיטנעמען דעם חתן, האָט די מוטער פֿון דער כּלה געזאָגט: "ער געהערט שוין צו מיר!"

און שבת האָט מען משה גרויס׳ טאָכטער געפֿירט אין די אייגענע האָר מיט אַ גרויסן קאַפּעליוש אין שול אַרײַן. נאָר וואָס מע האָט אים דורך דעם וועג אָנגעשאָלטן, זאָל אַרײַן אין אַלע וויסטע מידבריות, וווּ קיין מענטשנס טריט טרעטן נישט.

אפשר נוס נעקלט.

עס איז געווען אַ זומער־פֿאַרנאַכט, אַ פּאָר וואָכן נאָך דער חתונה. דער יונגער־מאַן איז פֿון שטיבל אַהיימגעקומען און איז אין זײַן חדר אַרײַן. זי, דאָס ווײַב, איז שוין געשלאָפֿן. דאָס שטילע ליכט פֿון קליינעם לעמפּל, וואָס איז געפֿאַלן אויף איר, האָט באַלויכטן איר בלייך געזיכט. אירע בלייכע שלאַנקע הענט האָט זי אַרום איר קאָפּ געהאַלטן ווי זי וואָלט מורא האָבן, מע זאָל איר ביַי נאַכט די שוואַרצע צעפּ נישט אָפּשניַידן.

ער איז אַהיימגעקומען אויפֿגערעגט און בייז: שוין די פֿערטע וואָך טאָג דער חתונה און מע האָט אים קיין עליה נישט געגעבן, און הײַנט האָט אים חיים-משה אַזוי אויסגעזידלט און בפֿרהסיא פֿאַרשעמט איבער דעם וואָס "זי" גייט אין אירע אייגענע האָר. "אַ ליימענער גולם ביסטו, — האָט צו אים רבּ חיים-משה געטענהט, — וואָס הייסט 'אַ אישה וויל נישט'? 'והוא ימשול בה'[1] — שטייט בפֿירוש געשריבן".

אַהיימגעקומען איז ער מיטן געדאַנק באַלד צוצוגיין צו איר און זאָגן: "אישה, עס איז אַ דין־תּורה! טראָגסטו די אייגענע האָר — קומט דיר אַ גט אָן אַ כּתובה". נאָר דערזעענדיק דאָס ווײַבל ווי זי שלאָפֿט אין בעט, איר בלייך געזיכט, וואָס קוקט אַרויס פֿון דער שוואַרצער קרוין האָר, האָט ער אויף איר גרויס רחמנות געקריגן. ער איז צו צום בעט, אָפּגעשטעלט זיך, לאַנג געקוקט אויפֿן ווײַבל, דערנאָך אייניקע מאָל שוואַך אויסגערופֿן:

— חנהלע!.. חנהלע!.. חנהלע!..

זי האָט פֿלוצלינג און דערשראָקן די אויגן אויפֿגעעפֿנט, פֿאַרוווּנדערט און פֿאַרשלאָפֿן זיך אומגעקוקט:

— נתן, דו רופֿסט? וואָס ווילסטו?

— גאָרנישט. דאָס ווײַבל איז דיר אַראָפּגעפֿאַלן, — זאָגט ער, אויפֿהייבנדיק די ווײַסע נאַכטהויב וואָס איז איר פֿון קאָפּ אַראָפּגעפֿאַלן.

זי האָט דאָס ווײַבל אויפֿן קאָפּ געוואָרפֿן און געוואָלט זיך צו דער וואַנט פֿאַרדרייען.

— חנהלע, חנהלע! איך האָב עפּעס מיט דיר צו רעדן.

די ווערטער האָבן געטראָפֿן צו איר האַרץ. דורך דער גאַנצער צייט פֿון דער חתונה האָט ער מיט איר כּמעט ווי נישט גערעדט. אַ גאַנצן טאָג האָט זי אים נישט געזען. ער איז געזעסן אין בית־מדרש אָדער אין

1. און ער וועט געוועלטיקן איבער איר (העברעיש)

שטיבל. איז ער אַהיימגעקומען מיטאָג עסן, האָט ער זיך צום טיש געזעצט אָן ווערטער. האָט ער עפּעס געוואָלט — פֿלעגט ער רעדן סתּם ווי אין דער וועלט אַרײַן. האָט ער שוין יאָ מיט איר אַ ווארט אַרויסגעזאָגט, האָט ער די אויגן געהאַלטן צו דער ערד און מורא געהאַט צו קוקן איר גלײַך אין פּנים. דאָס ערשטע מאָל ווי ער רעדט מיט איר, רעדט ער אַזוי ווייך.

— וואָס האָסטו מיר אַזוינס צו זאָגן! — האָט זי אין דער שטיל אויסגערעדט.

— חנהלע, — הייבט ער אָן, — איך בעט דיך, דו ביסט דאָך מײַן ווײַב, און איך בין דײַן מאַן, און ווי פֿאַסט עס און ווי זעט עס אויס אַן אשת־איש אין אייגענע האָר!..

זי איז נאָך אַלץ שלעפֿעריק געווען און דער מידער קאָפּ אירער איז לײַכט געפֿאַלן אויף זײַן ברוסט.

— קינד, — זאָגט ער ווייכער, — איך ווייס, דו ביסט אַ כּשר ייִדיש קינד, און השם־יתברך וועט אונדז העלפֿן, און מיר וועלן האָבן כּשרע ייִדישע קינדער. לייג אַוועק די שטותים! צו וואָס דאַרפֿסטו, די גאַנצע וועלט זאָל מיט דיר האָבן צו טון? מיר זײַנען דאָך שוין מאַן־און־ווײַב, דײַן שאַנד איז דאָך מײַן שאַנד...

קיינער האָט נאָך מיט איר אַזוי ווייך, אַזוי היימיש נישט געוועדט. און ער איז דאָך איר מאַן, איר אייניציקער מאַן, מיט וועלכן זי וועט ווויינען אַזוי לאַנג, אַזוי לאַנג... און קינדער האָבן... און אַ הויז פֿירן...

— איך ווייס אַז עס איז דיר אַ שאָד דײַנע האָר, דײַן מיידל־צירונג. כ׳ווייס אַז גאָט האָט דיך באַשענקט מיט חן און לייַטזעליקייט... כ׳ווייס גאַנץ גוט, און מיר שניידט עס אויך אין האַרץ, אַז מע דאַרף די האָר דיר אָפּשניידן. וואָס זאָל מען אָבער טון? עס איז אַ דין בפֿירוש, פֿאַר דעם זײַנען מיר דאָך ייִדן. מיר קאָנען זיך נאָך, חלילה, פֿאַרזינדיקן ביי אַ קינד געווינען, זאָל גאָט שומר־ומציל זײַן.

זי האָט גאָרנישט געוועדט, נאָר לייַכט איז זי אין זײַנע אָרעמס געבליבן, און זײַן פּנים האָט זיך געוואַשן אין דעם קילן דופֿט פֿון אירע זײַדענע שוואַרצע האָר. אין די האָר האָט אַ נשמה געלעבט, און ער האָט זי געפֿילט... ער האָט זי לאַנג און טיף אָנגעקוקט, אין זײַנע אויגן איז אַ בקשה געווען, אַ בקשה אויף איר אייגן גליק און אויף זייער ביידנס גליק.

— זאָל אידן!.. — האָט ער מער מיט די אויגן געפֿרעגט אייַדער מיטן מויל.

זי האָט גאָרנישט געענטפֿערט. זי האָט נאָר איר קאָפּ אין זײַן שויס געהאַלטן.

ער איז האַסטיק צו צום שופֿלעדל און דערפֿון דאָס שערל אַרויסגענומען.

אויף זײַן שויס איז זי געלעגן, איבערגעבנדיק איר קאָפּ האָר אַן אויסלייזגעלט פֿאַר זייער גליק...

אַז חנהלע האָט זיך אין דער פֿרי אויפֿגעכאַפּט, האָט זי געוואָרפֿן אַ בליק אין שפּיגל, וואָס איז געהאַנגען קעגן איבער איר בעט. אַ שרעק איז אויף איר אָנגעפֿאַלן. זי האָט געמיינט אַז זי איז משוגע און ליגט אין שפּיטאָל... אויף דעם טישל זײַנען געלעגן אירע אָפּגעשניטענע טויטע צעפּ. די נשמה, וואָס האָט געהאַט געלעבט אין די צעפּ, ווען זיי זײַנען געווען אויף איר קאָפּ, איז איצט געווען אָפּגעשטאָרבן און זיי האָבן דערמאָנט פֿון טויט...

זי האָט דאָס פּנים אין בייַדע הענט פֿאַרבאָרגן, און אַ געוויין האָט אָנגעפֿילט דאָס קלײַנע צימערל...

צווייטע לעקציע

פֿראַגעס צום טעקסט

1. וואָס האָבן דער פֿאָטער און די מוטער געוואָלט פּועלן ביי דער טאָכטער?
2. פֿאַר וואָס וויל דאָס מיידל ניט אָנמעסטן אַ שייטל?
3. וואָסער געדאַנק האָט זי געהאַט אין קאָפּ?
4. וואָר און מיט וואָסער ציל איז געגאַנגען צו דער כּלה צו מאָרגנס נאָך דער חתונה?
5. פֿאַר וואָס האָט די כּלה זיך פֿאַרשלאָסן אין איר צימער?
6. צו וועמען איז די מחותּנתטע געלאָפֿן געפֿינען הילף?
7. וואָס האָבן די מוטער און די שוויגער געטראַכט למאַי די כּלה האָט זיך פֿאַרשלאָסן?
8. מיט וואָס האָט די שוויגער איר געסטראַשעט? צי האָט עס געהאָלפֿן?
9. פֿאַר וואָס איז די מחותּנתטע אַוועקגעפֿאָרן? וואָס האָט זי אַהיימגעפֿירט?
10. וועמען האָט זי געוואָלט צונעמען? וואָס האָט די מוטער אויף דעם געזאָגט?
11. ווען, ווו און פֿאַר וואָס האָט מען געשאָלטן משה גרויס׳ טאָכטער?
12. פֿאַר וואָס איז דער יונגער־מאַן געקומען אַהיים אויפֿגערעגט און בייז?
13. "והוא ימשול בה" — וואָס איז דער טייטש? וואָס באַטייט עס?
14. מיט וואָסער געדאַנק איז דער יונגער־מאַן געקומען אַהיים?
15. פֿאַר וואָס האָט ער געביטן זיין פּוונה?
16. ווי האָט ער מיט זיין וויב גערעדט? מיט וואָס האָט ער זי אינגערעדט?

צווייטע לעקציע

גענייטונג

פּאַסט צו צו די וויַיטערדיקע ווערטער און אויסדרוקן זייערע סינאָנימישע עקוויוואַלענטן:

1. די חרפה
2. כלעבן
3. ממון און דמים
4. (אַרײַנ)לייגן אין חרם
5. דאָס שאַכטל
6. דער געדאַנק
7. דער אָפּשַׁיי
8. תּאַסטיק
9. פּעדערן זיך
10. דער קאַפּעליוש
11. דער פּרישטיק
12. די שטים
13. דאָס געזיכט
14. אויפֿגערעגט
15. בייז
16. זידלען
17. בפֿרהסיא
18. דער גולם
19. בפֿירוש
20. דער שטות
21. גאָט זאָל שומר־ומציל זיין
22. דער דופּט

א. די מחשבֿה
ב. דאָס קול
ג. דער פּחד
ד. קלאָר
ה. גלייבט מיר
ו. דער ריח
ז. דאָס פּנים
ח. די נאַרישקייט
ט. דער אידיאָט
י. עפּנטלעך
כּ. אײַליק
ל. גאָט זאָל אָפּהיטן
מ. אויסשליסן פֿון דער קהילה
נ. דער הוט
ס. דאָס געלט
ע. דאָס קעסטעלע
פּ. דאָס אָנבײַסן
צ. אויפֿשטיין פֿרי
ק. אין פּעס
ר. די שאַנד
ש. שילטן
ת. צערודערט

גראַמאַטיק

אַספעקטן פֿון ווערב

אַחוץ די קאַטעגאָריעס פֿון **צאָל** (לשון־יחיד, לשון־רבים), **פערזאָן** (ערשטע, צווייטע, דריטע), **צייַט** (איצטיקע, פֿאַרגאַנגענע, פּילמאָליקע פֿאַרגאַנגענע, לאַנגפֿאַרגאַנגענע, קומעדיקע, צווייטע קומעדיקע), **מאָדוס** (אימפּעראַטיוו, קאָנדיציאָנאַל), **געווס** (אַקטיוו, פּאַסיוו, רעפֿלעקסיוו), קען מען בייַ די ווערבן אויסטיילן די קאַטעגאָריע **אַספּעקט**.

1. **דער מאָמענטאַלער אַספּעקט** דריקט אויס די מאָמענטאַלקייט, די פּלוצעמדיקייט פֿון דער טוונג. די קאָנסטרוקציע זעט אויס אַזוי:

אַן(ן)	+	ווערבאַלער סובסטאַנטיוו	+	געבן/טאָן

דער העלפֿווערב קען קומען אויך פֿאַר דעם אומגעוויסיקן אַרטיקל:

געבן/טאָן	+	אַן(ן)	+	ווערבאַלער סובסטאַנטיוו

למשל: אַ קוש געבן/טאָן געבן/טאָן אַ קוש

ביַי דער קאָניוגאַציע בייגט זיך, פֿאַרשטייט זיך, נאָר דער העלפֿווערב (געבן/טאָן). למשל:

ער גיט/טוט אַ קוש

ער האָט אַ קוש געגעבן/געטאָן

ער וועט אַ קוש געבן/טאָן

טו/גיב אַ קוש!

דער ווערבאַלער סובסטאַנטיוו איז בדרך־כלל אידענטיש צו דער יסוד־פֿאָרמע פֿון ווערב. למשל:

קושן — איך קוש — — אַ קוש

פֿרעגן — איך פֿרעג — — אַ פֿרעג

קראַצן — איך קראַץ — — אַ קראַץ

שמייכלען — איך שמייכל — — אַ שמייכל

ניט שטענדיק אָבער איז דער ווערבאַלער סובסטאַנטיוו אידענטיש מיט דער יסוד־פֿאָרמע. אַ מאָל איז דער וואָקאַל ביַי אים ענלעך צום וואָקאַל וואָס מע געפֿינט אין דער פֿאַרטיציפּ־פֿאָרמע. (זיך מערקן: ביַי די ווערבן וואָס ווערן באַגלייט מיט אַ שטערנדל איז די יסוד־פֿאָרמע אויך אַ מעגלעכע.)

* 1. בייַסן — געביסן — — אַ ביס (יַי ← י)
* 2. קניַפּן — געקניפּן — — אַ קניפּ
* 3. רייַסן — גערישן — — אַ ריס
* 4. שנייַדן — גענישן — — אַ שניט

* 5. ברעכן — געבראָכן — — אַ בראָך (ע ← אָ)
6. טרעטן — געטראָטן — — אַ טראָט
* 7. שטעכן — געשטאָכן — — אַ שטאָך

8. גיסן — געגאָסן — — אַ גאָס (י ← אָ)
9. שיטן — געשאָטן — — אַ שאָט
10. שיסן — געשאָסן — — אַ שאָס

* 11. וואַרפֿן — געוואָרפֿן — — אַ וואָרף (אַ ← אָ)

* 12. לויפֿן — געלאָפֿן — — אַ לאָף (וי ← אָ)

13. ווינטשן — געווּנטשן — — אַ ווּנטש (י ← ו)
14. ווינקען — געווּנקען — — אַ ווּנק
* 15. זינגען — געזונגען — — אַ זונג
16. טרינקען — געטרונקען — — אַ טרונק
* 17. קלינגען — געקלונגען — — אַ קלונג
18. שלינגען — געשלונגען — — אַ שלונג
* 19. שפּרינגען — געשפּרונגען — — אַ שפּרונג

דער וועַרב שרײַען בויט זײַן מאָמענטאַלן אַספּעקט מיטן סובסטאַנטיוו **געשריי**, דער וועַרן **שמײַסן** — מיטן סובסטאַנטיוו **שמיץ**:

* 20. שרײַען — — אַ געשריי
* 21. שמײַסן — — אַ שמיץ

ביי וועַרבן מיט אַ קאָנווערב קומט דער קאָנווערב באַזונדער נאָך דעם וועַרבאַלן סובסטאַנטיוו. למשל:

אַרײַנקוקן — — געבן אַ קוק אַרײַן, אַ קוק אַרײַן געבן
ער גיט אַ קוק אַרײַן
ער האָט אַ קוק אריַין געגעבן
ער וועט אַ קוק אריַין געבן

דער וועַרבאַלער סובסטאַנטיוו קומט מיט אַ י׳, אויב דער וועַרב איז אָן אַ קאָנווערב, און מיט אַ יי׳, וועַן דער וועַרב איז מיט אַ קאָנווערב. למשל:

אַ טרונק געבן, אָבער: אַ טרינק אויס געבן
אַ זונג געבן, אָבער: אַ זינג אויס געבן
אַ שפּרונג געבן, אָבער: אַ שפּריג אַרײַן געבן

צווייטע לעקציע

זיך מערקן: אַ קוש **טאָן** דאָס מיידל, די מומע (אַקוזאַטיוו),
אָבער:
געבן אַ קוש דעם מיידל, דער מומע (דאַטיוו).

אַ מאָל ווערט די קאָנסטרוקציע פֿון מאָמענטאַלן אַספּעקט געשאַפֿן מיטן העלפֿווערב **כאַפּן**. למשל:

כאַפּן אַ דאַוון
כאַפּן אַ דרעמל
כאַפּן אַ קוק
כאַפּן אַ קלאַפּ
כאַפּן אַ שפּאַציר

זעלטן אויך מיט דעם העלפֿווערב **דערלאַנגען**. למשל:

דערלאַנגען אַ קלאַפּ.

זיך מערקן: **כאַפּן** און **דערלאַנגען** קומען אַלע מאָל פֿאַרן ווערבאַלן סובסטאַנטיוו.

גענעטונג א

שרייַבט איבער די ווייַטערדיקע זאַצן ניצנדיק דעם מאָמענטאַלן אַספּעקט בייַ די אויסגעטיילטע ווערבן:

1. ער **קושט** זי אין קעפּל. — *ער **גיט** איר אַ **קוש** אין קעפּל.*
2. מע **האָט געקלונגען** אין טיר. — _____
3. דער באַלעם **איז געפֿלויגן** זייער הויך. — _____
4. **טרינקט** אַ גלאָז מאַראַנצן־זאַפֿט! — _____
5. אויף ווועמען **האָסטו געקוקט**? — _____
6. איר קענט עס **פֿרעגן** בייַ אים. — _____
7. דאָס מיידעלע **האָט געגלעט** איר קעצעלע. — _____
8. מיר **האָבן געדאַווענט** אין אַ שטיבל. — _____
9. הערנדיק אַ גוטע בשׂורה **איז** ער **געשפּרונגען** פֿאַר שימחה. — _____
10. די קראַנקע **פֿלעגט שרייַען** פֿון שלאָף. — _____
11. זיי **האָבן געצייטערט**. — _____
12. **קוק** אויף זיך, ווי דו זעסט אויס! — _____
13. רעדנדיק **האָט** ער **געשלונגען** די טרערן. — _____
14. מיר **וואָלטן געלאָפֿן**, ווען מיר וואָלטן געהאַט גענוג כּוח. — _____
15. נו, לאָמיר **שווימען**! — _____

2. **דער דויעריקער אַספעקט** דריקט אויס די געדויעריקייט פֿון דער טוונג. די קאָנסטרוקציע זעט אויס אַזוי:

האַלטן	+	אין	+	אינפֿיניטיוו

למשל:

האַלטן אין רעדן
האַלטן אין לייענען
האַלטן אין טרינקען

ביי דער קאָניוגאַציע בייגט זיך, פֿאַרשטייט זיך, נאָר דער העלפֿווערב (האַלטן). למשל:

ער האַלט אין רעדן
ער האָט געהאַלטן אין רעדן
ער וועט האַלטן אין רעדן

די דויעריקייט קען באַטאָנט ווערן צוגעבנדיק דאָס וואָרט **איין**; באַקומט זיך דעמאָלט די קאָנסטרוקציע:

האַלטן	+	אין	+	איין	+	אינפֿיניטיוו

למשל:

האַלטן אין איין רעדן
ער האַלט אין איין רעדן
ער האָט געהאַלטן אין איין רעדן
ער וועט האַלטן אין איין רעדן

3. **דער אָנהייביקער אַספעקט** דריקט אויס דעם אָנהייב פֿון דער טוונג. די קאָנסטרוקציע זעט אויס אַזוי:

נעמען	+	אינפֿיניטיוו

אָדער:

זיך נעמען	+	צו	+	דעם/דער/די	+	סובסטאַנטיוו/סובסטאַנטיווירטער אינפֿיניטיוו

די צווייטע קאָנסטרוקציע ניצט מען כּדי אָנצוויזן אַז מע הייבט אָן עפּעס טאָן ערנסט, מיט חשק, מיט אָנשטרענג.

למשל:

נעמען אַרבעטן / זיך נעמען צו דער אַרבעט
ער נעמט אַרבעטן / ער נעמט זיך צו דער אַרבעט
ער האָט גענומען אַרבעטן / ער האָט זיך גענומען צו דער אַרבעט
ער וועט נעמען אַרבעטן / ער וועט זיך נעמען צו דער אַרבעט

נעמען לערנען / זיך נעמען צום לערנען

נעמען שרייבן / זיך נעמען צום שרייבן

צווייטע לעקציע

גענִיטוג ב

שרַיבט איבער די ווַיטערדיקע זאַצן ניצנדיק דעם דויעריקן אָדער אָנהייביקן אַספּעקט:

1. דער ישיבֿה־בחור לערנט כּסדר. — *דער ישיבֿה־בחור האַלט אין איין לערנען.*
2. זי האָט ליב ראָקמוזיק, הערט זי זי טאָג און נאַכט. — _____
3. אונדזער שכנטע איז באַווּוסט ווי אַ פֿלוידערזאַק: אָן אַ סוף באַרעדט זי אַנדערע. — _____
4. ער האָט אָנגעהויבן מאָלן איר פּאָרטרעט. — *ער האָט געוּנומען מאָלן איר פּאָרטרעט.*
5. דער יונגער־מאַן האָט אָנגעהויבן זיך לערנען אַ ניצלעכן פַּאַך — קאָמפּיוטערַיי. — _____
6. דער זאַוואָד האָט אָנגעהויבן פּראָדוצירן דעם מאָדערנסטן מאָדעל פֿון מאַשין. — _____
7. זי האָט אַ שרעקלעך מויל: אַלעמען שילט זי. — _____
8. אונדזער אייניקל איז אַ גרויסער נאַשער, עסט ער צוקערקעס און קיכעלעך אָן אַ מאָס. — _____
9. די יונגע מאַמע האָט אָנגעהויבן באָדן איר עופּעלע. — _____
10. אויפֿן האָריזאָנט זינקט די זון אין ים אַריַין. — _____
11. כ׳וועל אָנהייבן טראַכטן וועגן דעם ערשט נאָכן באַקומען פּרטימדיקע דערקלערונגען. — _____
12. ווען מיר וועלן אַרויס אויף וואַקאַציעס, וועלן מיר נאָר שלאָפֿן און שלאָפֿן. — _____

4. **דער פֿאַרענדיקטער אַספּעקט** וויַיזט די פֿאַרענדיקטקייט פֿון אַ באַוועגונג. די קאָנסטרוקציע זעט אויס אַזוי:

קומען	+	צו	+	אינפֿיניטיוו פֿון ווערב וואָס באַטַייט באַוועגונג

למשל:

קומען צו גיין
קומען צו לויפֿן
קומען צו פֿליִען
קומען צו פֿאָרן

ער קומט צו גיין
ער איז געקומען צו גיין
ער וועט קומען צו גיין
קום צו גיין! — קומט צו גיין!

אַז משיח וועט קומען צו פֿאָרן, וועלן מיר האָבן גוטע יאָרן;
אַז משיח וועט קומען צו רייַטן, וועלן מיר האָבן גוטע צייַטן.

5. **דער באַשטענדיקער אַספּעקט** דריקט אויס באַשטענדיקייט. די קאָנסטרוקציע זעט אויס אַזוי:

טאָן	+	אינפֿיניטיוו

למשל:

טאָן בליען
טאָן זיך דערמאָנען
טאָן פֿאַרמאַכן

די לבֿנה טוט שיַינען. (= די לבֿנה שיַינט.)
די לבֿנה האָט געטאָן שיַינען. (= די לבֿנה האָט געשיַינט.)
די לבֿנה וועט טאָן שיַינען. (= די לבֿנה וועט שיַינען.)

דער אַספּעקט איז כאַראַקטעריסטיש פֿאַר דער פֿאָלקס־פּאָעזיע.
למשל:

דער ייִד האָט געטאָן וואַנדערן פֿון איין לאַנד צום אַנדערן.
וואָס טוסטו מיט אַנדערע ריידן און פֿון מיר טוסטו זיך אָפּשיידן?

היַינט צו טאָג קלינגט די קאָנסטרוקציע פֿאַרעלטערט.

מאַני לייב

ביַי די וויַיסע טישן

ביַי די וויַיסע טישן בין איך לאַנג געזעסן,
און געקוקט אין אויגן, און געדעדט, געדעדט,
און אויף יענע אויגן האָב איך זיך פֿאַרגעסן.
ביז דער אַלטער קעלנער האָט מיר אויפֿן אויער,
מיט אַ גוטן שמייכל און מיט שטילן טרויער
אַ פֿאַרשולדיקטער פֿאַרטרויט מיר: שפּעט...

— נו, אַ גוטן!.. מאָרגן וועל איך ווידער קומען.
גאַסן. נאַכט. אַ נעפּל האָט געווייט, געווייט.
גאַסן. און פֿון נעפּל זיַינען אויפֿגעשוומען
אויגן. יענע אויגן, ליכטיקע אין טרערן,
און ווי פֿירנדיקע, שיַינענדיקע שטערן,
מיך אַהיים, אַ קליינינקן, באַגלייט.

יצחק־לייבוש פרץ

אויב נישט נאָך העכער

און דער נעמיראָוועך פֿלעגט סליחות־צייַט יעדן פֿרימאָרגן נעלם ווערן, פֿאַרשווינדן!

מע פֿלעגט אים נישט זען אין ערגעץ: נישט אין שול, נישט אין ביידע בתּי־מדרשים, נישט ביַי אַ מנין, און אין דער היים אַוודאי און אַוודאי נישט. די שטוב איז געשטאַנען אָפֿן. ווער עס האָט געוואָלט איז אַרייַן און אַרויסגעגאַנגען; געגנבֿעט ביַים רבין האָט מען נישט, אָבער קיין לעבעדיק באַשעפֿעניש איז אין שטוב נישט געווען.

ווו קאָן זייַן דער רבי?

ווו זאָל ער זייַן? מן־הסתּם אין הימל! ווייניק געשעפֿטן האָט אַ רבי פֿאַר ימים־נוראָים צו פֿאַרזאָרגן? יידעלעך, קיין עין־הרע, דאַרפֿן פּרנסה, שלום, געזונט, גוטע שידוכים, ווילן גוט און פֿרום זייַן, און די זינד זענען דאָך גרויס און דער שטן מיט זייַנע טויזנט אויגן קוקט פֿון איין עק וועלט ביז דער צווייטער, און ער זעט, און פֿאַרקלאָגט, און מסרט... און — ווער זאָל העלפֿן, אַז נישט דער רבי?

אַזוי האָט דער עולם געטראַכט.

איין מאָל איז אָבער אָנגעקומען אַ ליטוואַק. לאַכט ער! איר קענט דאָך די ליטוואַקעס: פֿון מוסר־ספֿרים האַלטן זיי וויניק, דערפֿאַר שטאָפּן זיי זיך אָן מיט ש״ס ופּוסקים. וויַזט דער ליטוואַק אַ בפּירושע גמרא — די אויגן שטעכט ער אויס! אַפֿילו משה רבינו, וויַזט ער, האָט ביַים לעבן נישט געקאָנט אַרויף אויפֿן הימל, נאָר געהאַלטן זיך צען טפֿחים אונטערן הימל! נו, גיי שפּאַר זיך מיט אַ ליטוואַק!

— ווו דען קומט אַהין דער רבי?

— מיַין דאגה! — ענטפֿערט ער און ציט מיט די אַקסל, און תּוך־כּדי־דיבור (וואָס אַ ליטוואַק קאָן!) איז ער זיך מיישבֿ צו דערגיין די זאַך.

*

נאָך דעם זעלביקן פֿאַרנאַכט, באַלד נאָך מעריבֿ, גנבֿעט זיך דער ליטוואַק צום רבין אין חדר אַרייַן, לייגט זיך אונטערן רבינס בעט און ליגט. ער מוז אָפּוואַרטן די נאַכט און זען ווו דער רבי קומט אַהין, וואָס ער טוט סליחות־צייַט.

אַן אַנדערער וואָלט אפֿשר אייַנגעדרימלט און פֿאַרשלאָפֿן די צייַט; אַ ליטוואַק טוט זיך אַן עצה: לערנט ער זיך אויסנוויניק אַ גאַנצע מסכתּא! איך געדענק שוין נישט, חולין צי נדרים.

פֿאַר טאָג הערט ער, ווי מע קלאַפּט צו סליחות.

דער רבי איז שוין נישט געשלאָפֿן אַ צייַט. ער הערט אים שוין אפֿשר אַ גאַנצע שעה קרעכצן.

וועך עס האָט געהערט דעם נעמיראָוועך קרעכצן וייס ווייַפּל צער פֿאַר כּל־ישׂראל, וויַפּל יסורים עס האָט געשטעקט אין זייַן יעדן קרעכץ... די נשמה פֿלעגט אויסגיין הערנדיק דאָס קרעכצן; אַ ליטוואַק האָט דאָך אָבער אַן אייַזערן האַרץ, הערט ער צו און ליגט זיך וויַטער! דער רבי ליגט זיך אויך: דער רבי, זאָל לעבן, א ו י פֿ ן בעט, דער ליטוואַק א ו נ ט ע ר ן בעט.

*

דערנאָך הערט דער ליטוואַק ווי די בעטן אין הויז הייבן אָן סקריפּען, ווי די בני־בית כאַפּן זיך אַרויס פֿון די בעטן, ווי מע מורמלט אַ יידיש וואָרט, מע גיסט וואַסער אויף די נעגל, עס קלאַפּן די טירן... דערנאָך איז דער עולם אַרויס פֿון שטוב, עס ווערט וויַטער שטיל און פֿינצטער. דורכן לאָדן שיַינט קוים אַרייַן אַ קליין ביסל ליכט פֿון דער לבֿנה...

מודה האָט ער געווען, דער ליטוואַק, אַז וועָן ער איז געבליבן איינער אַליין מיטן רבין, איז אים באַפֿאַלן אַן אימה. די הויט איז שוין אים אויפֿגעלאָפֿן פֿאַר שרעק, די וואָרצלען פֿון די פֿאות האָבן אים געשטאָכן אין די שלייפֿן ווי די נאָדלען.

אַ קלייניקייט: מיטן רבין, און סליחות־צייַט, פֿאַר טאָג, אַליין אין אַ שטוב!..

אַ ליטוואַק איז דאָך אָבער אייַנגעשפּאַרט, ציטערט ער ווי אַ פֿיש אין וואַסער און ליגט.

*

ענדלעך שטייט דער רבי, זאָל לעבן, אויף.

פֿריִער טוט ער, וואָס אַ יִד דאַרף טאָן... דערנאָך גייט ער צו צו דעם קלייַדער־אַלמער און נעמט אַרויס אַ פּעקל... עס באַווייַזן זיך פּויערשע קלייַדער: לייַוונטענע פּלודערן, גרויסע שטיוול, אַ סיערמיענגע, אַ גרויס פֿוטערן היטל.

דער רבי טוט עס אָן.

פֿון דער קעשענע פֿון סיערמיענגע שטאַרט אַרויס אַן עק פֿון אַ גראָבן שטריק... פֿון אַ פּויערשן שטריק!

דער רבי גייט אַרויס, דער ליטוואַק — נאָך!

דורכגייענדיק, טרעט אָפּ דער רבי אין קיך, בייגט זיך אייַן, פֿון אונטער אַ בעט נעמט ער אַרויס אַ האַק, פֿאַרלייגט זי אונטערן פּאַס און גייט אַרויס פֿון שטוב.

דער ליטוואַק ציטערט, נאָר ער טרעט נישט אָפּ.

*

אַ שטילער ימים־נוראָימדיקער פּחד וויגט זיך איבער די טונקעלע גאַסן. אָפּט רייַסט זיך אַרויס אַ געשרייַ פֿון סליחות פֿון ערגעץ אַ מנין, אָדער אַ קראַנקער קרעכץ פֿון ערגעץ אַ פֿענצטער... דער רבי האַלט זיך אַלץ אין די זייַטן פֿון די גאַסן, אין שאָטן פֿון די הייַזער... פֿון איין הויז צו אַנדערן שווימט ער אַרויס און דער ליטוואַק נאָך אים...

און דער ליטוואַק הערט ווי זיין אייגן האַרצקלאַפּן מישט זיך צוזאַמען מיטן קול פֿון רבינס שוערע טריט. אָבער גיין גייט ער, און קומט צוזאַמען מיטן רבין אויס דער שטאָט אַרויס.

*

הינטער דער שטאָט שטייט אַ וועלדל.

דער רבי, זאָל לעבן, נעמט זיך אין וועלדל אַרייַן. ער מאַכט אַ דרייַסיק־פֿערציק טריט און שטעלט זיך אָפּ ביי אַ ביימל; און דער ליטוואַק ווערט ניבֿהל־ונשתּומם, זיענדיק ווי דער רבי נעמט אַרויס פֿון פּאַס די האַק און שלאָגט אין ביימל אַרייַן.

ער זעט ווי דער רבי האַקט און האַקט, ער הערט ווי דאָס ביימל קרעכצט און קנאַקט. און דאָס ביימל פֿאַלט, און דער רבי שפּאַלט עס אויף דינע שייַטלעך, און ער מאַכט זיך אַ בינטל האָלץ, נעמט עס אַרום מיטן שטריק פֿון קעשענע, ער וואַרפֿט דאָס ביסל האָלץ איבער די פּלייצעס, שטעקט צוריק אַרייַן די האַק איינעם פּאַס, לאָזט זיך אַרויס פֿון וואַלד, און גייט צוריק אין שטאָט אַרייַן.

אין אַ הינטערגעסל שטעלט ער זיך אָפּ ביי אַן אָרעם, האַלב אייַנגעבראָכן הייַזל און קלאַפּט אָן אין פֿענצטערל.

— ווער איז? — פֿרעגט מען דערשראָקן פֿון שטוב אַרויס. דער ליטוואַק דערקענט, אַז עס איז אַ קול פֿון אַ ייִדענע, פֿון אַ קראַנקער ייִדענע.

— יאָ,[1] — ענטפֿערט דער רבי אויף פויעריש לשון.

— קטאָ "יאָ"?[2] — פֿרעגט מען ווייטער פֿון שטוב.

און דער רבי ענטפֿערט וויַיטער, אויף מאַלאָרוסיש לשון:

— וואַסיל!

— וואָס פֿאַר אַ וואַסיל און וואָס ווילסטו, וואַסיל?

— האָלץ, — זאָגט דער פֿאַרשטעלטער וואַסיל, — האָב איך צו פֿאַרקויפֿן! זייער ביליק... בחצי־חינם האָלץ!

און נישט וואַרטנדיק אויף תּשובֿה, נעמט ער זיך אין שטוב אַרײַן.

*

דער ליטוואַק גנבֿעט זיך אויך אַרײַן און, בײַם גרויען ליכט פֿון פֿרימאָרגן, זעט ער אַן אָרעמע שטוב, צעבראָכן, אָרעם כּלי־בית... אין בעט ליגט אַ קראַנקע יידענע, פֿאַרוויקלט מיט שמאַטעס, און זי זאָגט מיט אַ ביטער קול:

— קויפֿן? מיט וואָס זאָל איך קויפֿן? וווּ האָב איך, אָרעמע אַלמנה, געלט?

— איך וועל דיר באָרגן, — ענטפֿערט דער פֿאַרשטעלטער וואַסיל, — אין גאַנצן זעקס גראָשן!

— פֿון וואַנען וועל איך דיר באַצאָלן? — קרעכצט די אָרעמע יידענע.

— נאַרישער מענטש, — מוסרט זי דער רבי, — זע, דו ביסט אַן אָרעמע קראַנקע יידענע, און איך געטרוי דיר דאָס ביסל האָלץ, איך בין בטוח אַז דו וועסט באַצאָלן; און דו האָסט אַזאַ שטאַרקן, גרויסן גאָט און געטרויסט אים נישט... און האָסט אין אים אויף נאַרישע זעקס גראָשן פֿאַרן בינטל האָלץ קיין בטחון נישט!

— און וואַר וועט מיר אײַנהייצן? — קרעכצט די אַלמנה. — איך האָב דען כּוח אויפֿצושטיין? מײַן זון איז אויף דער אַרבעט געבליבן.

— איך וועל דיר אײַנהייצן אויך, — זאָגט דער רבי.

*

און אַרײַנלייגנדיק דאָס האָלץ אין אויוון, האָט דער רבי, קרעכצנדיק, געזאָגט פֿון סליחות דעם ערשטן פּיזמון...

און אַז ער האָט אונטערגעצונדן, און דאָס האָלץ האָט פֿריילעך געברענט, האָט ער געזאָגט, שוין אַ ביסל לוסטיקער, פֿון די סליחות דעם צווייטן פּיזמון.

דעם דריטן פּיזמון האָט ער געזאָגט, וועו עס האָט זיך אויסגעברענט. ער האָט די בלעך פֿאַרמאַכט...

*

דער ליטוואַק, וואָס האָט דאָס אַלץ געזען, איז שוין געבליבן אַ נעמיראָווער חסיד.

און שפּעטער, אויב אַ חסיד האָט אַ מאָל דערציילט אַז דער נעמיראָווער הייבט זיך אויף סליחות־צייַט יעדן פֿרימאָרגן און פֿליט אַרויף אין הימל אַרײַן, פֿלעגט שוין דער ליטוואַק נישט לאַכן, נאָר צוגעבן שטילערהייט:

— אויב נישט נאָך העכער!..

1900

1. איך (רוסיש)

2. וואר "איך"? (רוסיש)

דריטע לעקציע

פֿראַגעס צום טעקסט

1. וועָן פֿלעגט דער רבי נעלם ווערן?
2. וואָס האָט דער עולם געטראַכט?
3. פֿאַר וואָס האָט דער ליטוואַק געלאַכט?
4. וואָס פֿאַר אַ באַווייַז האָט ער געבראַכט?
5. וואָס האָט דער ליטוואַק באַשלאָסן?
6. ווו האָט ער זיך באַהאַלטן?
7. וואָס האָט ער געטאָן ליגנדיק דאָרטן?
8. וואָס האָט דער רבי אָנגעטאָן אין דער פֿרי?
9. וואָס האָט דער רבי גענומען מיט זיך?
10. ווּהין איז דער רבי געגאַנגען פֿון שטעטל?
11. וואָס האָט ער דאָרטן געטאָן?
12. ווו האָט ער זיך דערטאָך אָפּגעשטעלט?
13. ווער האָט דאָרטן געווינט?
14. פֿאַר וועמען האָט זיך דער רבי פֿאַרשטעלט?
15. ווי האָט ער זיך אָנגערופֿן?
16. וואָס האָט ער פֿאָרגעלייגט דער יידענע?
17. וואָס האָט זי געענטפֿערט?
18. וואָס האָט דער רבי געזאָגט אויף דעם?
19. וואָס האָט דער רבי געטאָן אַינהייצנדיק דעם אויוון?
20. וואָס איז געשען מיטן ליטוואַק?
21. וואָס פֿלעגט ער צוגעבן הערנדיק אַז מע דערציילט וועגן דעם רבינס פֿלִיען אין הימל?

דריטע לעקציע

גענימונג

געפֿינט סינאָנימען צו די וויַיטערדיקע ווערטער:

דער פֿרימאָרגן —

ביידע —

דער שס —

אַהינקומען —

דער אַקסל —

מישבֿ זיין זיך —

דערגיין —

דער פֿאַרנאַכט —

די אימה —

פֿאַר טאָג —

אַן איינגעשפּאַרטער —

ציטערן —

ענדלעך —

די פּלודערן —

ניבֿהל־ונשתּומם —

בחצי־חינם —

די תּשובֿה —

באָרגן —

געטרויען —

בטוח —

גראַמאַטיק

קאָנסטרוקציע אַקוזאַטיוו מיטן אינפֿיניטיוו

די דאָזיקע קאָנסטרוקציע טרעפֿט זיך דער עיקר נאָך די ווערבן **זען, הערן, פֿילן, באַמערקן, טרעפֿן, באַגעגענען** און זייערע דעריוואַטן.
די קאָנסטרוקציע זעט אויס אַזוי:

זען/הערן/פֿילן/באַמערקן/טרעפֿן/באַגעגענען	+	סובסטאַנטיוו/פּראָנאָם אין אַקוזאַטיוו	+	אינפֿיניטיוו

למשל:
מיר האָבן געזען דאָס קינד מאָלן. (= מיר האָבן געזען ווי דאָס קינד מאָלט/האָט געמאָלט.)
ער הערט דעם קלעזמער שפּילן. (= ער הערט ווי דער קלעזמער שפּילט.)
כ׳האָב אים געטראָפֿן זיצן אין סקווער. (= כ׳האָב אים געטראָפֿן ווען ער איז געזעסן אין סקווער.)

גענימונג

שרייַבט איבער די ווייַטערדיקע זאַצן ניצנדיק די סינטאַקטישע קאָנסטרוקציע אַקוזאַטיוו מיטן אינפֿיניטיוו:

1. מיר זעען ווי זיי שפּילן אין קאָרטן. — *מיר זעען זיי שפּילן אין קאָרטן.*
2. זי הערט ווי ער שרייַט אויף זיינע קינדער. — _____
3. ער האָט געפֿילט ווי עס לייַדט זיין חבֿר, אָבער ער האָט גאָרניט געקענט טאָן. — _____
4. איך האָב באַמערקט ווי ער איז צוגעגאַנגען צו אונדזער טישל. — _____
5. דו האָסט געזען ווי ער האָט זיך געקריגט מיט זיין שוועסטער? — _____
6. מיר האָבן זיי געטראָפֿן ווען זיי האָבן געקליבן שוועמלעך אין וואַלד. — _____
7. דאָס מיידעלע האָט דערזען ווי איר ליאַלקע איז אַרייַנגעפֿאַלן אין אַ טייַך. — _____
8. איך האָב באַגעגנט מיין פֿלימעניצע ווען זי איז אַרויס פֿון פּאָסט. — _____

דריטע לעקציע

9. דו וועסט נאָך זען ווי איך וועל טאַנצן אין די גאַסן. — _____

10. זייַענדיק אין צפֿת האָבן מיר געהערט ווי עס שפּילן קלעזמער. — _____

11. דאָס ערשטע מאָל אין מיַין לעבן האָב איך געזען ווי דער טאַטע ווייַנט. — _____

12 די סאָציאַל־אַרבעטערין האָט געזען ווי ער איזדיעקעוועט זיך איבער זייַנע בני־בית. — _____

13. מיר האָבן געהערט ווי דער חזן זינגט און ווי דער שניַידער נייט. — _____

פּאָסטפּאָזיציעס

פּרעפּאָזיציעס קומען פֿאַר די סובסטאַנטיוון.
פּאָסטפּאָזיציעס, פֿאַרשטייט זיך, — נאָך די סובסטאַנטיוון.
פּאָסטפּאָזיציעס קומען צו פֿאַרשטאַרקן און קאָנקרעטיזירן פּרעפּאָזיציעס.

מעגלעכע פּרע- פּאָסטפּאָזיציאָנעלע קאָנסטרוקציעס:

אין...אַריַין: אין שטוב אריַין; אין וועג אַריַין
פֿון...אַרויס: פֿון וואַלד אַרויס; פֿון אַ וואָגן אַרויס
נאָך...נאָך: נאָך דעם געזעץ נאָך; נאָכן שכל נאָך
צו...צו: צום הויז צו; צו דער זאַך צו

מע קען אַלע מאָל אַראָפּלאָזן די פּאָסטפּאָזיציעס און זיך באַנוגענען נאָר מיט פּרעפּאָזיציעס: דער באַטייט וועט בליַבן דער זעלביקער. למשל:
כ׳האָב אַריַינגעקוקט אין ביכל אַריַין. = כ׳האָב אַריַינגעקוקט אין ביכל.
ער איז קוים אַרויסגעקראָכן פֿון דער ברענענדיקער כאַטע אַרויס. = ער איז קוים אַרויסגעקראָכן פֿון דער ברענענדיקער כאַטע.
נאָך איר השגה נאָך איז זי גאַנץ גערעכט. = נאָך איר השגה איז זי גאַנץ גערעכט.
מיר זיַינען צוגעפֿאָרן צום ערשטן הייַזל צו. = מיר זיַינען צוגעפֿאָרן צום ערשטן הייַזל.

ס׳זיַינען פֿאַראַן אָבער אַנדערע קאָנסטרוקציעס, וואָס אין זיי איז די ראָלע פֿון אַ פּאָסטפּאָזיציע ניט נאָר סטיליסטישע, צוגאָבלעכע.
אין די וויַיטערדיקע קאָנסטרוקציעס זיַינען די פּאָסטפּאָזיציעס אַ וויכטיקער, אָבליגאַטאָרישער באַשטאַנדטייל:

פֿון...אָן: פֿון איצט אָן; פֿון קדמונים אָן
פֿון/פֿאַר...וועגן: פֿון אונדזערט וועגן; פֿאַר דעם יידנס וועגן

פּרטימדיקער וועגן דער לעצטער קאָנסטרוקציע זען ז״ז 39-40 אין דעם ביכל.

אַבֿרהם רייזען

אָן ליבע

צו וועסנעציִט האָט באַשקע אויפֿגענייט אַ נייַ קלייד, געקויפֿט אַ נייַעם הוט, אַ שירעם, געלע שיך, און האָט געקוקט דערויף מיט אירע טונקעלע בענקענדיקע אויגן ווי אויף עפּעס וואָס קאָן זי ראַטעווען...

אַ גאַנצע וואָך אַרבעט זי אין אַ פֿאַבריק. בייַ דער אַרבעט פֿאַרגעסט זי אַ ביסל אין איר עלנט. אין פֿאַבריק זיינען דאָ אַלערלייַ מיידלעך: אַ סך יונגע, פֿרייַלעכע, לאַכנדיקע, זינגענדיקע און, געפֿינענדיק זיך צוזאַמען מיט זיי, פֿאַרגעסט זי אַ מאָל וועט זי איז אָן ווי איר איז. די יונגע לאַכן — לאַכט זי אויך, אמת, ניט אַזוי קלינגענדיק; די יונגע זינגען — זינגט זי אויך, אמת, ניט מיט אַזאַ העל קול... אָבער מע פֿילט זיך דאָך בעסער. אַהיים פֿון דער אַרבעט גייט מען אַרויס צוזאַמען מיט אַ געלעכטער, מע באַגעגנט זיך מיט אַרבעטער פֿון נאָך אַ פֿאַבריק, מע גיט אַ שטיף... אמת, זי מיינט מען אפֿשר ניט, אָבער עס איז פֿרייַלעכער, מע פֿאַרגעסט זיך...

קומט אָבער דער שבת — איז אַן אומגליק: שבת איז גאָר ניטאָ ווו די בענקשאַפֿט אַהינצוטאָן. דער הויפּט אין די ערשטע שבתים פֿון פֿרילינג. ערשט דעמאָלט ווילט זיך לעבן, גליק און ליבע...

און שבת אין דער פֿרי טוט באַשקע אָן איר פֿרילינג־טואַלעט: דאָס קלייד ליגט אויף איר ווי אויסגעגאָסן, דער הוט זיצט שטאָלץ און רופֿנדיק, די געלע שיך אונטער דעם לאַנגן קלייד ווינקען אַזוי חנעוודיק... אַלץ איז שיין, גלאַט, אויסגעפרעסט. נאָר דאָס פּנים, דאָס פּנים מאַכט זיך פֿון דעם אַלץ ניט וויסנדיק, און עס ווערט ניט ניט יינגער, ניט פֿרישער, ניט גלאַטער, און די ברוסט — ניט פֿולער, און דאָס אויג — ניט ברענענדיקער.

די קלייַדער — נייַ און שימערירנדיק, און דאָס פּנים — אַלט און אָפּגענוצט...

און פֿון אַלע מיידלעך פֿון פֿאַבריק בליַבט זי שבת נאָר בייַ איינער, בייַ קיילען, — מיט איר אין איינע יאָרן, פֿון איינע פּנימער, מיט איינע פֿאַרלאַנגען...

ווו קומען אַהין די יונגע, די פֿרישע, די פֿרייַלעכע?

ווי די פֿייגעלעך צעפֿלויען זיי זיך...

און מיט איר איינציקער חבֿרטע, קיילע, וועלכע קומט צו איר שבת פֿרי, נאָך טיי, גייט זי אַרויס אַן אויסגעפוצטע שפּאַציערן.

— ווהין וועלן מיר גיין, קיילע? — פֿרעגט זי, אָפּשטעלנדיק זיך בייַם טויער.

און קיילע ענטפֿערט:

— איך ווייס ווהין? קום אין גאָרטן!

און די צוויי חבֿרטעס לאָזן זיך צום גאָרטן. זיי גייען שווייַגנדיק: ניטאָ קיין טעמע, כאָטש טו זיך עפּעס. און דער אומעט וואַקסט שוין אין זייערע הערצער.

אין גאָרטן גייען זיי דורך די לאַנגע אַלעע, וועלכע רוישט מיט שפּאַצירנדיקע.

— לאָמיר זיך צוזעצן! — זאָגט באַשקע, דורכגייענדיק די לאַנגע אַלעע 'הין און צוריק און ניט געפֿינענדיק דאָס וואָס זי האָט, דאַכט זיך, געזוכט.

די חבֿרטעס זעצן זיך אַוועק אויף אַ באַנק, ווו עס זיצט ביים ברעג אַ יונגער־מאַן.

עס פֿאַרשטייט זיך אַז דאָס איז ניט בכיוון... עס איז גראָד די באַנק צו דער האַנט אויסגעקומען... זיי מיינען גאָרנישט דעם יונגן־מאַן, דער גוטער־יאָר ווייסט, ווער ער איז... אפֿשר האָט ער שוין גאָר אַ וויַיב... אָבער דאָס האַרץ נאָגט און קלעמט, און ביידע חבֿרטעס קאָנען זיך ניט אינהאַלטן און קוקן אַלע ווייַלע אויף אים...

דער יונגער־מאַן זיצט אַ ווייַלע, הייבט זיך אויף און גייט אַוועק...

באַשקע און קיילע קוקן זיך איבער ווי באַלייידיקט. פֿאַר וואָס איז ער עפּעס אַוועק?

זיי ווייסן זיכער, אַז ניט צוליב זיי איז ער אַוועק; מאַלע וואָס אַ מענטש גייט אַוועק, אפֿשר זיצט ער שוין דאָ אַ שעה צי צוויי. און אויך ווייסן זיי זיכער, אַז ווען זיי וואָלטן געווען יונג און שיין, וואָלט דער דאָזיקער יונגער־מאַן נאָך געזעסן און... ווער ווייסט, אפֿשר אָנגעהויבן צו רעדן, צו לאַכן און טאַקע באַקאַנט געוואָרן.

און די בענקשאַפֿט וואַקסט ביַי ביידע חבֿרטעס.

— שוין צייַט צו גיין עסן, קום! — זאָגט ענדלעך באַשקע.

— יאָ, שוין צייַט, קום! — ענטפֿערט קיילע.

און ווי באַלייידיקטע גייען זיי אַרויס פֿון גאָרטן, גאָרנישט רעדנדיק צווישן זיך.

נאָך מיטאָג קומט שוין באַשקע צו קיילען, פֿאַרפּוצט נאָך שענער, נאָך פֿאָרזיכטיקער ווי פֿריִער. דאָס זייגערל מיט דעם קייטעלע האָט זי אויך אָנגעטאָן, דאָס קייטעלע פֿינקלט אַזוי שרייַענדיק אויף דער אינגעפֿאַלענער ברוסט...

קום אַ ביסל! — זאָגט באַשקע, זעענדיק קיילען שוין אַן אָנגעטוענע אַפֿילו מיט אַ בראַסלעט אויף דער דאַרער אָדערדיקער האַנט...

קום! — ענטפֿערט קיילע ווי אַן אָבֿלטע.

און זיי גייען אַרויס און שטעלן זיך ווידער אָפּ ביַים טויער.

— ווּהין וועלן מיר גיין?

— אין גאָרטן, מיין איך...

— ווידער אין גאָרטן?..

— ווּהין דען?

— ווייס איך...

נאָר איצט, קומענדיק אין גאָרטן, גייען זיי שוין אין אַן אַנדער אַלעע.

— קום, וועלן מיר זיך זעצן אָט דאָרטן, — ווייזט אָן באַשקע אויף אַווינקלדיקער לייַדיקער באַנק.

און די צוויי חבֿרטעס זעצן זיך אַנידער אויף דער איינזאַמער באַנק. ווען ניט ווען גייט דורך אַ פּאָרל. די צוויי חבֿרטעס באַגלייטן זיי מיט בליקן, ביז דאָס פּאָרל פֿאַרשווינדט... די באַנק ווערט זיי ענדלעך נימאס, זאָל זיך כאָטש עמעצער אויף איר פֿרוווון צוזעצן! אַלע בענק אַרום זיַינען אַזוי באַזעצט!..

— קום! — זאָגט באַשקע, אויפֿהייבנדיק זיך, ווי באַלייידיקט.

— קום! — ענטפֿערט קיילע.

— און די צוויי חבֿרטעס בייַטן אַזוי די בענק, די אַלעען, ביז עס ווערט פֿינצטערלעך, און דער גאָרטן ווערט פֿול מיט שפּאַצירנדיקע.

— סאַראַ ענגשאַפֿט! — ווערט באַשקע ווי בייז.

— אַ שרעק! — באַשטעטיקט קיילע.

— לאָמיר שוין גאָר גיין אַהיים, — לייגט פֿאָר באַשקע.

— פֿון מײַנעט וועגן... — ענטפֿערט קיילע.

דאָך גייען זיי דורך נאָך אַ פּאָר אַלעען, זעצן זיך צו אויף נאָך אַ פּאָר בענק. ביידע פֿאַרשטייען איינע די אַנדערע, ביידע ווייסן, אַז דאָס וואָס זיי זוכן, וועלן זיי ניט געפֿינען... אַז עס וועט ניט העלפֿן ניט די נײַע קליידער, ניט די נײַע גאלע שיך, ניט די היט, ניט די קייטעלעך...

ניטאָ קיין ליבע... ניטאָ, ניטאָ! אָבער עס ווילט זיך ניט אַוועקגיין אַהיים, ניט דערפֿרישט פֿון איין טראָפֿן ליבע, און מאָרגן אין פֿאַבריק... עס דאַרט דאָס האַרץ, עס דאַרט, עס דאַרט...

און די צוויי חבֿרטעס זוכן די ליבע, זיי זוכן זי צווישן די ביימער, זיי זוכן זי איבערן גאַנצן גאָרטן, זיי זוכן זי ביַי טויזנטער שפּאַצירנדיקע יונגע־לײַט אין די אויגן... נאָר ניטאָ און ניטאָ!

מאָרגן וועט מען מוזן גיין אין פֿאַבריק.

אָן ליבע...

1906

פֿראַגעס צום טעקסט

1. וואָס האָט באַשקע געקויפֿט וועסנעצײַט?
2. ווו אַרבעט זי און פֿאַר וואָס פֿילט זי זיך דאָרטן בעסער?
3. וואָסער טאָג איז פֿאַר איר דער אומגליקלעכסטער? פֿאַר וואָס?
4. אין וואָס ליגט דער אַנטאַגאָניזם אין איר אויסזען?
5. מיט וועמען טרעפֿט זיך באַשקע יעדער שבת?
6. ווהין גייען זיי?
7. פֿאַר וואָס זעצן זיי זיך צו אויף אַ באַנק?
8. פֿאַר וואָס פֿילן זיי זיך באַלײַדיקט?
9. וען גייען זיי אַרויס צום צווייטן מאָל?
10. ווי איז באַשקע אָנגעטאָן איצט?
11. ווהין גייען זיי וויידער?
12. וועמען זײַנען זיי מקנא?
13. ווי לאַנג בלײַבן זיי אין גאָרטן?
14. וואָס זוכן זיי ביידע און קענען ניט געפֿינען? פֿאַר וואָס?

גענִיטונג

גענִיט אין דעם טעקסט סינאָנימען צו די ווײַטערדיקע ווערטער:

דער פֿרילינג =
דערעסן ווערן =
טוישן =
פּלערליי =
עלנט =
טרעפֿן זיך =
נאָך אַ מאָל =
דער עיקר =
די בקשה =
נעלם ווערן =
דער פּאַרק =
בלישטשען =
די פֿרײַנדינע =

גענִיט אין דעם טעקסט אַנטאָנימען צו די ווײַטערדיקע ווערטער:

אומעטיק ≠
אין אָוונט ≠
אַלט ≠
צעקנייטשט ≠
פֿול ≠
פֿעט ≠
פֿאַרלירן ≠
אויסגעלאָשן ≠
ווייניקע ≠
דער אָסיען ≠
נעכטן ≠
צוננידפֿלײַען זיך ≠
דאָס גליק ≠

גראַמאַטיק

קאָנסטרוקציע פֿון/פֿאַר...וועגן

סיזיינען פֿאַראַן עטלעכע אופֿנים איבערצוזעצן דעם העברעישן **למען**/דעם ענגלישן for the sake of (for ...'s sake):

1. **פֿאַר**: פֿאַר דעם קינד, פֿאַר אים
2. **צוליב**: צוליב דעם קינד, צוליב אים
3. **לטובת**: לטובֿת דעם קינד
4. **למען**: למען־השם, למען־האמת
5. **לשם**: לשם־שמים, לשם־מיצווה

צום בעסטן אָבער ספֿראָווען זיך מיט דער ראָלע די קאָנסטרוקציע **פֿון/פֿאַר...וועגן**.

א. וען דער סובסטאַנטיוו איז אַ באַלעבטער זעט די קאָנסטרוקציע אויס אַזוי:

[פֿון/פֿאַר] + [פּאָסעסיוו (טובֿה)] + [וועגן] [= למען מישהו / for smb's sake]

פֿון דער מאַמעס טובֿה וועגן
פֿאַר דעם טאַטנס וועגן

ב. וען דער סובסטאַנטיוו איז אַן אומבאַלעבטער זעט די קאָנסטרוקציע אויס אַזוי:

[פֿון/פֿאַר] + [דאַטיוו] + [וועגן] [= למען משהו / for smth's sake]

פֿון דער ירושה וועגן
פֿאַר דעם ציל וועגן

ג. וען אַנשטאָט דעם סובסטאַנטיוו קומט אַ פּאָסעסיווער פּראָנאָם זעט די קאָנסטרוקציע אויס אַזוי:

[פֿון/פֿאַר] + [פּאָסעסיווער פּראָנאָם + (ע)ט] + [וועגן] [= למעני, למענך, למענו... / for my, your, his... sake]

פֿון/פֿאַר מײַנ(ע)ט וועגן
פֿון/פֿאַר דײַנ(ע)ט וועגן
פֿון/פֿאַר זײַנ(ע)ט וועגן
פֿון/פֿאַר איר(ע)ט וועגן
פֿון/פֿאַר אונדזערט וועגן
פֿון/פֿאַר אײַערט וועגן
פֿון/פֿאַר זייערט וועגן

פֿערטע לעקציע

דוגמות:

זייַט אַזוי גוט, טוט עס פֿון מיַינט וועגן!
לאָמיר עס טאָן פֿאַר חיימס וועגן.
זי וועט טאָן אַלצדינג פֿאַר די קינדערס וועגן.

די קאָנסטרוקציע ווערט אויך ענויצט ווי אַ באַמערקוואָרט מיטן באַטייַט: לויט מיַין, דיַין...מיינונג; לויט מיר, דיר...; וואָס איז שייך מיר, דיר...; אויב מע פֿרעגט ביַי מיר, דיר... / מצדי, מצדך...; מבחינתי, מבחינתך... / as far as smb. is concerned

דוגמות:

פֿון מיַינט וועגן קענסטו אים אַלץ אַרויסזאָגן.
פֿון אונדזערט וועגן קענען זיי זיַין נאַראָים, אַבי ערלעכע לייַט.
פֿון דיַינט וועגן איז ער גערעכט!

זיך מערקן: פֿון יוצא וועגן = פֿאָרמעל / למראה עין, לפנים / for appearances' sake, perfunctorily

גענייטונג

שרייַבט איבער די וויַיטערדיקע זאַצן ניצנדיק די קאָנסטרוקציע פֿון/פֿאַר...וועגן:

1. זייַט אַזוי גוט, טוט עס פֿאַר מיר! — <u>זייַט אַזוי גוט, טוט עס פֿון מיַינט וועגן!</u>
2. צוליב דער ליבע וועט זי טאָן אַלצדינג. — _____
3. האָב רחמנות, קער זיך אום צוליב דעם קינד! — _____
4. לויט זיַין מיינונג וועט אַלץ זיַין אין אָרדענונג גאַנץ גיך. — _____
5. לויט דיר איז עס רעכט? — _____
6. איך האָב עס געטאָן נאָר פֿאַר דעם טאַטן. — _____
7. לאָמיר בליַיבן דאָ צוליב מענדלען. — _____
8. טוט עס פֿאַר זיַין ליבן נאָמען! — _____
9. אַ יידישע מאַמע פֿלעגט גיין אין פֿייַער און אין וואַסער פֿאַר איר קינד. — _____
10. וואָס איז שייך אונדז איז בעסער פּשוט איגנאָרירן זיַין אויפֿפֿירונג. — _____
11. לויט מיר קענסטו גיין וווהין דיר גלוסט זיך. — _____
12. פֿאַר דער קאַריערע האָט זי מקריב געווען די משפּחה. — _____

פֿערטע לעקציע

צילה דראַפקין

אָדם

אַ צעלאָזענעם,
אַן אויסגעצערטלטן פֿון פֿילע פֿרויענהענט,
האָב איך דיך אויף מײַן וועג געטראָפֿן,
יונגער אָדם.
און איידער איך האָב צוגעלייגט צו דיר מײַנע ליפּן,
האָסטו מיך געבעטן
מיט אַ פּנים, בלאַסער און צאַרטער
פֿון דער צאַרטסטער לילית:
"ניט בײַס מיך, ניט בײַס מיך".
איך האָב דערזען, אַז דײַן לײַב
איז אין גאַנצן באַדעקט מיט צייכנס פֿון ציינער.
אַ פֿאַרציטערטע האָב איך זיך אין דיר אײַנגעביסן.
דו האָסט פֿונאַנדערגעבלאָזן איבער מיר
דײַנע דינע נאָזלעכער
און האָסט זיך צוגערוקט צו מיר,
ווי אַ הייסער האָריזאָנט צום פֿעלד.

צילה דראַפקין

ווייַס ווי דער שניי

ווייַס, ווי דער שניי אויף די אַלפּן,
שאַרף, ווי די באַרגיקע לופֿט,
געווירצט, ווי פֿאַרצייַטיקע זאַלבן,
מיך דיַין שיינקייט רופֿט.

וויַיל דו בלענדסט, ווי אומבאַרירטע שנייען,
פֿאַרכאַפּסט דעם אָטעם, ווי די צו הויכע לופֿט,
און עס הייבט מאָדנע דער קאָפּ מיר אָן דרייען,
ווי פֿון פּריקרען פֿאַרפֿישופֿטן דופֿט.

אָבער דו ביסט נאָר אַ קליינשטעטלדיק ייִנגל
מיט אַ ביסל אַ צו לאַנגער נאָז.
דו וועסט אָנטאָן דיַין כּלה אַ רינגל,
און אויף מיר וועט אָנוואַקסן גראָז.

משה נאַדיר

מײַן ערשטער דעפּאָזיט

איך ווייס נישט ווי אַזוי דאָס איז געשען, ווי אַזוי עס איז מיר גאָר אײַנגעפֿאַלן אַזאַ געדאַנק צו נעמען מײַנע בלוטיקע געלטער און זיי אָנטרויען אַ באַנק! אָבער עס איז געשען. מוצאי־חנוכּה פֿון הײַנטיקן יאָר האָב איך געזומען מײַנע שווער פֿאַרהאָרעוועטע געלטער — מײַנע צוואַנציק דאָלאַר — און זיי אַוועקגעטראָגן אין באַנק אַרײַן, און אָנשטאָט געלט — לעבעדיק געלט, וואָס מע קען מיט דעם קויפֿן וואָס מע וויל — האָב איך געקראָגן עפּעס אַ גרין ביכעלע, צונויפֿגעלייגט אין אַ געל קאָנווערטל, און — דאָס אַלץ.

אַזוי גיך ווי איך האָב געקראָגן ס׳ביכעלע, האָב איך אַ קוק געטאָן אינעווייניק און... ס׳איז מיר פֿאַרקילט געוואָרן וווּ איך האָב געהאַט אַ טראָפֿן בלוט. וואָס איז דאָס פֿאַר אַ מין געשריפֿטס! און ווי אַזוי וועט ער עס קענען איבערלייענען? און פֿון וואַנען ווייסט ער, אַז עס שטייט צוואַנציק?.. אײַ! — האָב איך געטראַכט, — עפּעס געפֿעלט מיר נישט דער גאַנצער עסק... און איך בין צוגעלאָפֿן צום פֿענצטערל, אַוועקגעשטופּט דעם יידן, וואָס איז געשטאַנען אין רײַ, און אַרײַנגעשריגן צו דעם בחורל דאָרטן אינעווייניק: ״תּיי! — האָב איך אים אַרײַנגעשריגן, — איך האָב אײַך אָקערשט אַוועקגעגעבן צוואַנציק דאָלאַר!״

— וואָס זשע ווילט אירז? — זאָגט צו מיר דאָס קאַסירערל און פֿאַרשניצט זיך אַ בלײַפֿעדער.

— איך וויל אַז דו זאָלסט נישט זײַן אַזאַ עזות־פּנים! — זאָג איך, — אַז נישט, כאַפּסטו...

זאָגט ער צו מיר: ״מיסטער, וואָס ווילט אירז? איך האָב אײַך געגעבן אַ ביכל! — דאַצאָל[1]!״

— אָ, ניין! — זאָג איך. — איך וויל מיט דיר מער נישט רײדן, דו בלוטזויגער, — זאָג איך, — וואָס דו ביסט. איך זע שוין, — זאָג איך, — אַז איך בין אַרײַנגעפֿאַלן אין די ריכטיקע הענט. גיב מיר צוריק, — זאָג איך, — ס׳געלט און לאָמיר, — זאָג איך, — זײַן אויס מחותּנים.

זאָגט ער צו מיר: ״צימפּאַסיבל[2]!״

זאָג איך: ״איך וועל דיר געבן אַ צימפּאַסיבל, שווינדלער. — זאָג איך. — מיט מיר, — זאָג איך, — וועסטו נישט מאַכן אַזעלכע שטיק. גיב אַהער די געלטער, — זאָג איך, — אײדער איך רוף פֿאָליצײַ און אײדער, — זאָג איך, — איך שרײַ געוואַלד. געוואַלד! — צעשרײַ איך זיך אויפֿן קול. — געוואַלד!

דערהערט, אַז איך שרײַ געוואַלד, איז ער שוין געוואָרן אַ ביסל ווייכער, דער בחור, און מיר געזומען געבן צו פֿאַרשטיין, אַז איצט קען ער מיר נישט צוריקגעבן ס׳געלט, אַז איך מוז וואַרטן צווײַ וואָכן. ס׳אַ געזעץ אַזאַ.

זאָג איך: ״אויב אַזוי, טאָ לייענט מיר איבער, וואָס איר האָט אַרײַנגעשריבן אין ביכעלע. לאָמיר זען, — זאָג איך, — צי איר ווייסט, וואָס איר האָט דאָרטן אַרײַנגעשריבן. עפּעס, — זאָג איך, — האָט איר עס מיר געמאַכט צו שנעל. עס גלייבט זיך מיר נישט, — זאָג איך, — אַז מ׳זאָל אַזוי גיך קענען פֿאַרשרײַבן אַזוי פֿיל געלט״.

נעמט ער בײַ מיר צו ס׳ביכעלע און לייענט איבער: ״צוואַנציק דאָלאַר.״

---

1. דאָס איז אַלץ (ענגליש)
2. ס׳איז אוממעגלעך (ענגליש)

זאָג איך: "אָלרייט. געדענקט זשע! ס'איז צוואַנציק דאָלאַר. און זאָלן די יידן, — זאָג איך, — וואָס שטייען לעבן פֿענצטערל זיין עדות. יידן, — זאָג איך, — זייט עדות, אַז איך האָב דאָ אין באַנק צוויי קנאַקעדיקע צענערלעך!"

און איך גיי אַהיים מיטן ביכעלע.

מילא, פֿאַרשטייט זיך, אַז פֿון שלאָפֿן איז שוין געווען אָפּגערעדט. אַ גאַנצע נאַכט האָט זיך מיר געחלומט, אַז גנבֿים זיינען באַפֿאַלן די באַנק און האָבן צוגעגנבֿעט וווּ אַ פּעני. עטלעכע מאָל דורך דער נאַכט האָב איך זיך אויפֿגעוועקט און געשריגן געוואָלד, און אַז עס איז געוואָרן טאָג, האָב איך די ערשטע זאַך געכאַפּט דעם אויטאָ און אַוועקגעלאָפֿן צו דער באַנק.

זי איז געווען גאַנץ. אַ שטיין איז מיר אַראָפּ פֿון האַרצן.

נאָר אַזוי ווי איך בין געשטאַנען ביי דער באַנק און באַטראַכט דעם פֿענצטער, איז מיר איינגעפֿאַלן, אַז די גראַטעס זיינען צו שוואַך און אַז מ'דאַרף האָבן ניַע גראַטעס. בין איך שוין געשטאַנען מיטן לאָנטשקעסטל אין האַנט און געווארט ביז דער פֿרעזידענט פֿון באַנק וועט אָנקומען. אַז דער פֿרעזידענט איז אָנגעקומען האָב איך אים געזאָגט, אַז ער מוז האָבן ניַע גראַטעס פֿאַר דער באַנק. "און נאָך מיַין מיינונג, — זאָג איך, — איז דער גאַנצער בנין אַ שוואַכער און מע דאַרף אים איבערבויען. מע דאַרף זען, — זאָג איך, — אַז דער גאַנצער בנין זאָל זיין פֿון סאַמע מירמלשטיין, וויַיל מירמלשטיין, — זאָג איך, — איז האַרט". זאָגט ער צו מיר: "אָלרייט. איך דאַנק אייַך פֿאַר דער עצה". זאָג איך: "געדענקט זשע, למען־השם! אַ ניַער בנין פֿון מירמלשטיין! און ניַע גראַטעס... איך בין עקסטרע געקומען צו לויפֿן פֿון בראָנזוויל, וויַיל עס האָט זיך מיר געחלומט אַז מ'האָט אונדז באַגנבֿעט!"

און איך לויף אַוועק צו דער אַרבעט.

פֿאַר נאַכט, אַז איך דאַרף אַהיימפֿאָרן, טראַכט איך: "איכ'ל פֿאַרבייגיין די באַנק, זען וואָס עס הערט זיך. מ'קען קיין מאָל נישט וויסן, — טראַכט איך, — ס'אַמעריקע!"

איך קום אַזוי צו צו דער באַנק און איך גיב אַ קוק, זע איך: עפּעס אַ יִד פֿליט אַרויס פֿון באַנק און... הייבט אָן לויפֿן. הייב איך אָן שרייַען געוואָלד, און איך לויף אים נאָך אַזוי לאַנג ביז וואַנען אַ פּאָליציאַנט האָט אים אָפּגעשטעלט. און וואָס, מיינט איר, האָט זיך אַרויסגעוויזן? עס האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז דער יִד אַרבעט אין באַנק און אַז ער איז געלאָפֿן כאַפּן אַ טראַמווייַ, וויַיל דאָס וויַיב גייט אים צו קינד. האָב איך מיך אַ ביסעלע פֿאַרשעמט און אַהיימגעפֿאָרן. אָבער שלאָפֿן האָב איך ווידער נישט געקענט. אַ גאַנצע נאַכט האָט זיך מיר געחלומט אַז דאָס קאַסירערל, וואָס האָט מיר געגעבן ס'ביכל, האַלט אין דער האַנט אַ זעקל מיט געלט און לויפֿט. און איך נאָך אים... און איך האָב ווידער עטלעכע מאָל געשריגן געוואָלד פֿון שלאָף.

צו מאָרגנס גאַנץ פֿרי בין איך אַוועק צו אַ לאַנדסמאַן, וואָס ווויינט אַנטקעגן דער באַנק, און איך האָב אים צוגעזאָגט דרייסיק פראָצענט פֿון דעם פֿאַרלוסט, אַבי ער זאָל האַלטן אַן אויג אויף דער באַנק און ער זאָל זי וואַטשן.[1] "וואַטש, — האָב איך אים געבעטן, — זיץ און וואַטש! לאָז נישט אַראָפּ, — זאָג איך, — אַן אויג פֿון דער באַנק, און אַזוי גיך, — זאָג איך, — ווי גאָט וועט מיר העלפֿן און די צוויי וואָכן וועלן בשלום אַריבער, כאַפּ איך גלייַך אַרויס, — זאָג איך, — די צוואַנציק דאָלאַר, און זאָלן זיך, — זאָג איך, — אָנצינדן אַלע בענק!"

1. היטן, קוקן, האַלטן אַן אויג (פֿון ענגליש)

דערווייל גייען אַוועק נאָך צווי טעג, לייען איך אין די ציטונגען, אַז מ׳האָט באַגנבֿעט אַ באַנק ערגעץ אין די בראָנקס. לויף איך אַוועק צום פֿרעזידענט פֿון מײַן באַנק און זאָג אים: ״ס׳איז ביטער!״ זאָגט ער צו מיר: ״וואָס איז דער מער?״ זאָג איך: ״מע גנבֿעט!״ זאָגט ער: ״ביי מיר וועט מען נישט גנבֿענען!״ זאָג איך: ״נו, און וואָס טוט איר, למשל, אַז אײַער קאַסירערל כאַפּט צו דאָס געלט און אַנטלויפֿט?״ זאָגט ער: ״מיסטער, איר ווייסט נישט וואָס איר רעדט!״ זאָג איך: ״נו, מילא, וויס איך נישט וואָס איך רעד... אָבער נײַע גראַטעס האָט געמאַכט?״ זאָגט ער: ״ניין״. זאָג איך: ״נו, און דעם בנין האָט איר איבערגעבויט צי אויך נישט?״ זאָגט ער: ״ביטע, הערט אויף צו באַדערן[1]״. זאָג איך: ״אויב איר האָט נישט געמאַכט קיין נײַע גראַטעס און דעם בנין האָט איר אויך נישט איבערגעבויט און דאָס שיינע קאַסירערל אײַערס האָט איר נישט אָפּגעשאַפֿט, טאָ גיט זשע מיר אַהער, — זאָג איך, — די געלטער!״ זאָגט ער: ״איר מוזט וואַרטן ביז וואַנען עס וועלן זײַן פֿולע צווײ וואָכן״. זאָג איך: ״אָלרײַט. איך וועל וואַרטן. אָבער איר ווייסט וו׳ איך וועל וואַרטן; אָט דאָ אין דרויסן, פֿאַר דער באַנק וועל איך וואַרטן. איך זאָל אַפֿילו ווײַסן, אַז מײַנע קינדער בלײַבן אָן אַ טאַטן, וועל איך זיך נישט רירן פֿון דאַנען ביז איך וועל נישט האָבן צוריק דאָס געלט. איך וועל נישט איבערלאָזן, — זאָג איך, — די באַנק אויף הפֿקר. איך, — זאָג איך, — וועל וואַטשן און מײַן לאַנדסמאַן, וואָס ווויינט אַנטקעגן, וועט אויך וואַטשן. עס וועט זיך, — זאָג איך, — טאָן חושך! אָט אַזאַ מין יידּ בין איך! איך וועל דאָ שטיין אין דרויסן, — זאָג איך, — אין די גרעסטע פֿרעסט, און לאָמיר זען, — זאָג איך, — טוט מיר עפּעס!״

זאָגט ער צו מיר: ״איר זײַט אַ מאָדנער יידּ, קומט אַראָפּ מיט מיר אונטן אין באַנק, וועל איך הייסן אײַך אויסצאָלן, — זאָגט ער, — אײַערע צוואַנציק דאָלאַר״. זאָג איך: ״ניין! אַזעלכע מאָנקי־ביזנעס[2] גייען ביי מיר נישט. און וויַיל, — זאָג איך, — איר ווילט מיר צוריקגעבן דאָס געלט, וויל איך עס דווקא נישט נעמען״. זאָגט ער: ״ אָלרײַט, נעמט נישט אַרויס דאָס געלט״. זאָג איך: ״אַז איך וועל וועלן, וועל איך אַרויסנעמען״. זאָגט ער: ״ביטע, גייט אַרויס און הערט אויף נודיען״. זאָג איך: ״אָלרײַט, איך גיי, אָבער איך וועל שטיין אין דרויסן. אין די גרעסטע פֿרעסט וועל איך שטיין אין דרויסן און וואַטשן מײַנע געלטער. און מײַן אומשולדיק בלוט, — זאָג איך, — און דאָס בלוט פֿון מײַנע אומשולדיקע יתומים וועט פֿאַלן, — זאָג איך, — אויף אײַערע קעפּ. באַנדיט, — זאָג איך, — די עלעקטרישע שטול, — זאָג איך, — איז פֿאַר אײַך וויניק... מערדער! גע־וואַ־לד!״ און איך הייב אָן צו שרײַען מיט אַלע כּוחות.

דער סוף איז געווען, אַז מ׳האָט מיר אָפּגענעבן די צוואַנציק דאָלאַר און, אַהיימגייענדיק פֿון באַנק, האָט מען זיי ביי מיר אַרויסגענבֿעט פֿון קעשענע...

און פֿון דעמאָלט אָן האָב איך זיך געגעבן אַ שבֿועה, אַז מײַן פֿוס וועט נישט אַריבערטרעטן די שוועל פֿון אַ באַנק. ס׳איז באַנדיטן, קעשענע־גנבֿים! זאָלן זיי זיך אָנצינדן!

1. דרייען אַ קאָפּ (פֿון ענגליש)
2. פֿוילע שטיק (ענגליש)

פֿינפֿטע לעקציע

פֿראַגעס צום טעקסט

1. וועמען אוֹן ווו קומט פֿאָר דער סיפּור־המעשׂה?
2. ווָאָסער סומע געלט האָט דער ייִד אַרײַנגעלייגט אין באַנק?
3. ווָאָס האָט ער געקראָגן אַנשטאָט געלט?
4. פֿאַר ווָאָס איז אים געוואָרן ניט גוט וועמען ער האָט אַרײַנגעקוקט אינעווייניק?
5. צו וועמען האָט ער זיך געוועגדט אוֹן ווָאָס געבעטן?
6. פֿאַר ווָאָס האָט ער זיך צעשרײַען?
7. ווָאָס האָט דאָס קאַסירערל אים געענטפֿערט?
8. ווָאָס האָט זיך אים געחלומט די גאַנצע נאַכט?
9. ווָאָס האָט ער געטאָן אויף מאָרגן?
10. אויף וועמען האָט ער דאָרטן געוואַרט אוֹן צוליב ווָאָס?
11. ווּהין איז ער געפֿאָרן פֿאַר נאַכט אוֹן ווָאָס איז דאָרטן געשען?
12. ווָאָס האָט זיך אַרויסגעוויזן?
13. ווָאָס האָט זיך אים געחלומט די צווייטע נאַכט?
14. צו וועמען איז ער אַוועק אין דער פֿרי? ווָאָס האָט ער געוואָלט פֿון אים?
15. צו וועמען איז ער געלאָפֿן אין צוויי טעג אַרום?
16. ווָאָסערע טענות האָט ער צו אים געהאַט?
17. מיט ווָאָס האָט ער אים געסטראַשעט?
18. ווָאָס איז געווען דער סוף?
19. ווָאָס פֿאַר אַ שבֿועה האָט ער זיך געגעבן?

גענעטונג

געפֿינט אין דעם טעקסט סינאָנימישע עקוויוואַלענטן צו די וויַיטערדיקע ווערטער אוֹן אויסדרוקן:

באַקומען —
דער פּקדון —
קלערן —
הויך —
בויען פֿון דאָס ניַי —
די אַבֿדה —
דער גזלן —
די מעשׂה —
אומקערן —
הינַיאָר —

שנעל —
דערקלערן —
ספּעציעל —
אין אָוונט —
די מחשבֿה —
שוועך אַרבעטן —
דער בליִיער —
דער חוצפּהניק —
אין צווישן —
וואָס איז געשען? —
נאָר וואָס —
אויפֿראַפֿן זיך —
אַראָפּנעמען פֿון דער אַרבעט —

גראַמאַטיק

פּאַרטיקלען **טאָ** און **זשע**

די פּאַרטיקלען **טאָ** און **זשע** קענען קומען מיט אימפּעראַטיוון אָדער פֿרעגווערטער.

טאָ קומט תּיכף **פֿאַרן** אימפּעראַטיוו אָדער דעם פֿרעגוואָרט:

טאָ פֿרעג ניט!
טאָ פֿאַר וואָס פֿרעגסטו?

זשע קומט תּיכף **נאָכן** אימפּעראַטיוו אָדער דעם פֿרעגוואָרט:

פֿרעג **זשע** ניט!
פֿאַר וואָס **זשע** פֿרעגסטו?

די ביידע פּאַרטיקלען קענען אויך אַרומרינגלען דעם אימפּעראַטיוו אָדער דאָס פֿרעגוואָרט:

טאָ פֿרעג **זשע** ניט!
טאָ פֿאַר וואָס **זשע** פֿרעגסטו?

די פּאַרטיקלען גיבן צו מער עקספּרעסיווקייט די אויסרופֿ- און פֿרעגזאַצן.
די צוויי ווערטלעך קען מען איבערזעצן מיט אז, איפֿוא, אם־כן, בבקשה / so, then, come on, please.

יצחק־לייבוש פרץ

שלום־בית

חיים איז אַ טרעגער.

אַז ער גייט דורך דער גאַס, אײַנגעהויקערט אונטערן קאַסטן סחורה, זעט מען אים נישט, עס דאַכט זיך, אַז דער קאַסטן גייט אַליין אויף צוויי פֿיס... דאָס שווערע אָטעמען הערט זיך דאָך פֿון וויַיטנס.

דאָך — אָט לייגט ער אָפּ די לאַסט, באַקומט זײַנע עטלעכע גראָשן; ער גלײַכט זיך אויס, ווישט זיך אָפּ דעם שווייס פֿון פּנים, און לויפֿט אין אַ הויף אַרײַן.

ער שטעלט זיך לעבן אַ וואַנט. הייבט אויף דעם ריזנקאָפּ און רופֿט:

— חנה!

פֿון אונטערן דאַך עפֿנט זיך אַ קליין פֿענצטערל, און אַ קליין ווײַבערש קעפּל אין אַ ווײַס טיכל ענטפֿערט:

— חיים?!

דאָס פֿאַרפֿאַלק קוקט זיך אָן גאַנץ צופֿרידן; חיים וואַרפֿט אַרויף זײַן פֿאַרדינסט, אײַנגעוויקלט אין אַ שטיקל פּאַפּיר. חנה כאַפּט עס אין דער לופֿט; עס איז איר נישט דאָס ערשטע מאָל.

— אַ בריה־נפֿלאה, — מאַכט חיים און האָט גאָר קיין חשק נישט אַוועקצוגיין.

— גיי, גיי, חיים! — שמייכלט זי. — איך קאָן מיך נישט רירן פֿון קראַנקן קינד... איך האָב צוגעשטעלט דאָס וויגל צום קוימען...

— וואָס מאַכט עס, נעבעך?

— בעסער.

— געלויבט איז גאָט! און הענע?

— בײַ דער נייטאָרין.

— יאָסל?

— אין חדר.

חיים לאָזט צוריק אַראָפּ די באָרד, גייט אַוועק, און חנה קוקט אים נאָך, ביז ער ווערט איר פֿאַרשוווּנדן. דאָנערשטיק און פֿרײַטיק דויערט עס לענגער.

— וויפֿל האָסטו דאָ אינעם פּאַפּירל? — פֿרעגט חנה.

— צוויי און צוואַנציק גראָשן.

— איך האָב מורא, עס איז ווייניק.

— וואָס דאַרפֿסטו דען, חנה?

— שמירעכץ פֿאַרן קינד, ליכט... חלה האָב איך שוין... פֿלייש אויך, אָנדערטהאַלבן פֿונט... נו, בראָנפֿן אויף קידוש...

זי רעכנט אויס, וואָס זי דאַרף נאָך אַלץ אויף שבת. סוף־כּל־סוף בליַיבט אַז מע קאָן קידוש מאַכן איבער חלה, און אַז אָן אַ סך זאַכן איז זיך גאַנץ לייכט צו באַגיין.

דער עיקר איז — בענטשליכט, אויך די זאַלב פֿאַרן קינד.

און פֿונדעסטוועגן, אַז גאָט העלפֿט, די קינדער זײַנען געזונט, די מעשענע לײַכטער אויפֿן טיש — בפֿרט אויב עס איז דאָ נאָך אַ קוגל, — האָט דאָס פּאָרפֿאָלק גאָר אַ פֿריילעכן שבת.

וואָרעם חנה איז אַ בריה־נפֿלאה צום קוגל!

שטענדיק פֿעלט איר עפּעס: דאָ מעל, דאָ אייער, דאָ פֿעטס, און צום סוף קומט אַרויס אַ פֿעטער, אַ זיסער, אַ מחיהדיקער קוגל; ער צעגייט פּשוט אין אַלע אבֿרים!

— דאָס קאָכט דער מלאך, — זאָגט חנה און שמייכלט פֿאַר נחת.

— יאָ, אַ מלאך, אַוודאי אַ מלאך! — לאַכט חיים. — דו מיינסט, אַז דו ביסט אַ קליינער מלאך, אַז דו האַלטסט אויס פֿון מיר און פֿון די קינדער... וויפֿל מאָל טוען זיי דיר אָן צרות, איך וואָר אַ מאָל ביז... נו, איך הער עפּעס אַ קללה פֿון דיר, ווי אַנדערע ביי די ווײַבער! און פֿון מיר האָסטו אַ סך נחת! דו און די קינדער גייען נאַקעט און באָרוועס... צו וואָס טויג איך? נישט צו קידוש, נישט צו הבֿדלה, איך קאָן אַפֿילו נישט רעכט קיין זמירות זינגען...

— ביסט פֿאָרט אַ גוטער טאַטע און אַ גוטער מאַן! אַזאַ יאָר אויף מיר און אויף כּל־ישׂראל... איך זאָל מיך נאָר עלטערן מיט דיר, רבונו־של־עולם!

און דאָס פּאָרפּאָלק קוקט זיך אין די אויגן אַרײַן אַזוי גוט, אַזוי וואַרעם און אַזוי מיטן גאַנצן האַרץ, אַז עס דאַכט זיך, זיי זײַנען ערשט פֿון אונטער דער חופּה אַרויס.

עס ווערט נאָך פֿריילעכער בײַם טיש.

נאָר נאָכן שלאָף גייט חיים אין קליינעם שולכל אַרײַן הערן תּורה.

דאָרט לערנט אַ מלמד מיטן פּראָסטן עולם "אַלשיך"[1]. עס איז הייס, די פּנימער זײַנען נאָך פֿאַרשלאָפֿן. איינער כאַפּט נאָך אַ דרימל, דער צווייטער לאָזט אַרויס אַ הויכן געענץ. נאָר ראַפּטעם, ווען עס קומט צום רעכטן אָרט, מע שמועסט פֿון י ע נ ע ר וועלט, פֿון גיהנום, ווו מע שמײַסט די רשעים מיט אײַזערנע ריטער; פֿון ליכטיקן גן־עדן, ווו די צדיקים זיצן אין גאָלדענע קרוינען און לערנען תּורה, — דעמאָלט ווערן אַלע אויפֿגעלעבט; די מײַלער — אָפֿן, די פּנימער — רויט... מע הערט זיך אײַן אָן אַן אָטעם, וואָס עס וועט זײַן אויף יענער וועלט.

חיים שטייט געווײַנלעך בײַם אויוון. ער האָט טרערן אין די אויגן, עס ציטערן אים הענט און פֿיס; ער איז אין גאַנצן אויף יענער וועלט.

ער לײַדט צוזאַמען מיט די רשעים, באָדט זיך אין הייסער סמאָלע; ער ווערט געוואָרפֿן כּף־הקלע... אַלץ לעבט ער דורך, און עס באַדעקט אים דער קאַלטער שווייס...

שפּעטער האָט ער נחת גלײַך מיט אַלע צדיקים: דער ליכטיקער גן־עדן, די מלאָכים, דער לוויתן, דער שור־הבר און אַלע גוטע זאַכן שטעלן זיך אים פֿאָר אַזוי לעבעדיק און אַזוי בולט, אַז וועט דער מלמד ענדיקט, גיט אַ קוש און פֿאַרמאַכט דאָס ספֿר, כאַפּט ער זיך אויף, ווי פֿון אַ חלום, טאַקע ווי פֿון יענער וועלט.

— אַך, — כאַפּט ער שווער דעם אָטעם, וואָס ער האָט איינגעהאַלטן די גאַנצע צײַט, — רבונו־של־עולם! כאָטש אַ שטיקל, כאָטש אַ פּיצל, כאָטש אַ ברעקעלע עולם־הבא... פֿאַר מיר, פֿאַר מײַן ווײַב און פֿאַר אַלע מײַנע קינדערלעך!..

און דעמאָלט ווערט ער טרויעריק. ער פֿרעגט זיך: "מישטיינס געזאָגט, פֿון וואָס, פֿאַר וואָס?"

איין מאָל איז ער נאָכן לערנען צוגעגאַנגען צום מלמד:

— רבי, — זאָגט ער, און זײַן קול ציטערט, — גיט מיר אַן עצה, איך זאָל זוכה זײַן צו האָבן עולם־הבא!

— לערן, מײַן קינד, תּורה! — הערט ער אַ תּשובֿה.

— איך קען נישט!

1. ספֿר דרשות אויף די סדרות פֿון דער וואָך

— לערן משניות... עין־יעקבֿ[1], כאָטש פּרק...

— איך קען נישט!

— זאָג תּחילים!

— איך האָב קיין צייט נישט!

— דאַוון ערנסט!

— איך פֿאַרשטיי נישט וואָס איך דאַוון!

דער מלמד קוקט אים אָן מיט רחמנות:

— וואָס ביסטו? — פֿרעגט ער.

— אַ טרעגער.

— נו, זיי משמש תּלמידי־חכמים.

— וואָס הייסט?

— טראָג, למשל, אַלע פֿאַרנאַכט אין בית־מדרש אַריין אַ פּאָר עמער וואַסער, די לומדים זאָלן האָבן צו טרינקען.

חיים ווערט דערפֿרייט.

— רבי, — האָט ער וויַיטער געפֿרעגט, — און מיין וויַיב?

— אַז דער מאַן זיצט אויף אַ שטול אין גן־עדן, איז דאָס וויַיב זיין פֿוסבענקעלע.

אַז חיים איז אַהיים געקומען הבֿדלה מאַכן, איז חנה געזעסן און געזאָגט "גאָט פֿון אַבֿרהם". אַז ער האָט זי דערזען, האָט אים עפּעס אָנגעכאַפּט ביים האַרץ.

— ניין, חנה, — פֿאַלט ער צו איר צו, — איך וויל נישט, דו זאָלסט זיין מיין פֿוסבענקעלע... איך וועל מיך אַראָפּבייגן צו דיר, איך וועל דיך אויפֿהייבן און זעצן דיך לעבן מיר. מיר וועלן צוזאַמען זיצן אויף איין שטול, ווי אַצינד... עס איז אונדז אַזוי גוט צוזאַמען. הערסט, חנה, דו מוזסט זיצן מיט מיר אויף איין שטול... דער רבונו־של־עולם וועט מוזן באַשטיין!

1891

1. ספֿר תּלמודישע אַגדות

זעקסטע לעקציע

פֿראַגעס צום טעקסט

1. וואָס איז חיימס אַרבעט?
2. באַשרייַבט חיימען און חנהן.
3. פֿאַר וואָס רופֿט חיים זיַין וויַיב אַ "בריה־נפֿלאה"?
4. וויפֿל קינדער האָט דאָס פּאָרפֿאָלק?
5. פֿאַר וואָס זאָגט חיים אַז ער טויג צו גאָרנישט?
6. וווּהין גייט חיים נאָכן שבתדיקן שלאָף?
7. וועמען ווערט דער עולם אויפֿגעלעבט?
8. פֿאַר וואָס איז חיים טרויעריק? פֿון וואָס האָט ער שפּעטער נחת?
9. וואָס האָט חיים געוואָלט פֿון דעם מלמד?
10. וואָס פֿאַר אַן עצה האָט דער מלמד אים געגעבן?
11. פֿאַר וואָס וויל חיים ניט, זיַיו וויַיב זאָל זיַין זיַין פֿוסבענקעלע אין גן־עדן?

געניטונג

גיט צו צו די וויַיטערדיקע וועריטער זייערע סינאָנימישע אָדער אַנטאָנימישע פּאָרלעך:

בראָנפֿן =
פֿאַרשוווּנדן ווערן =
פֿונדעסטוועגן =
דאָס פּאָרפֿאָלק ≠
וואָרעם =
נאַקעט ≠
בייז =
רבונו־של־עולם =
פּראָסט =
הייס =
ראַפּטעם =
דער רשע ≠
דער גיהנום ≠
אָפֿן ≠
געווייגלעך =
ציטערן =

כאָטש =

דער פֿאַרנאַכט =

דעמאָלט =

טרויעריק = ; ≠

די תּשובֿה =

גראַמאַטיק

"שטאָף"-אַדיעקטיוון

די אַדיעקטיוון וואָס ווערן געשאַפֿן פֿון שטאָפֿנעמען האָבן בדרך־כלל דעם סופֿיקס **-(ע)ן** אָדער **-ערן**. למשל:

פֿון **גומע** ווערט געשאַפֿן דער אַדיעקטיוו **גומענער** (מיטן סופֿיקס **-ן**),

פֿון **ליים** — דער אַדיעקטיוו **ליימענער** (מיטן סופֿיקס **-ען**),

פֿון **שטיין** — דער אַדיעקטיוו **שטיינערנער** (מיטן סופֿיקס **-ערן**).

אַלע אַזעלכע אַדיעקטיוון פֿאַרמאָגן נאָר לאַנגע פֿאָרמעס, דאָס הייסט די פֿאָרמעס מיט פֿלעקסיעס. מע קען, למשל, זאָגן

דער **גרינער** טיש (לאַנגע פֿאָרמע) און דער טיש איז **גרין** (קורצע פֿאָרמע),

אָבער נאָר

דער **הילצערנער** טיש (לאַנגע פֿאָרמע);

די **וויַיסע** בלוזקע (לאַנגע פֿאָרמע) און די בלוזקע איז **וויַיס** (קורצע פֿאָרמע),

אָבער נאָר

די **זיַידענע** בלוזקע (לאַנגע פֿאָרמע).

אָט איז אַ קליינע רשימה אַזעלכע "שטאָף"-אַדיעקטיוון:

וואָלן (אַ וואָלענער סוועטער)

זיַידן (זיַידענע הענטשקעס)

פֿוטערן (אַ פֿוטערנער הוט)

פֿלאַנעלן (אַ פֿלאַנעלן העמד)

ציצן (אַ ציצן קלייד‌עלע)

ליַיוונטן (ליַיוונטענע ליַיבלעך)

ברילי‌אַנטן (אַ ברילי‌אַנטן פֿינגערל)

מעטאַלן (מעטאַלענע געלט)

גאָלדן (אַ גאָלדן זייגערל)

זילבערן (אַ זילבערנער ליַיכטער)

קופערן (אַ קופערנער קרוג)
גומען (גומענע ברויט)

ליימען (ליימענע הענט)

אייַזערן (אַן אייַזערנער קאָפּ)
שטייַנערן (אַ שטייַנערנער מויער)
הילצערן (אַ הילצערנער קאַמאָד)
צינע(ר)ן (אַ צינערן זעלנערל)
שטרויע(ר)ן (אַ שטרויענער דאַך)

גענייטונג

זעצט איבער די וויַיטערדיקע זאַצן ניצנדיק די "שטאָף"-אַדיעקטיוון:

1. היא לובשת מעיל פרווה מפואר.
2. יש לך שתי ידי זהב!
3. היא קיבלה טבעת־יהלום לטקס האירוסין.
4. "אנשים רעים, ממש לבבות מאבן", הוא חשב לעצמו.
5. דרך דלת הזכוכית ההיא אפשר היה לראות הכל.
6. הוא הצליח להתגבר על כל הקשיים עם רצון הברזל שלו.
7. השרפות קורות פה לעיתים־קרובות מפני שבתי־העץ וגגות־הקש דליקים (ברענעוודיק) מאוד.
8. הוא לבש (היתה עליו) חולצת פלנל ומכנסי ג'ינס.
9. בשוק בעיר העתיקה בירושלים ניתן למצוא פריטי נחושת מרובים.
10. חולצות ומכנסי פשתן היו באופנה בקיץ האחרון.
11. הילדים שיחקו עם חיילי הבדיל שלהם.
12. יש אנשים עם לב של אבן, יש אבנים עם לב אדם.

1. She is wearing a sumptuous fur coat.
2. You have the golden touch (two golden hands)!
3. She received a diamond ring on the occasion of (for) her betrothal.
4. "Bad people, just hearts of stone" he was thinking to himself.
5. Through that glass door one could see everything.
6. He managed to overcome all his difficulties with his iron will.
7. Fires start (happen) here frequently because the wooden houses and straw roofs are very flammable (ברענעוודיק).

8. He was wearing (On him was) a flannel shirt and denim pants.
9. In the market of the Old City of Jerusalem one can find plenty of copper items.
10. Linen shirts and trousers were in style last summer.
11. The kids were playing with their tin soldiers.
12. There are men with hearts of stone, there are stones with hearts of men.

מאַני לייב

זיי...

זיי זענען דאָרט, אוי, גאָט, געוועז אַ סך, אַ סך,
אַזעלכע לעבעדיקע און אַזעלכע בראַווע,
אַזעלכע שטאַלטנע, בערדיקע און קוטשעראַווע —
און מיט אַ ווונדערלעכער אויסטערלישער שפראַך.

און זינגען פֿלעגן זיי פֿון אונטער יעדן דאַך
אַזעלכע האָפֿערדיקע לידער און טשיקאַווע:
פֿון מלך אלימלך און דער שיינער פּאַווע,
מיט מעבֿיר־סדרה־טראָפּ און צימבלען פֿון תּנך.

נאָר איבער זייער קאָפּ — די זון האָט נאָר געזען
די רויע גוואַלד, דעם קאַלטן מעסער ביַים רוצח,
ווי ער איז איבער זיי אַראָפּ מיט ווילדן כּוח,

און סאַראַ מערדעריַי איז דאָרט געווען!
איצט זענען זיי אַ זכר נאָר פֿון יענער גוואַלד:
אַ צוויי־דריַי ביימער פֿון אַן אויסגעהאַקטן וואַלד.

שלום־עליכם

מיר איז גוט — איך בין אַ יתום!

א

פֿון זינט איך בין צו מײַן שכל געקומען, געדענק איך ניט, איך זאָל זײַן אַזאַ מיוחס ווי אַצינד. וואָס איז מיט מיר דער ייִחוס? — מײַן טאַטע, פּייסיע דער חזן, ווייסט איר דאָך, איז געשטאָרבן דעם ערשטן טאָג שבֿועות, און איך בין געבליבן אַ יתום.

פֿון דעם ערשטן טאָג נאָך שבֿועות האָבן מיר אָנגעהויבן זאָגן קדיש — איך און מײַן ברודער אליה. ער טאַקע האָט מיך אויסגעלערנט זאָגן קדיש.

מײַן ברודער אליה איז אַ געטרײַער ברודער, אָבער נישט קיין גוטער רבי. ער איז אַ פּעסן, ער שלאָגט זיך! ער האָט אויפֿגעפֿנט אַ סידור און האָט זיך אַוועקגעזעצט מיט מיר און האָט אָנגעהויבן מיט מיר שטודירן:

— יתגדל ויתקדש שמיה רבא...

ער ווייל, אַז איך זאָל שוין קאָנען אויסנוויניק. ער חזרט איבער מיט מיר נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל פֿון אָנהייב ביזן סוף און הייסט מיר, אַז איצט זאָל איך שוין זאָגן אַליין. איך זאָג אַליין, אָבער עס גייט ניט.

ביז "ויצמח פורקניה" איז נאָך ווי עס איז, און קומט צו "ויצמח פורקניה", פֿאַרטשעפּע איך מיך. דערלאַנגט ער מיר מיטן עלנבויגן און זאָגט מיר, אַז דער קאָפּ איז מיר אַ פּנים ערגעץ אין דרויסן (גלײַך ווי געטראָפֿן). ער פֿוילט זיך ניט און חזרט אײַן מיט מיר נאָך אַ מאָל. איך האָב מיך קוים דערשלאָגן ביז "לעילא ולעילא מן כּל ברכתא ושירתא תּושבחתא" און וויטער נישט אַ טראָפּ! ער נעמט מיך אָן פֿאַרן אויער און זאָגט, אַז דער טאַטע זאָל אויפֿשטיין און זען וואָס פֿאַר אַ זון ער האָט!..

— וואָלט איך פֿאַרשפּאָרט זאָגן קדיש...

אַזוי זאָג איך צו מײַן ברודער אליה און כאַפּ פֿון אים אַ געשמאַקן פּאַטש מיט דער לינקער האַנט אין דער רעכטער באַק אַרײַן. דערהערט די מאַמע און גיט אים אַ פּסק, ער זאָל מיך ניט שלאָגן, וואָרעם איך בין אַ יתום.

— גאָט איז מיט דיר! וואָס טוסטו! וועמען שלאָגסטו! האָסט פֿאַרגעסן, אַ פּנים, אַז דאָס קינד איז אַ יתום?!

שלאָפֿן שלאָף איך מיט דער מאַמען אינעם טאַטנס בעט, דאָס איינציקע שטיקל מעבל אין שטוב. די קאָלדרע גיט זי אָפּ כּמעט אין גאַנצן מיר.

— דעק דיך אײַן, — זאָגט זי צו מיר, — און ווער אַנטשלאָפֿן, מײַן טײַערער יתום. עסן איז ניטאָ וואָס...

דעקן דעק איך מיך אײַן, אָבער שלאָפֿן שלאָף איך ניט. איך חזר מיר דעם קדיש אויף אויסנוויניק. אין חדר גיי איך ניט, לערנען לערן איך ניט, דאַוונען דאַוון איך ניט, זינגען זינג איך ניט. פּטור פֿון אַלצדינג.

מיר איז גוט — איך בין אַ יתום!

ב

מזל־טובֿ! איך קאָן שוין גאַנץ קדיש אויף אויסנוויניק. רבנן־קדיש אויך. אין שול שטיי איך אויף אַ באַנק און קלאָפּ דעם קדיש ווי אַ מזיק. אַ קול־נגינה האָב איך אויך, בירושה פֿון מײַן טאַטן, אַן אמתע סאָפֿראַנאָ. אַלע יינגלעך שטעלן זיך אויס אַרום מיר און זענען מיר מקנא. וויַבער וויינען. בעלי־בתּים שענקען מיר אַ קאָפּעקע. יאָסי דעם נגיד יינגל, הענעך מיטן אייגל (ער איז אַ מוראדיקער ניט־פֿאַרגינער!), אַז עס קומט צו רבנן־קדיש, שטעלט ער מיר אַרויס אַ צונג. ער וויל, ער גייט אויס, ער חלשט, איך זאָל מיך צעלאַכן. אים אויף צו להכעיס וועל איך ניט לאַכן! האָט דערזען אַהרן דער שמש, האָט ער אים גענומען פֿאַר אַן אויער און האָט אים צוגעפֿירט צו דער טיר. אַ מיצווה אויף אים!

איך בין פֿרײַ. אַ גאַנצן טאָג געפֿין איך מיך בײַם טײַך — אָדער איך כאַפּ פֿיש אָדער איך באָד מיך.

כאפּן פֿיש האָב איך מיך אויסגעלערנט פֿון זיך אַליין. אַז איר ווילט, קאָן איך אײַך אויך אויסלערנען. מע טוט אויס דאָס העמד און מע פֿאַרקניפּט דעם אַרבל און מע גייט פֿאַוואָליע ביזן האַלדז אין וואַסער. מע דאַרף גיין לאַנג־לאַנג. אַז איר פֿילט אַז דאָס העמד איז שוואַר, איז אַ סימן אַז ס׳איז פֿול, גייט איר אַרויס וואָס גיכער און טרייסלט אויס דאָס גאַנצע גראָז מיט דער בלאָטע און קוקט זיך גוט צו. אין גראָז ליגן פֿאַרפלאָנטעט אָפֿט מאָל קליינע זשאַבקעלעך — וואַרפֿט זיי אַרײַן צוריק אין וואַסער אַרײַן, ס׳אַ צער־בעלי־חיים. אין דער געדיכטער בלאָטע קאָנט איר אַ מאָל געפֿינען אַ פּיאַווקע. פּיאַווקעס איז געלט. פֿאַר אַ צענדליק פּיאַווקעלעך קאָנט איר באַקומען דריַי גראָשן — אָנדערהאַלבן קאָפּעקעס. עס גייט נישט צו פֿוס...

קיין פֿיש זאָלט איר ניט זוכן. אַ מאָל איז געווען פֿיש אויך, הײַנט איז נישטאָ. איך יאָג זיך ניט נאָך קיין פֿיש. איך בין צופֿרידן, עס זאָל כאָטש זײַן פּיאַווקעס. ניט אַלע מאָל איז דאָ פּיאַווקעס. הײַנטיקן זומער איז ניט געווען איין פּיאַווקע! פֿון וואַנען האָט זיך דערווויסט מײַן ברודער אליה אַז איך כאַפּ פֿיש — ווייס איך ניט. ער האָט מיר שיער ניט אָפּגעריסן אַן אויער פֿאַר די פֿיש. אַ גליק וואָס פּעסיע די גראָבע, אונדזער שכנה, האָט דערזען. אַן אייגענע מאַמע דאַרף זיך אַזוי ניט אײַנשטעלן פֿאַר איר קינד.

— אָט אַזוי שלאָגט מען אַ יתום!

מײַן ברודער אליה האָט זיך פֿאַרשעמט און האָט מיר אָפּגעלאָזט דעם אויער.

אַלע שטעלן זיך אײַן פֿאַר מיר. מיר איז גוט — איך בין אַ יתום!

ג

אונדזער שכנה פּעסיע די גראָבע האָט זיך אין מיר פֿאַרליבט. זי האָט זיך צוגעטשעפּעט צו דער מאַמען ווי אַ קלעשטש, איך זאָל דערווײַלע זײַן בײַ איר, בײַ פּעסיען הייסט עס.

— וואָס וועט אײַך אַרן? — האָט זי געטענהט. — עס גייען בײַ מיר צום טיש צוועלף, וועט ער זײַן דער דריַצנטער.

בײַ דער מאַמען האָט זי קוים געפּועלט, האָט זיך אָבער אַרויסגעשטעלט מײַן ברודער אליה.

— ווער וועט אויף אים אַכטונג געבן, ער זאָל גיין זאָגן קדיש!

— איך וועל אַכטונג געבן, ער זאָל גיין זאָגן קדיש. נו, שוין! האָט איר צו מיר גאָרניט!

פּעסיע איז נישט קיין גבֿירטע. איר מאַן איז אַן אינגבינדער און הייסט משה. ער האָט אַ שם פֿאַרן בעסטן בעל־מלאָכה. דאָס אַליין איז אָבער קאַרג. מע דאַרף נאָך האָבן מזל אויך. אַזוי זאָגט פּעסיע צו מיר מאַמע. מיר מאַמע גיט איר נאָך. זי זאָגט אַז צום שלימזל דאַרף מען אויך האָבן מזל. פֿאַר אַ סימן נעמט זי מיך. אָט בין איך אַ יתום און אַלע ווילן מיך. פֿאַראַן בעלנים וואָס ווילן מיך צו זיך אויף שטענדיק. נאָר ווי לאַנג קרענקען אירע שׂונאים, ווי לאַנג זי וועט מיך אַוועקגעבן אויף שטענדיק! אַזוי זאָגט די מאַמע און ווײנט. זי האַלט זיך אַן עצה מיט מיר ברודער אליה.

— ווי מיינסטו? זאָל ער זיך דערוויַיל ביי פּעסיען?

מיר ברודער אליה איז שוין אַ גרויסער, אַניט וואָלט מען זיך מיט אים ניט געהאַלטן קיין עצה. ער גלעט זיך מיט דער האַנט דאָס ריינע נאָך ניט באַוואַקסענע פּנים, גליַיך ווי ער וואָלט שוין געהאַט אַ באָרד, און רעדט ווי אַ גרויסער:

— מהיכא־תיתי, אַבי ער זאָל נאָר ניט זיין קיין שייגעץ.

און עס בליַיבט, אַז איך וועל זיין דערווײַל ביי אונדזער שכנה פּעסיע, נאָר בתּנאַי, איך זאָל ניט זיין קיין שייגעץ. אַלצדינג הייסט ביי זיי אַ שייגעץ! אָנהענגען דער קאַץ אַ פּאַפּיר אויפֿן עק, זי זאָל זיך דרייען — הייסט ביי זיי אַ שייגעץ. קלאָפּן מיט אַ שטעקל איבער די גראַטעס פֿונעם גלחס הויף, אַלע הינט זאָלן זיך צונויפֿלויפֿן — הייסט ביי זיי אַ שייגעץ. אָפּשטעקן ביי לייבקע דעם וואַסער־פֿירער דעם צאַפּן פֿון דעם פֿאַס, ס׳זאָל אויסלויפֿן העכער האַלב וואַסער — הייסט ביי זיי אַ שייגעץ.

— דיין גליק וואָס דו ביסט אַ יתום! — זאָגט צו מיר לייבקע דער וואַסער־פֿירער. — אַניט וואָלט איך דיר איבערגעבראָכן אַ האַנט מיט אַ פֿוס! מעגסט מיר גלייבן אויף נאמנות.

איך גלייב אים אויף נאמנות. איך ווייס אַז איצט וועט ער מיך ניט אָנרירן, ווײַל איך בין אַ יתום. מיר איז גוט — איך בין אַ יתום!

ד

אונדזער שכנה פּעסיע, זאָל מיר מוחל זיין, האָט געזאָגט אַ גרויסן ליגן. צוועלף, האָט זי געזאָגט, גייען ביי איר צום טיש. לויט מיין רעכענונג בין איך דער פֿערצנטער. אַ פּנים, זי האָט פֿאַרגעסן אַריַינערעכענען דעם בלינדן פֿעטער ברוך. און אפֿשר האָט זי אים ניט אַריַינגעשטעלט צווישן די עסערס דערפֿאַר, ווײַל ער איז שוין זייער אַלט און האָט קיין ציין ניט אויף צו קיַיען. איך וועל מיך ניט שפּאַרן. קיַיען קאָן ער נישט, דערפֿאַר אָבער שלינגט ער און כאַפּט. אַלע כאַפּן זיי. זייער כאַפּן איז חוץ־לדרך־הטבֿע. איך כאַפּ אויך. שלאָגן זיי מיך. מיט די פֿיס אונטערן טיש שלאָגן זיי מיך. מער פֿון אַלע שלאָגט זיך ושתּי. ושתּי איז אַ רוצח. הייסן הייסט ער הערשל, נאָר מחמת ער האָט אַ גוליע אויפֿן שטערן, האָט מען אים אַ נאָמען געגעבן ״ושתּי״. אַלע האָבן זיי דאָ נעמען און צונעמען: ״קלעצל״, ״קאָטער״, ״טשערנאָהוז״, ״בופֿלאַקס״, ״פּעטעלעלע״, ״גיב־מיר־נאָך״, ״שמיר־מיט־פּוטער״...

ס׳איז אַ שטוב, וואָס יעדער האָט אַ צונעמעניש. וואָס דאַרפֿט איר מער — די קאַץ, שוין גאָר אַ שטומע צונג, שוין געווײַס גאָט די נשמה שולדיק, הייסט זי ביי זיי: ״פֿייגע־לאה די גבאיטע״. איר ווייסט פֿאַר וואָס? דערפֿאַר וואָס זי איז אַ גראָבע, און פֿייגע־לאה, נחמן דעם גבאיס ווײַב, איז אויך אַ גראָבע. וויפֿל, מיינט איר,

האָבן זיי שוין געכאַפּט פּעטש דערפֿאַר, זיי זאָלן ניט רופֿן קיין קאַץ מיט אַ מענטשלעכן נאָמען? ווי אַן אַרבעס אָן וואַנט! האָבן זיי געגעבן עמעצן אַ צונעמעניש — איז פֿאַרפֿאַלן!

ה

מיר האָבן זיי אַ נאָמען געגעבן — טרעפֿט ווי אַזוי: "מאָטל מיט די לעפֿצן"... לעפֿצן איז אַ דייטשיש וואָרט. אויף אונדזער לשון הייסט דאָס "ליפּן". אַ פּנים, זיי איז ניט געפֿעלן מיינע ליפּן. זיי זאָגן, אַז איך עס, מאַך איך מיט די ליפּן. איך וואָלט וועלן זען יענעם מענטשן, וואָס זאָל עסן און ניט מאַכן מיט די ליפּן! פֿריִער האָב איך בײַ זיי געהייסן: "מאָטל מיט די לעפֿצן". נאָך דעם: גלאַט "מיט די לעפֿצן". שפּעטער: "די לעפֿצן". גאָר שפּעטער: "לעפֿצן".

— לעפֿצן! ווו זענט איר געווען?

— לעפֿצן! ווישט אָפּ די נאָז!

עס פֿאַרדריסט מיר און עס ברענט מיך און איך וויין. דערזעט דער פֿאָטער זייערער, פּעסיעס מאַן, משה דער אײַנבינדער, איין מאָל, אַז איך וויין, פֿרעגט ער מיך, וואָס וויין איך? זאָג איך אים: "ווי אַזוי זאָל איך ניט וויינען, אַז איך הייס מאָטל און מע רופֿט מיך 'לעפֿצן'!" פֿרעגט ער: "וועריִ?" זאָג איך: "ושתּי". ווײל ער שלאָגן ושתּין, זאָגט ושתּי: "סיאיז ניט איך, סיאיז קלעצל". ווײל ער שלאָגן קלעצלען, זאָגט קלעצל: "סיאיז ניט איך, סיאיז קאָטער".

איינער אויפֿן אַנדערן, דער אַנדערער אויפֿן דריטן — אַ מעשׂה אָן אַן עק! איז זיך מישבֿ דער פֿאָטער, משה דער אײַנבינדער, און לייגט זיי אַוועק אַלע איינציקוויִז און שמײַסט זיי אָפּ און זאָגט צו זיי:

— ממזרים! איך וועל אײַך ווײַזן, ווי אַזוי צו לצעוונען פֿון אַ יתום, עס וועט אַ רוח אין אײַער טאַטנס ערד אַרײַן!

אָט אַזוי. יעדער נעמט זיך אָן מײַן קריוודע. אַלע, אַלע שטעלן זיך אײַן פֿאַר מיר.

מיר איז גוט — איך בין אַ יתום...

1907

פֿונעם בוך "מאָטל פּייסיע דעם חזנס"

זיבעטע לעקציע

פֿראַגעס צום טעקסט

1. וואָס איז דער ייִחוס מיט מאָטלען?
2. וואָן איז זיין טאַטע געשטאָרבן? מיט וועמען איז ער געבליבן?
3. וואָר האָט אָנגעהויבן זאָגן קדיש? וואָן?
4. וואָסער כאַראַקטעריסטיק גיט מאָטל זיין ברודער?
5. פֿאַר וואָס כאַפּט מאָטל אַ פּאַטש פֿון זיין ברודער?
6. וואָר שטעלט זיך איין פֿאַר מאָטלען? וואָס זאָגט זי?
7. וווּ און מיט וועמען שלאָפֿט מאָטל? וואָס טוט ער בייַ נאַכט?
8. וואָר איז אים מקנא? פֿאַר וואָס?
9. פֿאַר וואָס וויינען וויַבער און בעלי־בתּים גיבן אים אַ קאָפּעקע?
10. וווּ געפֿינט ער זיך אַ גאַנצן טאָג און וואָס טוט ער דאָרטן?
11. וואָס כאַפּט מאָטל אין טיַיך?
12. וואָס האָט אליה געטאָן וואָן ער האָט זיך דערווּוסט וואָס מאָטל טוט?
13. וואָר האָט זיך דאָס מאָל איינגעשטעלט פֿאַר מאָטלען?
14. וואָס האָט זי געוואָלט פֿון דיר מאַמען? פֿאַר וואָס?
15. וואָס פֿאַר אַ תּנאי האָט מען געשטעלט?
16. וויפֿל מענטשן זיינען דאָ בייַ פּעסיען אין שטוב?
17. ווי הייסט בייַ זיי די קאַץ און פֿאַר וואָס?
18. וואָסער צוגעמעניש האָט מען געגעבן מאָטלען? פֿאַר וואָס?
19. וואָר האָט זיך פֿאַר אים איינגעשטעלט, זעענדיק אַז ער וויינט?

זיבעטע לעקציע

געניטונג

דערקלערט די ווייַטערדיקע ווערטער און אויסדרוקן אָדער גיט זייערע סינאָנימען:

מיוחס —

געטרייַ —

דער כּעסן —

שטודירן —

אַ פּנים —

דער פּסק —

דער מזיק —

דאָס קול־נגינה —

חלשן —

אַ מיצווה אויף אים —

פּאַוואָליע —

צער־בעלי־חיים —

עס גייט ניט צו פּוס —

אייַנשטעלן זיך (פּאַר) —

פּועלן —

דער בעלן —

האַלטן זיך אַן עצה —

מחיכא־תּיתי —

דער שייגעץ —

בתּנאַי —

גלייבן אויף נאמנות —

חוץ־לדרך־הטבֿע —

דער רוצח —

געוויס —

גאָט די נשמה שולדיק —

אַ מעשׂה אָן אַן עק —

מישבֿ זיין זיך —

לצעוועלן (פּון) —

גראַמאַטיק

טאַוווטאָלאָגישער אינפֿיניטיוו

דעם טאַוווטאָלאָגישן (איבעריקן) אינפֿיניטיוו ניצט מען כּדי צו פֿאַרשטאַרקן די טוּונג, אָפּצוגרענעצן די טוּונג פֿון אַנדערע, צוגעבן דעם וועלב אַן עמאָציאָנעלע באַפֿאַרבונג. דער טאַוווטאָלאָגישער אינפֿיניטיוו קומט בדרך־כלל פֿאַרן פּערזאָניקן וועלב און חזרט אים איבער. למשל:

לייענען לייענט זי טאָג און נאַכט.
לייענען האָט זי געלייענט טאָג און נאַכט.
לייענען וועט זי לייענען טאָג און נאַכט.
לייענען וואָלט זי געלייענט טאָג און נאַכט.

בכן זעט אויס די קאָנסטרוקציע אַזוי:

טאַוווטאָלאָגישער אינפֿיניטיוו	+	פּערזאָניקער וועלב

עס זיינען דאָ עטלעכע באַזונדערע פֿאָרמעס פֿון דעם טאַוווטאָלאָגישן אינפֿיניטיוו, וואָס שיידן זיך אונטער פֿון די רעגולערע אינפֿיניטיוו־פֿאָרמעס. אָט זיינען זיי:

1. **בינען**: בינען בין איך (אַנשטאָט: זיין בין איך)
2. **איזן**: איזן איז ער/זי/עס/מען (אַנשטאָט: זיין איז ער/זי/עס/מען)
3. **גיבן**: גיבן גיב איך * (אַנשטאָט: געבן גיב איך)
4. **וויסן**: וויסן וויס איך * (אַנשטאָט: וויסן וויס איך)
5. **ווילן**: ווילן וויל איך * (אַנשטאָט: וועלן וויל איך)
6. **טון**: טון טו איך * (אַנשטאָט: טאָן טו איך)

* דאָס זעלביקע איז אויך פֿאַר אַלע אַנדערע פּערזאָנען: גיבן גיסטו, גיבן גיט ער/זי/עס/מען/איר, גיבן גיבן מיר/זיי.

אַלע רעגולערע פֿאָרמעס זיינען אָבער אויך מעגלעך.

וואָן דער פּערזאָניקער וועלב איז אַ **זיך־וועלב**, קומט דער טאַוווטאָלאָגישער אינפֿיניטיוו בדרך־כלל אָן דעם פּאַרטיקל **זיך**. למשל:

לערנען לערנט ער זיך גאַנץ גוט.
שעמען שעמט ער זיך פֿאַר אַלעמען.

זיבעטע לעקציע

וועו דער פּערזאָניקער ווערב איז אַ ווערב מיט אַ קאָנווערב, קומט דער טאַווטאָלאָגישער אינפֿיניטיוו מיט אָדער אָן דעם קאָנווערב. למשל:

עסן האָבן מיר שוין אָפּגעגעסן.
אָדער
אָפּעסן האָבן מיר שוין אָפּגעגעסן.

הייבן הייבט עס זיך אָן פֿאַמעלעך.
אָדער
אָנהייבן הייבט עס זיך אָן פֿאַמעלעך.

גענימונג

שרייַבט איבער די ווייַטערדיקע זאַצן ניצנדיק דעם טאַווטאָלאָגישן אינפֿיניטיוו:

1. ער לייענט גאַנץ גיך. — *לייענען לייענט ער גאַנץ גיך.*
2. איך בין אַ סטאָליער. — _____
3. מיר טוען דאָס מיטן גאַנצן האַרצן. — _____
4. זי האָט געליטן איר גאַנץ לעבן. — _____
5. ער שפּילט זיך מיט אַלע ווייַסע־חבֿרהניקעס. — _____
6. זיי שרייַען אויף אַ קול. — _____
7. מיר האָבן עס אויסגעפֿאָרשט ביזן סוף. — _____
8. איך וויל עסן. — _____
9. דאָס ווייַבל קאָכט פֿלערליי געשמאַקע מאכלים. — _____
10. כּיפּאַרשטיי אים ניט. — _____
11. מע האָט אונדז דאָרטן דערלאַנגט די שענסטע זאַכן. — _____
12. ער וווינט אַלצדינג. — _____

משה-לייב האַלפערן

דער גאַסן־פויקער

זינגט דער פֿויגל פֿריַי און פֿרייַלעך,
ציטערט אויף זיַין טראָן דער מלך.
ציטערן איז ניט פּדאַי,
זינג איך, ווי דער פֿויגל, פֿריַי.
און געשווינד,
ווי דער ווינט,
טאַנץ איך הפּקר, טאַנץ איך בלינד,
גאַס אַריַין און גאַס אַרויס!
בין איך קראַנק און אַלט און גראָ,
וועמען אַרט עס — האָ־האָ־האָ!
פֿאַר אַ קופּער־גראָשן בלויז
פויק איך אַז די פויק זאָל פּלאַצן,
און איך דזשינדזשע אין די טאַצן,
און איך דריי זיך רונד אַרום —
דזשין־דזשין, בום־בום־בום.
דזשין־דזשין, בום!

קומט אַ מיידל אַ מכשפֿה —
צינדט זיך אָן אין מיר אַ שׂרפֿה,
נעם איך זיך נאָך ווילדער דרייען,
און איך פּרעס צונויף די ציין,
און איך ברום:
„מיידל, קום,
גיב די הענט און נעם אַרום,
הייסער טאַנצט זיך עס צו צוויי.
ס׳היאָט אַזאַ ווי דו אַ שלאַנג,
מיך פֿאַרלאָזן ערשט ניט לאַנג...
קרענקט דאָס האַרץ און פּלאַצט פֿאַר ווייַ.
פויק איך אַז די פויק זאָל פּלאַצן,
און איך דזשינדזשע אין די טאַצן,
און איך דריי זיך רונד אַרום —
דזשין־דזשין, בום־בום־בום.
דזשין־דזשין, בום!

לאַכן קינדער לוסטיק, מונטער,
פֿאַל איך ניט בייַ זיך אַרונטער.
רירט זיך, יונגען, פֿלינקער — האָפּ!
נאָך אַ מאָל אַ זעץ אין קאָפּ!
נאָך אַ שפּיַי!
סיַי ווי סיַי
מיטן שפּרונג גייט אַלץ פֿאַרבייַ.
צוגעווויינט צו אַל דאָס בייזס,
קנייַפּ איך אַ שטיק ברויט פֿון טאַש,
און איך זשליאָקע פֿון דער פֿלאַש.
ברענט דאָס בלוט, און רינט דער שווייס —
פּויק איך אַז די פּויק זאָל פּלאַצן,
און איך דזשינדזשע אין די טאַצן,
און איך דריי זיך רונד אַרום —
דזשין־דזשין, בום־בום־בום.
דזשין־דזשין, בום!

אָט אַזוי זיך דורכגעריסן,
דורכגעריסן, דורכגעביסן
מיטן קאָפּ ווי דורך אַ וואַנט,
איבער שטעג און וועג און לאַנד.
מיט די ציין —
האַק דעם שטיין!
האַק דעם שטיין און בלייַב אַליין!
הונט און שלעפּער, לומפּ און ווינט,
הפֿקר, הפֿקר דורך דער פֿרעמד!
האָב איך ניט קיין ראָק, קיין העמד,
האָב איך ניט קיין וויַב, קיין קינד.
פּויק איך אַז די פּויק זאָל פּלאַצן,
און איך דזשינדזשע אין די טאַצן,
און איך דריי זיך רונד אַרום —
דזשין־דזשין, בום־בום־בום.
דזשין־דזשין, בום!

1911

יצחק־לייבוש פּרץ

פֿיר דורות — פֿיר צוואָות

1

אַז ר׳ אליעזר חײַקלס איז ניפֿטר געוואָרן, האָט מען אונטערן קישן געפֿונען אַזאַ קוויטל:

״מײַן רצון איז, אַז די קינדער זאָלן בלײַבן בײַם וואַלד בשותפֿות.

נאָך מײַן פּטירה זאָלן זיי לאָזן מאַכן אַ צוים צום בית־עלמין און פֿאַרריכטן דעם דאַך פֿון שול.

די ספֿרים זאָל נעמען בני בנימין החתן שיחיה; די זין מיט די איידעמס האָבן געקריגן ספֿרים צו דער חתונה.

זוגתי תּחיה זאָל בלײַבן אין דער דירה באַזונדער; זאָל זי זיך צונעמען אַן אָרעמע יתומה — זי זאָל ניט זײַן אַליין. זי זאָל זיך אַליין מאַכן קידוש און הבֿדלה.

אַ חלק זאָל זי האָבן גלײַך מיט אַלע יורשים.

אַחוץ דעם...״

מער האָט מען נישט געקאָנט לייענען; דאָס קוויטל איז אַ פּנים פֿײַכטערהייט געלייגט געוואָרן אונטערן קישן, און די אותיות האָבן זיך אָפּגעמעקט.

2

ר׳ בנימין, ר׳ אליעזר חײַקלס זון, האָט שוין מער געשריבן:

״היות עס איז געקומען די צײַט, און איך וועל בקרוב זוכה זײַן אָפּצוגעבן דעם פּקדון ד ע ס, וואָס אַלע פּקדונות זײַנען זײַנע.

און אַ מענטש שרעקט זיך פֿאַר זײַן ליבן נאָמען און פֿאַר זײַן מישפּט, נאָר גיין גיי איך פֿון דער וועלט אָן אומעט, חלילה, נאָר מיט גרויס בטחון אין אל־רחום־וחנון, אַז ער וועט מיט מיר טאָן לפֿנים־משורת־הדין און לויט זײַן גרויס רחמנות.

און איך וויס, אַז דער פּקדון איז איבער דער צײַט בײַ מיר פֿאַרפֿלעקט געוואָרן, קאַליע געוואָרן...״

מיר תּיפּערן איבער דעם חשבון־הנפֿש און דעם מוסר פֿאָר די קינדער און לייענען ווײַטער:

״און די פֿיס ווערן מיר אָפּגעקילט, און דער מוח ווערט, וואָס אַ מאָל מער מבֿולבל, און נעכטן האָט זיך מיט מיר געטראָפֿן אַ ווונדערלעכע זאַך, אַז בשעתן לערנען בין איך אײַנגעדרימלט געוואָרן, און עס האָט זיך מיר עפּעס געחלומט, און דאָס ספֿר איז מיר אַרויסגעפֿאַלן פֿון דער האַנט, און איך האָב מיך אויפֿגעכאַפּט, און האָב תּיכף פֿאַרשטאַנען, אַז עס איז נישט פּראָסט, אַז מע רופֿט...

און אויף מײַן עשירות לאָז איך קיין צוואה נישט איבער; איך בין בטוח, אַז בני ביתי שיחיו, אָדער זיי וועלן לעבן בשלום־ושלווה צוזאַמען, אָדער זיי וועלן זיך צעטיילן על־פּי־דין ועל־פּי־יושר, און איינער פֿאַרן אַנדערן וועט, חס־ושלום, ניט מעלים זײַן.

און איך פֿאַרלאַנג, אַז בני ביתי, חיַינו: אשתי תחי׳ ובני וחתני שיחיו, זאָלן מפֿריש זיַין צווישן מאָל מעשר.

און די ביידע מעשׂרות זאָלן זיי געבן צדקה פֿאַר פֿ ר ע מ ד ע אָרעמע־לײַט און נישט פֿאַר קרובֿים.

פֿאַר אָרעמע קרובֿים וועלן זיי אַליין וויסן וויפֿל צו געבן, אָבער ניט פֿון דער צדקה, וויַיל פֿון צדקה דאַרף מען ניט נהנה זיַין, און אַז מע גיט נאָענטע קרובֿים, איז גליַיך, ווי מע וואָלט געגעבן ז י ך.

און אויף מיַין מצבֿה זאָל מען מער נישט אויסקריצן, נאָר דעם נאָמען ושם אַבא ז״ל ויום הפטירה, און נישט מער.

און איך בעט זייער מיַינע זין מיט די אייִדעמס, זיי זאָלן זיך נישט אין גאַנצן אַריַינטאָן אינעם הבֿל, נישט וועלן זיַין ד ו ו ק א גרויסע סוחרים, וויַיל וואָס גרעסער דער סוחר, איז קלענער דער יִיד. און זיי זאָלן זיך נישט זוכן קיין געשעפֿטן פֿון דער וויַיט, און נישט פֿאַרשפֿרייטן דאָס ביסל געלט אויף אַרבע־רוחות־העולם, וויַיל ווו גאָט ווייל, דאָרט העלפֿט ער, און די ברכה קאָן אַריַינקומען אין קליינע ווי אין גרויסע מיסחרים.

דער עיקר, באַשוועך איך דעריבער בני יקירי מהר״ר יחיאל, וויַיל איך האָב געזען, אַז ער האָט גרויס תאווה צו גבֿירישקייט וד״ל.

און איך בעט זייער, אַז מיַינע קינדער זאָלן האַלטן דעם מינהג און אָפּטיילן יעדעס יאָר פֿאַר ראָש־השנה פֿונעם גאַנצן ריווח מעשׂר פֿאַר אָרעמע־לײַט. און אַז עס וועט אַ מאָל, חס־ושלום, קיין ריווח נישט זיַין, און אַז עס וועט אַ מאָל זיַין, חס־ושלום, אַפֿילו היזק, זאָלן זיי אויך טיילן צדקה, וויַיל עס וועט אַוודאי זיַין נסיון פֿון זיַין ליבן נאָמען.

דער עיקר, בעט איך זייער, זיי זאָלן לערנען טאָג־בײַ־טאָג, לכל־הפחות אַ בלאַט גמרא.

פֿאָרן זאָלן זיי כאָטש איין מאָל אין יאָר.

די נשים זאָלן לייענען ״קבֿ־הישר״[1] אויף עבֿרי־טײַטש, אַחוץ ״צאינה־וראינה״ שבת און יום־טובֿ.

און אינעם טאָג פֿון דער יאָרצייט זאָל מען עוסק זיַין בתורה אַ גאַנצן טאָג, די נשים זאָלן געבן צדקה; דער עיקר — מתּן־בסתר״.

3

אַז מאָריץ בענדיטזאָן (בנימינס אַ זון) איז געשטאָרבן, האָט מען געפֿונען אַ צעטל אויף פּוילישׂ:

״מע זאָל שיקן אַ טעלעגראַמע קיין פּאַריז, און וואַרטן מיט דער קבֿורה, ביז דער זון וועט קומען.

צען טויזנט לאָז איך איבער אויף אַ בעט אין נייַעם שפּיטאָל, מיט דעם תנאַי: דאָס בעט זאָל אָנגערופֿן ווערן אויף מיַין נאָמען.

בשעת לוויה זאָל מען טיילן צדקה.

מע זאָל שיקן נדבֿות אין אַלע תּלמוד־תּורות אַריַין; די מלמדים מיט די קינדער זאָלן גיין נאָך דער לוויה.

מע זאָל דינגען אַ דיין אָדער אַזוי אַ למדן, ער זאָל זאָגן נאָך מיר קדיש.

די מצבֿה, לויט דעם מאָדעל, וואָס איך לאָז איבער, זאָל מען באַשטעלן אין אויסלאַנד.

דאָס געשעפֿט זאָל הייסן: ׳מאָריץ בענדיטזאָן — זיַין זון׳.

און וואָס עס באַטרעפֿט...״

מיר לאָזן איבער די רשימה פֿון פֿאַרמעגן און דעם חשבון פֿון די חובֿות צום אָפּנעמען, ווי אויך די עצות־טובֿות ווי אַזוי דאָס געשעפֿט וויַיטער צו פֿירן.

---

1. אַ פּאָפּולער מוסר־ספֿר

״איך, ימאָריץ בענדיטזאָן — זון׳, גיי אַוועק פֿון דער וועלט נישט פֿאַר נחת, נישט פֿון עגמת־נפֿש, נאָר פֿון לוידיקייט.

אַ גרויסער חכם איז געווען אַריסטאָטל: די נאַטור האָט פֿיינט לוידיקייט.

אַ שרעקלעכע מאַשין איז די וועלט. יעדעס רעדל האָט זיין באַזונדערע אַרבעט, זיין באַזונדערן צוועק. ווערט אַ רעדל פֿאַרדאָרבן, אָדער עס האָט אָפּגעאַרבעט זיינס פֿאַר דער צייַט — גייט עס אַליין אַרויס פֿון דער מאַשין, גייט עס אַריבער פֿון גאָר אין גאָרנישט ...

איך קאָן לענגער נישט לעבן, וויַיל איך האָב דאָ נישט וואָס צו טאָן, איך טויג צו גאָרנישט, וויַיל איך האָב מיינס אָפּגעלעבט, איך האָב אויסגעטרונקען דעם גאַנצן נחת, וואָס מיר איז באַשערט געווען, אויפֿגעגעסן און אויסגעקושט אַלץ, וואָס איך האָב געדאַרפֿט.

מע האָט מיך אַ סך געלערנט, נאָר לעבן און נישט איינשלינגען דאָס לעבן האָט מען מיך נישט געלערנט.

איך האָב קיין זאַך נישט אויף דער וועלט, וואָס זאָל מיך איינהאַלטן, צובינדן צו איר... עס האָט מיר קיין זאַך נישט געפֿעלט, עס זאָל האָבן ביַי מיר אַ ווערט. איך האָב אַלץ געגומען אָן זאָרג, אָן עגמת־נפֿש, אָן אַרבעט, — ווי פֿון הפֿקר געגומען...

אַזוי זאָכן, אַזוי מענטשן; אַזוי מענער, אַזוי פֿרויען...

אַלע האָבן מיר צוגעשמייכלט, און איך האָב קיין איינציקן פֿריַינד נישט געהאַט; אַלע האָבן מיך גערן געקושט, און איך האָב קיין איינציקע נישט געדאַרפֿט...

אַ פֿאַרמעגן האָב איך געירשנט, און עס האָט געוואַקסן און געמערט זיך אָן מיר, אָן מיַין ווילן.

עס האָט געוואַקסן, ביז עס האָט מיך איבערגעוואַקסן.

אָפּט האָט געווויינט אין מיר דאָס האַרץ: זאָל מיר עפּעס פֿעלן, זאָל איך עפּעס מוזן טאָן; און די דאָקטוירים האָבן מיר פֿאָרגעשריבן: שפּאַצירן, שפּילעריַיען, ספּאָרט... נישט קיין לעבן, נאָר אַ סוראָגאַט פֿון לעבן, אַ געפֿעלשט לעבן, געפֿעלשטע אַרבעט...

און לענדער אַ סך האָב איך געזען, און קיין איינציקס איז נישט מיַינס געווען; אַ סך ערטער האָב איך באַוווּנדערט, און איך האָב קיין איינציק אָרט נישט געליבט...

און אַ סך שפּראַכן האָב איך געלייפֿיק גערעדט, נאָר איך האָב קיין איינציקע נישט געפֿילט — איך האָב מיט די ווערטער, ווי מיט באָלן, געשפּילט.

פֿעלקער און שפּראַכן האָב איך ווי הענטשקעס געטוישט...

די גאַנצע וועלט איז געווען מיַינע, נאָר איך בין צו קליין געווען, איך זאָל זי צוהאַלטן; צו קורצע הענט געהאַט, איך זאָל זי אַרומנעמען; קיין וועלט באַהערשן האָב איך נישט געקענט...

און וואָס איך וואָלט געקאָנט באַהערשן, דאָס האָב איך שוין גרייט געפֿונען, דאָס האָט מען מיר שוין איבערגעלאָזט...

אַלץ איז פֿאַר מיַינעט וועגן געטאָן געוואָרן, אַלץ האָט מען מיר אָפּגעקויפֿט; אויב עס איז נאָך עפּעס געבליבן, האָט עס דאָס פֿאַרמעגן געמאַכט.

אַלץ — דער שמייכל אויפֿן פֿריַינדס פּנים, דער קוש פֿון רויטע ליפּן... דער קדיש נאָכן טאָטן... העכסטנס האָב איך נאָך עפּעס אויסגעצאָלט; נאָר געבן, שענקען — דאָס האָט מען מיך נישט געלערנט...

און דאָס קליינע איז מיר געוואָרן צו קליין, און דאָס גרויסע — צו גרויס, און נאָך וואָס צו לעבן איז נישט געווען...

איך שטאַרב, וויַיל איך בין אַן עקר, אַזוי מיטן גוף, אַזוי מיט דער נשמה; איך האָב אין מיר גאָרנישט, וואָס זאָל לעבן און לעבעדיק מאַכן... איך לעב שוין לאַנג נישט, איך האָב שוין לאַנג קיין הנאה נישט פֿון לעבן. אַצינד איז עס מיר נאָך נימאס געוואָרן.

מע האָט זיך מיט מיר אויפֿגעפֿירט ווי אַ פּויער — מיט אַ חזיר: מע האָט מיך געשטאָפּט... נאָר דער פּויער, אַז דער חזיר ווערט גענוג פֿעט, קוילעט ער אים; מיר הייסט מען, איך זאָל זיך אַליין קוילען... און איך האָב די העזה נישט, נישט צו פֿאָלגן...

דער אַרסעניק שטייט אויפֿן טיש, דער לעצטער געטראַנק, וואָס וועט מיך אָנשיפֿורן, און איך וועל מיך שוין נישט אויסניכטערן...

זאָל איך עפּעס אָנזאָגן וועגן מיַין פֿאַרמעגן? נאָך וואָס? עס איז מיַין אומגליק געווען...

האָב איך נישט עמעצן צו דאַנקען?

ניין — איך האָב אַלעמען פֿאַר אַלץ באַצאָלט...

פֿאַרן לעצטן געטראַנק אויד״.

פֿראַגעס צום טעקסט

1. וואָס און ווו האָט מען געפֿונען נאָך רב אליעזר חיַיקלס טויט?
2. פֿאַר וואָס האָט מען ניט געקענט לייענען דעם טעקסט ביזן סוף?
3. וואָס וויל רב בנימין מע זאָל אָנשריַיבן אויף זיַין מצבֿה?
4. פֿאַר וואָס וויל רב בנימין ניט, זיַינע זין און אייִדעמס זאָלן ווערן גרויסע סוחרים?
5. וואָס וויל ער, זיַינע בני־בית זאָלן טאָן נאָך זיַין פּטירה?
6. פֿאַר וואָס דאַרף מען דינגען אַ דיין אָדער אַ למדן נאָך מאָריץ בענדיטזאָנס טויט?
7. ווי הייסט רב אליעזר חיַיקלס אוראייניקל?
8. ווו ווויינט ער?
9. פֿאַר וואָס וויל ער מער ניט לעבן?
10. צי איז ער געווען צוגעבונדן צו עפּעס, צו עמעצן? גיט אַ באַווייַז.
11. וועמען וויל ער איבערלאָזן זיַין פֿאַרמעגן?
12. וואָס איז געווען זיַין אומגליק?
13. אויף וואָסער שפּראַך/וואָסערע שפּראַכן זיַינען געשריבן געוואָרן די פּיר צוואָות?

אַכטע לעקציע

גענִיטונג א

פּאַסט צו צו די ווײַטערדיקע ווערטער זייערע סינאָנימישע עקוויוואַלענטן:

1. ניפּטער ווערן	א. באַלד
2. דער רצון	ב. זיכער
3. די פּטירה	ג. דער באַדינג
4. דער צוים	ד. דער ווילן
5. בקרובֿ	ה. פּשוט
6. איבערהיפּערן	ו. כאָטש
7. פּראָסט	ז. הנאה האָבן
8. דאָס עשירות	ח. דאָס קוויטל
9. בטוח	ט. דער טויט
10. נהנה זײַן	י. פּוסטקייט
11. לכל־הפּחות	כ. דער ציל
12. דאָס צעטל	ל. דער באַלעם
13. דער תּנאי	מ. די רײַכקייט
14. די לוידיקייט	נ. בײַטן
15. דער צוועק	ס. דערעסן ווערן
16. די זאָרג	ע. די צרה
17. דער באָל	פּ. שטאַרבן
18. טוישן	צ. איצט
19. אַצינד	ק. די דאגה
20. נימאס ווערן	ר. דער צאָם
21. דער אומגליק	ש. איבערשפרינגען
22. דעריבער	ת. דערפֿאַר

אַכטע לעקציע

גענִיטונג ב

דערקלערט די ווײַטערדיקע ווערטער און אויסדרוקן:

אַ פּנים —

היות —

שרעקן זיך —

זײַן ליבער נאָמען —

אל־רחום־וחנון —

לפּנים־משורת־הדין —

בשעת —

אײַנדרימלען —

דער הבֶּל —

די אַרבע־רוחות־העולם —

די נשים —

עוסק זײַן —

דער מתּן־בסתר —

דער עקר —

קוילען —

די העזה —

דאָס געטראַנק —

גראַמאַטיק

פּאַסיוו קאָנסטרוקציע

די פּאַסיוו קאָנסטרוקציע ווערט געבויט מיט דעם העלפֿווערב **ווערן** אין דער געהעריקער צייַט און דעם פּאַרטיציפּ פֿון אַ ווערב.

אין אינפֿיניטיוו:

פּאַרטיציפּ	+	ווערן

געבויט ווערן, געשריבן ווערן

אין איצטיקער צייַט:

ווערן	+	פּאַרטיציפּ

ער ווערט געבויט, זיי ווערן געשריבן

אין פֿאַרגאַנגענער צייַט:

זיין	+	פּאַרטיציפּ	+	געוואָרן

ער איז געבויט געוואָרן, זיי זײַנען געשריבן געוואָרן

אין קומעדיקער צייַט:

וועלן	+	פּאַרטיציפּ	+	ווערן

ער וועט געבויט ווערן, זיי וועלן געשריבן ווערן

אין אימפּעראַטיוו:

וועט	+	פּאַרטיציפּ	!

ווערט	+	פּאַרטיציפּ	!

לאָמיר	+	פּאַרטיציפּ	+	ווערן	!

וועט געבויט! ווערט געבויט! לאָמיר געבויט ווערן!

אין קאָנדיציאָנאַל:

וואָלטן	+	פּאַרטיציפּ	+	געוואָרן/ווערן

ער וואָלט געבויט געוואָרן/ווערן, זיי וואָלטן געשריבן געוואָרן/ווערן

ביים פֿאַרוואַנדלען אַן אַקטיוו קאָנסטרוקציע אין אַ פּאַסיוו ווערט דער סוביעקט פֿונעם ווערב אַן אומדירעקטער אָביעקט (אין דאַטיוו, מיט אַ פּרעפּאָזיציע) און דער דירעקטער אָביעקט (אין אַקוזאַטיוו) אַ סוביעקט (אין נאָמינאַטיוו).

ווען עס איז וויכטיק צו וויסן ווער אָדער וואָס ס׳האָט דורכגעפֿירט די טוונג ניצט מען געווייַנטלעך די פּרעפּאָזיציע **דורך** אָדער **פֿון**.

אַכטע לעקציע

למשל:

די סטודענטן שאַפֿן אַן אָרגאַניזאַציע. — אַן אָרגאַניזאַציע ווערט געשאַפֿן דורך די סטודענטן.
די סטודענטן האָבן געשאַפֿן אַן אָרגאַניזאַציע. — אַן אָרגאַניזאַציע איז געשאַפֿן געוואָרן דורך די סטודענטן.
די סטודענטן וועלן שאַפֿן אַן אָרגאַניזאַציע. — אַן אָרגאַניזאַציע וועט געשאַפֿן ווערן דורך די סטודענטן.

די קאַניבאַלן עסן דעם פּאַרשוין. — דער פּאַרשוין ווערט געגעסן פֿון די קאַניבאַלן.
די קאַניבאַלן האָבן אויפֿגעגעסן דעם פּאַרשוין. — דער פּאַרשוין איז אויפֿגעגעסן געוואָרן פֿון די קאַניבאַלן.
די קאַניבאַלן וועלן אויפֿעסן דעם פּאַרשוין. — דער פּאַרשוין וועט אויפֿגעגעסן ווערן פֿון די קאַניבאַלן.

געניטונג א

שרייַבט איבער די ווייַטערדיקע זאַצן פֿאַרוואַנדלענדיק זיי אין פֿרעגווערטער אָנגעגעבענע צווישן האַלבע לבֿנות:

1. דאָס הויז איז געבויט געוואָרן אין 1990. (ווען) — *ווען איז דאָס הויז געבויט געוואָרן?*
2. די סחורה וועט געשיקט ווערן די קומענדיקע וואָך. (ווען) — _____
3. ער איז פֿאַרוווּנדיקט געוואָרן אין אַן אַוויאָן־קאַטאַסטראָפֿע. (אין וואָסער קאַטאַסטראָפֿע) — _____
4. דאָס צירונג איז געגנבֿעט געוואָרן דורך איינעם פֿון די באַדינערס. (דורך וועמען) — _____
5. דאָס פֿאַרלאָרענע קינד איז סוף־כּל־סוף געפֿונען געוואָרן אין פּאַרק. (ווו) — _____
6. די פּאָסט ווערט געבראַכט 9 אַ זייגער. (וויפֿל אַ זייגער) — _____
7. דער אָפּמאַך מוז געחתמעט ווערן דורך די פֿאָרשטייערס פֿון אַלע צדדים אינעם קאָנפֿליקט. (דורך וועמען) — _____
8. ער איז אָפּערירט געוואָרן מחמת אַפּענדיציט. (מחמת וואָס) — _____
9. די ייִנגלעך זיינען באַשטראָפֿט געוואָרן פֿאַר זייערע שטיפֿעריין. (ווער) — _____

אַכטע לעקציע

10. די שטאָט איז אָקופירט געוואָרן אין יולי. (אין וואָסער חודש) — _____

11. די אָסיגנאַציעס וועלן אַריַינגעלייגט ווערן אין סייף. (וואָס) — _____

12. די נאָטיץ איז געלאָזן געוואָרן אויפֿן טיש. (וווּ) — _____

ענייטונג ב

שריַיבט איבער די וויַיטערדיקע זאַצן ניצנדיק די פּאַסיווע קאָנסטרוקציע:

1. מע האָט אים געשיקט אין בריסל. — *ער איז געשיקט געוואָרן אין בריסל.*
2. דאָס מוז מען פֿאַרענדיקן נאָך הײַנט. — _____
3. מע האָט אַרויסגעגעבן דאָס בוך פֿאַר אַ יאָרן. — _____
4. די מעבל האָט מען געשטעלט אין אַ גרויסן צימער. — _____
5. די פּאָליציי האָט געכאַפּט דעם מערדער. — _____
6. דער לערער פֿאַרריכט די ענייטונגען. — _____
7. דעם פּרעכטיקן בנין האָט פּראָיעקטירט אַ באַוווסטער אַרכיטעקט. — _____
8. מאָרגן וועט מען אונטערשרײַבן דעם קאָנטראַקט. — _____
9. מע הערט אירע געשרייען אומעטום. — _____
10. דעם בריוו האָט מען שוין אַרויסגעשיקט. — _____
11. מע האָט געקויפֿט די בילעטן פֿאַר אַכט טאָגן. — _____
12. מע דאַרף אָננעמען זײַן ראַציאָנעלן פּאָרשלאָג. — _____

אַכטע לעקציע

גענימונג ג

זעצט איבער די ווייטערדיקע זאַצן ניצנדיק די פּאַסיוועס קאָנסטרוקציע:

1. מנקים את החדר כל יום.
2. המשחק בוטל בגלל מזג־אוויר גרוע.
3. לא ידעתי ששיחתנו הוקלטה.
4. הקונצרט נדחה.
5. בשכונתנו בונים בית־חולים חדש.
6. עד הישיבה הבאה לא תתקבל החלטה.
7. שלושה אנשים נאסרו אמש.
8. משהו צריך להיעשות לפני שזה יהיה מאוחר מדיי.
9. המכתב נשלח לכתובת הלא־נכונה.
10. משתמשים במחשב ברגע זה.
11. הוא מואשם בגנבת כסף.
12. הספר נכתב ביידיש ולפני חודש תורגם לעברית.

1. The room is cleaned every day.
2. The game was cancelled because of bad weather.
3. I didn't realise that our conversation was being recorded.
4. The concert has been postponed.
5. A new hospital has been built in our neighbourhood.
6. A decision will not be made until the next meeting.
7. Three people were arrested last night.
8. Something must be done before it's too late.
9. The letter has been sent to the wrong address.
10. The computer is being used at the moment.
11. He is accused of stealing money.
12. The book was written in Yiddish and a month ago it was translated into English.

איציק מאַנגער

אַבֿרהם אָבֿינו מוסרט לוטן

לוט, איך מוז דיר זאָגן, ס׳איז — פֿע!
דו שיפֿורסט אַיעדע נאַכט,
ערשט נעכטן האָסטו אין ״גאָלדענעם הערש״
אַזאַ וויסטן סקאַנדאַל געמאַכט.

דאָס פּאַסט פֿאַר מאַנגער, דעם שניידערוק,
אָבער אָסור נישט פֿאַר דיר,
האָסט צוויי טעכטער מגדל צו זיין
און ביסט קיינעהאָרע אַ יידּ אַ גבֿיר.

האָסט שאָף און רינדער און ציגנבעק;
פֿאָלג מיר און פֿאָרכט זיך פֿאַר גאָט!
אויף יעדן ערל, וואָס זשליאָקעט זיך אָן,
זאָגט מען שוין: שיפֿור ווי לוט.

כ׳פֿאַרשטיי, מע מאַכט אַ פּוסע אַ מאָל
פֿריַיטיק צו נאַכטס ביַים טיש,
ווען סע ברענען די חייליקע שבת־ליכט
און מע עסט די געפֿילטע פֿיש.

אָבער נישט ווי דו, טאָג־אַיַין טאָג־אויס.
ווי ווערט דאָס אַ מענטש נישט מיד!
סע פּאַסט פֿאַר האַווירילע, דעם שבת־גוי,
אָבער אָסור נישט פֿאַר קיין יידּ.

באַטראַכט זיך וואָס וועט מען זאָגן אַ מאָל:
סע האָט אַבֿרהם אָבֿינו געהאַט
אַ קרובֿ אַ שיפֿור און וואָס אין דער קאָרט,
וואָס דאָס איז נאָך ערגער פֿון שמד.

אַכטע לעקציע

און אַז מע שמועסט שוין, הער זשע מיך אויס,
ביסט דאָך אַ טאַטע — ווייַ איז צו מיר,
צי אַרט דיך נישט, וואָס דער שדכן וויַכט
ווי אַן עיפוש דיַין שוועל און דיַין טיר?

וואָס אַפֿילו דער מינדסטער שניַידעריונג
וויל נישט דיַין איידעם זיַין!..
און ביַי דיַינע טעכטער זילבערן די צעפּ...
און אַלץ איז כּדאַי צוליב וויַין!

לוט, איך מוז דיר זאָגן, סיאיז — פֿע!
דו שיפֿורסט אַיעדע נאַכט,
ערשט נעכטן האָסטו אין "גאָלדענעם הערש"
אַזאַ וויסטן סקאַנדאַל געמאַכט.

דאָס פּאַסט פֿאַר מאַנגער, דעם שניַידערוק,
אָבער אָסור נישט פֿאַר דיר,
האָסט צוויי טעכטער מגדל צו זיַין
און ביסט קיינעהאָרע אַ יידּ אַ גבֿיר.

1935

פֿונעם בוך "חומש־לידער"

איציק מאַנגער

יעקבֿ אָבֿינו באַגעגנט זיך מיט רחלען

יעקבֿ אָבֿינו שלעפּט זיך מיד
אין שפּעטן אָוונט אַרײַן —
אָט איז דער ברונעם דאָרטן לינקס,
דאָ מוז עס זיכער זײַן.

ער נעמט דאָס חומשל אַרויס:
״אַוודאי, אַוודאי דאָ...
איז ווי זשע קומט עס טאַקע, האַ,
וואָס זי איז נאָך נישטאָ?״

זי גייט, זי לויפֿט, איר פּאָטערל,
מיטן קריגל אין דער האַנט,
נאָך שענער ווי אין חומש שטייט:
אַן אמתער באַרליאַנט.

״גוטן אַבענד, שיינע מאַדמאַזעל,
איך בין דאָ, וויסן זי,
אַ גר, אַ פֿרעמדער אין דעם אָרט,
דאָס הייסט אַז נישט פֿון הי.

נאָר כ׳האָב דאָ, פֿרײַלײַן, וויסן זי,
אײַן אָנקל אין דעם לאַנד,
ער מוז איהן, פֿרײַלײַן, וויסן זי,
אַוודאי זײַן באַקאַנט.

לבֿן הייסט ער, וויסן זי,
ער איז נישט אַבי ווער,
בײַ אונדז אין שטעטל זאָגט מען אַז
ער איז אײַן מיליאָנער״.

אַכטע לעקציע

„לאַבאַן האַאַראַמי, יונגער־מאַן,
דאָס איז דאָך מײַן פּאַפּאַ!" —
„אויב כ'האָב קיין טעות, וויסן זי,
זענט איר דאָס פֿרײַלײַן ראַ —"
„און איר זענט יאַקאָב, מײַן קוזן!"
און זי ווערט ווי צונטער רויט.
און יעקבֿ טראַכט אין האַרץ בײַ זיך:
אוווּאַ, אַ וואַזשנע מויד!

זיי גיבן ביידע זיך די הענט...
אַ קילער אָוונטווינט
נעמט זיי ביידע פֿעסט אַרום,
אַ רגע און — פֿאַרשווינדט.

1935

פֿונעם בוך „חומש־לידער"

איציק מאַנגער

יעקבֿ אָבֿינו לערנט מיט זײַנע זין "מכירת־יוסף"

"ראובֿן, מײַן סאַמע עלטסטער זון,
וואָס שטייסטו אַזוי שטיל?"
"פֿאָטער יעקבֿ, מיר זענען גרייט
צו שפּילן דעם פּורים־שפּיל".

"יוסף, מײַן סאַמע ליבסטער זון,
טו אָן דאָס זײַדענע העמד!
די בריידער ווילן דיך נאָך אַ מאָל
פֿאַרקויפֿן אין דער פֿרעמד.

איז וואַרפֿן זיי דיך אַרײַן אין גרוב,
טאָ ווײַן, אָבער נישט צו פֿיל!
דו שפּילסט דאָך נישט דאָס ערשטע מאָל,
מײַן קינד, דעם פּורים־שפּיל.

נאָר ווען דו גייסט פֿאַרבײַ דעם וועג,
ווו דײַן מאַמעס קבֿר שטייט,
ווײַן אויף איר שטיין אַן אמתע טרער
און זאָג צו איר שטילערהייט:

דער אַלטער יעקבֿ וואָלט נאָך אַ מאָל
געדינט זײַנע זיבן יאָר,
ער זאָל נאָך אַ רגע פֿאַרן טויט
אַ גלעט טון אירע האָר.

און וועסטו ווייסטו שוין אַליין,
ווו אײַן ווו אויס און ווי —
ס'פֿאַשען שוין אין פּרעהס טרוים
די זיבן פֿעטע קי.

אַכטע לעקציע

זײַ אים פּותר ווי אַלע מאָל,
זע, מאַך נאָר נישט קיין פּעל,
און פּאַרגעס נישט, למען־השם,
דעם טאַטן אַ זעקל מעל!
און פּאַרגעס נישט, למען־השם,
יוסף הצדיק דו מײַן,
און היט זיך פּאַר פּוטיפּרס ווײַב,
כאָטש זי איז יונג און שיין!״

— — — — — — — — — —

״הײַדאַ, קינדער, וואָס שטייט איר, וואָס?
וואָס שווײַגט עץ אַזוי שטיל?״
״פּאָטער יעקבֿ, האָסט קאַליע געמאַכט
אַליין דעם פּורים־שפּיל״.

1935

פּונעם בוך ״חומש־לידער״

אַבֿרהם רייזען

דער אַמאָליקער סאָציאַליסט

אין זײַן אָרעמער היים, אין גאַליציע, איז שלום וויַס געווען אַ סאָציאַליסט. דאָ, אין אַמעריקע, געהערט ער צו דער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי.

עס איז, דאַכט זיך, איינס און דאָס זעלביקע, אָבער שלום וויַס איז ניט צופֿרידן. שוין צען יאָר אין לאַנד און קען זיך נאָך אַלץ ניט צוגעווײַנען צום היגן סאָציאַליזם.

— ער איז צו רײַך, דער היגער סאָציאַליזם! — קלאָגט ער זיך.

שלום וויַס האָט ליב, פֿון גאַנצן האַרצן, די שטילע אָרעמקייט. געוואָרן אַ סאָציאַליסט איז ער אין זײַן אָרעמער היים בלויז צוליב צוויי אָדער דרײַ רײַכע מענטשן אין שטאָט. ווען ניט די צוויי־דרײַ רײַכע, וואָלט שוין געווען אײַנגעפֿירט אין יענער שטאָט, וווּ ער איז געבוירן, גאָר אָן שום קאַמף דער סאָציאַליזם — אַלע וואָלטן געווען גלײַך... אָרעמע־לײַט.

דאָ זײַנען פֿמעט אַלע רײַך. דאָ איז ער אַ סאָציאַליסט צוליב זיך אַליין און צוליב אַ פּאָר שלימזלדיקע לאַנדסלײַט וואָס קענען זיך ניט צופּאַסן צום היגן לעבן.

אָבער דער היגער סאָציאַליזם געפֿעלט אים ניט. ער איז צו רײַך, דער סאָציאַליזם, און צו גרויס. פֿמעט אַלע זײַנען סאָציאַליסטן...

דאָרטן, אין דער היים, זײַנען זיי באַשטאַנען פֿון געציילטע יונגע־לײַט, צווישן וועלכע עס האָבן זיך געפֿונען אייניקע יינגלעך. ער אַליין איז דאַן אויך אַ יינגל געווען. פֿונדעסטוועגן האָבן זיי געהאַט אַן אייגענעם פּאַראיין און אַן אייגענע ציַיטונג.

דער פּאַראיין האָט געהאַט דווקא אַ גרויסע שטוב, ערגעץ אין אַן עק גאַס, פּאַר וועלכער מ׳האָט געצאָלט עטלעכע גילדן אַ חודש.

דאָס דירה־געלט איז אָנגעקומען שווער צו באַצאָלן. דערפֿאַר אָבער, אַז מ׳האָט ענדלעך באַצאָלט, האָט זיך יעדער מיטגליד געפֿילט אין דעם דאָזיקן פּאַראיין ווי בײַ זיך אין בית־מדרש. און ווירקלעך איז דער פּאַראיין געווען ווי אַ קליין בית־מדרשל. אויף איין וואַנט, אויף דער מיזרח־וואַנט טאַקע, איז געהאָנגען קאַרל מאַרקס אַליין. אויף די איבעריקע דרײַ וועגט זײַנען געהאָנגען די בילדער פֿון ענגעלס, ראָבערט אָווען[1], דוד עדעלשטאַט און אַנדערע ״הייליקע״. דער פּאַראיין האָט אויך פּאַרמאָגט אַן אַלמער מיט ספֿרים, וועלכע זיי האָבן געקרופֿן ״די ביבליאָטעק״. און אַזוי ווי מע האָט ניט געטאָרט אַרויסטראָגן אַ ספֿר פֿון בית־מדרש, אַזוי איז געווען אַ שטרענגער פּאַרבאָט צו נעמען אַהיים אַ בוך פֿון דער דאָזיקער ביבליאָטעק.

— ווילסט לערנען, לערן דאָ! — פֿלעגט דער עלטסטער פֿון פּאַראיין זיך וועגן שטרענג צו אַ מתמיד וואָס פֿלעגט זיך מכין זײַן צו נעמען אַ ספֿר אַהיים.

דער פּאַראיין האָט פּאַרמאָגט אויך אַן אויוון און באַקן קאַרטאָפֿל. עס זײַנען אויך געווען אַזוינע מיטגלידער, פֿלעגט מען בשותּפֿות קאָכן טיי און באַקן קאַרטאָפֿל. עס זײַנען אויך געווען אַזוינע מיטגלידער וואָס האָבן קיין היים אין ערגעץ ניט געהאַט. פֿלעגן זיי געפֿינען אַ נאַכטלעגער אין דעם דאָזיקן סאָציאַליסטישן בית־מדרשל, אין פּאַראיין...

1. בריטישער סאָציאַלער רעפֿאָרמאַטאָר

דאָס אַלץ געדענקט שלום וויַס און קען עס ניט פֿאַרגעסן. ער בענקט נאָך דעם, וועַן ער געפֿינט זיך דאָ, אין די קלובצימערן פֿון זיַין "ברענטש"[1]. אויך אין די קלובצימערן הענגען אויף די וועַנט די זעלביקע בילדער וואָס אין יענעם "פֿאַראייַן", אָבער קיין הייליקע זיַינען זיי ניט. קאַרל מאַרקס האָט אין גאַנצן פֿאַרלאָרן זיַין סאָציאַליסטיש אויסזען. אין די היגע קלובצימערן זעט ער אויס ווי אַ רעַכער פֿאַבריקאַנט, אַ דיַיטשישער יאַהודי...

מער אָבער בענקט שלום וויַס נאָך דער היימישער אַמאָליקער צייַטונג, נאָך דער אָרעמער אָבער מיט בלוט אַרויסגעגעבענער צייַטונג.

ניט אַלע טאָג איז זי דערשינען און ניט אַזוי פֿיל זיַינען האָט זי פֿאַרמאָגט ווי די היגע. זייער סאָציאַליסטישע צייַטונג האָט פֿאַרמאָגט אין נאָרמאַלע גוטע צייַטן פֿיר קליינע זיַטן מיט אַ קליין שטיקעלע הוספֿה. אין די צוויי זיַטן האָט מען פֿאַרטיפֿט דעם סאָציאַליזם מיט אַלערלייַ סבֿרות. ווי וועט זיַין אַזוי און אַזוי, און ווי וועט זיַין אַנדערש... וואָס פֿאַר אַ לאַנד וועט דעם סאָציאַליזם פֿאַרווירקלעכן און וואָס פֿאַר אַ לאַנד וועט ניט לאָזן אים פֿאַרווירקלעכן?.. צי וועט דער סאָציאַליזם קומען ברעש אָדער שטיל ווי אַ וויַסע טויב?.. ווי אַזוי וועט מען טאָן מיט די קליינבירגערס?.. וועלן זיי אין גאַנצן אויסגעראָטן ווערן אָדער וועלן זיי זיך ביסלעכווייַז פֿראָלעטאַריזירן?..

און געשריבן איז דאָס אַלץ געווען אין אַ שיינעם הויכן סטיל, מיט שיינע אָבער שווערע ווערטער, צו וועלכע מ'האָט געדאַרפֿט ניצן דאָס ווערטערבוך, וואָס האָט זיך אין דער פֿאַראיין־ביבליאָטעק דווקא ניט געפֿונען. מע האָט זיך געקליבן צו קויפֿן און ניט געקענט...

און שלום וויַס פֿאַרבענקט זיך נאָך יענער צייַטונג, וועלכע האָט טאַקע געהייסן "דער סאָציאַליסט". ער געדענקט ווי אַזוי מע האָט פֿאָרגעשלאָגן פֿאַרשיידענע נעמען פֿאַר דער צייַטונג, ערבֿ איר דערשיַינען. זי האָט געזאָלט הייסן "די רויטע פֿאָן", "דער קאַמף", "דער אַרבעטער", "דער אָנזאָג", "די זון", "דער מאָרגן־שטערן", "די פֿויסט", "דער האַמער", און די אַלע נעמען זיַינען איינשטימיק ניט אָנגענומען געוואָרן... טייל פֿון די מיטגלידער האָבן צוגעגעבן, אַז צווישן די נעמען געפֿינען זיך עטלעכע הויך געלונגענע, למשל, "דער אָנזאָג"... אָבער עס איז צו ראָמאַנטיש... מע דאַרף האָבן אַ נאָמען וואָס זאָל גלייַך דערקלערן ווער מיר זיַינען און וואָס מיר ווילן — דערפֿאַר זאָל די צייַטונג טראָגן דעם אמתן נאָמען "דער סאָציאַליסט"...

און ניט געהאָלפֿן האָט די באַמערקונג פֿון דעם פּראַקטישסטן מיטגליד וועלכער האָט געזאָגט, אַז דער נאָמען וועט אָפּשרעקן די ניט־סאָציאַליסטן...

מער אָבער האָט ער שוין ניט געריעדט. דער פֿאָרזיצער, אַ הויך אידעאַלער יונגער־מאַן מיט אייַנגעפֿאַלענע באַקן, פֿון וועלכע עס האָבן אַרויסגעקוקט נאָך בולטער די צווויי שוואַרצע פֿינקלענדיקע אויגן, האָט געגעבן אַ קלאַפּ מיט דער פֿויסט איבערן טיש, ניט נאָך זיַינע כּוחות נאָך, און אַ געשריי געטאָן:

— מיר דאַרפֿן ניט קיין אַנדערע לייענערס! מיר ווילן ניט קיין אַנדערע אַרייַננאַרן... אונדזער לערע איז אַן אָפּענע...

שלום וויַסן קלינגען נאָך איצט אין די אויערן די אַפּלאָדיסמענטן, וואָס דער דאָזיקער באַגייַסטערטער פֿאָרזיצער האָט באַקומען פֿאַר די פֿלאַמענדיקע פּאָר וועַרטער.

און די צייַטונג האָט געהייסן "דער סאָציאַליסט". דערשיַינען פֿלעגט זי דאַרפֿן יעדן דאָנערשטיק, אָבער דערשיַינען פֿלעגט זי דאָס רובֿ דינסטיק, אַ מאָל מאָנטיק. דאָס האָט ניט געהייסן, חלילה, אַז זי איז געווען

1. אָפּצוויַג (ענגליש)

ניט־פינקטלעך און פֿלעגט דערשיינען פֿרײער פֿאַר דער צײַט. נאָר פֿונקט פֿאַרקערט: דער מאָנטיק איז ניט געווען קיין מאָנטיק פֿאַר אַ דאָנערשטיק, נאָר נאָך אַ דאָנערשטיק... אַזוי פֿלעגט זי, נאַטירלעך, צוליב געלטמאַנגל דערשיינען אין פֿאַרשיידענע טעג, ביז זי איז ענדלעך אַרויס ווידער אין אַ דאָנערשטיק... אויף אַזאַ אופֿן איז די דאָזיקע וועכנטלעכע צײַטונג דערשינען בײַ זיבן און צוואַנציק נומערן אַ יאָר...

נאָכן יאָר פֿלעגט דער פֿאַראײַן די דאָזיקע זיבן און צוואַנציק נומערן אײַנבינדן און עס פֿלעגט זיך באַקומען אַ דין אָבער אַ וויכטיק בוך, פֿול מיט טיפּע באַלערנדיקע אַרטיקלען, וועלכע די מיטגלידער פֿלעגן אין די ווינטעראָוונטן שטודירן, איבער הויפּט אין יענע אָוונטן, ווען "דער סאָציאַליסט" פֿלעגט דאַרפֿן דערשיינען און האָט צוליב געלטמאַנגל דערשיינען נישט געקענט. פֿלעגט מען יוצא זײַן מיט דעם געבונדענעם יאָרגאַנג "סאָציאַליסט".

און וואָס איז באמת געווען די נפֿקא־מינה? קיין בעסערע אַרטיקלען, ווי דער געבונדענער יאָרגאַנג האָט פֿאַרמאָגט, קען שוין אין די ווײַטערדיקע ניט זײַן.

שלום וויַס פֿאַרבלאָנדזשעט אַ מאָל אין דער גרויסער ייִדישער ביבליאָטעק און פֿרעגט נאָך אויף די פּאָר יאָרגענג פֿון דעם אַמאָליקן "סאָציאַליסט". אָבער אומזיסט... דער מאַן וואָס פֿאַרנעמט זיך מיט די אַלטע זשורנאַלן האָט אונטער זײַן האַנט פֿון פֿויגלמילך: אַ סך יאָרן "פֿאָרווערטס", אַ סך יאָרגענג "נײַע פּאָסט", אַ רײַ יאָרגענג פֿון ווײַבערשן סאָציאַליזם "די גלײַכהייט"... אָבער ניט דעם אַמאָליקן "סאָציאַליסט"...

שטעלן זיך בײַ שלום וויַסן טרערן אין די אויגן:

— ניטאָ דער אַמאָליקער "סאָציאַליסט"!..

פֿראָגעס צום טעקסט

1. פֿון וואַנען שטאַמט שלום וויַס?
2. וווּ געפֿינט ער זיך איצט און ווי לאַנג?
3. פֿאַר וואָס קען ער זיך ניט צוגעווײַנען צום הײַנטן סאָציאַליזם?
4. וווּ איז ער געוואָרן אַ סאָציאַליסט?
5. וואָס האָט ער מיט זײַנע חבֿרים געהאַט אין דער אַלטער הײַם?
6. פֿאַר וואָס האָט דער פֿאַראײַן אויסגעזען ווי אַ קליין בית־מדרשל?
7. וואָס איז דער אונטערשייד צווישן דעם הײַנטן קאַרל מאַרקס און דעם וואָס איז געהאָנגען אין יענעם פֿאַראײַן?
8. נאָך וואָס בענקט שלום וויַס צום מערסטן?
9. ווי האָט זי אויסגעזען?
10. וועגן וואָס האָט מען אין איר געשריבן?
11. וואָסערע נעמען האָט מען פֿאָרגעשלאָגן פֿאַר דער צײַטונג?
12. פֿאַר וואָס האָט מען ניט אָנגענומען די נעמען?

13. ווי האָט מען זי אָנגערופֿן?
14. ווען פֿלעגט זי דאַרפֿן דערשײַנען און ווען פֿלעגט זי טאַקע דערשײַנען?
15. וואָס פֿלעגט מען טאָן מיט די באַזונדערע נומערן פֿון דער צײַטונג?
16. וווּ זוכט שלום וויַס "דעם סאָציאַליסט"?
17. פֿאַר וואָס וויינט ער?

גענִיטונג

פּאַסט צו די וויַטערדיקע ווערטער צו זייערע סינאָנימען:

1. בלויז	1. דער סוף
2. די שטוב	2. טאַקע
3. ווירקלעך	3. פּאָרלייגן
4. בשותּפֿות	4. גערַאָטן
5. אַלערלײַ	5. גרייטן
6. דער עק	6. דער עיקר
7. חייס	7. די בולבע
8. פֿאָרשלאָגן	8. די היים
9. דערשײַנען	9. צוזאַמען
10. די באַמערקונג	10. אַזעלכער
11. איבער הויפּט	11. לערנען
12. געלונגען	12. סוף־כּל־סוף
13. די נפֿקא־מינה	13. דער פֿאַרבאַנד
14. ענדלעך	14. די הערה
15. אַזוינער	15. ענטוזיאַסטיש
16. דער פֿאַראײַן	16. די שאַפֿע
17. פֿאַרמאָגן	17. דער אונטערשייד
18. דער אַלמער	18. פֿאַרשטייט זיך
19. שטודירן	19. זייער וואַרעם
20. דער פֿאַרבאָט	20. כּלערלײַ
21. די צײַטונג	21. דעמאָלט
22. דער קאַרטאָפֿל	22. דאָס בלאַט
23. דאַן	23. נאָר
24. נאַטירלעך	24. דער פֿאַרוואַר
25. באַגײַסטערט	25. אַרויסגיין
26. מכּין זײַן	26. האָבן

גראַמאַטיק

עטלעכע אינטערראָגאַטיוו־רעלאַטיוועס פּראָנאָמען

די פּראָנאָמען **וואָס**, **ווער**, **וואָסער**, **וואָס פֿאַר אַ**, **וועלכער** און אַנדערע רופֿט מען אָן אינטערראָגאַטיוו־רעלאַטיוועס, ווייל זיי קענען אויספֿילן צוויי פֿונקציעס: סײַ פֿון פֿרעגווערטער סײַ פֿון רעלאַטיוועס פּראָנאָמען.

למשל: **ווער** האָט אָנגעקלונגען? (אַ פֿרעגוואָרט)
איך האָב ניט געהערט **ווער** עס האָט אָנגעקלונגען. (אַ רעלאַטיוועס פּראָנאָם)

מיט **וועמען** רעדט ער? (אַ פֿרעגוואָרט)
כ׳ווייס ניט מיט **וועמען** ער רעדט. (אַ רעלאַטיוועס פּראָנאָם)

וואָסער פֿלאַן איז דיר מער צום האַרצן? (אַ פֿרעגוואָרט)
איך האָב נאָך ניט באַשלאָסן **וואָסער** פֿלאַן מיר איז מער צום האַרצן. (אַ רעלאַטיוועס פּראָנאָם)

1. דער פּראָנאָם **וואָס** בייגט זיך ניט:
וואָס וויל ער? מיט **וואָס** עסט מען דאָס?
2. דער פּראָנאָם **ווער** בייגט זיך: **וועמען** (אין אַקוזאַטיוו און דאַטיוו) און **וועמענס** (אין פּאָסעסיוו):
ווער איז געקומען? **וועמען** זעט איר? **וועמענס** בריל האָסטו געפֿונען?
3. דער פּראָנאָם **וואָסער** בייגט זיך: **וואָסערע** (אין לשון־רבים):
וואָסער טאָג איז היינט? **וואָסערע** גרינסן האָסטו ליב?
4. דער פּראָנאָם **וואָס פֿאַר אַ** בייגט זיך ניט:
וואָס פֿאַר אַ מאַנטל האָט ער געקויפֿט?
5. דער פּראָנאָם **וועלכער** בייגט זיך אַזוי:

	מאַסקולין	פֿעמינין	נייטראַל	לשון־רבים
נאָמינאַטיוו	וועלכער	וועלכע	וועלכע	וועלכע
אַקוזאַטיוו	וועלכן	וועלכע	וועלכן	וועלכע
דאַטיוו	וועלכן	וועלכער	וועלכן	וועלכע

זיך מערקן: די דעקלינאַציע פֿון דעם פּראָנאָם איז ווי בײַ אַ רעגולערן אַדיעקטיוו, אַחוץ אַקוזאַטיוו פֿונעם נייטראַל מין (**וועלכן**); אַ מאָל ניצט מען אין נאָמינאַטיוו און אַקוזאַטיוו פֿון דעם נייטראַלן מין אויך די פֿאַרעלטערטע פֿאָרמע אויף -(ע)ס (**וועלכ(ע)ס**).

די פּראָנאָמען **וואָסער**, **וואָס פֿאַר אַ** און **וועלכער** זײַנען בדרך־כלל קעגנזײַטיק פֿאַרבײַטלעך.

למשל: **וואָסער** / **וואָס פֿאַר אַ** / **וועלכע** סטאַנציע איז דאָס?
אויף **וואָסער** / **וואָס פֿאַר אַ** / **וועלכער** סטאַנציע גייען מיר אַראָפּ?

רעלאַטיוווע זאַצן

אין רעלאַטיוווע זאַצן ניצט מען בדרך־כלל דעם פראָנאָם **וואָס** אָדער דעם פראָנאָם **וועלכער**.

דער פראָנאָם **וואָס** בייגט זיך ניט.
דער פראָנאָם **וועלכער** ווערט דעקלינירט (זען ז׳ 85 אין דעם בוך).

די צוויי רעלאַטיוווע פראָנאָמען זיינען געווייניטלעך, כאָטש ניט אַלע מאָל, קעגנזייטיק פאַרבייטלעך.

דוגמות פאַר אַלע דריי בייגפאַלן אין אַלע דריי מינים און אין לשון־רבים:

נאָמינאַטיוו: דער מענטש **וואָס/וועלכער** לייענט די צייטונג איז מײַן פעטער.
די פרוי **וואָס/וועלכע** שטייט לעבן פענצטער האָט אַ דרייַלינג.
דאָס בילד **וואָס/וועלכע** הענגט אויף דער וואַנט האָב איך אַליין געמאָלט.
די קינדער **וואָס/וועלכע** שפילן זיך דאָרטן זיינען גרויסע קונדיסים.

אַקוזאַטיוו: דער מענטש **וואָס/וועלכן** איך האָב געזען איז מײַן פעטער.
די פרוי **וואָס/וועלכע** ער האָט ליב האָט אַ דרייַלינג.
דאָס בילד **וואָס/וועלכן** מע האָט אויפגעהאָנגען אויף דער וואַנט האָב איך אַליין געמאָלט.
די קינדער **וואָס/וועלכע** מיר האָבן געזען זיינען גרויסע קונדיסים.

דאַטיוו: דער מענטש **וואָס** מיט אים האָב איך גערעדט איז מײַן פעטער. / דער מענטש מיט **וועלכן** איך האָב גערעדט איז מײַן פעטער.
די פרוי **וואָס** מיט איר האָט ער חתונה געהאַט איז מײַן שוועסטערקינד. / די פרוי מיט **וועלכער** ער האָט חתונה געהאַט איז מײַן שוועסטערקינד.
דאָס בילד **וואָס** אויף אים האָבן זיי געקוקט האָב איך אַליין געמאָלט. / דאָס בילד אויף **וועלכן** זיי האָבן געקוקט האָב איך אַליין געמאָלט.
די קינדער **וואָס** מיט זיי האָב איך זיך געשפילט זיינען מײַנע פלימעניקעס. / די קינדער מיט **וועלכע** איך האָב זיך געשפילט זיינען מײַנע פלימעניקעס.

ווען עס רעדט זיך וועגן לעבעדיקע באַשעפענישן ווערט אויך געניצט אין אַקוזאַטיוו און דאַטיוו דער פראָנאָם **וועמען**.

למשל: כ׳האָב געפונען דעם מענטש **וואָס/וועלכן/וועמען** איך האָב געזוכט. (וויל **דער מענטש** איז אַ באַלעבטער סובסטאַנטיוו)
אָבער
כ׳האָב געפונען דאָס בוך **וואָס/וועלכן** איך האָב געזוכט. (וויל **דאָס בוך** איז אַן אומבאַלעבטער סובסטאַנטיוו)

די סטודענטקע **וואָס** מיט איר רעד איך איז זייער אַ טשיקאַווע פּאַרשוין. / די סטודענטקע מיט **וועלכער/וועמען** איך רעד איז זייער אַ טשיקאַווע פּאַרשוין. (באַלעבט)

אָבער

די אַרבעט **וואָס** מיט איר פּאַרנעם איך זיך איז זייער אַ טשיקאַווע. / די אַרבעט מיט **וועלכער** איך פּאַרנעם זיך איז זייער אַ טשיקאַווע. (אומבאַלעבט)

גענִיטונג א

זעצט איבער די ווייַטערדיקע זאַצן ניצנדיק דעם פּראָנאָם **וואָס**:

1. אתם מצאתם את המפתחות שאיבדתם?
2. האנשים שעובדים במשרד הזה ידידותיים מאוד.
3. המכונית ששכרנו התקלקלה אחרי כמה קילומטרים.
4. השמלה שחנה לובשת מוצאת חן בעיניי.
5. עצרנו במלון שדניאל המליץ לנו [עליו].
6. האישה שגרה לידינו היא רופאה.
7. מה עשית עם הכסף שנתתי לך?
8. מה קרה לכסף שהיה על השולחן?
9. מיכאל עובד בחברה שמייצרת מכונות־כביסה.
10. אלכסנדר בֶּל היה האיש שהמציא את הטלפון.
11. מילון הוא ספר שנותן את משמעויות המלים.
12. אינני אוהב אנשים שתמיד מאחרים.

1. Have you found the keys you lost?
2. The people who work in this office are very friendly.
3. The car which we hired broke down after a few kilometres.
4. I like the dress which Khane is wearing.
5. We stayed at the hotel which Daniel recommended to us.
6. The woman who lives next door is a doctor.
7. What have you done with the money I gave you?
8. What happened to the money that was on the table?
9. Mikhoel works for a company that makes washing machines.
10. Alexander Bell was the man who invented the telephone.
11. A dictionary is a book that gives you the meaning of words.
12. I don't like people who are never on time.

געניטונג ב

שרַיבט איבער די שוין איבערגעזעצטע זאַצן ניצנדיק דעם פּראָנאָם **וועלכער**.

געניטונג ג

זעצט איבער די ווַיטערדיקע זאַצן ניצנדיק די פּראָנאָמען **וואָס**, **וועלכער** און וווּ מע קען אויך דעם פּראָנאָם **וועמען**:

1. אני אוהב את האנשים שאיתם אני עובד.
2. מַרק הוא בן־אדם שאתה יכול לסמוך עליו.
3. למזלנו הייתה לנו מפה שבלעדיה היינו הולכים לאיבוד.
4. מי הייתה האישה שאיתה ראיתי אותך במסעדה?
5. המוזיאון שרצינו לבקר בו היה סגור כשהגענו לשם.
6. האנשים שפגשנו במסיבה היו נחמדים מאוד.
7. ישנן כמה מלים שקשה מאוד לתרגם אותן.
8. האיש שישבתי לידו במטוס דיבר כל הזמן.
9. המשרד שלנו שנמצא בקומה השלישית גדול מאוד.
10. היא נתנה לי את הכתובת שאותה רשמתי על פיסת נייר.
11. הבחורה שהוא התאהב בה נטשה אותו כעבור כמה שבועות.
12. מר כהן שדיברתי איתו אמש בטלפון מעוניין מאוד בתכנית שלנו.

1. I like the people that I work with.
2. Mark is a person that you can rely on.
3. Fortunately we had a map, without which we would have got lost.
4. Who was that lady that I saw you with in the restaurant?
5. The museum that we wanted to visit was shut when we got there.
6. The people we met at the party were very friendly.
7. There are some words that are very difficult to translate.
8. The man I was sitting next to on the plane talked all the time.
9. Our office, that is on the third floor, is very big.
10. She gave me her address, which I wrote on a piece of paper.
11. The girl he fell in love with left him after a few weeks.
12. Mr. Cohen, to whom I spoke on the phone last night, is very interested in our plan.

מאַני לייב

אויף דער פֿינפֿטער עוועניו

אויף דער פֿינפֿטער עוועניו, אין אַ וויַסן מויער,
אין אַ וויַסן מויער, אויפֿן דריַצנטן שטאָק,
נייען מיידלעך און וואַרטן אין דער בלייכקייט פֿון טרויער
אויפֿן פֿוילן סיגנאַל פֿונעם אָוונטגלאָק.

נאָר דער גלאָק שלאָפֿט פֿויל אין אַ זומפֿ פֿון שטונדן,
און דער טאָג ליגט קראַנק אין דעם שטיין פֿון וועלט,
און די נאָדלען וויינען און באַוויינען וווּנדן,
און דער זייַד שאָרכט, שאָרכט אין די מיידלשע הענט.

וויַסער זייַד, ראָזער זייַד, פֿיאָלעטער און בלויער,
און די נאָדלען וויינען דין, דין און טויב.
און די זון אויף די פֿענצטער אין דער בלייכקייט פֿון טרויער
קריכט אין הייסע זייַלן פֿון גרינעם שטויב.

און די נאָדלען וויינען און באַוויינען וווּנדן.
און דער זייַד שאָרכט, שאָרכט אין די מיידלשע הענט.
און דער טאָג ליגט קראַנק אין די וווּנדן פֿון שטונדן
איבער מיידלשע הענט, אינעם שטיין פֿון די וועלט.

אַבֿרהם רייזען

ווייבערשע שרעק

איינגעשלאָפֿן איז כיענע מיט אַ ווויילער אידעם: מאָרגן וועט זי, אס־ירצה־השם, קאָכן אויף מיטאָג אַרבעס מיט קאַרטאָפֿל; עס וועט זיין אַ נייס און איר לייבע וועט הנאה האָבן.

אַז אין קליין שטיבעלע האָט דער בלאַסער טאָג קוים אַריינגעקוקט, האָט זיך שוין כיענע אויפֿגעכאַפּט. זי האָט אָפּגעגאָסן נעגל־וואַסער, אָפּגעזאָגט ברכה, זיך דערמאָנט אָן דער "ווויילער אידעם" וואָס איז איר פֿאַרן שלאָף אײַנגעפֿאַלן, און האָט זיך גענומען צום ביסל אַרבעס וואָס האָט זיך געפֿונען גרייט אין איר באַלעבאַטישקייט.

די קינדער און לייבע זײַנען נאָך פֿעסט געשלאָפֿן. אין שטיבל איז שטיל געווען. נאָר דער האָן, וואָס כיענע האָט אים געהאַלטן אויף יום־כיפּור, האָט אַלע פֿינף מינוט פֿון קאַטוך אַרויסגעקרייעט זײַן קוקעריקו און האָט געשטערט די שטילקייט.

כיענע האָט אויסגעשאָטן אויף אַ קליין טישטעכל, וואָס האָט פֿאַרדעקט אַ האַלבן טיש, די אַרבעס פֿון פּאַפּיר, האָט אָפּגעשאַרט פֿון דעם גרויסן קופּקעלע אַ קליין קופּקעלע און האָט זיך גענומען איבערקלײַבן. די ווערעמדיקע האָט זי געוואָרפֿן אין אַ גלאָז און די ריינע אין אַ טעלער. יעדעס קופּקעלע האָט זי דרײַ מאָל איבערגעזען, עס זאָל, חלילה, קיין ווערעמדיקער אַרבעס ניט בלײַבן און זי זאָל דערמיט יענע וועלט ניט פֿאַרשפּילן, וויײַל אַ ווערעמדיקער אַרבעס איז צען מאָל מער טרייף ווי חזיר. אַזוי האָט איר די מאַמע אַ מאָל געלערנט, ווען זי איז נאָך אַ מיידל געווען.

אַז זי האָט איבערגעקליבן אַ העלפֿט פֿון די אַרבעס, האָט איר אין די אויגן אָנגעהויבן צו פֿינטלען. די אַרבעס האָט ווי אַ נעפּל פֿאַרדעקט און דאָס קלײַבן איז איר שווער געוואָרן.

— עפּעס איז מיר טונקל אין די אויגן! — האָט זי זיך דערשראָקן און זי איז ניט געווען זיכער מיט יעדן אַרבעס, וואָס זי האָט געוואָרפֿן אין טעלער אַריַין פֿאַר אַ ריינעם.

לכתחילה האָט זי באַאומרויקט דער געדאַנק, אַז זי נעמט אַזאַ זינד אויף זיך: ניט דערזעענדיק קען זי, חלילה, אַריַינוואַרפֿן ווערעמדיקע אַרבעס אָנשטאָט ריינע. באַלד איז, אָבער, צו דער שרעק נאָך אַ גרעסערע צוגעוואַקסן: זי איז ערשט אַלט ביַי אַ יאָר אַכט און דריַיסיק און די אויגן זײַנען איר שוין אַזוי טונקל.

זי האָט זיך דערמאָנט אַז די לעצטע ציַיט, ווען זי לייענט שבת ביַי טאָג דעם טײַטש־חומש און צעווייַנט זיך ביַי די אומעטיקע ערטער, פֿאַרצײַען זיך איר אַלע אותיות, ווי מיט אַ שלייער, און מיט גרויס מאַטערניש קומט איר אָן נאָך דעם וויַיטער צו לייענען.

— אויסגעווייַנט די אויגן פֿאַר דער ציַיט! צו אַכט און דריַיסיק יאָר! — האָט זי געזופֿצט, זיצנדיק מיט אַ געבויגענעם קאָפּ ביַי דעם קופּקעלע אַרבעס.

און כיענע האָט זיך דערמאָנט אַז איר גאַנץ לעבן איז אַוועק אין טרערן. מיידלווײַז האָט זי געווייַנט ביַי יעדער פּאָר שיך, ביַי יעדן קליידל, וואָס דער אָרעמער טאַטע האָט איר געדאַרפֿט מאַכן; כּלהווײַז האָט זי געווייַנט ביַי יעדער עקשנות פֿון חתן וואָס האָט אַלץ געסטראַשעט אָפּשיקן די תּנאָים, אויב מע וועט אים ניט געבן דאָס און יענץ; אונטער דער חופּה שטייענדיק האָט זי געווייַנט, דערמאָנענדיק זיך, מיט וועמען זי פֿאַרבינדט זיך; נאָך דער חתונה האָט זי געווייַנט, ווען לייבע האָט אויף איר דעם ערשטן ברום געטאָן. היַינט

וואר קען צײַלן די טרערן בײַם טראָגן, בײַם האָבן, בײַ די קינדערס קראַנקע וויגעלעך, בײַ די יונגע קבֿרימלעך וואָס זי פֿלעגט אַלע תּישעה־באָבֿ באַזוכן...

— אַ היפּש ביסל טרערן! — מאַכט זי אַ סך־הכּל און זיפֿצט.

נאָר באַלד דערמאָנט זי זיך אַז עס איז נאָך ניט גאָר. ניט וויניק טרערן האָט זי בײַם טײַטש־חומש געלאָזן: בײַ עקדת־יצחק, בײַ מכירת־יוסף, בײַ פֿרעהס גזירת אַרײַנצוווארפֿן די ייִנגלעך אין טײַך, בײַם חורבן בית־המיקדש... דער גאַנצער טײַטש־חומש איז געל...

נאָר געלער פֿון אַלע זײַנען די בלעטער פֿון דער פּרשה ויצא, וווּ עס דערציילט זיך מיט רחל און לאהן, ווי יעקבֿ אָבֿינו האָט רחלען ליבער געהאַט פֿאַר לאהן, וויַיל לאה האָט געהאַט שוואַכע אויגן, זי האָט זיי אויסגעווויינט מיידלווײַז, מורא האָבנדיק אַז עשׂו הרשע זאָל ניט זײַן איר מאַן, ווי זי האָט ברוח־הקודש געזען.

— דאָס האַרץ האָט מיר דעמאָלט געזאָגט! — לויפֿט דורך אין כיענעס קאָפּ, דערמאָנענדיק זיך די טרערן וואָס זי האָט אויף לאהס מזל פֿאַרגאָסן.

און כיענעס האָט זיך איצט געדאַכט, אַז לייבע וועט זי פֿון היינט אָן נאָך מער פֿײַנט האָבן (מה־דאָך יעקבֿ אָבֿינו, אַזאַ צדיק!), ער וועט נאָך מער ברומען און נאָך אָפּטער חוזק מאַכן: "יפּיפּיה". און וואר ווייס, אפֿשר וועט ער זי נאָך אַ מאָל אַ רוף טאָן "בלינדע"?

דער לעצטער געדאַנק האָט זי אַ שטאָך געטאָן. זי האָט זיך געסטאַרעט אים צו פֿאַרטרײַבן און האָט אָנגעוועדט אַלע פֿעיקייטן פֿון די אויגן איבערצוקלײַבן ריין דעם רעשט אַרבעס.

— עס איז נאָך פֿינצטערלעך, זע איך ניט אַזוי גוט! — האָט זי זיך געטרייסט.

זי האָט אָבער אַ קוק געטאָן אין פֿענצטער און האָט דערזען, אַז אויף דער גאַס איז שוין גוט ליכטיק, און די טרייסט איז איר פֿאַרשוווונדן.

* * *

אין אַ שעה אַרום זײַנען שוין אַלע אין שטוב אויפֿגעשטאַנען. די עלטערע טאָכטער, יענטל, אַ מיידל פֿון אַ יאָר זעכצן, האָט זיך געשווינד אָנגעטאָן און גענומען זיך העלפֿן דער מאַמען.

— מאַמע, וואָס זאָל איך טאָן? — האָט יענטל געפֿרעגט.

כיענע האָט זיך אומגעקוקט אין אַלע פֿיר ווינקעלעך, ווי זי וואָלט אַ סוד וועלן זאָגן, און אַז זי האָט דערזען אויף זיכער, אַז לייבע איז שוין ניטאָ, האָט זי שטיל און שוואַך, ווי זי וואָלט ערשט פֿון אַ קרענק אויפֿגעשטאַנען, געענטפֿערט:

— זע איבער, מײַן גאָלד, די אַרבעס.

— דו האָסט נאָך ניט איבערגעקליבן, מאַמע?

— איך האָב אַפֿילו יאָ איבערגעקליבן, אָבער אַ קשיא אויף אַ מעשׂה — טאָמער האָב איך געלאָזן וועראמדיקע. די אויגן, מײַן קינד, דינען מיר שוין ניט. מע קען זיך נאָך, חלילה, מיט טרפֿות אָנעסן — אַ וועראמדיקער אַרבעס איז טרייף ווי חזיר.

יענטל האָט זיך געזעצט בײַם טיש איבערצוזען נאָך אַ מאָל די אַרבעס און האָט אַלע וויילע אָנגעזאָגט דער מאַמען ווי מיט אַ שימחה:

— אָט איז אַ וועראמדיקער... אָט איז נאָך איינער! אוי, וואָס וועראמדיקע אַרבעס דו האָסט, מאַמע, געלאָזן! וואָס איז דאָס עפּעס?

די פֿראַגע האָט כיענען געשניטן ווי מיט אַ טעמפּן מעסער איבערן האַרצן און זי האָט געענטפֿערט ווי מיט גאַל:

— איך זע שוין ניט!

יענטל האָט אויסגעשטעלט דערשראָקן די אויגן און האָט ניט געווויסט וואָס צו ענטפֿערן.

— דער טאַטע וועט מיך גטן!.. — האָט זי צוגעגעבן מיט אַ געמאַכטן שמייכל.

— אַיַ, רייד ניט, מאַמע! — האָט די טאָכטער זיך שמערצלעך פֿאַרקרימט.

— וואָס איז, נאַרעלע, עס טרעפֿט ניט! דער טאַטע איז נאָך אַ יונגער־מאַן און איך בין שוין אַן אַלטע יידענע, איך זע שוין ניט...

— גוואַלד, געוואַלד, מאַמע! — האָט זיך יענטל צעשריען ווי מיט פּעס און האָט קוים זיך איינגעהאַלטן ניט פֿונאַנדערצוווייגען זיך...

* * *

כיענעס אויגן זיַינען וואָס אַ וואָך אַלץ טונקעלער געווואָרן און איר שרעק איז אַלץ גרעסער געוואָרן. עפּעס האָט זיך איר געדאַכט אַז לייבע־וועלט צו איר וואָס אַ טאָג קעלטער, קוקט ניט אין איר זיַיט.

אויסער איר שרעק פֿאַרן מאַן האָט זי געליטן שבת אין שול ביַים דאַוונען און איבער הויפּט ביַי די תּחינות. אַז עס פֿלעגט קומען אַ שבת־מבֿרכים און מע פֿלעגט דאַרפֿן לייענען די תּחינה פֿאַר ראש־חודש־בענטשן, פֿלעגט זי מיט קינאה קוקן אויף די ווַיבלעך אין אירע יאָרן, וואָס לייענען ווי אַ וואַסער און ווייַנען. זי פֿלעגט דאַן די תּחינה צוטראָגן וואָס נעענטער צו די אויגן, באַמיַען זיך ניט צו ווייַנען (כאָטש, מישטיינס געזאָגט, וואָס פֿאַר אַ טעם אַ תּחינה האָט אָן טרערן — אַלץ איינס ווי אַ חתונה אָן כּלי־זמר), נאָר דאָס האָט איר וויניק געהאָלפֿן: די אותיות פֿלעגן זיך ווי צוזאַמענגיסן און זי פֿלעגט קוים אַ וואָרט דערזען, אויסער די גרעסערע וועלטער. נאָר די גרעסערע וועלטער זיַינען לשון־קודש. זיי זיַינען טאַקע מער הייליק, די מיצווה וואָס מע האָט פֿון זיי איז אפֿשר אויף יענער וועלט גרעסער, דאָך זיַינען זיי איר עפּעס פֿרעמד, זי פֿאַרשטייט זיי ניט... א י ר ע וועלטעלעך, וואָס זיַינען געדרוקט מיט קליינע אותיותלעך, וועלכע ריידן צו איר האַרץ און זיַינען איר אַזוי נאָענט און ליב, — אָט די אותיותלעך ווילן איר מער ניט דינען.

— מיט וואָס האָב איך אַזוי פֿאַרזינדיקט ביַי דיר, רבונו־של־עולם? — ווויינט כיענע אין דער שטיל, זיצנדיק אין שול ביַי דער תּחינה. — וואָס האָסטו מיך אַזוי יונג געשטראָפֿט, טאַטע זיסער?

* * *

איר "פֿעלער" האָט זי איין מאָל אין שול שבת פֿאַרטרויט דער רביצין, אַ יידענע וואָס האָט אויסגעזען געעלטערט פֿאַר דער צייַט, מיט אַ געקנייטשט פּנים, מיט שוואַרצע גוטע אויגן, וועלכע האָבן פֿרום און טרויעריק געקוקט אונטער די שפּאַקולן.

— וואָס טוט מען, רביצין? — האָט זיך כיענע געוועגדט צו איר בשעת קריאת־התּורה. — איך זע שוין ניט ווי צו לייענען.

— איז וואָס, מיַין טאָכטער, — האָט זי די רביצין געטרייסט, — קויף אַ פּאָר שפּאַקולן ווי מיַינע...

כיענע האָט אַ ציטער געטאָן.

— עס קאָסט סך־הכּל אַ גילדן און עס עפֿענען זיך די אויגן! — האָט די רביצין וויַיטער געזאָגט, באַמערקנדיק כיענעס פֿאַרלעגנהייט.

— איך בין, רביצין, ערשט אַכט און דריַיסיק יאָר אַלט! — האָט כיענע שוואַך אַרויסגערעדט. — איך שעם זיך.

— איך גלייב דיר, מײַן טאָכטער, איך האָב זיך אַ מאָל אויך געשעמט. אַוודאי שעמט מען זיך לכתּחילה, וואָס זאָל מען אָבער טאָן? מעסט אָן אויף טשיקאַוועס מײַנע שפּאַקולן. דאַכט זיך, זיי וועלן זײַן גוט אויף דיר.

און די רביצין האָט אַראָפּגענומען פֿון איר דינער נאָז די שפּאַקולן און האָט מיט אַ ליבלעכן שמייכל אָנגעטאָן זיי אויף כיענעס נאָז.

— נו, פֿרוון אין זיי אַ ביסעלע לייענען דאָ אין מײַן תּחינה.

די רביצין האָט איר אונטערגעטראָגן די תּחינה און כיענע האָט מיט אַ קלאַפּנדיק האַרץ אַרײַנגעקוקט.

— נו? — האָט די רביצין געפֿרעגט ווי אַ דאָקטער. — זעסט?

— איך זע! — האָט כיענע געענטפֿערט פֿריילעך. — עס איז מיר ליכטיק אין די אויגן געוואָרן, פֿונקט ווי אַ חודש נאָך דער חתונה.

"רבונו־של־עולם, — האָט כיענע אָנגעהויבן לייענען, — האַר פֿון אַלע וועלטן, דערפֿיל דעם באַגער פֿון מײַן האַרץ צו גוטן און טו אויסצײַען מײַן רצון און טו געבן מײַן געבעט, און דײַן שכינה זאָל אויף אונדז טאָן רוען, און עס זאָל מקוים ווערן אויף אונדז דער פּסוק: "ונחה עליו און עס וועט אויף אים רוען אַ געמיט פֿון גאָט און אַ געמיט פֿון חכמה..."

— דאָ לייענסטו אַלע שבת, ביסטו געניט, — האָט די רביצין איבערגעשלאָגן, — פֿון דאַנען איז נאָך קיין ראַיה ניט אַז דו זעסט אין די שפּאַקולן. נאָ, לייען אָט דאָ אין דער תּחינה, עס איז אַ שפּאָגל נײַע תּחינה, דו האָסט זי נאָך קיין מאָל ניט געהאַט.

די רביצין האָט פֿאַרריכט אויף כיענעס נאָז די שפּאַקולן, געמאַכט איר אַ באַמערקונג, אַז מע דאַרף זיי טראָגן העכער. כיענע האָט קרענקלעך אַ שמייכל געטאָן און האָט זיך אָנגעהויבן לייענען די שפּאָגל נײַע תּחינה:

"רבונו־של־עולם, האַר פֿון אַלע וועלטן, וואָס דו ביסט דער באַשעפֿער פֿון מענטשן און האָסט אים באַשאַפֿן אַ גוף מיט אַ נשמה, דער גוף איז עפֿר־מן־האַדמה..."

— שטויב פֿון דער ערד... — האָט די רביצין פֿאַרטײַטשט.

"שטויב פֿון דער ערד, — האָט כיענע פֿאָרגעזעצט, אַרײַנגייענדיק אַלץ מער אין אַ טרויעריקן תּחינה־ניגון, — און די נשמה איז געגומען גוואָרן פֿון דײַן הייליקן כיסא־הכּבֿוד, און וועט דער מענטש שטאַרבט, שיידן זיי זיך פֿונאַנדער, יעדערער גייט אַוועק צו זײַן אָרט, דעם גוף לייגט מען אין קבֿר..."

— וואָס דען? — האָט די רביצין איבערגעשלאָגן, — אַוודאי אין קבֿר! מע האַלט נישט דעם זינדיקן גוף...

"דעם גוף לייגט מען אַרײַן אין קבֿר און ער ווערט אומגעקערט צו דער ערד..."

— נו, גענוג! — האָט די רביצין איבערגעשלאָגן. — זעסטו, ווי אַזוי דו לייענסט אין שפּאַקולן!

— ממש ווי נײַ־געבאָרן, — האָט כיענע זיך אַנטציקט, — ווי אַ חודש נאָך דער חתונה.

— אָט וועסטו קויפֿן, אם־ירצה־השם, נאָך שבת אַ פּאָר שפּאַקולן, וועלן זיך עפֿענען דײַנע אויגן.

כיענע האָט זיך טרויעריק פֿאַרטראַכט. פֿילנדיק אויף דער נאָז די שפּאַקולן, האָט זיך איר געדאַכט אַז זי זעט אויס אַלט און מיאוס. און איר האָט זיך פֿאָרגעשטעלט, ווי זי זיצט שבת בײַ טאָג בײַם טײַטש־חומש, די שפּאַקולן אויף דער נאָז, און זי לייענט. לייבע שטייט אויף שלאָף, גייט צו צום טיש, קרימט זיך בייז, קוקנדיק אויף איר, און מורמלט:

— אַלטע באָבע!

זי וועט זיך ניט קענען איינהאַלטן: "דיר ניט געפֿעלן, — וועט זי אים ענטפֿערן, — קענסט מיך גטן אַז דו ווילסט".

— כאָטש מאָרגן! — וועט זיך לייבע אָנכאַפן מיט שימחה.

און לייבע וועט האַלטן וואָרט, וועט זי שלעפּן צום רבֿ אויף מאָרגן און וועט זי אין אַ האַלבער שעה אָפּגטן. וויפֿל געדויערט עס דען? קיין כּתובה וועט ער איר ניט געבן — ער האָט ניט וואָס, וועט זי אויף מאָרגן נאָכן גט ווערן אַזאַ אומגליקלעכע, ווי באַשע די עגונה, וואָס זי גייט אום אין אַלע באַלעבאַטישע הייַזער און בעט מיט טרערן, מע זאָל איר געבן גרעט וואַשן...

כיענען האָט אָנגעהויבן צו שוידערן. זי האָט אַריַינגעקוקט דורך די פֿענצטערלעך אין דער מאַנצבילשער שול. לייבע איז געשטאַנען נעבן זייַן שטאָט, דעם טלית פֿאַרוואָרפֿן פֿראַנטיש איבער די אַקסלען, האָט געגלעט צופֿרידן דאָס קליינע שוואַרצע בערדל און האָט ווי געשמייכלט.

— נאָך גאָר אַ יונגער־מאַן, — האָט זי, קוקנדיק אויף אים, געטראַכט. — ער וועט נאָך נעמען אַ מיידל...

דער געדאַנק האָט איר אַ קלאַפּ געגעבן... זי האָט געשווינד זיך אָפּגערוקט פֿון די פֿענצטערלעך.

— נאַט אייַך די שפּאַקולן! — האָט זי זיך געוועדט צו דער רביצין און אַראָפּגעריסן פֿון נאָז די שפּאַקולן.

— נו, וועסט, אם־ירצה־השם, קויפֿן שפּאַקולן מאָרגן, האַ? — האָט די רביצין געפֿרעגט.

— ניין, רביצין! עס וועט איבערגיין, — האָט כיענע געשטאַמלט פֿאַר שרעק. — איך בין ערשט אַלט אַכט און דריַסיק יאָר, עס איז נאָך פֿרי... מיַינער זעט נאָך גאַנץ גוט... איך וועל ביַי אַ דאָקטער אַ פֿרעג טאָן... מע זאָגט, עס איז פֿאַראַן צו אויגן אַזאַ וואַסער... עס ווילט זיך, טיַיערע רביצין, ניט ווערן יונגערהייט קיין באָבע, עס ווילט זיך ניט...

כיענע האָט זיך אָפּגעהאַקט, ווי זי וואָלט אַ גרויסע נאַרישקייט אַרויסגערעדט.

די רביצין האָט אויף איר אויסגעשטעלט די אויגן, געשאָקלט מיטן קאָפּ און געזיפֿצט:

— אוי, זינדיקע וויַיבער!..

1901

צענטע לעקציע

פֿראַגעס צום טעקסט

1. וואָסער אידע איז אייַנגעפֿאַלן כיענען פֿאַרן שלאָף?
2. וואָס האָט זי געטאָן אין דער פֿרי גלייַך נאָכן אויפֿשטיין?
3. דערקלערט דעם פּראָצעס פֿון איבערקלייַבן די אַרבעס.
4. פֿאַר וואָס איז דאָס איבערקלייַבן די אַרבעס אַזוי וויכטיק?
5. וואָס איז פֿלוצלינג געוואָרן מיט כיענעס אויגן?
6. וואָסערע געדאַנקען האָבן זי באַאומרויקט?
7. וואָס איז די סיבה, לויט איר מיינונג, אַז זי זעט ערגער?
8. וען האָט זי געווויינט צום מערסטן בייַם טייַטש־חומש?
9. מיט וועמענס מזל פֿאַרגלייַכט זי איר אייגן מזל?
10. וואָס האָט כיענע געבעטן טאָן בייַ דער עלטסטער טאָכטער?
11. פֿאַר וואָס האָט כיענע מורא צום גרעסטן (און דאָס האָט זי אויסגעזאָגט דער טאָכטער)?
12. פֿאַר וואָס האָט זי געליטן אין שול שבת בייַם דאַוונען?
13. פֿאַר וואָס זייַנען איר טייַערער די קליינע אותיותלעך?
14. וועמען האָט זי פֿאַרטרויט איר צרה און געבעטן אַן עצה?
15. וואָסער עצה האָט זי געקראָגן?
16. פֿאַר וואָס האָט כיענע זיך געפֿרייט מיט דער עצה?
17. פֿאַר וואָס האָט זי דערנאָך זי אָפּגעוואָרפֿן?
18. וואָס האָט זי געזאָגט דער רביצין צום סוף?

געניטונג א

שרייַבט איבער דעם זאַץ בייַטנדיק די אונטערגעשטראָכענע ווערטער אויף זייערע סינאָנימען:

אייַנגעשלאָפֿן איז כיענע מיט אַ ווויילער אידעע: מאָרגן וועט זי, אם־ירצה־השם, קאָכן אויף מיטאָג אַרבעס מיט קאַרטאָפֿל; עס וועט זייַן אַ נייַס און איר לייבע וועט הנאה האָבן.

געניטונג ב

שרייַבט איבער די וויַיטערדיקע זאַצן אין דער איצטיקער צייַט:

אַז אין קליין שטיבעלע האָט דער בלאַסער טאָג קוים אַרייַנגעקוקט, האָט זיך שוין כיענע אויפֿגעכאַפּט. זי האָט אָפּגעגאָסן נעגל־וואַסער, אָפּגעזאָגט ברכה, זיך דערמאָנט אָן דער "ווויילער אידעע" און האָט זיך געזומען צום ביסל אַרבעס וואָס האָט זיך געפֿונען גרייט אין איר באַלעבאַטישקייט.
די קינדער און לייבע זייַנען נאָך פֿעסט געשלאָפֿן. אין שטיבל איז שטיל געווען. נאָר דער האָן, וואָס כיענע האָט אים געהאַלטן אויף יום־כּיפּור, האָט אַלע פֿינף מינוט פֿון קאַטוך אַרויסגעקרייעט זייַן קוקעריקו און האָט געשטערט די שטילקייט.

צענטע לעקציע

כיענע האָט אויסגעשאָטן אויף אַ קליין טישטעכל, וואָס האָט פֿאַרדעקט אַ האַלבן טיש, די אַרבעס פֿון פּאַפּיר, האָט אָפּגעשאַרט פֿון דעם גרויסן קופּקעלע אַ קליין קופּקעלע און האָט זיך גענומען איבערקלײַבן. די ווערעמדיקע האָט זי געוואָרפֿן אין אַ גלאָז און די ריינע אין אַ טעלער. יעדעס קופּקעלע האָט זי דרײַ מאָל איבערגעזען, עס זאָל, חלילה, קיין ווערעמדיקער אַרבעס ניט בלײַבן און זי זאָל דערמיט יענע וועלט ניט פֿאַרשפּילן, וויַיל אַ ווערעמדיקער אַרבעס איז צען מאָל מער טרייף ווי חזיר.

גענעטונג ג

פּאַסט צו סינאָנימען צו די ווײַטערדיקע ווערטער און אויסדרוקן אָדער דערקלערט זיי:

פֿעסט —

טרייף —

דער גענאַנק —

לכתּחילה —

חלילה —

די גזירה —

מה־דאָך —

חוזק מאַכן —

יפֿיפֿיה —

סטאַרען זיך —

די טרייסט —

געשווינד —

אַ קשיא אויף אַ מעשׂה —

אויסער —

דער פֿעלער —

די שפּאַקולן —

בשעת —

פּרוווון —

דער באַגער —

דאָס געבעט —

איבערשלאָגן —

די ראַיה —

פֿאַרטײַטשן —

פֿאַרזעצן —

גראַמאַטיק

אַדווערביאַלער סופֿיקס -ערהייט

דער אַדווערביאַלער סופֿיקס **-ערהייט**, אַרויסגערעדט [-erhéyt], קען צוגעגעבן ווערן צו אַדיעקטיוון:

שטיל ← שטילערהייט (בשקט, quietly)
קליין ← קליינערהייט (בהיותו קטן, while small)
געזונט ← געזונטערהייט (בבריאות טובה, in good health)
נאַקעט ← נאַקעטערהייט (בעירומיו, stark naked)

צו גערונדיוון:

גייענדיק ← גייענדיקערהייט (בלכתו, while walking)
אַריַינגייענדיק ← אַריַינגייענדיקערהייט (בהיכנסו, while entering)
שטייענדיק ← שטייענדיקערהייט (בעמדו, while standing)
ווייענדיק ← ווייענדיקערהייט (בהיותו בוכה, while crying)

און צו פּאַרטיציפּן:

פֿאַרמאַכט ← פֿאַרמאַכטערהייט (בהיותו סגור, while closed)
צעריסן ← צעריסענערהייט (בהיותו קרוע, while torn)
באַטראַכט ← באַטראַכטערהייט (בשיקול־דעת, well-considered, carefully thought out)
פֿאַרנומען ← פֿאַרנומענערהייט (בהיותו עסוק, while busy)

למשל:

שלאָף געזונטערהייט!
ער איז אַרומגעלאָפֿן נאַקעטערהייט.
אַלץ איז שטילערהייט געמאַכט געוואָרן.
שטייענדיקערהייט האָבן מיר געגעסן.
דעם פּאָרשלאָג האָט זי געמאַכט באַטראַכטערהייט.

אַדווערביאַלער סופֿיקס -ווײַז

דער אַדווערביאַלער סופֿיקס -ווײַז קען צוגעגעבן ווערן צו סובסטאַנטיוון, אָפּט מאָל אין זייער לשון־רבים פֿאָרמע:

קינד ← קינדווײַז (כילד, בהיותו ילד, בילדותו; while/as a child, in childhood)
יינגל ← יינגלווײַז (כנער, בהיותו נער, בנעוריו; while/as a boy, in boyhood)
מיידל ← מיידלווײַז (כנערה, בהיותה נערה; while/as a girl, before marriage)
בחור ← בחורווײַז (בהיותו בחור, בנעוריו; while/as a young man, before marriage)
משוגענער ← משוגענערווײַז (כמטורף, בהיותו מטורף; madly)

טייל ← טיילווײַז (חלקים חלקים; by parts, partly, piecemeal)
חלקים ← חלקימווײַז (חלקים חלקים; by parts, piecemeal)
שטיקלעך ← שטיקלעכווײַז (חתיכות חתיכות; piecemeal)
ביסלעך ← ביסלעכווײַז (בהדרגה, טיפין־טיפין; gradually, little by little, bit by bit)
פֿאָרלעך ← פֿאָרלעכווײַז (זוגות זוגות; in pairs, two by two)
שעהען ← שעהענווײַז (שעה אחר שעה; for hours)
דורות ← דורותווײַז (דור אחר דור, מדור לדור; from generation to generation)
קאַפּיטלעך ← קאַפּיטלעכווײַז (פרק אחר פרק; by chapters)
פֿאָרציעס ← פֿאָרציעסווײַז (מנה מנה; by portions)

דעם סופֿיקס **-ווײַז** קען מען אויך צוגעבן צו דעם אַדיעקטיוו

איינציק ← איינציקווײַז (אחד אחד; one by one, one at a time, singly)

למשל:

מיידלווײַז האָט זי געלייענט אַ סך סענטימענטאַלע ראָמאַנען.
די חיות און פֿייגל זײַנען אַרײַן אין נחס תּיבֿה פֿאָרלעכווײַז.
די סעמינאַר־אַרבעט האָט ער געשריבן קאַפּיטלעכווײַז.

לייב נײַדוס

אַ פֿאָלקסמאָטיוו

בלימעלעך בלאָ֫ינקע, בלימעלעך שיינינקע,
רייצט ניט מײַן האַרץ, וועלכעס נאָגט!
פֿונקט אָט אַזעלכענע בלאָ֫ינקע אייגעלעך
האָט מײַן גאליבטע פֿאַרמאָגט...

וואַסערלעך קילינקע, וואַסערלעך שטילינקע,
מורמלט ניט: איך בין באַטריבט.
פֿונקט אָט אַזוי פֿלעגט מיר מורמלען — "מײַן טײַערער" —
די וועלכע איך האָב גאליבט...

פֿויגל דו, ליבינקער, פֿויגל דו, גאָלדינקער,
זינג ניט! וואָס וועקסטו מײַן שמאַרץ?
פֿונקט אָט אַזוי פֿלעגט מיר זינגען מײַן מיידעלע,
וועלכער געהערט האָט מײַן האַרץ...

ביימעלעך יונגינקע, ביימעלעך גרינינקע,
רוישט ניט און רירט ניט מײַן ווונד!
פֿונקט אָט אַזוי רוישט דאָס בליענדע ביימעלע
שטיל אויף איר קבֿר אַצונד...

יוסף אָפּאַטאָשו

אין קאַר

די קאַר האָט זיך אָפּגעשטעלט. פּאַסאַזשירן זײַנען אַרויס, אַרײַן און אַז די קאַר האָט זיך גענומען רירן זײַנען עטלעכע שקצים אַרײַנגעשפּרונגען מיט אַ געפּילדער, ווי אין אַ שענק אַרײַן, זיך צעזעצט און פּאַרנומען כּמעט אַ גאַנצע באַנק.

זיי האָבן גערעדט הויך, זיך געשטופּט, אָפּגעלאַכט פֿון אַ דאַרף שייגעץ וואָס איז געזעסן אין דער מיט. דער שייגעץ האָט געוואָלט אַרויס פֿון דער מיט, האָבן זיי אים צוגעהאַלטן און גענומען צופּן פֿון אַלע זײַטן. דער אַרומיקער עולם האָט זיך אַמוזירט; דער שייגעץ, אַן אײַנגעבויגענער, מיט אַן אַראָפּגעלאָזטן קאָפּ, ווי אַ געשלאָגענער הונט וואָס קאָן זיך ניט ווערן, האָט באַוויזן מיט דער האַנט אויף אַ פּעדלער:

— שיני...[1]

— קוקט, אַ שיני־באָרד!

קעגן איבער די שקצים איז געזעסן אַן אַלטער יידּ, אַ פּעדלער, באַלאָדן מיט קוישיקלעך ווײַן. דער יידּ האָט געוואָלט וואָס וויניקער אָרט פּאַרנעמען, געוואָרפֿן מיט די אויגן ווי אַן איבערגעשראָקענער האָז, אויסגעמיטן צו טרעפֿן זיך מיט עמעצנס בליק.

די שקצים האָבן פּאַרגעסן אָן זייער דאַרף חבֿר, זיך אײַנגעקוקט אין פּעדלער, דערנאָך זיך איבערגעקוקט, ווי זיי וואָלטן זיך איבערגעצײַגט, אַז עס איז טאַקע אַ יידישע שיני־באָרד, און זיך צעלאַכט אַזוי פֿרעך, אַז דעם אַלטן יידן איז קאַלט געוואָרן.

דער דאַרער שייגעץ האָט זיך געוואָלט אויסבריהן פֿאַר זײַנע חבֿרים, אויפֿגעשפּרונגען, אָנגענומען דעם יידן פֿאַר דער באָרד און מיט אַ כּוח פֿון אַ הונט, איידער ער נעמט בילן, האָט ער דורכגעזײַט דורך די ציין:

— וויס־קער! וויסקער־ר־ר![2]

דער יידּ האָט אים אַ קלאַפּ געטאָן איבער דער האַנט.

אין דער קאַר איז געוואָרן שטיל. די עטלעכע יידן, וואָס זײַנען געזעסן אין דער קאַר, האָבן באַהאַלטן די פּנימער אין די צײַטונגען, צי סתּם אַוועקגעקוקט, ניט געוואָלט אויף זיך ציען די אויפֿמערקזאַמקייט, אַז זיי זײַנען אויך יידן.

אַ בלאַסער בחור האָט זיך אויפֿגעשטעלט, צוגעגאַנגען צום שייגעץ.

— וואָס האָט דיר דער אַלטער יידּ געטאָן?

דער שייגעץ האָט אָפּגעלאָזט דעם פּעדלערס באָרד, זיך עטוואָס פֿאַרלוירן, שוין געוואָלט אַוועקגיין, האָט זיך איינער פֿון די שקצים אָנגערופֿן:

— וואָס שטעקט ער אַרײַן די נאָז?

— ס׳איז דאָך אויך אַ שיני!

— קלאַפּט מען אים אונטער אַן אויג!

— הײַ, ביל, פֿאַרפֿאָר אים אין אויער!

— וואָס שטייסטו?

---

1. יידל, זשיד — אַ גנאַי־וואָרט (ענגליש)

2. אַ גנאַי־וואָרט פֿאַר אַ באַבערדיקטן מענטש (ענגליש)

— ער האָט מורא!

— אָט אַזוי! אָט אַזוי! בעסער!

דער יונגער־מאַן האָט געקראָגן אַ פֿלאַם אין פנים, געפֿאַלן אויף דער באַנק. ער האָט זיך געוואָלט אויפֿשטיין, האָט דער שייגעץ זיך איבערגעבויגן איבער אים, ניט געלאָזט. האָט דער בחור אַן אומבאַהאָלפֿענער אָנגעכאַפּט מיט די ציין דעם שייגעצס אויער און בּיידע האָבן זיך גענומען ראַנגלען.

דער דאַרער שייגעץ האָט זיך דערווייל אָנגעהאַלטן פֿאַר דעם פעדלערס באָרד. דער פעדלער האָט זיך געווערט, געשטופּט דעם שייגעץ פֿון זיך און געריפֿן צו אים ייִדיש:

— ערל, וואָס ווילסטו פֿון מיר? וואָס האָב איך דיר געטאָן? עשו דו! רוצח!

די גאַנצע קאַר מיט גויים זיינען קאַלטבלוטיק געזעסן, זיך צוגעקוקט מיט אַ שמייכל, ווי זיי וואָלטן זיך צוגעקוקט צו אַ געשלעג פֿון צוויי ייִנגלעך. די פּאָר ייִדן האָבן טיפֿער באַהאַלטן די קעפּ אין די צייַטונגען, פֿון דער זייַט יעדע וויַלע געוואָרפֿן אַן אויג צום פעדלער, געציטערט פֿאַר כּעס און אויפֿרעגונג. דער שרעק פֿאַר קלעפּ איז בייַ זיי געווען אַזוי גרויס, אַז זיי זיַינען געבליבן זיצן אויף זייערע ערטער.

אַ מיידל איז אויסגעוואַקסן צווישן די שקצים, זיך אַוועקגעזעצט לעבן פעדלער און אָפּגעשטופּט דעם דאַרן שייגעץ:

— שעם זיך, דו גראָביאַן! וואָס האָט דיר דער אַלטער מאַן געטאָן? פֿאַר וואָס רייַסטו אים די באָרד? דערפֿאַר, וואָס ער קאָן זיך ניט ווערן? אַן אַמעריקאַנער ביסטו! ביסט אַ...

— נו טאַקע, וואָס האָב איך אים געטאָן? — האָט דער ייִד צעשפּרייט די הענט און זיך געבעטן בייַם מיידל.

— ביל, — האָט איינער אַוועקגעשלעפּט דעם דאַרן שייגעץ, — אַז אַ לייַדי בעט פֿאַרן שיני, טשעפּע אים ניט מער!

— איך וועל אים מער ניט טשעפּען, — האָט ביל געזאָגט, אַרויסגענומען פֿון דער קעשענע אַ קוואָדער און זיך אויסגעדרייט צום מיידל:

— כ׳וויל, דער שיני זאָל זיך גאָלן.

— איך בין אויך אַ שיני, — האָט דאָס מיידל אויסגעשאָסן, — און אַז עמעצער פֿון אייַך וועט זיך וואַגן אונטערצוקומען, וועל איך אים צעפּאַטשן.

— כאַ־כאַ, אַ שיני־לייַדי! — האָבן זיי זיך געבויגן פֿון געלעכטער, אויפֿגעשפּרונגען און אַרומגערינגלט דאָס מיידל:

— צעפּאַטש גיכער!

דער דאַרער שייגעץ האָט ווידער געוואָלט אָנכאַפּן דעם פעדלער פֿאַר דער באָרד, האָט ס׳מיידל אים פֿאַרפֿאָרן אין פנים, אַז יענער איז געפֿאַלן מיטן קאָפּ אויף אַ שויב, אַז ס׳האָט אַזש אַ קלימפּער געטאָן.

— טרי טשירס פֿאָר די לייַדי![1] — האָבן די פּאַסאַזשירן אַפּלאָדירט.

— וואַג ניט זי אָנצורירן! — האָבן זיך געהערט קולות און דער עולם האָט זיך געהויבן פֿון די פּלעצער.

— וואַג ניט, וואַג ניט! — האָבן די פּאָר ייִדן אַוועקגעוואָרפֿן די צייַטונגען, ווי דער שרעק וואָלט פֿון זיי אין גאַנצן אַוועק, און מיט פֿאַרקוועטשטע פֿויסטן זיך אַ לאָז געטאָן צו די שקצים.

דאָס געשלעג האָט זיך אָנגעהויבן.

1. וויוואַט דער לייַדי! (ענגליש)

עלפֿטע לעקציע

פֿראַגעס צום טעקסט

1. וואר איז אַריַינגעשפּרונגען אין קאַר?
2. ווי האָבן זיי זיך געפֿירט?
3. פֿון וועמען האָבן זיי אָפּגעלאַכט?
4. פֿאַר וואָס האָט דער שייגעץ געוויזן אויף אַ יִידי?
5. ווי האָט דער יִיד אויסגעזען?
6. וואָס האָט דער שייגעץ געטאָן?
7. ווי האָבן זיך געפֿירט די עטלעכע יִידן אין קאַר? פֿאַר וואָס?
8. וואר האָט זיך אָנגענומען פֿאַר דעם יִידן?
9. ווי האָט רעאַגירט די גאַנצע קאַר מיט גויים?
10. וואר האָט זיך אַיַינגעשטעלט פֿאַר דעם יִידן דערנאָך? וואָס האָט זי געטאָן און געזאָגט?
11. אויף וועמענס צד זיַינען אַלע פּלוצלינג אַריבער?
12. פֿאַר וואָס האָבן די יִידן אין קאַר פֿאַרלאָרן די שרעק?

עלפַּטע לעקציע

גענִיטונג

פּאַסט צו צו די ווַיִטערדיקע ווערטער און אויסדרוקן זייערע סינאָנימישע עקוויוואַלענטן:

1. דאָס געפּילדער	1. אײַנשטעלן זיך פֿאַר
2. די שענק	2. בלייַך
3. רעדן הויך	3. דער טומל
4. דאַר	4. נאָך דעם
5. אַמוזירן זיך	5. דער גוי
6. קענען איבער	6. דער פּחד
7. דער אָרט	7. דער גזלן
8. דערנאָך	8. קלאַפּן מיט די הענט
9. דער חבֿר	9. דין
10. פֿרעך	10. עפּעס
11. בילן	11. דאָס געראַנגל
12. קלאַפּן	12. רעדן אויף אַ קול
13. אָננעמען זיך פֿאַר	13. אַנטקעגן
14. בלאַס	14. געבן אַ קלאַפּ אין
15. עטוואָס	15. חוצפּהדיק
16. פֿאַרפֿאָרן אין	16. הנאה האָבן
17. ראַנגלען זיך	17. שלאָגן זיך
18. דער ערל	18. האַווקען
19. דער רוצח	19. דערוועגן זיך
20. די שרעק	20. שלאָגן
21. וואַגן זיך	21. דער פֿרײַנד
22. אַפּלאָדירן	22. דער פּלאַץ
23. דאָס געשלעג	23. דער באַר

קאַדיע מאָלאָדאָווסקי

אל חנון

אל חנון,
קלײַב אויס אַן אַנדער פֿאָלק
דערווײַל.
מיר זײַנען מיד פֿון שטאַרבן און געשטאָרבן,
מיר האָבן נישט קיין תּפֿילות מער,
קלײַב אויס אַן אַנדער פֿאָלק
דערווײַל.
מיר האָבן ניט קיין בלוט מער
אויף צו זײַן אַ קרבן.
אַ מידבר איז געוואָרן אונדזער שטוב.
די ערד איז קאַרג פֿאַר אונדז אויף קבֿרים.
נישטאָ קיין קינות מער פֿאַר אונדז,
נישטאָ קיין קלאָגליד
אין די אַלטע ספֿרים.

אל חנון,
הייליק אַן אַנדער לאַנד,
אַן אַנדער באַרג.
מיר האָבן אַלע פֿעלדער שוין און יעדן שטיין
מיט אַש מיט הייליקן באַשאָטן.
מיט זקנים,
און מיט יונגע,
און מיט עופֿעלעך באַצאָלט
פֿאַר יעדן אות פֿון דײַנע צען געבאָטן.

אל חנון,
הייב אויף דײַן פֿײַערדיקע ברעם
און זע די פֿעלקער פֿון דער וועלט —
גיב זיי די נבֿואות און די יום־נוראָים.
אין יעדן לשון פֿרעפּלט מען דײַן וואָרט —
לערן די מעשׂים זײַ,
די וועגן פֿון נסיון.

אל חנון,
גיב פּראָסטע בגדים אונדז
פֿון פּאַסטעכער פּאַר שאָך,
פֿון שמידן ביַי דעם האַמער,
פֿון וועשוואַשער, פֿון פּעלשינדער,
און נאָך מער געמיינעס.
און נאָך איין חסד טו צו אונדז:
אל חנון,
נעם צו פֿון אונדז די שכינה פֿון גאונות.

1945

קאַדיע מאָלאָדאָווסקי

יונה

אַפֿילו זיבן מאָל וועסט ענדערן דיַין פֿורעם,
פֿאַרבאָרגן דיַין געביין און דיַין געבינד,
וועט גאָט דיך צייכענען און רופֿן דורכן שטורעם:
"אין נינוה גיי
און לייַטער זי פֿון זינד!"

מיט פֿאַרשטעלטע אויגן און פֿאַרמעקטן נאָמען
אַנטרינען וועסט נאָך שטילקייט און נאָך רו.
וועט גאָט דיך צייכענען און רופֿן פֿון די תּהומען:
"אין נינוה גיי,
און וואָס איך הייס דיר — טו!"

דו וועסט דיַין לשון אויסבייַטן אויף אַנדערע לשונות,
און אויסבריען אין צונג אַן אַנדער שפּראַך.
וועט גאָט דיך צייכענען און זאַלבן מיט גאונות:
"אין נינוה גיי,
און וואָס איך הייס דיר — מאַך!"

דו וועסט אין גריבעֿר ליגן אַ פֿאַרוואָרפֿענער מיט שטיינער,
מיט וווּנד אויף לייַב, מיט בראַנד און פּלאָג,
וועט גאָט דיך צייכענען מיט פֿייַער אין די ביינער:
"אין נינוה גיי,
און וואָס איך הייס דיר — זאָג!"

וועסטו בייַ גאָט זיך בעטן אין געיאָמער:
"פֿאַר וואָס בין איך פֿון דיין געבאָט דער קרוג?
איך וויל אַן עפּלבוים פֿאַרפֿלאַנצן צי אַ תּמר,
צי איז דאָס ניט גענוג פֿאַר יונחן?
פֿאַר גאָר פֿון דיין באַשאַף איז דאָס גענוג".

און ס'ענטפֿערט דיר אַ שטים פֿון שטורעם:
"פֿאַרגעס דיין עפּלבוים, דיין הויז און רינד,
ביסט אויסדערוויילט פֿאַר רחמים און יסורים.
אין נינוה גיי
און לייַטער זי פֿון זינד!"

אַבֿרהם סוצקעווער

די פֿרוי אין דער שטרויענער פּאַנאַמע

אין איינעם אַ טאָג פֿון דער שחיטה־צײַט בין איך געזעסן אין אַ טונקל חדרל און געשריבן. גלײַך ווי דער מלאך פֿון שירה וואָלט מיר פֿאַרטרויט: ״אין דײַנע אייגענע הענט איז די ברירה. וועט דײַן געזאַנג מיך באַגײַסטערן, וועל איך באַשיצן דיך מיט אַ פּלאַמיקער שוואַרד, אלא ניט — זאָלסטו ניט האָבן קיין טענה... מײַן געוויסן וועט בלײַבן ריין״.

כ׳האָב זיך דערפֿילט אין חדרל ווי די הענגענדיקע צונג אין אַ גלאָק. אַ ריר, אַ צאַפּל — און דער גלאָק וועט זיך באַלד צעקלינגען.

ס׳האָט זיך דערהערט אַ קלאַפּ פֿון אַ פֿינגערביין אין טיר.

די שטילקייט איז זיך צעלאָפֿן איבערן דיל, ווי קוועקזילבער פֿון אַ געפּלאַצטן טערמאָמעטער.

״אַ ספּנה, אַ פֿרײַנד וויל וואָרענען״. איך האָב אָפּגעצויגן דעם ריגל.

ס׳באַווײַזט זיך אַ פֿרוי. דער אײַנדרוק — אַ בעטלערין. ס׳איז ניט קיין נאָוועלע. אין דער פּויזע צווישן טויט און טויט, וועלן ס׳קיניגט דער הונגער אין זײַן פֿולער סקאַלעטישער גלאָריע, ציען זיך המונים בעטלערס ווי געשוואָלענע חיישעריקן. נאָר ד י בעטלערין האָט איבערראַשט מיט איר קלײדונג: אַ שטרויענע זומערהוט, אַ מין פּאַנאַמע, באַפּוצט מיט פֿאַרטריקנטע פּאָזעמקעס; אַ לאַנגע אַלטמאָדישע קרינאָלינע — אַ רעגן־בויגן פֿון שמאַטעס; בײַ דער זײַט אַ טאָרבע; פֿון איר האַלדז הענגט אַראָפּ אַ דין שנירל און אויף אים אַ בינאָקל אין העלפֿאַנדביין.

כ׳האָב גאָרנישט געפֿרעגט, נאָר דערלאַנגט אַן אָקריַיעץ ברויט, בײַ די ראַנדן פֿאַרשימלט.

זי שטעלט אַ פּאָר טריט פֿאָרויס, נעמט דאָס ברויט, לייגט אַוועק אויפֿן טיש און דערנאָך — מיט דער שטים פֿון אַ קוקאַווקע:

— אויב כ׳האָב קיין טעות ניט זײַט איר ד ע ר פּאַרשוין, און אויב אַזוי — וועל איך ס׳ברויט ניט נעמען.

— איר קענט זיך צוזעצן, מומינקע, וועט אײַך זײַן האַנטיקער. און דאָס ברויט! יע, טאַקע שימל. נאָר אויף מײַן וואָרט, קיין אַנדער ברויט האָב איך ניט. מ׳עט נאָך דערלעבן צו עסן חלה.

און איך וויַיז דער פֿרוי דעם איינציקן טאַבורעט און אַליין זעץ איך זיך אויפֿן טישל, אַנטקעגן.

— אוי, ניט דאָס מיין איך, בנאמנות, — פֿאַרהייבט זי די קרינאָלינע ניט אײַנצוקנייטשן, ווי אַ טענצערין, און זעצט זיך אויפֿן טאַבורעט. — איז דערלויבט צו פֿרעגן אַ קליניקייט?

— אַ קליניקייט איז אַ קליניקייט, מומינקע. איר דאַרפֿט ניט צו מיר קיין הענטשקעס.

— אָט ליגן בויגנס פּאַפּיר. נאָך פֿריש דער טינט אויף זיי. ווער האָט געשריבן?

— איך...

— זײַט איר אַ שרײַבער?

— אַ שרײַבער.

ניט בלויז פֿון די אויגן־ווינקלען — פֿון אַלע קנייטשן אירע נעמען קאַפּען טרערן. אַ ראָזע שמייכלענדיקע פֿרישקייט, ווי אַ נעפּל נאָך אַ מײַאָוון רעגן, בליט־אַרויס פֿון איר נשמה.

— אויב אַזוי איז גוט. און אַצינד לאָזט מיר אויסגיסן ס׳האַרץ. פֿאַר די מינוטן וועט אײַך דער אייבערשטער באַצאָלן מיט יאָרן.

זי ציט אַרויס פֿון אַרבל אַ ראָז טיכעלע און באַרירט די ליפּן. פֿון טיכעלע — די גסיסה פֿון אַן אַלטן פּאַרפֿום. און זי דערציילט:

— מײַן נאָמען איז פֿעליציע פּאָזנאַנסקי. דער שרײַבער י.י. זינגער האָט מיך פֿאַראייביקט אין אַ ראָמאַן. אַ מאָל האָב איך אויסגעזען אַנדערש. נאָר דאָס איז ניט וויכטיק.

זי ציט אַרויס פֿון צווייטן אַרבל נאָך אַ טיכעלע פֿון אַ בונטן פּאַוועי־קאָליר, מיט אַן אַנדער פּאַרפֿום־ריח, ווישט אָפּ די פֿײַכטקייט אונטער די אויגן און דערציילט וויַיטער:

— איז אָט די פֿעליציע, לאָמיר זאָגן ס׳איז אַ צווייטע, ניט די בעטלערין וואָס זיצט דאָ לעבן אײַך; אַ מאָל געווען אַן עושרטע. ס׳הייסט — איר מאַן איגנאַץ איז געווען אַ מיליאָנער. נײַן פֿאַבריקן, הונדערטער וועבמאַשינען. אין איינעם פֿון זײַנע פּאַלאַצן האָט געווינט דער פּרעזידענט פֿון שטאָט. אויסער דעם איז ער געווען ערן־קאָנסול פֿון פּאָרטוגאַל — —

דער זונפֿאַרגאַנג באַלײַכט אירע קנייטשן. זי ווערט דינער, איינגעשרומפּענער און זעט אויס ווי אַ מומיע פֿון אַן אַלט־עגיפּטישער פּרינצעסין.

— איגנאַצן האָט קיינער ניט ליב געהאַט, זײַן פֿאַמיליע אויך ניט. מ׳האָט אים געהאַלטן פֿאַר אַ מיזאַנטראָפּ. נו, אפֿשר. מע טאָר אַזוי לײַכט ניט מישפּטן. זײַן מענטשן־פֿײַנדשאַפֿט האָט געהאַט אַ סיבה. ער האָט קינדווײַז צעבראָכן די נאָז. ווי אַ ליימענעם טעפּל, און די גרעסטע פּראָפֿעסאָרן אין דער וועלט האָבן ניט געקענט צונויפֿקלעפּן. האָט ער געמוזט אָנטאָן אַ צוגעשטעלטע נאָז, אַ גומענע. מחמת דעם האָט ער פֿאַרלאָרן די שטים פֿון אַ מאַנצביל, האָט געריעדט דין־דין, שוין צו דין, ווי אַן ערשט געבאָרן קעצעלע.

פֿעליציע האָט אים יאָ ליב געהאַט. און ניט פֿאַר זײַן רײַכקייט, פֿאַר זײַן באַנעמונג, ניין, זי האָט אים ליב געהאַט פֿאַר זײַן שרײַבן. ער האָט געשריבן אין פֿוילישׁ אַ פּאָעמע וועגן איובֿן...

אין די נעכט בײַ זיך אין קאַבינעט פֿלעגט ער אויסטאָן די גומענע נאָז, ער זאָל פֿרײַער קענען אָטעמען, און שרײַבן ביז אין העלן טאָג אַרײַן. און פֿעליציע פֿלעגט זײַן די גליקלעכסטע אין דער וועלט. ניין, ס׳איז ניט פּאָזנאַנסקי דער פֿאַבריקאַנט, ס׳איז היינע, בײַראָן! בײַראָנען האָט געפֿעלט אַ שטיקל פֿוס — נו, איז ער ניט געווען דער גרעסטער פּאָעט פֿון זײַן יאָרהונדערט! אַזוי אויך פּאָזנאַנסקי וואָס אים פֿעלט אַ שטיקל נאָז...

דער זונפֿאַרגאַנג צעגליט פֿון דרויסן דעם קופּערנעם גלאָק פֿון מײַן בייַדעמל. דאָס געווײַן פֿון אַ באַהאַלטן קינד וואָגלט צו זײַן באַשעפֿער. און די פֿרוי אין דער שטרויענער פּאַנאַמע האַלט אין דערציילן:

— אין ערשטן מלחמת־טאָג האָט זיך אַ דריי געטאָן ס׳רעדל. אַ שפּליטער פֿון אַ באָמבע האָט געטראָפֿן איגנאַצן אין קאָפּ. פֿאַר זײַן אויסהויכן די נשמה האָט ער געבעטן: פֿעליציע, טײַערע, זע צו ראַטעווען מײַן ווערק, אין דעם איז מײַן גאַנץ לעבן. מײַן עולם־הזה און עולם־הבא — —

מיט איין וואַליזקע אין האַנט איז פֿעליציע אַנטלאָפֿן פֿון דער שטאָט. אינעווייניק — די פּאָעמע וועגן איובֿן, אַ בינטל דימענטן און איר קאָסטיום וואָס זי האָט געטראָגן אויפֿן מאַסקנבאַל, וועלן זי האָט זיך

באַקענט מיט איר מאַן. ביים איבערגיין די ליטווישע גרענעץ אין אַ שיפל איבער אַ טיַיך, האָט זיך דאָס שיפל איבערגעקערט און די וואַליזקע איז אַרײַנגעפאַלן אין וואַסער. דורך אַ נס איז פּעליציע דערשווומען צום ברעג און דערציילט דעם גרענעץ־פּירער וועגן אירע דימענטן, האָט ער זיך עטלעכע מאָל אונטערגעטונקט אונטערן וואַסער און אַרויסגעצויגן די וואַליזקע. געווען אַן ערלעכער פּויער: ווי מיהאָט פּריִער אָפּגערעדט אַזוי האָט מען זיך שפּעטער צעטיילט: ע ר האָט באַקומען אַלע דימענטן, און ז י — איר מאַנס אייביקייט, זײַן ווערק, און דעם קאָסטיום וואָס זי האָט געטראָגן אויפֿן מאַסקנבאַל... איר קענט אים זען, פּעליציע טראָגט אים אויך איצטער... זי ווײל אין אים טאַנצן אויפֿן מאַסקנבאַל פֿון טויט...

די פּרוי אין דער שטרויענער פּאַנאַמע דערלאַנגט זיך פּלוצעם אַ שטעל אויף און מאַכט אַ רעוועראַנס ווי אַ מאָל, אויף יענעם הימלישן מאַסקנבאַל. נאָר וואָס איז געשען? זי קען זיך צוריק ניט אָפּבייגן. איר פּנים טונקלט, מיניעט זיך ווי דורכגעברענט פּאַפּיר און אויף די ראַנדן פֿון איר שטרויענער פּאַנאַמע בלוטיקן די פּאָזעמקעס.

— מע דאַרף ניט קיין וואַסער, מע דאַרף ניט. אַ צוויק אונטערן האַרצן, אַ נאַרישקייט. ווו האַלטן מיר? יאָ, כ׳וועל מאַכן בקיצור — —

זי האָט שטייענדיק מיך באַקוקט מיטן בינאָקל און איר קול האָט באַקומען אַ קלאַנג, ווי ס׳וואָלט געפּלאַצט אין איר אָן אָדער:

— אַצינד בין איך אַ בעטלערין. שוין באַלד אַ יאָר אַזוי. געווען אַ צייַט ווען כ׳האָב געלערנט מיט צוויי מיידלעך פּאָרטוגעזיש און פֿאַר יעדער לעקציע געגומען צוויי קאַרטאָפֿל. נאָר זינט די מיידלעך זײַנען פֿאַרשווונדן האָב איך ניט מיט וועמען צו לערנען פּאָרטוגעזיש. גיי איבער די הײַזער. אָבער ניט בלויז צוליבן שטיקל ברויט. איך האָב געוואָלט געפֿינען אַזאַ איינעם ווי איר, אַ שרײַבער, און אים איבערגעבן דאָס מײַסטערווערק פֿון מײַן טײַערן מאַן. וויַיל איך, ליבער מענטש, וועל שוין לאַנג ניט צײַן, וועל גיין באַגעגענען די צוויי מיידלעך... גיט אַ האַנט, אַז איר וועט אויסהיטן די פּאָעמע וועגן אויבן אַזוי ווי אײַערע אייגענע פּאַפּירן, און נאָך דער מלחמה — פֿאַרשטייט איר דאָך אַליין... גיט אַ האַנט!..

וועג איר בייניקע רעכטע האַנט מיט די איידעלע פּיאַנע־פֿינגער האָט זיך אײַנגעשלאָסן אין מײַנער, האָט די לינקע האַנט אַרויסגעצויגן פֿון טאָרבע אַ העפּט אין קעשענע־פּאָרמאַט און אַוועקגעלייגט אויפֿן טיש לעבן פֿאַרשימלטן ברויט.

אַז די פּרוי איז אַראָפּ — האָט דער גלאָק זיך צעקלונגען. ער האָט ניט געקענט מער אויסהאַלטן די שטומקייט. די שטומקייט פֿון אַלטע מענטשן, וואָס מע כאַפּט אין די גאַסן.

1953

צוועלפֿטע לעקציע

פֿראַגעס צום טעקסט

1. וועָן קומט פֿאָר דער סיפּור־המעשׂה אוֹן ווו?
2. וואָסער תּנאַי האָט דער מלאך פֿון שירה געשטעלט, דער פּאָעט זאָל לעבן בליַבן?
3. וועָר האָט אָנגעקלאַפּט אין טיר?
4. ווי איז זי געווען אָנגעטאָן?
5. וואָס האָט דער פּאָעט איר פֿאָרגעלייגט?
6. פֿאַר וואָס האָט זי זיך אָפּגעזאָגט?
7. ווי האָט זי געהייסן אוֹן וואָס איז זי אַ מאָל געווען?
8. ווי האָט געהייסן איר מאַן אוֹן וואָס איז ער געווען?
9. פֿאַר וואָס האָט אים קיינער ניט ליב געהאַט?
10. וואָס איז געווען די סיבה פֿאַר זיַין מענטשן־פֿיַינדשאַפֿט?
11. פֿאַר וואָס האָט פֿעליציע אים ליב געהאַט?
12. מיט וועמען האָט זי אים פֿאַרגליַיכט? איבער וואָס?
13. וועָן איז דער מאַן אירער אומגעקומען?
14. וואָס איז געווען זיַין לעצטער פֿאַרלאַנג?
15. וואָס האָט פֿעליציע געהאַט מיט זיך אַנטלויפֿנדיק פֿון דער שטאָט?
16. וואָס איז געשען ביַים איבערגיַין די ליטווישע גרענעץ?
17. וועָר האָט אַרויסגעצויגן די וואַליזקע פֿון וואַסער? וואָס האָט פֿעליציע אים אָפּגענעבן דערפֿאַר?
18. פֿון וואָס האָט זי געלעבט אין געטאָ?
19. וואָס האָט זי געבעטן צום סוף?

געניטונג א

גענפֿינט סינאָנימען צו די ווייַטערדיקע ווערטער:

דער דיל —

די סכּנה —

דער אייַנדרוק —

די נאָוועלע —

די פּויזע —

איבערראַשן —

די קליידונג —

באַפוצט —

די טאָרבע —

די שטים —

דער טעות —
דער פּאַרשוין —
האַנטיק —
דער בויגן —
דער אייבערשטער —
די גסיסה —
די עושרטע —
לייכט —
די פּיינדשאַפט —
דער עולם־הזה —
דער עולם־הבא —
די וואַליזקע —
דער דימענט —
ערלעך —
מיניען זיך —

געניטונג ב

ווי קען מען זאָגן אַנדערש?

גלייך ווי =
אלא ניט =
אויסער דעם =
מחמת דעם =

געניטונג ג

דערקלערט די וויץ־טערדיקע אויסדרוקן:

אויף מיין וואָרט —
אויסגיסן דאָס האַרץ —
ביז אין העלן טאָג אַריין —
אויסהויכן די נשמה —

גראַמאַטיק

סובסטאַנטיוויש צונויפֿהעפֿטן און סמיכותן

אַ **צונויפֿהעפֿט** באַשטייט פֿון צוויי טיילן.
בשעת דער צווייטער טייל איז שטענדיק אַ סובסטאַנטיוו, קען דער ערשטער טייל זיין אָדער אַ סובסטאַנטיוו (**האָניק**־לעקעך), אַן אַדיעקטיוו (**זויערמילך**), אַ ווערבאַלער שטאַם (**לערנבוך**), אַן אַנדער וואָרטקלאַס (**צווייקאַמף**) אָדער אַ גאַנצע פֿראַזע (**וואָהבּת־לרעך־כּמוך**־מאָראַל).

דער הויפּטאַקצענט פֿאַלט אויף דעם ערשטן טייל: פֿלייַער־לעשער, דירה־געלט, נייַמאַשין.

דער גראַמאַטישער מין און די לשון־רבים־פֿאָרמע זיינען געווייַנטלעך באַשטימט לויטן צווייטן טייל (שטענדיקער סובסטאַנטיוו): דער ים־מאַן (ים־ליַיט), די ים־קרענק (ים־קרענק), דאָס ים־מיידל (ים־מיידלעך).

די צונויפֿהעפֿטן שרייַבט מען אָדער צוזאַמען אָדער מיט אַ מקף.

מע שרייַבט זיי צוזאַמען
וועג די צאָל טראַפֿן איז צוויי אָדער דריי:
שרייַבטיש (צוויי טראַפֿן), שרייַבמאַשין (דריי טראַפֿן).

מע שרייַבט זיי מיט אַ מקף
וועג די צאָל טראַפֿן איז פֿיר אָדער מער:
ביכער־אַלמער (פֿיר), אַבאָנענטן־פּרייַז (פֿינף), ספּאָרט־אָרגאַניזאַציע (זעקס),
אוניווערסיטעט־סטודענט (זיבן);

וועג כאָטש איינער פֿון די באַשטייטיילן איז פֿון לשון־קודש:
שול־חבֿר, **שלום**־פּראָצעס, **תּרגום**־לשון;

וועג דער ערשטער טייל איז אַ פּרט־סובסטאַנטיוו:
מאַנגער־פּריז, **דובנאָוו**־גאַס, **ויצאָ**־קלוב.

צוועלפֿטע לעקציע

גענימונג א

שרייַבט אָן די ווייַטערדיקע צונויפֿהעפֿטן קאָרעקט: צוזאַמען אָדער מיט אַ מקף, גיט צו צו זיי געהעריקע אַרטיקלען, בויט זייערע לשון־רבים־פֿאָרמעס:

וואַסער מיל — *די וואַסערמיל (וואַסערמילן)*

ערד אַרבעט —

שלאָף ראָק —

שער בלאַט —

שוואַרץ אַפּל —

ים פֿערד —

האַלב אינדזל —

מוסר ספֿר —

מענדעלע אָוונט —

יאָר צייַט —

שבת גוי —

דירה געלט —

שרייַבער פֿאַראיין —

נאָז טיכל —

קעשענע גנבֿ —

עפּל צימעס —

חנוכּה לאָמפּ —

שלום־עליכם גאַס —

פּאָסט קאַרטל —

לופֿט מענטש —

טעאַטער פֿאָרשטעלונג —

שפּראַך קורס —

תּפֿילין זעקל —

דריי עק —

ברחל־בתּך־הקטנה אָפּמאַך —

אַש טעצל —

פֿאָרש פּראָיעקט —

כּלל שפּראַך —

חבֿרה מאַן —

וועג ביידע טיילן פון אַ צונויפהעפט זיינען סובסטאַנטיוון קען צווישן זיי אַרײַנקומען אַ פֿאַרבינדקלאַנג.

דער פֿאַרבינדקלאַנג **-ס-**: שיפֿסקאַרטע, לאַנדסמאַן, קריגסגעריכט.

עס איז דאָ אַ בפֿירושע טענדענץ פֿון סעריעס:
מיטן וואָרט פֿאָלק: פֿאָלקסמאָטיוו, פֿאָלקס־מעשׂה, פֿאָלקסליד;
מיטן וואָרט לעבן: לעבנס־חכמה, לעבנספֿרייד, לעבנס־פֿראַגע;
מיטן וואָרט אַרבעט: אַרבעטספּלאַן, אַרבעטסטאָג, אַרבעטספֿרוי.

דער פֿאַרבינדקלאַנג **-(ע)נ-**: בריוון־טרעגער, נוסנבוים, גאַסנפֿרוי, מאַראַנצן־זאַפֿט, בלומענקראַנץ, מענטשנרעכט.

געניטונג ב

געפֿינט צונויפהעפֿטן אין דער גראַמאַטישער דערקלערונג.

געניטונג ג

שרײַבט אָן די ווײַטערדיקע צונויפהעפֿטן קאָרעקט: צוזאַמען אָדער מיט אַ מקף; שטעלט אַרײַן די פֿאַרבינדקלאַנגען **-ס-** אָדער **-(ע)ן**, גיט צו זיי געהעריקע אַרטיקלען, בויט זייערע לשון־רבים־פֿאָרמעס:

פֿאָלק אוניווערסיטעט — *דער פֿאָלקס־אוניווערסיטעט (פֿאָלקס־אוניווערסיטעטן)*
לעבן באַדינגונג —
גאַס קינד —
פּאָמידאָר זאַפֿט —
פֿאָלק פּאַרטיי —
בילדונג מיניסטער —
קאַרש בוים —
לעבן ציל —
אַרבעט לוין —
קונץ מאַכער —
וואָך בלאַט —
פּאַק טרעגער —
דאַמע פֿריזירער —
אַרבעט פֿרייד —

צאַפּ בערדל —
געגדז פֿיסל —
קאַץ שפּרונג —
באַר קאָמפּאָט —
לעבן געפֿאַר —

אַ באַזונדערער סאָרט צונויפֿהעפֿטן הייסט סמיכות [smikhes].

אויך אַ סמיכות באַשטייט פֿון צוויי טיילן, אָבער דאָ — אין פֿאַרגלייַך מיט אַ צונויפֿהעפֿט — איז אַלץ פֿאַרקערט.

דער הויפּטאַקצענט פֿאַלט אויף דעם צווייטן טייל: שכר־לימוד, מגילת־רות, ספֿר־תורה.

דער גראַמאַטישער מין איז געווייַנטלעך באַשטימט לויטן ערשטן טייל:
דער כּתב־יד, די ליקוי־חמה, דאָס לשון־קודש,

אָבער ניט שטענדיק, למשל:
די ספֿר־תורה, דער/די דין־תורה, דער/דאָס מסירת־נפֿש.

די לשון־רבים־פֿאָרמע קען ניט אַלע מאָל פֿאָרויסגעזאָגט ווערן, למשל:

דער ספֿר־חול ← די ספֿרי־חול
די ספֿר־תורה ← די ספֿרי־תורה / ספֿרי־תורות / ספֿר־תורות
דער בעל־עגלה ← די בעל־עגלות
דער בעל־ברית ← די בעלי־ברית
דער בעל־הבית ← די בעלי־בתים
דער בית־עולם ← די בית־עולמס
דער בית־מדרש ← די בתי־מדרשים
דער כּלי־קודש ← די כּלי־קודש

מע געפֿינט אַ סך סמיכותן וואָס עקסיסטירן נאָר אין זייערע לשון־רבים־פֿאָרמעס, למשל:
די בגדי־מלכות, די פּני־העיר, די שבֿע־חכמות, די בני־רחמנים.

אַ מאָל טרעפֿט זיך פֿאַרן צווייטן טייל סמיכות אַ ו, אַ ה, אַן און, למשל:
סדום־ועמורה, בשר־ודם, אומה־ולשון;
שיר־השירים, דעת־התקהל, דרך־הטבֿע,
מאַן־און־וויַיב, שוועך־און־שוויגער.

מע שרײַבט די סמיכותן שטענדיק מיט אַ מקף.
סיִרוּבֿ סמיכותן זײַנען פֿון לשון־קודשדיקן קאָמפּאָנענט, אָבער עס זײַנען פֿאַראַן אַ פּאָר אויסנעמען, ווי אַ שטייגער: דער סוף־וואָך, דער אינזשענער־קאָנסטרוקטאָר, דער בחור־תּזעצער (טיילווײַז פֿון לשון־קודש).

סיִאיז דאָ אַ קליינע גרופּע סמיכותן וואָס זייער ערשטער טייל איז ניט קיין סובסטאַנטיוו, נאָר אַן אַדיעקטיוו:

דער גוטער־ברודער, דער גוטער־פֿרײַנד, דער גוטער־יִיד, דער גוטער־יאָר, דאָס גוטע־אָרט, דער יונגער־מאַן, דער גראָבער־יונג, דער ווילער־יונג, דער אָרעמאַן[1].

דער ערשטער טייל פֿון די אַלע ווערטער (דיִה דער אַדיעקטיוו) ווערט געבויגן נאָרמאַל, למשל:
דער יונגער־מאַן, מיט דעם יונגן־מאַן, די יונגע־לײַט.

זיך מערקן: די אַלע ווערטער שרײַבט מען מיט אַ מקף.
דער אַקצענט פֿאַלט שטענדיק אויפֿן צווייטן טייל.

אַ באַזונדערער סאָרט סמיכותן זײַנען קאָמפּאָנירטע יידישע פּרט־נעמען, ווי אַ שטייגער:

חיים־יעקבֿ	שׂרה־לאה
אַריה־לייב	חנה־מלכּה
צבֿי־הירש	דוואָסיע־ליבע
משה־דוד	גאָלדע־ריווע
שמואל־אַהרן	העניע־רחל

זיך מערקן: דער אַקצענט פֿאַלט שטענדיק (ווי אין אַלע אַנדערע סמיכותן) אויפֿן צווייטן טייל און דער נאָמען ווערט אַרויסגערעדט ווי איין וואָרט.

1. צווישן קאָמפּאָנענטן אָרעמער און מאַן האָבן זיך דאָ צונויפֿגעשמאָלצן.

גענִיטונג ד

שרַיבט אָן די וויַיטערדיקע סמיכותן קאָרעקט.

גיט צו צו זיי געהעריקע אַרטיקלען, בויט (וווּ מע קען) זייערע לשון־רבים־פֿאָרמעס.

באַנִיצט זיך מיט די ווערטערביכער.

חוט השדרה — *דער חוט־השדרה (חוט־השדרות)*

ליקוי לבָּנה —

מקום מנוחה —

ראָש ישיבָּה —

שׂכר לימוד —

שלום בית —

קינאה שינאה —

טאַטע מאַמע —

זכות אָבֿות —

בעל חובֿ —

סדר היום —

אשת חיל —

של ראָש —

שלש סעודות —

חולה מסוכּן —

חוש הטעם —

נר תּמיד —

סיפור המעשׂה —

חיי שעה —

סיטרא אַחרא —

חילוקי דעות —

סכּנות נפֿשות —

עם האָרץ —

ראָש הקהל —

תּקיעת כּף —

אַרבע כּנפֿות —

אַבֿרהם סוצקעווער

אונטער דיַינע וויַיסע שטערן

אונטער דיַינע וויַיסע שטערן
שטרעק צו מיר דיַין וויַיסע האַנט.
מיַינע ווערטער זענען טרערן,
ווילן רוען אין דיַין האַנט.

זע, עס טונקלט זייער פֿינקל
אין מיַין קעלערדיקן בליק.
און איך האָב גאָרניט קיין ווינקל
זיי צו שענקען דיר צוריק.

און איך וויל דאָך, גאָט געטרייַער,
דיר פֿאַרטרויען מיַין פֿאַרמעג.
וויַיל עס מאָנט אין מיר אַ פֿייַער,
און אין פֿייַער — מיַינע טעג.

נאָר אין קעלערן און לעכער
ווייַנט די מערדערישע רו.
לויף איך העכער, איבער דעכער
און איך זוך: ווו ביסטו, ווו?

נעמען יאָגן מיך משונה
טרעפ און הויפֿן מיט געווי.
הענג איך — אַ געפֿלאַצטע סטרונע —
און איך זינג צו דיר אַזוי:

אונטער דיַינע וויַיסע שטערן
שטרעק צו מיר דיַין וויַיסע האַנט.
מיַינע ווערטער זענען טרערן,
ווילן רוען אין דיַין האַנט.

1943

שלום־עליכם

ווען איך בין ראָטשילד

(אַ מאָנאָלאָג פֿון אַ פּתרילעווקער מלמד)

— ווען איך בין ראָטשילד, — האָט זיך צערעדט אַ פּתרילעווקער מלמד איין מאָל אין אַ דאָנערשטיק, בעת די רביצין האָט אים געמאָנט אויף שבת און ער האָט נישט געהאַט. — אוי, ווען איך זאָל זיַין ראָטשילד! טרעפֿט, וואָס איך טו!

ראשית־חכמה, פֿיר איך אַיַין אַ מינהג, אַז אַ וויַיב זאָל תּמיד האָבן ביַי זיך אַ דריַערל, בכדי זי זאָל אויפֿהערן דולן אַ ספֿאָדיק, אַז סע קומט דער גוטער דאָנערשטיק און ס׳איז ניטאָ אויף שבת...

והשנית, קויף איך די דאָזיקע שטוב אין גאַנצן מיט אַלע דריַי חדרים, מיטן קעלער, מיטן בוידעם — לאָז זי נישט זאָגן אַז ס׳איז איר ענג; נאָ דיר אַוועק צוויי חדרים, קאָך דיר, באַק דיר, וואַש דיר און לאָז מיך צו רו, איך זאָל קענען לערנען מיט מיַינע תּלמידים מיט אַ ריַינעם קאָפּ! נישטאָ קיין דאגת־פּרנסה, מע באַדאַרף נישט קלערן, וווּ נעמט מען אויף שבת — מחיה־נפֿשות!

די טעכטער אַלע חתונה געמאַכט, אַראָפּ אַ האָרב פֿון די פּלייצעס — וואָס פֿעלט מיר?

הייב איך אָן אַרומקוקן אַ ביסל אויף דער שטאָט. דאָס ערשטע בין איך מנדר אַ נייַעם דאַך אויפֿן אַלטן בית־מדרש, לאָז אויפֿהערן קאַפּען אויפֿן קאָפּ בשעת יידן דאַוונען; און, להבדיל, דאָס מרחץ בוי איך איבער אויף סיַינַי, וואָרעם נישט, הייַנט־מאָרגן — עס וועט דאָרט מוזן זיַין אַן אומגליק, חס־ושלום, טאָמער געשעט דאָס פונקט בשעת נשים באָדן זיך.

און דעם הקדש מוז מען שוין אַוודאי צעוואַרפֿן און אויפֿשטעלן אַ ביקור־חולים, אָבער טאַקע וואָס אַ ביקור־חולים הייסט, מיט בעטלעך, מיט אַ דאָקטער, מיט רפֿואות, מיט ייַיכלעך אַלע טאָג פֿאַר די חולאָים, ווי עס פֿירט זיך אין לייַטישע שטעט.

און אַ מושבֿ־זקנים שטעל איך אַוועק, אַלטע יידן לומדים זאָלן זיך נישט וואַלגערן אין בית־מדרש. און אַ חבֿרה ״מלביש־ערומים״, אָרעמע קינדער זאָלן נישט אַרומגיין, איך בעט איבער אייַער כּבֿוד, מיט די פּופּיקעס אין דרויסן, און אַ חבֿרה ״גמילות־חסדים״, אַז איטלעכער יידֿ, סיַי אַ מלמד, סיַי אַ בעל־מלאָכה, סיַי אַ סוחר אַפֿילו, זאָל נישט דאַרפֿן פֿאַרמשפּונען דאָס העמד פֿונעם לייַב, און אַ חבֿרה ״הכנסת־כּלה״, אַז וווּ ערגעץ אַן אָרעם מיידל, נעבעך אַ דערוואַקסענע, זאָל מען זי אויסקלייַדן און חתונה מאַכן, און נאָך כּדומה אַזעלכע חבֿרות פֿיר איך אַיַין ביַי אונדז אין פּתרילעווקע... נאָר וואָס איז שייך עפּעס דווקא נאָר ביַי אונדז אין פּתרילעווקע! אומעטום, וווּ עס געפֿינען זיך נאָר אַחינו־בני־ישראל, פֿיר איך אַיַין אַזעלכע חבֿרות, אומעטום, אויף דער גאַנצער וועלט!

און בכדי עס זאָל זיך פֿירן מיט אַ סדר — טרעפֿט, וואָס טו איך! מאַך איך אויף אַלע חבֿרות איין חבֿרה אַ גרויסע, אַ צדקת־גדולה־חבֿרה, וואָס גיט אַכטונג אויף אַלע חבֿרות, אויף אַלע יידן, דאָס הייסט, אויף דעם כּלל־ישׂראל, אַז יידן זאָלן אומעטום האָבן פּרנסה און לעבן אין אַחדות און זאָלן זיצן אין די ישׁיבֿות און לערנען: חומש מיט רשי, מיט גמרא, מיט תּוספֿות, מיט מהרש״א[1], מיט אַלע שבֿע־חכמות און מיט אַלע שיבֿעים־לשון. און אויף אַלע ישׁיבֿות זאָל זיַין איין ישׁיבֿה אַ גרויסע, אַ יידישע אַקאַדעמיע, אין דער וויילנע, געווייַנטלעך, וואָס פֿון דאָרטן זאָלן אַרויסגיין די גרעסטע לומדים און חכמים אין דער וועלט, און אַלצדינג

1. פּירוש אויפֿן תּלמוד פֿון ר׳ שמואל אידלס

זאָל זיין אומזיסט, "על־חשבון־הגבֿיר" — אויף מיין קעשענע. און אַלצדינג זאָל זיך פֿירן מיט אַ סדר און מיט אַ פֿלאַן. עס זאָל נישט זיין קיין "גיב־מיר־נאַ־דיר־כאַפּ־לאַפּ", און אַלע זאָלן אין זינען האָבן נאָר טובֿת־הפּלל!

און בכדי מע זאָל קענען טראָגן אויפֿן קאָפּ דעם "כּלל" — וואָס דאַרף מען? דאַרף מען באַוואָרענען דעם פּרט. און מיט וואָס קען מען באַוואָרענען דעם פּרט? געווייניטלעך, מיט פּרנסה; וואָרעם פּרנסה, הערט איר, דאָס איז דער סאַמע עיקר; אָן פּרנסה קען נישט זיין קיין אַחדות. אַפֿילו די שונאי־ישראל, אונדזערע המנס פֿון דער גאַנצער וועלט, מיינט איר, וואָס האָבן זיי צו אונדז? גאָרנישט. נאָר צוליב פּרנסה. זיי זאָלן האָבן פּרנסה, וואָלטן זיי גאָר אַזוי שלעכט נישט געווען. פּרנסה ברענגט צו קינאה, קינאה ברענגט צו שינאה, און דערפֿון, רחמנא־לצלן, נעמען זיך אַלע צרות אויף דער וועלט, אַלע אומגליקן מיט אַלע רדיפֿות, מיט אַלע הריגות, מיט אַלע רציחות און מיט אַלע מלחמות...

אוי, די מלחמות, די מלחמות! דאָס איז, הערט איר, גאָר אַ שחיטה פֿאַר דער וועלט! וועט איך בין ראָטשילד, מאַך איך אויס מלחמות, אָבער טאַקע לחלוטין אויס!

וועט איר דאָך פֿרעגן: ווי אַזוי? נאָר מיט געלט. דהיינו? איך וועל עס אייַך געבן צו פֿאַרשטיין. למשל, צוויי מלוכות צעקריגן זיך איבער אַ נאַרישקייט דאָרט, אַ שטיקל ערד, וואָס איז ווערט אַ שמעק טאַביקע; "טעריטאָריע" הייסט עס בײַ זיי. די מלוכה זאָגט, אַז די טעריטאָריע איז אירע טעריטאָריע און די מלוכה זאָגט: "ניין, סיאיז מײַן טעריטאָריע". מששת־ימי־בראשית, הייסט עס, האָט גאָט באַשאַפֿן אָט דאָס שטיקל ערד פֿאַר איר. קומט צו גיין אַ דריטע און זאָגט: "איר זענט בוידע בהמות; די טעריטאָריע איז אַלעמענס טעריטאָריע, אַ רשות־הרבים הייסט עס". הקיצור, טעריטאָריע אַחער, טעריטאָריע אַהין, מע "טעריטאָריעט" אַזוי לאַנג, ביז מע הייבט אָן שיסן פֿון ביקסן און האַרמאַטן, און מענטשן קוילען זיך איינס דאָס אַנדערע ווי די שאָף, און בלוט גיסט זיך אַזוי ווי וואַסער.

אָבער אַז איך קום צו זיי לכתּחילה און זאָג זיי: "שאַט, ברידערלעך, לאָזט אייַך דינען. אין וואָס גייט דאָ בײַ אייַך, אייגנטלעך, דער גאַנצער סיכסוך? מע פֿאַרשטייט דען נישט אייַער מיין? איר מיינט נישט אַזוי די הגדה, ווי די קניידלעך. טעריטאָריע איז בײַ אייַך נאָר אַ תּירוץ; דער עיקר איז דאָך בײַ אייַך יענע מעשׂה: פּעטי־מעטי, קאָנטריבוציע! און אויב קאָנטריבוציע — צו וועמען קומט מען אָן מיט אַ חלוואה? צו מיר, צו ראָטשילדן הייסט עס. ווייסט איר וואָס? נאַ דיר, ענגלענדער מיט די לאַנגע פּיס און מיט די קעסטלדיקע הויזן, אַ מיליאַרד! נאַ דיר, נאַרישער טערק מיט דער רויטער יאַרמלקע, אַ מיליאַרד! נאַ דיר, מומע רייזל, אויך אַ מיליאַרד. גאָט וועט אייַך העלפֿן, וועט איר מיר אָפּצאָלן מיט פּראָצענט, נישט, חלילה, קיין גרויסן פּראָצענט, פֿיר אָדער פֿינף לשנה, איך וויל אויף אייַך נישט רייַך ווערן".

פֿאַרשטייט איר שוין? אי איך האָב געמאַכט אַ געשעפֿט, אי מענטשן הערן אויף צו קוילען איינס דאָס אַנדערע, ווי די אָקסן, אומזיסט און אומנישט. און אויב אויס מלחמות, היינט צו וואָס באַדאַרף מען דאָס כּלי־זיין, מיטן חייל, מיט אַלע זיבעצן זאַכן, מיטן גאַנצן טאַראַראַם? אויף כּפּרות! און אויב אויס כּלי־זיין, אויס חייל, אויס טאַראַראַם, איז דאָך אויס שינאה, קינאה, אויס טערק, אויס ענגלענדער, אויס פֿראַנצויז, אויס ייִד, להבֿדיל — די גאַנצע וועלט באַקומט גאָר דעמאָלט אַן אַנדער פּנים, ווי אין פּסוק שטייט בײַ אונדז געשריבן: "והיה — און עס וועט זיין, ביום ההוא — דאָס הייסט, אַז משיח וועט קומען!" (שטעלט זיך אָפּ).

און אפֿשר, האַ?.. ווען איך בין ראָטשילד, קען זיַן אַז איך בין גאָר מבֿטל דאָס געלט. אויס געלט! וואָרעם, לאָמיר זיך נישט טאַרן, וואָס איז דען געלט? — געלט איז דאָך, אייגנטלעך, נאָר אַ הסכּם. מע האָט ענומען אַ שטיקל פּאַפּיר, אַוועקגעשטעלט אַ צאַצקע און אָנגעשריבן: "טרי רובליַ סערעבראָם"[1]. געלט, זאָג איך אייַך, איז נישט מער ווי אַ יצר־הרע, אַ תּאווה אַזעלכע, איינע פֿון די גרעסטע תּאוות וואָס אַלע ווילן דאָס און קיינער האָט דאָס נישט... אָבער אַז סע זאָל לחלוטין נישט זיַן קיין שום געלט אויף דער וועלט, וואָלט דאָך דער יצר־הרע נישט געהאַט וואָס צו טאָן, און די תּאווה וואָלט נישט געווען קיין תּאווה. איר פֿאַרשטייט צי ניין? אַיַ וואָס? איז דאָך די קשיא, ווו וואָלטן דעמאָלט נעמען יידן אויף שבת? (פֿאַרטראַכט זיך אויף אַ ווייַלע). איז דער תּירוץ: ווו וועל איך א י צ ט ע ר נעמען אויף שבת?

1902

פֿראַגעס צום טעקסט

1. ווען האָט זיך דער מלמד צערעדט?
2. וואָס וואָלט ער געטאָן ווען ער וואָלט געווען ראָטשילד?
3. פֿאַר וואָס וויל ער אַוועקגעבן דעם וויַב צווייַ צימערן?
4. וואָס וואָלט ער מנדר געווען?
5. וואָסער ביקור־חולים וואָלט ער אויפֿגעשטעלט?
6. ווו וואָלט ער געוואָלט אַיַנפֿירן אַזעלכע תּבֿרות?
7. וואָס וויל ער אַיַנפֿירן, די ענינים זאָלן זיך פֿירן מיט אַ סדר?
8. ווי וואָלט ער געמאַכט אַ סוף מיט מלחמות?
9. וואָס איז די הויפּט־סיבה פֿאַר מלחמות?
10. וואָס איז דער תּירוץ פֿאַר מלחמות? איבער וואָס הייבן זיי זיך אָן?
11. וואָס איז זיַן פֿאָרשלאָג?
12. וואָס איז געלט?
13. צו וואָסער אויספֿיר לגבי געלט קומט־ער?

1. דריַ זילבערנע רובל (רוסיש)

דריַצנטע לעקציע

גענִיטונג

גיט צו סינאָנימען צו די ווַיטערדיקע ווערטער און אויסדרוקן:

בעת	לַיטיש
מאָנען	איך בעט איבער אַיַער כּבֿוד
ראשית־חכמה	געווַיינטלעך
בכדי	אומזיסט
דולן אַ ספֿאָדיק	דער גבֿיר
והשנית	דער שׂונא־ישׂראל
די שטוב	רחמנא־לצלן
די דאגה	לחלוטין
באַדאַרפֿן	דהיַינו
קלערן	געבן צו פֿאַרשטיין
דער האָרב	קוילען
מנדר זיַין	דער מיין
דאָס מרחץ	דאָס כּלי־זיין
וואָרעם	דאָס חיל
טאָמער	דאַרפֿן אויף כּפֿרות
דער ביקור־חולים	אייגנטלעך
דער חולה	די קשיא

גראַמאַטיק

קאָנסטרוקציע זאָלן מיטן אינפֿיניטיוו

דער העלפֿווערב **זאָלן** איז פֿילבאַטיַיטיק.
די קאָנסטרוקציע מיט אים זעט אויס אָבער שטענדיק אַזוי:

זאָלן	+	אינפֿיניטיוו

ד״ה אַז דער העלפֿווערב **זאָלן** ווערט געניצט מיטן אינפֿיניטיוו.
ווַיטער ווערן געבראַכט די וויכטיקסטע גראַמאַטישע פֿונקציעס וואָס דער העלפֿווערב פֿילט אויס:

דריַצנטע לעקציע

1. אימפעראַטיוו

א. דער העלפֿווערב **זאָלן** דינט צו שאַפֿן דריטע פערזאָן אימפעראַטיוו — סיַי לשון־יחיד סיַי לשון־רבים:

זאָלן	+	ער/זי/עס/מע	+	אינפֿיניטיוו !

זאָל ער רעדן!
זאָל זי אַריַינגיין!

זאָלן	+	זיי	+	אינפֿיניטיוו !

זאָלן זיי אָנהייבן!
זאָלן די געסט זיך אָפרופן!

אַגב, דעם העלפֿווערב **זאָלן** קען מען דאָ פֿאַרבייטן אויף **לאָזן**, למשל:

לאָז ער גיין! = זאָל ער גיין!
לאָזן זיי אָפּעסן! = זאָלן זיי אָפּעסן!

ב. דער העלפֿווערב **זאָלן** ווערט אויך געניצט ווי אַן אַלטערנאַטיוו־ער אימפעראַטיוו פֿאַר צווייטער פערזאָן — סיַי לשון־יחיד סיַי לשון־רבים:

(דו)	+	זאָלסט	+	אינפֿיניטיוו	!

(דו) זאָלסט קומען! (≈ קום!)
(דו) זאָלסט ניט אַוועקלויפֿן! (≈ לויף ניט אַוועק!)

דער פראָנאָם **דו** איז געווייַנטלעך ניט געניצט.
ווען **דו** איז פֿאַראַן קריגט דער גאַנצער זאַץ דעם בייַטעם פֿון אַ פּסק, אַ וואָרענונג.

איר	+	זאָלט	+	אינפֿיניטיוו	!

איר זאָלט קומען! (≈ קומט!)
איר זאָלט ניט אַוועקלויפֿן! (≈ לויפֿט ניט אַוועק!)

די קאָנסטרוקציע מיט **זאָלן** האָט אַ ווייכערן טאָן: ס'איז אַן עצה, אַ בקשה און ניט קיין באַפֿעל.

דריַצנטע לעקציע

געניטונג א

קאָניוגירט, ווו מע דאַרף, די ווערבן אין האַלבע לבֿנות:

1. (זאָלן) זיי (אויפֿהערן) רייכערן!
2. (זאָלן) ער (אויפֿשטיין) און געבן דעם אָרט אַן עלטערן מענטשן!
3. לאַנג (זאָלן) דו לעבן!
4. איר (זאָלן) (אויפֿעסן) אַלץ וואָס איך האָב אַיַיך אַוועקגעשטעלט אויפֿן טיש!
5. (זאָלן) זי אונדז (שפּילן) אויף אַ גיטאַר!
6. איר (זאָלן) (זיַין) גוטע יִינגלעך און זיך ניט באַלעוונען!

2. **קאָנדיציאָנאַל**

דער העלפֿווערב **זאָלן** ווערט גענוצט אין קאָנדיציאָנאַל־זאַצן אַנשטאָט דעם העלפֿווערב **וואָלטן**:

וועט	+	זאָלן	+	אינפֿיניטיוו	,	וואָלטן + פּאַרטיציפּ

וועט איך זאָל וויסן, וואָלט איך דאָס ניט געטאָן.
דו זאָלסט קומען מיט אַ שעה פֿרִיער, וואָלסטו זיי נאָך געכאַפּט.

זיך מערקן: דער העלפֿווערב **זאָלן** ווערט גענוצט נאָר אין בַיַזאַצן,
אין הויפּטזאַצן ווערט גענוצט דער העלפֿווערב **וואָלטן**.

געניטונג ב

קאָניוגירט, ווו מע דאַרף, דִי ווערבן אין האַלבע לבֿנות:

1. וועט דו (זאָלן) (קענען) איר טעלעפֿאָן־נומער, (וואָלטן) דו איר (אָנקלינגען)?
2. וועט איר (זאָלן) מיר (פֿאָלגן), (וואָלטן) איר ניט (זיַין) אַזוי הונגעריק און מיד.
3. איך (וואָלטן) (קומען) צו אַיַיך אָפּטער וועט איר (זאָלן) (ווינען) נעענטער.
4. וועט דער וועטער (זאָלן) (זיַין) אַ ביסל שענער, (וואָלטן) מיר (אַרויסגיין) פֿון שטוב.
5. וועט ער (זאָלן) ניט (זיַין) אַזאַ אַרבעט־פֿאַנאַטיקער, (וואָלטן) ער זיכער (האָבן) מער צַיַט אויף צו געפֿינען זיַין זיווג.
6. איך (וואָלטן) ניט (זיַין) קענן דעם וועג מע (זאָלן) מיך (בעטן).

3. פֿראַגעס

א. דער העלפֿווערב **זאָלן** ווערט גענוצט אין פֿראַגעס וואָס זייער ציל איז צו קריגן אַן עצה, אַ רעקאָמענדאַציע, אַן אָנווייזונג:

זאָל איך אַרויסגיין? (עס איז כּדאַי / בעסער פֿאַר מיר אַרויסצוגיין?
עליי לצאת? / עדיף שאצא? (Should I leave?

ווען זאָלן מיר קומען? (וועז איז כּדאַי / בעסער פֿאַר אונדז צו קומען?
מתי עלינו לבוא? / מתי עדיף שנבוא? (When should we come?

וואָס זאָל זי טאָן? (וואָס איז כּדאַי / בעסער פֿאַר איר צו טאָן?
מה עליה לעשות? / מה כדאי שתעשה? (What should she do?

גענייטונג ג

זעצט איבער ניצנדיק דעם העלפֿווערב זאָלן:

1. בחוץ קר. כדאי שאסגור את החלון?
2. לאן עליי ללכת?
3. מה עלינו לענות כאשר שואלים אותנו שאלות שכאלה?
4. אינני מרגיש טוב. למי עליי להתקשר?
5. מתי עלינו לבוא?
6. מנין אדע תשובות לכל השאלות שלך?

1. It's cold outside. Should I shut the window?
2. Where should I go?
3. What should we answer when we are asked such questions?
4. I don't feel well. Whom should I call?
5. When should we come?
6. How (= from where) should I know the answers to all of your questions?

ב. דער העלפֿווערב **זאָלן** ווערט אויך געניצט אין פֿראַגעס וואָס רופֿן אַרויס חידוש, פֿאַרווונדערונג:

ווער זאָל עס זײַן? (= ווער קען עס זײַן?)
ווו איז עס געהערט געוואָרן אַז אַ גוט יידיש מיידל זאָל קומען אַזוי שפּעט אַהיים?! (= ... אַז אַ גוט יידיש מיידל קומט אַזוי שפּעט אַהיים?!)
אַ קלוגער מענטש זאָל רעדן אַזעלכע נאַרישקייטן! (= אַ קלוגער מענטש און רעדט אַזעלכע נאַרישקייטן!)

4. **צילזאַצן**

דער העלפֿווערב **זאָלן** ווערט אָפֿט געניצט אין זאַצן וואָס דערקלערן דעם ציל פֿון דער טוונג, פֿון דער פֿוונה, בקשה, פֿאַרלאַנג, וווּנטש אי״א.
אין אַ סך פֿון די זאַצן טרעפֿט מען אָפֿט אַזעלכע ווערבן ווי **ווען, באַגערן, חלשן, פֿאַרלאַנגען, פֿאָרלייגן, זאָגן, בעטן** אי״א.
אין אַזעלכע זאַצן געפֿינט מען די קאָניונקציעס **כּדי** און **אַז**, אָבער מע קען זיך באַגיין אויך אָן זיי.

דוגמות:

איך וויל (אַז) דו זאָלסט אָפּעסן.
מיר האָבן געבעטן (אַז) די דעלעגאַציע זאָל פֿאַרלאָזן די אַסיפֿה.
דער טאַטע וועט ניט דערלאָזן (אַז) דער זון זאָל ווערן אַן אַקטיאָר.
ער האָט געריעדט הויך (אַז / כּדי) אַלע זאָלן הערן.
אַ חכם עסט (כּדי) ער זאָל לעבן, אַ נאַר לעבט (כּדי) ער זאָל עסן.
(= כּדי צו לעבן) (= כּדי צו עסן)
מע לייגט אונטער דער הון אַן איי (כּדי) מע זאָל האָבן צוויי.
(= כּדי צו האָבן צוויי)

גענעטונג ד

זעצט איבער ניצנדיק דעם העלפֿווערב זאָלן:

1. היא רצתה שנבוא בזמן.
2. אני מבקש ממך שלא תשכח את זה.
3. אנו דורשים שיתנו לנו עבודה יותר קלה.
4. היא מדברת בקול רם כדי שכולם יוכלו לשמוע אותה.
5. ההורים ״מתים״ שבנם היחיד יהיה לרופא או לפחות לעורך־דין.
6. הגעתי עד הלום כדי שאוכל לראות את הדברים במו עיניי.

1. She wanted us to come on time.
2. I'm asking you not to forget this.
3. We are demanding that they give us easier work.
4. She is speaking loudly so that everyone can hear her.
5. The parents are "dying" for their only son to become a doctor or at least a lawyer.
6. I came all the way here (= to here) so I can see these things with my own eyes.

5. נאָך דער קאָניונקציע (גליַך) ווי

דער העלפֿווערב **זאָלן** קומט נאָך דער קאָניונקציע **(גליַך) ווי** מיטן באַטייַט כאילו, as if

דוגמות:

ער זעט אויס אַזוי גוט (גליַך) ווי ער זאָל קומען פֿון אַ קוראָרט.
זי האָט זיך פֿאַרטראַכט (גליַך) ווי זי זאָל זיך דערמאָנען אין עפּעס.
מיר האָט זיך אויסגעוויזן (גליַך) ווי עמעצער זאָל מיך רופֿן.

געניטונג ה

זעצט איבער ניצנדיק דעם העלפֿווערב זאָלן נאָך דער קאָניונקציע (גליַך) ווי:

1. היא נראתה רע מאוד כאילו הייתה חולה.
2. הוא דיבר בקול רם כל־כך כאילו דיבר במיקרופון.
3. הוא התרברב בציוריו כאילו היה פיקסו חדש.
4. מסתכלים עליו כאילו הוא היה מטורף.
5. הילדים נראים כאילו התקוטטו.
6. כולם אכלו כל־כך הרבה במסיבה כאילו זו הייתה סעודתם האחרונה.

1. She looked so bad as if she was ill.
2. He spoke so loudly as if he were speaking with a microphone.
3. He boasted about his pictures as if he were a new Picasso.
4. They look at him as if he were crazy.
5. The boys look as if they were just fighting.
6. At the party everyone ate so much as if it were their last meal.

6. רעלאַטיוועס פראָנאָמען מיט ניט

דער העלפֿווערב **זאָלן** ווערט געניצט אין דער באַהעפֿטונג פֿון רעלאַטיוועס פּראָנאָמען (וואָס, ווער, ווען, וווּ, ווי א״אַ) מיט דעם פּאַרטיקל **ניט**:

וואָס עס זאָל ניט זיַין (מה שלא יהיה; whatever)
ווער עס זאָל ניט זיַין (מי שלא יהיה; whoever, anybody)
ווען עס זאָל ניט זיַין (מתי שלא יהיה; whenever)
וווּ עס זאָל ניט זיַין (איפה שלא יהיה; wherever, anywhere)
ווי עס זאָל ניט זיַין (איך שלא יהיה; however, anyhow)

למשל:

ער וועט קומען וואָס ס׳זאָל ניט זיַין.
מיר וועלן זיי געפֿינען וווּ ס׳זאָל ניט זיַין.

די קאָנסטרוקציע קען געמאָלט זיַין אויך מיט אַנדערע אינפֿיניטיוון (ניט נאָר מיט דעם אינפֿיניטיוו **זיַין**):

וואָס / ווער / ווען / וווּ / ווי / ...	+	זאָלן	+	ניט	+	אינפֿיניטיוו

ווען דו זאָלסט ניט קומען בין איך פֿריַ פֿאַר דיר.
(= ווען נאָר דו קומסט;
מתי שלא תבוא / בכל זמן שתבוא;
whenever you come)

ער איז געווען גרייט צו טאָן פֿאַר איר וואָס זי זאָל ניט וועלן.
(= וואָס נאָר זי וויל / האָט געוואָלט;
מה שהיא לא תרצה / כל מה שהיא תרצה;
whatever she wants / wanted)

איך וועל גיין מיט דיר ווּהין דו זאָלסט מיך ניט רופֿן.
(= ווּהין נאָר דו רופֿסט מיך / וועסט מיך רופֿן;
לאן שלא תקרא לי / לכל מקום שתקרא לי;
wherever you call me)

גענִיטונג 1

זעצט איבער ניצנדיק דעם העלפֿווערב זאָלן מיט רעלאַטיוועט פּראָנאָמען מיט ניט:

1. מה שלא יהיה — נבוא אליכם.
2. מה שהוא לא יגיד — היא תסכים איתו.
3. לאן שלא תיסע — אמצא אותך [בכל מקום].
4. כל מקום שאני הולך — אני הולך לארץ־ישראל.
5. כמה שלא תבקשו — נשלם.
6. אחכה לו בכל יום שיבוא (= מתי שלא יבוא).

1. Whatever happens, we'll come to [see] you.
2. Whatever he says, she'll agree with him.
3. Wherever you go, I'll find you [everywhere].
4. Wherever I walk, I walk to the Land of Israel.
5. Whatever amount of money you request, we'll pay.
6. Whenever he comes, I will be waiting for him.

7. די פֿאַרגאַנגענע צייַט

דער העלפֿווערב **זאָלן** ווערט גענוצט אין דער פֿאַרגאַנגענער צייַט מיטן באַטייַט האָט געדאַרפֿט, האָט געמוזט; צריך היה, אמור היה; was/were supposed, shoud have:

האָבן	+	געזאָלט	+	אינפֿיניטיוו

ער האָט געזאָלט קומען (= ער האָט געדאַרפֿט קומען;
הוא צריך/אמור היה להגיע;
(he should have come / he was supposed to come

דו האָסט געזאָלט עס אַליין פֿאַרשטיין. (= דו האָסט עס געדאַרפֿט אַליין פֿאַרשטיין;
היית צריך/אמור להבין את זה בעצמך;
(you should have understood this by yourself /
you were supposed to understand this by yourself

גענעטונג ז

זעצט איבער ניצנדיק דעם העלפֿווערב זאָלן אין דער פֿאַרגאַנגענער צייַט:

1. היא אמורה הייתה להגיע כבר. מעניין מה קרה.
2. הוא אמור היה לסיים את עבודתו. אז למה הוא עדיין עובד?
3. היינו אמורים לחזור לקראת השעה חמש.
4. היא אמורה הייתה ללכת לראיון, אבל הוא בוטל ברגע האחרון.
5. היינו אמורים להפגש איתו, אך הוא לא הגיע.
6. הם היו אמורים להכין את השיר של פרץ מארקיש, אך לא הצליחו להבין אותו.

1. She should have arrived already. [It would be] interesting [to know] what happened.
2. He should have finished his work, so why is he still working?
3. We should have been back by five o'clock.
4. She should have gone to the interview, but it was cancelled at the last moment.
5. We should have met him, but he didn't come.
6. They should have prepared Perets Markish's poem, but they didn't manage to understand it.

משה נאַדיר

דער טאַטע פֿאָרט קיין אַמעריקע

די צייַט איז זיך דערווייַל געגאַנגען איר גאַנג. טעג האָבן אויפֿגענעסן טעג, יאָרן האָבן אויפֿגעגעסן יאָרן. נעכט האָבן זיך מצער געווען דערפֿון, וואָס זיי זיינען פֿינצטער, און האָבן זיך אַזוי ביסלעכווייַז אַרײַנגעטרויערט אין די טעג. טעג האָבן זיך געפֿרייט מיט דעם, וואָס זיי זיינען ליכטיק, און האָבן זיך אַזוי ביסלעכווייַז אַרײַנגעפֿרייט אין נעכט...

מענטשן דאַרפֿן זיך אויסלערנען די צווייַ גרויסע וועלטער פֿון דעם פֿילאָסאָף הערַאקליט: "אַלצדינג פֿליסט". ווען דאָס מענטשוואַרג וועט מיטן בלוט פֿאַרשטיין די טויטע טיפֿקייט פֿון די וועלטער, ועלן זיי ווערן וועלדיקער, באַשיידענער. צו וואָס דאָס נאַרישע טומלען זיך? די קינאה, וואָס פֿרעסט אויף די קליינע טעג? די שינאה, וואָס פֿאַרברענט אונדזערע נישטיקע רגעס? סוף־כל־סוף וועט דאָך אַלץ אַוועקפֿליסן, און טויטע קעניגן זיינען טויט אויף דעם זעלביקן אופֿן ווי טויטע קעץ...

די פֿישוף־מאַכערין, די צייַט, האָט מיט איר בייזן צאָן צעקייַט נאָך עטלעכע פֿון מיַינע יונגע יאָרן, אויסגעלאָשן אין מיר עפּעס אַלטס, אָנגעצונדן אין מיר עפּעס נייס.

דער טאַטע איז אַוועקגעפֿאָרן קיין אַמעריקע.

אַ שבת צו נאַכטס פֿאַרן אַוועקפֿאָרן האָבן מיר פֿאַרריגלט טיר און טויער, אַראָפּגעצויגן די פֿאָרהאַנגען פֿון די פֿענצטער און דער טאַטע האָט זיך פֿאַרמאַכט אין אַלקער מיט יאָשע דעם שניַידער, האָט זיך דאָרט געזאַמט אפֿשר אַ פֿערטל שעה און איז דערנאָך אַרויסגעקומען צוריק — אָן די שיינע ייִדישע קליידער... אָן דער זיַידענער בעקעשע, אָן דער אַטלעסענער קאַפּאָטע מיט די ברייטע אַרבל, וווהין ער פֿלעגט באַהאַלטן די איידעלע למדנישע הענט, וועו ער איז געגאַנגען אין גאַס. אַנשטאָט דעם אַלטן ייִדיש־נעידישן טראַכט האָט ער געטראָגן "ווינער קליידער".

דער טאַטע איז פֿאַרריטלט, פֿאַרשעמט. יאָשע דער שניַידער זיצט פֿאַרן טאַטן אויף די קני... ער פּאָרעט זיך אונטן, בייַ די שיך... די מאַמע ווייַנט, ווי סיוואָלט, חלילה, נישט געקענט זיַין קיין גרעסער אומגליק ווי דאָס, וואָס דער טאַטע טוט זיך אָן אין "ווינער קליידער". דער טאַטע אַליין האַלט זיך, ווי עפּעס פֿאַר אַ זון פֿון אַ מאַרטירער־פֿאָלק. ער שמייכלט אַן אויסגעשפּילטן שמייכל און טאַפּט זיך בייַ דער באָרד, גלעט זי, ווי מע גלעט אַ קינד די לעצטע פּאָר שעה, איידער סילאָזט, חלילה, די נשמה...

וועו ווייסט, ווי לאַנג דעם טאַטנס שיינע באָרד האָט נאָך צו לעבן? צי איז איר נישט באַשערט, חלילה... דער טאַטע זאָגט צו יאָשע שניַידער, ער זאָל אויפֿהערן צו בלאָזן דעם רויך, ווייל סיגייט אים אַרײַן אין אויגן. יאָשע שניַידער גיט אַ שפּרינג אויף, גיט אַ וואַרף דעם פּאַפּיראָס, פֿאַרריַבט אים מיטן פֿוס, פּאָרעט זיך ווידער אַרום דעם טאַטן. דער טאַטע בלאָנדזשעט אַרום מיטן מינדסטן פֿינגער אַרום די אויגן, טונקט דאָרט עפּעס אויס, ווי ער טונקט פֿון די פּוסות דצ"ד־עד"ש... שמייכלט... קוקט אויף דער מאַמען און זאָגט, זי זאָל נישט ווייַנען. וואָס איז דאָ צו ווייַנען? סיאיז אומעטום גאָטס וועלט...

די מאַמע ווייסט, אַז סיאיז אומעטום גאָטס וועלט, אָבער וואָס קומט איר אַרויס דערפֿון, אַז גאָט אַליין האָט קיין רחמנות נישט. צעריַיסט הערצער צוליב אַ שטיקל ברויט...

אַז די באַבע איז אַריַינגעקומען און דערזען דעם טאַטן אינעם "ווינער טראַכט", האָט זי אַרויסגעלאָזט אַ קוויטש: "אוי! געקוילעט בין איך!", האָט זיך אַוועקגעזעצט אויפֿן בענקל און געהייסן שפּריצן אויף זיך וואַסער...

דער טאַטע האָט אין מיַינע אויגן אויסגעזען זייער שיין. זיַין טראַכט איז מיר שטאַרק געפֿעלן געוואָרן, האָט געשמעקט מיט "ווין", מיט "שאָקאָלאַד", מיט "ליַיפּציג", מיט "איך האַבע די ערע"[1]...

אַז די באַבע האָט דערזען, אַז איך בין דאָ אין שטוב און איך דריי זיך אַרום אויף דער "שיינער חתונה", האָט זי געמאַכט אַ גוואַלד אויף סיניַי:

— נאָך ער דאַרף דאָס צוקוקן!

מע האָט מיך געוואָלט אַרויסשטופּן אין דרויסן אַרויס, אָבער איך האָב געזאָגט, אַז סיטוט מיר ווייַ דער קאָפּ, און — מ'האָט מיך געלייגט שלאָפֿן טאַקע דאָרט אין אַלקער, ווו דער טאַטע האָט זיך איבערגעטאָן די קליידער.

איך האָב זיך געמאַכט, אַז איך שלאָף, האָב געבלאָזן מיט די ליפּן און דורך דער נאָז... אַלע מינוט איז מיר געוואָרן טרוקן אין האַלדז און איך האָב געמוזט אויפֿהערן אָטעמען אַזוי הויך און באַנעצן די ליפּן מיט שפּייַעכץ.

איך האָב געהאַלטן די אויגן אַ ביסל אָפֿן און געקוקט. דער טאַטע איז נאָך אַלץ געשטאַנען אָנגעטאָן אין "מונדיר". יאָשע שניַידער האָט זיך אָנגעטאָן אַ פֿינגערהוט, געהאַלטן די ברילן אויפֿן שטערן, ווי ער וואָלט באַדאַרפֿט זען מיטן ש כ ל, נישט מיט די אויגן... האָט געפֿאַסטריגעוועט, ענייט, געצויגן דעם טאַטן ביַי די לאַצן און ביַי די אַקסלען, וואָס נאָך דער ניַיסטער מאָדע האָבן זיי געדאַרפֿט זיַין נאָך העכער...

די מאַמע, אַ מידע פֿון וויינען, האָט זיך אַוועקגעזעצט אויף מיַין בעט און געהאַלטן דעם טאַטנס האַנט אין אירער.

יאָשע שניַידער איז געזעסן בייַם טאַטן צופֿוסנס, ענייט מיט זייער אַ לאַנגן פּאָדעם און גערעדט מיטן טאַטן וועגן אַמעריקע.

איך בין געלעגן אין בעט און אַלץ אונטערגעהערט, מיט אַ האַסטיק האַרץ. דער שלאָף האָט שוין געהאַט אַ ביסל גובֿר געווען מיַין נייַגער... איך האָב געזען שיפֿן מיט גאָלדענע קוימענס... און גרויסע מעסערס אונטן, בייַם דנאָ פֿון שיף... די מעסערס שניַידן די ריזיקע וואַלפֿיש, עס גיסט זיך בלוט... די שיף גייט דורך אַ שטראָם מיט פֿישבלוט... די מאַמע צעהאַקט די קלענערע פֿיש מיט אַ האַקמעסער, בראָקט אַריַין אַ ציבעלע... טוט אַריַין אַ ביסל פּעפּער...

איך האָב זיך געגעבן אַ כאַפּ אויף און דערזען דעם טאַטן.

ער איז געווען אַזוי פֿאַרענדערט, אַז איך האָב אים נישט דערקענט... צום ערשט האָב איך זיך דערשראָקן און געוואָלט אַ געשריי טאָן, דערנאָך האָב איך פֿאַרשטאַנען וואָס דאָ טוט זיך. דאָס האַרץ איז מיר געוואָרן פֿול מיט וויייטיק... איך האָב אַרויסגעשאָסן אין אַ געויין.

דערהערט אַז איך כליפּע, איז געקומען צו לויפֿן די באַבע און זיך צעקוויטשעט... די מאַמע האָט געכליפּעט אין היסטעריקע. דער טאַטע האָט געזאָגט: "נו־נו, הערטיס אויף! סיאיז שוין גענוג". האָט אַראָפּגעוואָרפֿן פֿון זיך דעם ניַעם טראַכט... אַרויסגעשיקט די מאַמע מיט דער באַבען, געהייסן דעם שניַידער קומען מאָרגן, וויַיל ער האָט קיין כּוח נישט...

1. איך האָב דעם כּבֿוד (דייטשיש)

פֿערצנטע לעקציע

און אַז דער טאַטע איז געבליבן אַליין (ער האָט געמיינט, אַז איך שלאָף), האָט ער אַראָפּגענומען פֿון דער פּאָליצע אַ ספֿרל, עס צעפֿנט... אָנגעהויבן עפּעס אונטערברומען אַ ניגון... דערנאָך האָב איך געהערט, ווי טרערן קאַפּען אויף פּאַפּיר...

פֿראַגעס צום טעקסט

1. וואָס האָט הערַאקליט געזאָגט? וואָס מיינט עס? וואָסער פּאַראַלעל געפֿינט מען אין יידישע מקורים?
2. ווי רופֿט דער מחבר אָן די ציטאַטן? וואָס האָט זי געטאָן? וואָס הייסט עס?
3. וועמען קומט פֿאָר דער סיפּור־המעשׂה?
4. ווו אונ מיט וועמען האָט דער טאַטע זיך פֿאַרמאַכט?
5. וואָס האָט דער טאַטע אויסגעטאָן?
6. וואָס האָט ער אָנגעטאָן?
7. פֿאַר וואָס איז דער טאַטע פֿאַרריטלט און פֿאַרשעמט?
8. פֿאַר וואָס וויינט די מאַמע?
9. פֿאַר וואָס גלעט דער טאַטע די באָרד ווי אַ גוססדיק קינד?
10. וואָס בעט דער טאַטע ביים שניידער? פֿאַר וואָס?
11. וואָס וויטשט ער מיטן מינדסטן פֿינגער?
12. ווי האָט זיך געפֿירט די באַבע דערזעענדיק דעם טאַטן אין "ווינער טראַכט"?
13. פֿאַר וואָס האָט דער טאַטע אויסגעזען אַזוי שיין אין דעם זונס אויגן?
14. ווער איז געווען שולדיק אין דעם אַז מע האָט דאָס קינד געלייגט שלאָפֿן?
15. וואָס האָט ער געזען אַיידער ער איז אַנטשלאָפֿן געוואָרן?
16. וואָס האָט זיך אים געחלומט?
17. פֿאַר וואָס האָט ער גענומען ווייַנען נאָכן אויפֿכאַפּן זיך?
18. וואָס איז געשען וועו דער טאַטע איז געבליבן אַליין?

פֿערצנטע לעקציע

געניטונג

געפֿינט אינעם טעקסט ווערטער וואָס זיַינען סינאָנימיש צו די ווייַטערדיקע:

- דער מלך —
- דער קאָסטיום —
- ווייַנען —
- איבעראַל —
- שעכטן —
- די פֿלייצע —
- די שטוב —
- די בגדים —
- טרויערן —
- מוצאי־שבת —
- דער קאַפֿטן —
- משמח זיַין זיך —
- אויפֿוועקן זיך —
- דער דעק —
- באַהערשן —
- די שפּאַקולן —
- דאַרפֿן —
- פֿון סיניַי —

גראַמאַטיק

אַדווערבן מיטן פרעפֿיקס דער-

דער פרעפֿיקס **דער-** קומט מיט אַ געוויסער צאָל פרעפּאָזיציעס צו קאָנסטרוירן אַן אַדווערב.

דער פרעפֿיקס **דער-** איז ניט אַקצענטירט.

די אַדווערבן האָבן פֿאַראַלעלע פֿאָרמעס געבויט פֿון פרעפּאָזיציעס מיטן אַרטיקל **דעם**.

דער **דעם** איז אַקצענטירט.

אָט איז די רשימה פֿון אַזעלכע אַדווערבן מיט זייערע פאַראַלעלע פֿאָרמעס און טייטשן:

דערבײַ = בײַ דעָם [בזה; קרוב ל־; נוכח / at that; hereby; nearby, present]

דערוועָגן = וועגן דעָם [על זה / about it]

דעראָויס = אויס דעָם [מזה / of it, from it]

דערויף = אויף דעָם [על זה / on it, for it; hereupon]

דערונטער = אונטער דעָם [מתחת לזה / under it]

דעריבער = איבער דעָם [לכן, איפוא / therefore, hence]

דערין(נע)ן = אין דעָם [בתוך זה / in it; herein]

דערמיט = מיט דעָם [בזה / with it; herewith, hereby]

דערנאָך = נאָך דעָם [אחר־כך, לאחר־מכן / afterwards]

דערפֿאַר [לכן / therefore] ≠ פֿאַר דעָם [עבור זה, בגלל זה / for it]

דערפֿון = פֿון דעָם [מזה / of it, from it; hereof]

דערצו = צו דעָם [לזה, נוסף ל־ / to it; in addition, moreover]

דערקעגן = קעגן דעָם [נגד זה, לעומת; מאידך גיסא / against it; on the other hand]

זיך מערקן: דער באַטייט פֿון **דערפֿאַר** פֿאַלט ניט צונויף מיטן באַטייט פֿון זיַין טעאָרעטיש פאַראַלעלער פֿאָרמע **פֿאַר דעם**:

ער פֿאַרשטייט עס ניט, דערפֿאַר דאַרף מען עס אים נאָך אַ מאָל דערקלערן.

כ׳וואָלט פֿאַר דעם אָפּגעבן דאָס לעבן.

זיך מערקן: **דערפֿאַר**, **דעריבער** און **איבער דעם** זיַינען סינאָנימיש.

זיך מערקן: מע שרײַבט די אַדווערבן **דערויף**, **דערונטער**, **דעריבער**, **דערין** אָן אַן אַלף, ניט געקוקט אויף דעם וואָס די פרעפּאָזיציעס **אויף**, **אונטער**, **איבער** און **אין** הייבן זיך אָן מיט אַן אַלף.

ניט זעלטן טרעפֿט מען בײַ די ווײַטערדיקע אַדווערבן טאַווטאָלאָגישע עקוויוואַלענטן:

דערויף = אויף דערויף

דערינען = אין דערינען

דערפֿאַר = פֿאַר דערפֿאַר

דערפֿון = פֿון דערפֿון

דערצו = צו דערצו

דערנאָך = דערנאָכדעם

דערמיט = מיט דערמיט = דערמיטדעם

למשל:

זיי האָבן געשמועסט, נאָך דעם האָבן זיי געגומען זינגען.

זיי האָבן געשמועסט, דערנאָך האָבן זיי געגומען זינגען.

זיי האָבן געשמועסט, דערנאָכדעם האָבן זיי געגומען זינגען.

מיט דעם האָט ער אַלץ געזאָגט.

דערמיט האָט ער אַלץ געזאָגט.

מיט דערמיט האָט ער אַלץ געזאָגט.

דערמיטדעם האָט ער אַלץ געזאָגט.

פֿערצנטע לעקציע

גענִיטונג

שרַיבט איבער די ווַיטערדיקע זאַצן פֿאַרבַיטנדיק די פּרעפּאָזיציעס מיטן אַרטיקל דעם אויף זייערע עקוויוואַלענטן:

1. וועגן דעם האָבן מיר געלייענט אין אַ סך ביכער. — *דערוועגן האָבן מיר געלייענט אין אַ סך ביכער.*
2. ער האָט צוגעלייגט צו דעם די האַנט. — _____
3. כ׳וועל פֿון דעם ניט אָפּטרעטן. — _____
4. מיט דעם פֿאַרענדיקן מיר אונדזער הַיַנטיקע אוידיציע. — _____
5. וואָס קען מען טענהן קעגן דעם? — _____
6. אַ חותם פֿון סוד איז געלעגן אויף דעם. — _____
7. איבער דעם האָבן זיך אָנגעהויבן אַלע אירע אומגליקן. — _____
8. אויס דעם האָט מען געמאַכט צו אַיַליקע אויספֿירן. — _____
9. אונטער דעם וואָלטן אַלע זיך אונטערגעחתמעט אָן קוועסטשאַנען. — _____
10. מע פֿלעגט פּלאַפּלען אָן אַ סוף. נאָך דעם פֿלעגט מען אָנהייבן רעדן תּכלית. — _____
11. אין דעם איז פֿאַראַן אַ טיפֿער זינען. — _____
12. בַיַ דעם חתמע איך זיך אונטער. — _____

איציק מאַנגער

כ׳האָב זיך יאָרן געוואַלגערט

כ׳האָב זיך יאָרן געוואַלגערט אין דער פֿרעמד,
איצט פֿאָר איך זיך וואַלגערן אין דער היים.
מיט איין פֿאָר שיך, איין העמד אויפֿן לײַב,
אין דער האַנט דער שטעקן. ווי קען איך זײַן אָן דעם?

כ׳וועל נישט קושן דײַן שטויב ווי יענער גרויסער פּאָעט,
כאָטש מײַן האַרץ איז אויך פֿול מיט געזאַנג און געוויין.
וואָס הייסט קושן דײַן שטויב? — איך בין דײַן שטויב,
און ווער קושט עס, איך בעט אײַך, זיך אַליין!

כ׳וועל שטיין פֿאַרגאַפּט פֿאַר דעם כּנרת בלאָ
אין מײַנע בגדי־דלות אָנגעטאָן,
אַ פֿאַרוואָגלטער פּרינץ, וואָס האָט געפֿונען זײַן בלאָ,
און בלאָ איז זײַן חלום פֿון תּמיד אָן.

כ׳וועל נישט קושן דײַן בלאָ, נאָר סתּם אַזוי
ווי אַ שטילע שמונה־עשרה וועל איך שטיין.
וואָס הייסט קושן דײַן בלאָ? — איך בין דײַן בלאָ,
און ווער קושט עס, איך בעט אײַך, זיך אַליין!

כ׳וועל שטיין פֿאַרטראַכט פֿאַר דײַן מידבר גרויס
און הערן די דורות־אַלטע קעמלטריט,
וואָס וויגן אויף זייערע הויקערס איבערן זאַמד
תּורה און סחורה און דאָס אַלטע וואַנדערליד,
וואָס ציטערט איבער די זאַמדן הייס־צעגליט,
שטאַרבט אָפּ, דערמאָנט זיך און וויל קיין מאָל נישט פֿאַרגיין.
כ׳וועל נישט קושן דײַן זאַמד, ניין און צען מאָל ניין!
וואָס הייסט קושן דײַן זאַמד? — איך בין דײַן זאַמד,
און ווער קושט עס, איך בעט אײַך, זיך אַליין!

משה נאַדיר

אַ קליינער זומער־ראָמאַן

די ״אָנטאַריאָ־וועסטערן״־באַן, געפּאַקטע ווי תּמיד איבער דער מלחמה, איז ערשט געהאַט דורכגעקראָכן די עטלעכע טונעלן אין די בערג, איידער זי איז געבליבן שטיין ביי דער סטאַנציע בערגוויל — דער פּאָפּולערער זומער־קוראָרט אין די ״ייִדישע בערג״.

אויף דער הילצערנער רויט געפּאַרבטער סטאַנציע זיינען געשטאַנען פּרויען, וועלכע האָבן אָפּגעוואַרט זייערע מענער אויף דעם באַרימטן ערב־שבת־צוג.

דאָס שטילע דערפּל בערגוויל, וואָס אויף צוויי חדשים אין יאָר, יולי און אויגוסט, ווערט עס פּאַרוואַנדלט אין אַ רוישיק צענטער־שטעטל פּאַר די האָטעלן אויף מיילן אַרום, האָט געטאָן אַ לעב אויף מיטן אָנקום פֿון אָט דער געפּאַקטער ערב־שבת־באַן — דעם ״ליבעצוג״, ווי אַ טייל מענטשן רופֿן אים, נישט אָן אַ צומיש פֿון ציניזם.

צווישן אַלע פּאַסאַזשירן האָט זיך אויך געפֿונען בלאַט — אַ מיטליאָריקער מאַן, וועלכער איז געווען אַ ביסל אָנגעשטעקט פֿון קונסט און ליטעראַטור, האָט אַפֿילו אַליין אַ מאָל (אָן דערפֿאָלג) געפּרוווט האַלטן אַ פּען אין דער האַנט און צום סוף זיך איינגעזעסן אין דער גרינגער, אָבער חשובֿער ראָלע פֿון אַן אינטעליגענטן לייענער, אַ פֿריינד פֿון פֿיל באַרימטע שריַיבערס.

סיַימאָן בלאַט איז אַראָפּ די עטלעכע טרעפּלעך פֿון וואָקזאַל. אין דער האַנט האָט ער געהאַלטן אַ קליין וואַליזקעלע אָנגעפּאַקט מיט דעם נייטיקן וועש פֿאַר די צוויי טעג, אַ פּאָר הויזן און עטלעכע מתּנות פֿאַר זיין שיין וויַיבל ניטאַ מיט די גאָלדן־רויטע האָר, פֿאַרפֿלאָכטן אין אַן אַלטמאָדיש קרענצל־אַרום איר קאָפּ. ווי פֿיל חתונה־געהאַטע מענער האָט סיַימאָן בלאַט ליב געהאַט זיין פֿרוי ניטאַ מיט אַ געוויסער גלייכגילטיקייט, וואָס קומט פֿון איבערזאַטקייט, פֿון זיכערקייט, אַז ביי זיין ניטאַ איז ער איינער און וויַיטער קיינער.

ווי אַנדערע היַינטמאָדישע מענער, איז בלאַט נישט געווען פֿון די ראָמאַנטישע נאַטורן וואָס פֿאַרשיפֿורן זיך מיט ליבע און לייַדנשאַפֿט, אָבער אויף אַ נ אַ ש , וואָס קאָסט נישט קיין סך, איז ער געווען אַ בעלן.

אַ קליינער געשעפֿטסמאַן, האָט סיַימאָן בלאַט זיך נישט געקענט דערלויבן צו שיקן זיין פֿרוי אין אַן אמתן זומער־האָטעל, וווּ די פּריַיזן זיינען פֿון אַכצן ביז פֿינף און דריַיסיק דאָלאַר אַ וואָך. ניטאַ האָט זיך נישט צו פֿיל געריסן דערצו אויך. אַ פֿאַרחלומטע און ראָמאַנטישע נאַטור, האָט זי ליב געהאַט פֿאַרברענגען אירע זומערס ערגעץ אויף אַ פֿאַרעם, צווישן פֿעלדער, סעדער, קי, פֿערד, הינער, פֿייגל.

אויף אויסזוכן און געפֿינען אַזוינע פֿאַרוואָרפֿענע יידישע פֿאַרעמס איז ניטאַ געווען אַ מזיק. זי האָט געהאַט עפּעס אַ באַזונדערן חוש אויסצודערשמעקן, פֿון די אַטאָמסן אין די צייַטונגען, וועלכע פּלעצער זיינען אמת דאָרפֿיש, נעבן טייַכן און צווישן געזעלשאַפֿט פֿון מענטשן, וואָס זייערע אַפּעטיטן גייען וויַיטער ווי דער אַפּעטיט צום עסן און צו שפּילן קאָרטן — מיט איין וואָרט: קינסטלערישע מענטשן.

די פֿאַרעם וואָס ניטאַ האָט היַינטיקן זומער אויסגעקליבן איז אפֿשר פֿיר מיַיל פֿון דער באַנסטאַנציע. דער וועג ליגט צווישן אייַנגעפֿאַלענע סעדערפּלויטן, הינערשטאַלן, האָבערפֿעלדער; שפּעטע עפּל און יאַגדעס אָן אַ שיעור — גרינע, רויטע, שוואַרצע.

ווי שטענדיק, אַז סיימאָן קומט צום ערשטן מאָל, נאָכן פּערטן יולי, אויף אַ באַזוך צו זיין פּרוי אין איר נייעם זומערפּלאַץ, לאָזט ער איר נישט וויסן אין פּאָרויס, אַז ער קומט. ער וויל זי איבערראַשן און אויף אַזאַ אופּן אויפּוועקן אין נינאַן אַ באַזונדערע ליבשאַפט־סטרונע, נאָך נישט קיין אויסגעפרוווטע.

סיימאָן בלאַט האָט זיך אַרומגעקוקט אויפּן וואָקזאַל, צי זיין פּרוי נינאַ איז אפּשר צופּעליק געקומען אים אָפּוואַרטן, באַווירקט אפּשר פּון אַ געהיימען פּאָרגעפּיל, וואָס מע רופט "טעלעפּאַטיע". געזען אַז זי איז נישטאָ, איז ער אַרויף אויפּן בערגל צו דער קראָם, באַשטעלט אַ גלאָז אייזקרעם־סאָדע און זיך בשעת־מעשׂה געפּרעגט דעם וועג צו דער פּאַרעם, ווו זיין נינאַ געפּינט זיך.

דערהערט אַז עמעצער פּרעגט זיך אויף יענער פּאַרעם, האָט זיך אַ יונגער־מאַן, וואָס איז געזעסן נישט וויַיט פּון אים און אַרויסגעקאַלופּעט מיטן לאַנגן לעפּעלע די לעצטע פּאָר צעקראָכענע טרוסקאַפּקעס אויפּן דנאָ פּון גלאָז מיט סאָדע־וואַסער, זיך אָנגערופּן אַז ער קומט ערשט נישט לאַנג פּון דאָרטן און אַז ער גייט צוריק. אויב דער דזשענטלמען איז נישט דערקענען, וועלן זיי גיין צוזאַמען. אַליין וועט אים, בלאַטן, שווער זיין צו געפּינען די פּאַרעם דאָס ערשטע מאָל. "עס איז זייער אַ פּאַרדרייטער וועג", — זאָגט דער יונגער־מאַן.

נעמט בלאַט זיין וואַליזקע, און דער יונגער־מאַן, וועלכער האָט זיך פּאָרגעשטעלט ווי מיסטער לאַסקער, נעמט זיין גרויסן פּאַפּירענעם האַנטבייטל פּול מיט זאַכן וואָס ער האָט געהאַט אינגעקויפּט, און זיי לאָזן זיך אין וועג אַרײַן.

נישט קיין מידע, נישט קיין אָפּגעאַרבעטע זון, נאָר אַ יונגע, כּמעט ווי ביים אויפֿגיין, לאָזט זיך פּאַמעלעך אַראָפּ צו די שפּיצן פּון באַרגוואַלד.

אָפּגעאַנגען אַ שטיקל וועג אין שוויַיגן, אינזאַפּנדיק יעדער פּאַר זיך אָט דאָס שיפֿור מאַכנדיקע זונגאָלד, האָט לאַסקער געעפּנט דעם שמועס מיט עטלעכע אָפּגעבליאַקעוועטע פּילאָסאָפּישע באַמערקונגען וועגן די זומערס און די ליבעס וואָס פּאַרגייען, און עטלעכע — ווי בלאַט האָט געמיינט — פּלאַטשיקע וויצן, יענע ספּעציפֿישע זומערוויצן, וואָס זיַינען אויסגערעכנט אויף צו רייצן דאָס בלוט אין מאַנצבילשן לייב.

— איז בײַ אײַך, הייסט עס, נישט אַזוי גוואַלדיק פֿריילעך? — מאַכט בלאַט ביים סוף פּון לאַסקערס באַשרײַבונג פּון דער פּאַרעם, ווו זיין נינאַ זומערט היינטיקס יאָר.

— יעס,[1] — מאַכט מיסטער לאַסקער, — דער סעזאָן איז היינטיקס יאָר אַ שוואַכער צוליב דער מלחמה. די יונגע מענער זיַינען אין מיליטער. נאָך וואָס האָבן שוין די יונגע פֿרויען צו קומען אַהער? נאָר פֿונדעסטוועגן... נו...

— זאָגט שוין, וואָס "נו", — טרייבט אים מיסטער בלאַט אונטער, שוין פֿאַרנייגעריקט.

— נו... — קוועטשט זיך לאַסקער אַ ביסל און בייט איבער דעם פּאַפּיר־בייטל פּון איין האַנט אין דער אַנדערער, — אין גאַנצן אויסגיין פּון הונגער (דאָ גיט ער אַ פּינטל מיטן בירבוינעם לינקן אויג זיַינעם), אין גאַנצן אויסגיין פּון הונגער, כימיין ר א מ א נ ט י ש ן הונגער, קען מען דאָ אויך נישט. פּאַראַן דאָ אַ יונגע פֿרויקע...

— טאַקע? — ווערט שוין סיימאָן פּאַראינטערעסירט.

און אין אַ מינוט אַרום, האַלב אויף שפּאַס:

— וועל[2]... וואָס קומט אונדז, עלטערע מענטשן, אַרויס? אויב זי איז יונג און וויליק... — מאַכט מיסטער סיימאָן צום גראָם (ניט אומישנע), — איז זי מסתּם נישט צו גרינג און נישט צו ביליק...

---

1. יאָ (ענגליש)

2. נו (ענגליש)

שטילשוויגן.

אויף אַ בוים קלאַפּט עפעס אַ פֿויגל אַ שטותיק ליד, אָן אַ ציל און אָן אַ זין. גלאַט אַזוי, ווי־אַל עס איז אים גוט אויפֿן פֿויגלשן האַרץ.

די זון האָט זיך מסתמא דערוויַיל געזעצט, און איבער דער וועלט האָט זיך געשפרייט איר כישופֿדיקער נאָכגלי, דער לאַנגער נאָכגלי פֿון אַ זון־אונטערגאַנג אין די בערג, וואָס זיַינען ווי אַ פֿרוי וואָס וויל פֿון אירע אָרעמס נישט אַרויסלאָזן איר געליבטן, כאָטש זי איז שוין מיד אויף טויט און האָט שוין מער קיין כּוח נישט.

סיַימאָן בלאַט און זיַין מיטגייער זיַינען געגאַנגען און געשווויגן. פֿון צו פֿיל געפֿילן האָבן זיי קיין אַנדער בריה נישט געהאַט ווי צו שווייַגן — אויף אַ מאָמענט כאָטש, ביז דער פֿלייץ וועט זיך אַ ביסל אָפּשטעלן. דערנאָך האָט לאַסקער געזאָגט שילדערן "די יונגע פֿרוי" אין אַלע קאָלירן פֿון רעגן־בויגן, געזאָגט כּמעט ווי רייצן אים, געבן אים ווויליונגערישע אָנצוהערענישן אַז ער האָט זי שוין אַפֿילו געהאַט אין זיַינע אָרעמס...

— אויב אַזוי, — לאַכט סיַימאָן, — טאָ וואָס פֿאַר אַ שאַנס האָב א י ך שוין?

— פֿאר וואָס נישט? — טרייסט אים לאַסקער מיט גאַוהדיקער באַשיידנקייט. — איך בין נישט דער אייגציקער בחור אין מאָסקווע... און פֿון ליבע איז דאָ נישטאָ וואָס צו ריידן... — עס איז מער, — גיט ער צו, — אַ פֿראַגע פֿון לעבנשאַפֿט.

אינעווייניק בייַ זיך קוויקט שוין מיסטער בלאַט מיט דעם געדאַנק פֿון אַ נ אַ ש — אַן אומשעדלעכן, אומקאָסטיקן און אַפֿילו נישט צו פֿיל זינדיקן נאַש. אָט סתּם אַזוי אַ פֿלירט, אַ קוש, און... איך־וויס־וואָס! אונטער זיַין אייגענער פֿרויס נאָז, אַזוי צו זאָגן... דאָס וועט מאַכן דעם "נאַש" נאָך געשמאַקער, נאָך זיסער.

אויף סיַימאָנס פֿאַרלאַנג מאָלט אים מיסטער לאַסקער אָפּ, ווי אַזוי "די יונגע פֿרויקע" זעט אויס. אַלצדינג איז זייער "צופֿרידנשטעליק". כּמעט אַקוראַט נאָך מיסטער סיַימאָנס גוסט. נישט קיין צו הויכע, נישט קיין צו דינע, נישט קיין יונגע ציג, נישט קיין שולמיידל, אַ געשמאַקלעכע, אַ תּאוותדיקע. זייער גוט...

שאַ... און וואָסער קאָליר האָר האָט זי? דאָס האָט ער גאָר ביז איצט פֿאַרגעסן צו פֿרעגן. אַ קליניקייט

— האָר! האָר בייַ אַ פֿרוי שפּילן אַ גוואַלדיקע ראָלע. ניין!

— יעס, געוויס.

לאַסקער איז מיט אים מספּים. זי האָט שיינע האָר. דאָס הייסט, ווי פֿאַר וועמען... אויב עמעצער האָט אַ גוסט פֿאַר גאָלדן־רויטע האָר, טיציאַניש פֿאַרפֿלאָכטענע אין אַ קראַנץ אַרום קאָפּ...

— אַ קראַנץ אַרום קאָפּ? — וועלט סיַימאָן פֿלוצעם בלאַסלעך. — גאָלדן־רויטע? ווי אַזוי הייסט זי?

לאַסקער ווייסט נישט. אָלע רופֿן זי "ניניאַ". דאָס איז אָלץ וואָס ער ווייסט... דאָס איבעריקע...

לאַסקער גרייט זיך נאָך אַ מאָל, ווי פֿריער, אַ פּינטל צו טאָן מיטן אויג. ער וועלט אָבער אָפּגעהאַלטן דורך דעם וואָס זיַין גייער, מיסטער סיַימאָן בלאַט, לאָזט פלוצעם אַרויס פֿון האַנט די גרינגע וואַליזקע זיַינע אין איינעם מיט אַן "אוי" און פֿאַלט אַוועק בייַם וועג כּמעט, קען מען זאָגן, אַ געהלשטער — — —

פּוּפּצנטע לעקציע

פּראַגעס צום טעקסט

1. ווען און ווו קומט פּאָר דער סיפּור־המעשׂה?
2. מיט ווָאָס איז אַזוי באַרימט דעם ערבֿ־שבת־צוג? ווי רופֿט מען אים אָן?
3. ווער האָט זיך געפֿונען אויף דער באַן? באַשרײַבט אים.
4. ווָאָסער שייכות האָט ער צו ליטעראַטור?
5. ווָאָס האָט ער געטראָגן מיט זיך?
6. ווי האָט אויסגעזען זײַן וויבל?
7. ער האָט זי ליב געהאַט? ווי?
8. אויף ווָאָס איז נינאַ געווען אַ מזיק?
9. צי האָט סיימאָן געלאָזט וויסן זײַן פּרוי אַז ער קומט? פּאַר ווָאָס?
10. צי איז געווען טעלעפאַטיע צווישן זיי?
11. ווער האָט באַגלייט בלאַטן אויף דעם וועג אין פּאַרעם? פּאַר ווָאָס?
12. ווער האָט געפֿונט דעם שמועס און מיט ווָאָס?
13. ווָאָס מיינט מיסטער לאַסקער זאָגנדיק אַז "אין גאַנצן אויסגיין פֿון ראָמאַנטישן הונגער קען מען נישט"?
14. פּאַר ווָאָס קוויקט מיסטער בלאַט?
15. ווי זעט "די יונגע פּרויקע" אויס?
16. דערהערנדיק ווָאָס איז מיסטער בלאַט אוועקגעפּאַלן אַ געחלשטער?
17. ווי פּאַרענדיקט זיך די דערציילונג?

גענעטונג א

געפֿינט אין טעקסט ווערטער ווָאָס זײַנען סינאָנימיש צו די ווײַטערדיקע:

דער צוג —
בכּבֿודיק —
דער טשעמאָדאַן —
די קלייט —
די הערה —
פּאַרגינען זיך —
בפּיוון —
נאַריש —
צוזאַמען —
פּאַמעלעך —

די תּאווה —

באַווּסט —

אָן אַ צאָל —

אינפֿאָרמירן —

אַ סך —

באַוויַיבטער —

שטאַרבן —

דער צוועק —

דער רמז —

די אַרמיי —

דער טעם —

די פֿאַרב —

אין דער זעלביקער צייַט —

גענייטונג ב

וואָס איז דער לשון־יחיד פֿון די ווייַטערדיקע סובסטאַנטיוון?

פֿעלדער — דאָס פֿעלד

סעדער —

קי —

פֿערד —

הינער —

פֿייגל —

פּלעצער —

טיַיכן —

קאָרטן —

פּלויטן —

שטאַלן —

עפּל —

יאַגדעס —

טרוסקאַפּקעס —

גראַמאַטיק

דאָס ניצן פֿאַרטיצּיפּ עליפּטיש

פֿאַרטיצּיפּן ווערן אַ מאָל גענוצט אָן די העלפֿווערבן (**האָבן** אָדער **זיין**).
אין אַזאַ סיטואַציע זאָגט מען אַז זיי ווערן גענוצט אויף אַן עליפּטישן (אומפֿולן) אופֿן. מע קען אָנווייזן, לכל־הפּחות, אויף צוויי אַזעלכע פֿאַלן.

1. **פֿאַרטיצּיפּ ווי אַ בימקום פֿון דער פֿאַרגאַנגענער צייַט**

למשל:

אויפֿגעשטאַנען פֿרי, **זיך געוואַשן**, **אָנגעטאָן** און **אַוועק** אויף דער אַרבעט.

די עליפּטיש גענוצטע פֿאַרטיצּיפּן קען מען, פֿאַרשטייט זיך, פֿאַרבייטן אויף פֿולע קאָנסטרוקציעס פֿון דער פֿאַרגאַנגענער צייַט:

איך בין (דו ביסט / ער איז...) אויפֿגעשטאַנען פֿרי, האָב (האָסט/האָט...) זיך געוואַשן, אָנגעטאָן און אַוועק אויף דער אַרבעט.

2. **פֿאַרטיצּיפּישער ביינאָמען**

למשל:

געקויפֿט די בילעטן זיינען מיר אַרײַן אין טעאַטער.

דער ביינאָמען **געקויפֿט די בילעטן** הייסט אַ פֿאַרטיצּיפּישער.

דער פֿאַרטיצּיפּישער ביינאָמען ווײַזט אויף דער טוונג וואָס קומט פֿאָר אײדער די טוונג אין דעם הויפּטזאַץ. אין אונדזער בײַשפּיל איז פֿרײַער געשען דאָס קויפֿן די בילעטן און ערשט דערנאָך דאָס אַרײַנגיין אין טעאַטער.

דעם פֿאַרטיצּיפּישן ביינאָמען קען מען פֿאַרבייטן אויף אַ פֿולן ביינאָמען:
וועג מיר האָבן געקויפֿט די בילעטן זיינען מיר אַרײַן אין טעאַטער.

זיך מערקן: וועג מע פֿאַרגלײַכט פֿאַרטיצּיפּישע ביינאָמען מיט גערונדיוויישע זעט מען בפֿירוש אַז זיי זיינען ניט אידענטיש אויך פֿונעם סעמאַנטישן קוקווינקל, לדוגמא:

פּוּפּצנטע לעקציע

אַרויסגייענדיק פֿון דער היים האָבן זיי באַמערקט אַ מאָדנע זאַך.
(צוויי טוּונגען — אַרויסגיין און באַמערקן — קומען פֿאָר איינציטיק).

אַרויסגעגאַנגען פֿון דער היים האָבן זיי באַמערקט אַ מאָדנע זאַך.
(פֿרִיער זיינען זיי אַרויס פֿון דער חיים און ערשט דערנאָך האָבן זיי עפּעס באַמערקט).

גענִיטונג

פֿאַרבַיִט די פֿולע בַיזאַצן אויף די פּאַרטיציפּישע:

1. ווען ער איז אַרַיינגעקומען אין שטוב האָט ער פֿאַרמאַכט נאָך זיך די טיר. — *אַרַיינגעקומען אין שטוב האָט ער פֿאַרמאַכט נאָך זיך די טיר.*
2. ווען איך האָב זיך דערמאָנט אין זיינע צרות האָב איך פֿאַרגעסן וועגן מיינע אייגענע. — _____
3. אַז זי האָט אים געטראָפֿן האָט זי שוין וועגן קיינעם ניט געטראַכט. — _____
4. אַז מיר זיינען צוגעפֿאָרן צו דער סטאַנציע האָבן מיר זיי דערזען אויפֿן פּערָאָן. — _____
5. ווען מיר האָבן אָפּגעגעבן דעם לעצטן עקזאַמען זיינען מיר גלאָפֿן אין אַ רעסטאָראַנדל. — _____
6. ווען די יינגלעך זיינען געקומען אויף דער דאַטשע זיינען זיי תּיכף גלאָפֿן צום טייַכל. — _____
7. ווען ער איז אַרַיינגעקומען אין שטוב האָט ער תּיכף אויסגעטאָן די שיך. — _____
8. ווען די באָבע האָט זיך דערמאָנט אין די אייניקלעך איז איר ליכטיקער געוואָרן אויף דער נשמה. _____
9. אַז מיר האָבן אָפּגעדאַוונט האָבן מיר זיך געזעצט צום טיש. — _____
10. נאָך דעם וואָס גבֿריאל האָט גערעדט מיט זיין שוף האָט ער אַלץ פֿאַרשטאַנען. — _____
11. ווען זיי האָבן אויפֿגעראַמט די שטוב האָבן זיי זיך געזומען פֿאַר די לימודים. — _____
12. ווען דוד האָט פֿאַרענדיקט די דיסערטאַציע האָט ער תּיכף אָנגעהויבן מיטן פּאָסט־דאָקטאָראַט. _____

פּאַרטיציפּן ווי אַדיעקטיוון און אַדווערבן

1. פּאַרטיציפּן קענען פֿונקציאָנירן ווי אַדיעקטיוון.
דעמאָלט האָבן זיי סיי קורצע (ניט־דעקלינירטע) סיי לאַנגע (דעקלינירטע) פֿאָרמעס.
די דעקלינאַציע פֿון פּאַרטיציפּן איז לחלוטין אידענטיש צו דער דעקלינאַציע פֿון געווײַנטלעכע אַדיעקטיוון, למשל:

דער גרויסער פֿענצטער — דער געעפֿנטער פֿענצטער
די גרויסע טיר — די געעפֿנטע טיר
דאָס גרויסע בוך — דאָס געעפֿנטע בוך
אַ גרויס בוך — אַ געעפֿנט בוך
די גרויסע ביכער — די געעפֿנטע ביכער
אויף דעם גרויסן פֿענצטער — אויף דעם געעפֿנטן פֿענצטער

דעקלינירנדיק די פּאַרטיציפּן וואָס פֿאַרענדיקן זיך אויף **-ן** קומט אַריַין צווישן דעם־קאָנסאָנאַנט און דעם **-ן** דער אות **-ע-**, למשל:

צעבראָכן ← דער צעבראָכ-ע-נער טיש
באַשאַפֿן ← די באַשאַפֿ-ע-נע וועלט
פֿאַרלאָשן ← דאָס פֿאַרלאָש-ע-נע ליכטל
פֿאַרבעטן ← די פֿאַרבעט-ע-נע אורחים
געקליבן ← וועגן דעם געקליב-ע-נעם מאַטעריאַל

אין די וויַיטערדיקע צוויי פּאַרטיציפּן (וועלן מע ניצט זיי אַדיעקטיווישערהייט) ווערט געטאָפּלט דער אות **ע**:

געשעענער ← געשעענער (דער געשעענער טעראָראַקט, די געשעענע פֿאַרקער־קאַטאַסטראָפֿע)
געזעענער ← געזעענער (דער געזעענער פֿילם, דאָס געזעענע בילד)

דער פּאַרטיציפּ **געוואָלן** ווערט אין זיַין דעקלינירטער פֿאָרמע (פֿונקציאָנירנדיק ווי אַן אַדיעקטיוו) **געוועזענער**:

געוואָלן ← געוועזענער (דער געוועזענער סטודענט, די געוועזענע סעקרעטאַרשע)

אַ סך פּאַרטיציפּן זיַינען געוואָרן ממשותדיקע אַדיעקטיוון ווי אַ שטייגער: געבילדעט, באַשערט, אויסגעצייכנט, באַוווסט, פֿאַרחלומט, באַוויַיבט, באַליבט אאַז״וו.

פּופּצנטע לעקציע

2. פּאַרטיציפּן קענען פֿונקציאָנירן אויך ווי אַדווערבן, למשל:

ער שטייט אײַנגעבויגן.
זי אַרבעט אָנגעשטרענגט.
מיר האָבן זיך געפֿירט זייער אײַנגעהאַלטן.
פֿאַר וואָס זעסטו אויס אַזוי פֿאַרמאַטערט?

גענייטונג

בויט פּאַרטיציפּן פֿון די ווײַטערדיקע אינפֿיניטיוון און ניצט זיי ווי אַדיעקטיוון:

אָפּעסן — אָפּגעגעסן, נאָך דער אָפּגעגעסענער וועטשערע

באַנײַען — _____, מיט _____ כּוחות

צעברעכן — _____, מיט אַ _____ האַרץ

פֿאַרלירן — _____, די _____ צײַט

דערמאָנען — _____, אַן אויבן _____ אַרטיקל

פֿאַרנעמען — _____, זייער אַ _____ מענטש

שטאַרבן — _____, אַ _____ קרובֿה

אָפּדאַוונען — _____, אַן _____ מינחה

בלײַבן — _____, די _____ חובֿות

געשען — _____, אַ _____ נס

באַרימען זיך — _____, וועגן דעם _____ אַקטיאָר

אַנטוויקלען — _____, פֿון די _____ מלוכות

פֿאַררײַסן — _____, אַ _____ כּתּב־יד

פֿאַרברענגען — _____, אַ גוט _____ אָוונט

אויספֿאָרשן — _____, פֿון דעם _____ ענין

פֿאַרדינען — _____, דער כּשר _____ פּריז

זען — _____, אַ ניט _____ זאַך

דינגען — _____, אין דער _____ דירה

אויסטראָגן — _____, אַן _____ פּאָמויניצע

קלײַבן — _____, _____ ווערק

איבערריַסן — _____, די _____ דיסקוסיע

צוגעבן — _____, אַ _____ הערה

פֿאַרלעשן — _____, _____ שטערן

פֿאַרברענען — _____, _____ פּאַפּירן

צעריַסן — _____, אין אַ _____ מאַנטל

פּוּפּצנטע לעקציע

פַּאַרמאַכן — _____ , לעבן דער _____ קראָם

באַשרייַבן — _____ , אַ גוט _____ פּערסאָנאַזש

פַּאַרשפּרייטן — _____ , ברייט _____ קלאַנגען

אָנקומען — _____ , _____ פּאָסט

פַּאַרכאַפּן — _____ , מיט די _____ ערובֿניקעס

אונטערשרייַבן — _____ , דער _____ דאָקומענט

פּובליקירן — _____ , אין אַ נאָר וואָס _____ זשורנאַל

זיין — _____ , מיטן _____ קאָלעגע

לייב נײַדוס

תּאווה־פֿונקען

איך ליב דײַן נויג,
דײַן יעדן בויג,
ווען ס׳שטראַלט דײַן אויג
פֿון גליק;

איך ליב אַזוי
דײַן צאַרטן ״אוי״,
וואָס שמעקט מיט טוי
פֿון גליק...

איך ליב אָן ברעג
דײַן פֿרייד און שרעק
בשעת איך וועק
דײַן בלוט;

בשעת איך צינד,
מײַן ליבעס קינד,
דײַן יונגע זינד
און בלוט.

ניט טראַכט, ניט קלער
פֿון דײַן באַגער...
וואָס דאַרפֿסטו מער
פֿון גליק?

טאָ זינג און בלי,
און קוש און ברי,
פּרעס קני צו קני
אין גליק...

יצחק באַשעוויס-זינגער

גאָלדענע זשופיצלעך און מאַרצעפּאַנעס

אויפֿגעראַמט און האָפֿערדיק איז גאָרניט. אַלע עטלעכע טעג ווערט איינגעריכט אַ חתונה. צוועלפֿיעריקע ווײַבלעך דרייען זיך אַרום מעובֿרת. פֿרומע ווײַבער טוען אַכט אַז זייערע טעכטער און שנורן זאָלן זיך אָפּֿט פֿאָרן. לויט רב גדליהס חשבון ווערט חצי־אלול געהערט ווערן שופֿר־של־משיח און דרײַ טעג פֿאַר ראָש־השנה ווערט אָנקומען אַ וואָלקן, וואָס די פֿרומע לײַט ווילן אויף אים אויפֿשטײַגן און אַוועקפֿליִען קיין ארץ־ישׂראל. יעדן טאָג צווישן מינחה און מעריבֿ דערציילט ער פֿאַרן עולם ווען דאָס ווילן זיי נסים וואָס ווילן געשען. יעדער צדיק ווערט האָבן צען טויזנט קנעכט פֿון די גויים וואָס ווילן אים באַדינען און וואַשן די פֿיס. מיוועט דרײַ מאָל אין טאָג פֿליִען ווי די אָדלערס צום הר־הבית און בוקן זיך. די קאַליקעס ווילן געזונט ווערן, די מיאוסע ווילן ווערן שיין. מיוועט עסן פֿון גילדערן געפֿעס און טרינקען נײַערט ווײַן. די טעכטער ווילן זיך באָדן אין טײַכן פֿון באַלזאַם און דער גוטער ריח פֿון זייערע ווײַבער ווערט זיך פֿאַרשפֿרייטן איבער גאָר דער ווילט. די זין ווילן יעטווידער טראָגן אַ שווערד און שיסן מיט פֿײַל־און־בויגן צו די איבערגעבליבענע שונאי־ישׂראל.

וואָס נעענטער עס קומט צו אלול, אַלץ מער שטאַרקט זיך די אמונה פֿון די גאָרניַער לײַט. די קרעמער האַנדלען נישט, די בעל־מלאָכות האָבן אויפֿגעהערט צו אַרבעטן. מע עסט פֿון גרייטן. דער עולם האָט זיך געמאַכט אַ מינהג צו הייצן מיטן געהילץ פֿון די אייגענע הײַזער, וואָרעם ווינטער ווערט מען דאָך סײַ ווי שוין זײַן באַזעצט אין ירושלים. אין עטלעכע הײַזער האָט מען אַפֿילו ביסלעכווײַז אַראָפּגעריסן די דעכער און זיי פֿאַרברענט. ביי רב גאָדל חסיד אין שטוב זענען די ספֿרים אײַנגעפּאַקט אין אַ לײַלעך, ווי בשעת אַ שרפֿה. דרײַ מאָל אין טאָג גייט ער אַרויס קוקן צו מיזרח, אויב מע זעט נישט קיין צייכן, פֿאַרשטעלט די אויגן ווי פֿון צו פֿיל ליכט, און טענהט:

— רבונו־של־עולם, גיכער!.. מיר האָבן שוין קיין פֿוח נישט צו וואַרטן!..

אלול צו. מחנות ווײַבער לאָזן זיך אַרויס יעדן פֿרימאָרגן אויפֿן בית־עולם זיך צו געזעגענען מיט די טויטע. גאַנצע טעג ליגן די נשים אויסגעשפרייט אויף די קבֿרים און שרײַען אַהין אַרײַן מיט יאָמערלעכע קולות. מע בעט מחילה ביי געשטאָרבענע קרובֿים און שכנים; מע זאָגט זיי אָן אַז צו תּחית־המתים איז נאָענט, און מע רופֿט, זיי זאָלן מליץ־יושר זײַן אויף יענער וועלט. אַפֿילו די קינדער נעמט מען מיט און זיי שפּילן זיך צווישן די מצבֿות. סיזעט אויס ווי די לעבעדיקע און טויטע וואָלטן געווינט צוזאַמען. פֿאַרוווּנדערט זענען די ציגײַנער, וואָס האָבן דאָ נישט וויַיט זייערע געצעלטן. די גויים אַרום טוען זיך פֿרייען, וויַיל זיי טראַכטן שוין צו ירשענען ביי די יידן זייער האָב. אין בית־מדרש בלאָזט מען שופֿר. רב גאָדל חסיד ציטערט אויף יעדעס מאָל, וועט ער דערהערט אַ תּקיעה, און שטעלט אָן די אויערן, צי דאָס איז נישט שופֿר־של־משיח. שוין עטלעכע טעג אין מיזרח שטייט אַ וואָלקן. אין די אָוונטן ציט ער זיך אויס, ווערט לאַנג און נעמט אָן דאָס געשטאַלט פֿון אַ פֿיש. אין מיטן טאָג באַקומט ער די צורה פֿון אַ שיף מיט זילבערנע זעגלען און עס דוכט זיך אַז ער האַלט זיך אין איין דערנענטערן. רב גאָדל און אויך די איבעריקע לײַט פֿון דער חבֿריא גלייבן, אַז מע זעט שוין דעם עמוד־ענן וואָס ווערט דערמאָנט אין הייליקע ספֿרים, אָבער זיי רעדן וועגן דעם בלויז שטילערהייט און אויפֿן ווונק, נישט אַרויסצורופֿן קיין צעמישונג צווישן המון. וויַיבער קאָנען נישט

אָפּריַיסן פֿון יענער זייַט די אויגן, שאָקלען פֿרום מיט די קעפּ און ס׳זעט אויס, ווי אַלע וואָלטן געווּסט, אַז עס איז גלייַכער צו שווייַגן אין אַזאַ צייַט.

דערווייַל פֿליסט אָפּ איין טאָג נאָך דעם אַנדערן און דער נס פֿאַרזאַמט זיך.

וואָס נעענטער צו יום־טובֿ, אַלץ שטילער ווערט אין גאָרײַ, גלייַך דאָס רובֿ באַווויינער וואָלטן ביסלעכווייַז אַרויסגעוואַנדערט. אין אַלע פֿענצטער זענען די פֿאָרהענגלעך אַראָפּגעלאָזט; דאָ און דאָרט שטייען די לאָדנס פֿאַרמאַכט. די קלייטן ווערן נישט געעפֿנט, אָדער ס׳זיצן דאָרטן בלויז קינדער. פֿאַרלאָזן זעט אויס דער רונדיקער מאַרק. דאָס געלע זאַמד איז הייס ווי אין אַ מידבר. עס זעט אויס, ווי די גאַנצע שטאָט וואָלט אײַנגעהאַלטן דעם אָטעם. די לייַט, וואָס טרעפֿן זיך, רעדן שטיל, קוקן זיך נישט גלייַך אין די אויגן. אַלע זענען פֿאַרבלענדט, ווי אין אַ ליקוי־חמה.

עס איז שוין דריַי טעג פֿאַר ערבֿ־יום־טובֿ. לויט אַלע חשבונות דאַרף מען היינט פֿאַרנעמען די תּקיעה־גדולה. אָבער די זון פֿאַרגייט — און מע זעט נישט און מע הערט נישט. דערווייַל איז נאָך קיין שום זאַך נישט צוגעגרייט אויף די הייליקע טעג. קינדער און דערוואַקסענע זענען באָרווען און אָפּגעריסן; ס׳איז נישטאָ קיין מעל אויף קיין חלות, קיין פֿיש, קיין האָניק. איינצלנע גייען אַוועק צו רב גדליהן צו פֿאָרשן בייַ אים וועגן דעם באַטייַט פֿון דעם אַלעמען, אָבער ס׳ווייַזט זיך אַרויס, אַז רב גדליה איז אַוועק האָבן התבודדות אין די בערג. פֿאַרשעמט שטייען די הייַזלעך, ס׳רובֿ מיט אויפֿגעריסענע דעכער. מ׳האָט הייַאָריקן זומער פֿון אַל דאָס גוטס אַ תּל געמאַכט. מ׳האָט אַרויסגעריסן די ברעטער פֿון די דילן, צעהאַקט מיט העק אַלמערס און קופֿערטן. וויַבער האָבן אין מיטן דער וואָך אָנגעטון זייערע יום־טובֿדיקע קליידער און זיי פֿאַרשמוצט און צעריסן. אַפֿילו קיין העמד אויפֿן לייַב איז נישט געבליבן, מחמת קיינער האָט דערויף נישט געטון קיין אַכט.

קיין מאָל האָט מען נאָך אין גאָרײַ אַזוי נישט געווויינט ווי דאָס מאָל צו זכור־ברית.[1] גלייַך ווי דער חזן האָט אַרויסגעזאָגט דאָס ערשטע וואָרט פֿון קדיש — יתגדל — איז ער אַ פֿאַל געטון צו דער ערד, ווי אונטערגעבראָכן, און איז געבליבן ליגן ווי יום־כיפּור צו פֿורעים. ביַי "והשבֿ שבֿות אהלי יעקבֿ"[2] — איז געוואָרן אַ ביטער געוויין. אַ זקן האָט ענומען קלאַפֿן מיט זיַינע דאַרע פֿויסטן אין קאָפּ און גערופֿן:

— טאַטע אין הימל, האָסט אונדז געוג געפֿרוווט!.. וויַז שוין וואָס דו קאָנסט!..

דער טאָג פֿון ערבֿ־ראָש־השנה איז אַ קילער און אַ פֿייַכטער. דער הימל, וואָס איז אַ גאַנצן זומער געווען בלוי, ווי אַ פּרוכת פֿון ימים־נוראָים, און עפּעס ברייטער און העכער ווי געווויינלעך, איז איבער נאַכט געוואָרן נידעריק און איז געבליבן הענגען איבערן שטעטל אַ געלאַטעטער. אײַנגעשרומפּן און געמינערט איז געוואָרן גאָרײַ.

ביז בין־השמשות פֿאַרלירן נישט פֿרומע לייַט די האָפֿענונג, אַז דער נס קאָן נאָך געשען. מ׳ווייסט אַז נסים קומען שטענדיק אומגעריכט. ס׳קאָן זיַין, אַז אַ מינוט פֿאַר זון־אונטערגאַנג זאָל אָנפֿליען פּלוצעם דער וואָלקן און אין איין אויגנבליק אַוועקטראָגן אַלע יידן אין הייליקן לאַנד. רב גאָדל חסיד איז געבליבן האַרטנעקיק און טענהט, אַז גאָט שטעלט אין אַ נסיון, צי מע גלייבט אין אים מיטן גאַנצן האַרץ. ער איז אַזוי ווייַט דערגאַנגען אין זיַין אײַנגעשפּאַרטקייט, אַז ער האָט אָנגעשריגן אויף זיַין הויזגעזינד, הלמאי זיי גרייטן צו עסנוואַרג, און מיט די אייגענע הענט פֿאַרלאָשן דאָס פֿייַער אין אויוון, מחמת ער איז זיכער געווען,

1. גערעדט דעם בונד — אַ טאָמען פֿון ראָש־השנהדיקע סליחות

2. און ברענג צוריק דאָס געפֿענקעניש פֿון יעקבֿס געצעלטן (העברעיש)

אַז די אָוונטיקע מאָלצייט ווערט געגעסן ווערן אין ארץ־ישׂראל. ערשט ווען ס׳ווערט שטאָק נאַכט און פֿון צווישן די שפּאַלטן פֿון די וואָלקנס קוקן אַרויס שטערן, ווערט קלאָר, אַז מע בליבט שוין יום־טובֿ אין גלות. די ווײַבער זיצן פֿאַרגליווערט אין די אומבאַלויכטענע שטובן. מאַנסלײַט גייען אַוועק צום שולהויף אָפּגעריסענע, וואָכעדיקע, נישט געוואַשענע, מיט פֿאַרחושכטע בערד. מחמת בושה רעדט נישט איינער צום צווייטן קיין וואָרט, נאָר מע שטעלט זיך גלײַך דאַוונען די פֿאַרשפּעטיקטע מינחה.

רב גדליה איז די לעצטע שעה צוריקגעקומען פֿון די בערג. ער דאַוונט מעריב פֿאַרן עמוד. ער זינגט מיט אַ שטאַרקער שטים וואָס ברעכט זיך פֿון טערן, און איז אין גאַנצן אײַנגעהילט אין טלית און אין קיטל. פֿון זײַן יעדן געשרײַ און יעדן זיפֿץ הייבן יידן אָן זיך צו שאָקלען, ווי ביימער אין שטורעם. ווײַבער שרײַען אין עזרת־נשים מיט האַרץ־רײַסנדיקע קולות, ווי זיי וואָלטן געקלאָגט אויף אַ טויטן. נאָכן דאַוונען צעגייט מען זיך אין דער גיך. קיין ליכט זענען אין שטעטל כּמעט נישטאָ און מע זיצט אין דער פֿינצטער. אויף דער יום־טובֿדיקער סעודה עסט מען בלויז פֿלייש, כאָטש עס קריכט שוין פֿון האַלדז. די קינדער וויינען, הלמאי מ׳האָט זיי אָפּגענאַרט... זיי ווילן קיין ירושלים... זיי באַגערן אָנצוטון גאָלדענע זשופּיצלעך און פֿאַרלאַנגען פֿליגל צו פֿליען אין דער לופֿטן... זיי מאָנען מאַרצעפּאַנעס, ווי מע האָט זיי צוגעזאָגט... טאַטעס ענגען אַראָפּ די קעפּ און פֿאַרזוכן פֿון די מאכלים בלויז אויף יוצא צו זײַן, ס׳זאָל נישט הייסן, אַז זיי פֿאַסטן אין ראָש־השנה. זיי זינגען זמירות מיט הייזעריקע ווייענדיקע קולות און גייען גיך אַוועק שלאָפֿן הינטערן אויוון, שוויגנדיקע, ברוגזע. מאַמעס שטילן אײַן די פּיצלעך, דערציילן שלעפּערדיקערהייט מעשיות, פֿאַררעדן דאָס קליינוואַרג, ס׳זאָל נישט פֿרעגן קיין קשיות. מע שלאָפֿט אײַן אין די מלבושים, מיט הוילע הערצער און אָפּענע מײַלער, ווי אַ מאָל אין די צײַטן פֿון שחיטות, ווען מע איז קיין מאָל נישט זיכער געווען, צי מאָרגן וועט מען נישט געקוילעט ווערן.

ביידע טעג פֿאַר די תּקיעות דרשנט רב גדליה פֿאַרן עולם. זײַן פּנים איז רויט ווי צונטער, די אויגן בליצן. ער טענהט אַז דער הײַנטיקער פֿאַרשטערטער יום־טובֿ איז דער לעצטער נסיון, מיט וועלכן קודשא־בריך־הוא וויל אויספֿרווון זײַן פֿאָלק. ער פֿאַרגלײַכט די איצטיקע צײַט צום פֿאַרטאָג, ווען ס׳מוז ווערן שטאַרק פֿינצטער, כּדי די זון זאָל דערנאָך אויפֿשײַנען אין גאָר איר פּראַכט. ער רופֿט דעם עולם, מע זאָל זיך שטאַרקן אין דער אמונה און נישט אַראָפּלאָזן די הענט ערבֿ די גרויסע טעג. ער שווערט אַ האַרבע שבּועה אַז שבתי־צבי איז דער אמתער משיח־אלהי־יעקבֿ[1]. אײדער מע צעגייט זיך אַהיים, לייגט ער אַרויף די הענט אויף די קעפּ פֿון די דאַוונער און בענטשט זײ. ער רופֿט נאָך:

— גייט אַהיים און זײַט אײַך משׂמח... במהרה־בימינו וועלן מיר זײַן אין ארץ־ישׂראל... איש תּחת גפנו ותחת תּאנתו!..[2]

צו תשליך פּוצן זיך אַלע אויס אין די רעשטלעך בגדי־יום־טובֿ און מ׳לאָזט זיך שורותווײַז צום טײַכל הינטער דער שטאָט. יונגע ווײַבלעך שטעלן זיך אַוועק אויפֿן בריקל און שאָקלען אויס די טאַשן — אַ רמז אויף די עבֿירות, וועלכע מ׳שלײַדערט אין וואַסער. אויפֿן וועג צוריק פֿרווון די פּראָסטע יונגען שטעכן די נקבֿות מיט שפּילקעס און רעדן ניבול־פֿה. רב גאָדל חסיד שרײַט אָן אויף זיי און וואָרנט אַז דאָס איז אַ חילול־השם; אָבער רב גדליה מאַכט אַוועק מיט דער האַנט, אַ סימן: ס׳שאַט נישט אַ ביסל אויפֿצוריכטן די דערשלאָגענע געמיטער...

---

1. משיח פֿון גאָט פֿון יעקבֿ

2. אַ מענטש אונטער זײַן ווײַנטרויבבוים און אונטער זײַן פֿײַגנבוים (וועט זיצן) (העברעיש)

זעכצנטע לעקציע

פַּאַר נאַכט ווערט פֿונדעסטוועגן אין שטעטל אַזוי שטיל, ווי אַלע וואָלטן אויסגעשטאָרבן. די לופֿט ווערט בלוי, ווי בלעטער פֿון אַלטע ספֿרים, די שטובן קוקן וואָכעדיקע, האַלב־חרובֿע, און ס׳שמעקט מיט שנת תּ״ח[1]. די מאַנסלייט זאָגן שלעפֿעריק תּהילים אין בית־מדרש און ס׳דוכט זיך אַז זיי בעטן רחמים אויף אַ מסובֿן שלאַפֿן. די ווייַבער זאַמלען זיך צונויף אין בינטלען פֿאַר די טירן. מע רעדט מיט שעפּטשעניש און מע קוקט זיך אום הינטערוויַלעכץ, ווי מע וואָלט מורא געהאַט פֿאַר פֿרעמדע אויערן. אַ יידענע האָט אַרייַנגעוואָרפֿן אַ ווארט אַז מע דאַרף פֿאַרריכטן די הייַזער און אַרויסשלאָגן זיך די אייַנרעדעניש פֿון קאָפּ: משיח וועט קיין גאָרניַ נישט קומען... אָבער מע האָט אויף איר אָנגעשריגן. מע האָט איר געדראָט מיט די פֿויסטן און זי געוואָרנט, זי זאָל פֿאַרמאַכן דאָס מויל. מע האָט איר דערמאָנט ווער זי איז פֿאַר איינע און פֿון וואָס פֿאַר אַ הויז זי שטאַמט אָפּ. מע שאָקלט מיט די קעפּ און מע שפּייַט אויס; מע שנייַצט די נעז און מע טענהט:

— ס׳זאָל זיין דער לעצטער פֿאַרשטערטער יום־טובֿ, פֿאָטער אין הימל!

1933

פֿונעם בוך ״דער שטן אין גאָרניַ״

פֿראַגעס צום טעקסט

1. וואָס קומט פֿאָר אין גאָרניַ אַלע עטלעכע טעג?
2. ווען וועט מען הערן דעם שופֿר־של־משיח?
3. וואָס וועט געשען דרייַ טעג פֿאַר ראָש־השנה?
4. וואָסערע נסים וועלן געשען?
5. וואָסער מינהג האָט דער עולם זיך געמאַכט און פֿאַר וואָס?
6. צוליב וואָס גייט רב גאָדל חסיד אַרויס פֿון זיין שטוב דרייַ מאָל אַ טאָג?
7. ווּהין און צו וואָס גייען די וויַבער אַרויס יעדן פֿרימאָרגן?
8. וואָס טוט מען דאָרטן?
9. ווי רעאַגירן אויף דעם די ציגיַינער און די אַרומיקע גויים?
10. ווי זעט אויס גאָרניַ עטלעכע טעג פֿאַרן יום־טובֿ?
11. וואָס האָט געדאַרפֿט זיין דרייַ טעג פֿאַר ערבֿ־יום־טובֿ?
12. ווּהין איז רב גדליה אַוועק און צוליב וואָס?
13. ביז וואַנען האָט מען נאָך געהאַט די האָפֿענונג?
14. וואָס האָט רב גאָדל חסיד געטענהט?
15. פֿאַר וואָס האָט ער פֿאַרלאָשן דאָס פֿייַער אין אויוון?

1. דאָס יאָר פֿון כמעלניצקיס פּאָגראָמען (1648)

זעכצנטע לעקציע

16. ווען איז קלאָר געוואָרן אַז מע בלייַבט יום־טובֿ אין גאָרייַ?
17. פֿאַר וואָס האָט מען געדאַוונט די פֿאַרשפּעטיקטע מינחה?
18. ווער האָט געדאַוונט מערבֿ פֿאַרן עמוד? ווי?
19. ווי האָבן די ווייַבער געדאַוונט?
20. פֿאַר וואָס איז מען געזעסן יום־טובֿ אין דער פֿינצטערי?
21. פֿאַר וואָס האָבן די קינדער געווויינט? וואָס האָבן זיי פֿאַרלאַנגט?
22. ווער האָט געדרשנט פֿאַר די תּקיעות און וואָס האָט ער געטענהט?
23. צו וואָס האָט ער גערופֿן דעם עולם?
24. ווּהין איז מען געגאַנגען צו תּשליך?
25. וואָס האָבן די פּראָסטע יונגען געטאָן?
26. ווי האָבן רב גאָדל חסיד און רב גדליה רעאַגירט אויף דעם?
27. פֿאַר וואָס האָט מען אָנגעשריגן אויף דער יידענע?

געניטונג א

גיט צו וואָס מער סינאָנימען צו די ווייַטערדיקע ווערטער:

אויפֿגעראַמט —
האָפֿערדיק —
מעוברת —
אַכט טאָן —
גילדערן —
דאָס לייַב —
יעטווידער —
די אמונה —
געזעגענען זיך —
פֿאַרוווּנדערט —
די צעמישונג —
פֿאַרזאַמען זיך —
די אייַנגעשפּאַרטקייט —
דאָס הויזגעזינד —
פֿאַרחושכט —
די בושה —
באַגערן —

מאָנען —
איינשטילן —
די קשיא —
די עבֿירה —
שליַדערן —
דערשלאָגן —
דאָס געמיט —
שלאַף —

געניטונג ב

דערקלערט די וויַטערדיקע ווערטער און אויסדרוקן:

דער שופֿר־של־משיח —
דער הר־הבית —
דער תּחית־המתים —
מליץ־יושר זיַין —
דער עמוד־ענן —
די ליקוי־חמה —
די תּקיעה־גדולה —
מאַכן אַ תּל פֿון —
פֿורעים —
שטעלן אין אַ נסיון —
שטאָק נאַכט —
דאַוונען פֿאַרן עמוד —
די עזרת־נשים —
עס קריכט פֿון האַלדז —
אויף יוצא צו זיַין —
קודשא־בריך־הוא —
אַראָפּלאָזן די הענט —
במהרה־בימינו —
בגדי־יום־טובֿ —
דער ניבול־פה —
אַוועקמאַכן מיט דער האַנט —
עס שאַט ניט —

געניטונג ג

וואָס איז דער באַטייַט פֿון **מחמת** אין די צוויי וויַטערדיקע זאַצן?

אַפֿילו קיין העמד אויפֿן לייַב איז נישט געבליבן, **מחמת** קיינער האָט דערויף נישט געטון קיין אַכט.

מחמת בושה רעדט נישט איינער צום צווייטן קיין וואָרט, נאָר מע שטעלט זיך גלייַך דאַוונען די פֿאַרשפּעטיקטע מינחה.

גראַמאַטיק

קאָנסטרוקציע זיין מיטן פּאַרטיציפּ

די קאָנסטרוקציע זיין מיטן פּאַרטיציפּ באַשרייַבט דעם צושטאַנד אין וועלכן עס געפֿינט זיך די זאַך / דער אָביעקט נאָך דעם וואָס מע האָט עפּעס געטאָן מיט אירן/אים.
די קאָנסטרוקציע זעט אויס אַזוי:

זיין	+	פּאַרטיציפּ

למשל:

דער בריוו איז געשריבן. (המכתב כתוב; The letter is written)
דער בריוו איז געווען געשריבן. (המכתב היה כתוב; The letter was written)
דער בריוו וועט זיין געשריבן. (המכתב יהיה כתוב; The letter will be written)

זיך מערקן: זיין + פּאַרטיציפּ פֿון אומטראַנסיטיוו ווערבן שטעלט מיט זיך פֿאָר פּשוט די קאָנסטרוקציע פֿון דער פֿאַרגאַנגענער צייַט: ער איז געקומען, זי איז געבליבן.

די געווויינטלעכע פּאַסיווע קאָנסטרוקציע (ווערן + פּאַרטיציפּ) באַשרייַבט *דעם פּראָצעס אָדער דעם אָנהייב* פֿון דער טוונג, בשעת די קאָנסטרוקציע זיין + פּאַרטיציפּ באַשרייַבט *דעם רעזולטאַט אָדער דעם צושטאַנד* פֿון דער טוונג.
אויף צו פֿאַרגלייַכן:

ווערן + פּאַרטיציפּ (= פּאַסיוו קאָנסטרוקציע)

די טיר ווערט פֿאַרמאַכט.
(הדלת נסגרת;
The door is being closed)

די טיר איז פֿאַרמאַכט געוואָרן.
(הדלת נסגרה;
The door was being closed)

די טיר וועט פֿאַרמאַכט ווערן.
(הדלת תיסגר;
The door will be closed (not opened)

זיין + פּאַרטיציפּ

די טיר איז פֿאַרמאַכט.
(הדלת סגורה;
The door is closed)

די טיר איז געווען פֿאַרמאַכט.
(הדלת הייתה סגורה;
The door was closed)

די טיר וועט זיין פֿאַרמאַכט.
(הדלת תהיה סגורה;
The door will be closed (not open)

מע קען, פֿאַרשטייט זיך, קוואַליפֿיצירן דעם פּאַרטיציפּ אין דער קאָנסטרוקציע ווי אַזאַ וואָס פֿילט פשוט אויס די ראָלע פון אַן אַדיעקטיוו, והאָ־ראַיה:

דער אָרט איז פֿאַרנומען. ← דער אָרט איז אַ פֿאַרנומענער. ← דער פֿאַרנומענער אָרט.
דער מאַנטל איז געווען פֿאַרשמוציקט. ← דער מאַנטל איז געווען אַ פֿאַרשמוציקטער. ← דער פֿאַרשמוציקטער מאַנטל.
די זיצונג וועט זיין געשלאָסן. ← די זיצונג וועט זיין אַ געשלאָסענע. ← די געשלאָסענע זיצונג.

איציק מאַנגער

דאָס ליד פֿון דער גאָלדענער פּאַווע

איז די גאָלדענע פּאַווע געפֿלויגן אַוועק
קיין מיזרח זוכן די נעכטיקע טעג —
טרילי, טראַלאַ, טרילי.
פֿליט זי און פֿליט ביז זי טרעפֿט אין די בערג
אויף אַ וויַיסער שקאַפע אַן אַלטן טערק —
טרילי, טראַלאַ, טרילי.
טוט אים די גאָלדענע פּאַווע אַ פֿרעג:
"צי האָסטו געזען די נעכטיקע טעג?"
טרילי, טראַלאַ, טרילי.
פֿאַרקנייטשט דער טערק דעם שטערן און קלערט:
"די נעכטיקע טעג — נישט געזען, נישט געהערט", —
און אַ צי די לייצעס, און "וויאָ" צום פֿערד,
און ס'קלינגט אין די בערג זיַין "כאַ־כאַ־כאַ,
אַ גאָלדענער פֿויגל און אַ נאַר אַזאַ!"

איז געפֿלויגן די גאָלדענע פּאַווע אַוועק
קיין צפֿון זוכן די נעכטיקע טעג —
טרילי, טראַלאַ, טרילי.
טרעפֿט זי אַ פֿישער ביַים ברעג פֿון ים,
שפּרייט אויס זיַין נעץ און זינגט צום גראַם —
טרילי, טראַלאַ, טרילי.
טוט אים די גאָלדענע פּאַווע אַ פֿרעג:
"צי האָסטו געזען די נעכטיקע טעג?"
טרילי, טראַלאַ, טרילי.
פֿאַרקנייטשט דער פֿישער דעם שטערן און קלערט:
"די נעכטיקע טעג — נישט געזען, נישט געהערט",
און פֿאַרענדיקט זיַין ליד מיט "טראַ־לאַ־לאַ,
אַ גאָלדענער פֿויגל און אַ נאַר אַזאַ!"

זעכצנטע לעקציע

איז געפֿלויגן די גאָלדענע פּאַווע אַוועק
קיין דרום זוכן די נעכטיקע טעג —
טרילי, טראַלאַ, טרילי.
טרעפֿט זי אַ נעגער אין מיטן פֿעלד
פֿאַרריכטן מיט שטרויגאָלד זיין אָרעם געצעלט —
טרילי, טראַלאַ, טרילי.
טוט אים די גאָלדענע פּאַווע אַ פֿרעג:
"צו האָסטו געזען די נעכטיקע טעג?"
טרילי, טראַלאַ, טרילי.
פֿאַרשטשירעט דער נעגער די ווייַסע ציין,
אַ שמייכל אַזאַ, וואָס איז מלא־חן,
און ער ענטפֿערט גאָרנישט, ער זאָגט נאָר: "האַ?
אַ גאָלדענער פֿויגל און אַ נאַר אַזאַ!"

איז געפֿלויגן די גאָלדענע פּאַווע אַוועק
קיין מערבֿ זוכן די נעכטיקע טעג —
טרילי, טראַלאַ, טרילי.
טרעפֿט זי אַ פֿרוי אין שוואַרצן, וואָס קניט
נעבן אַ קבֿר, דערשלאָגן און מיד —
טרילי, טראַלאַ, טרילי.
פֿרעגט גאָרנישט די פּאַווע, זי ווייסט אַליין,
אַז די פֿרוי אין שוואַרצן, וואָס שפּרייט איר געווויין
איבערן קבֿר, ביים ראַנד פֿון וועג,
איז די אַלמנה פֿון די נעכטיקע טעג...
טרילי, טראַלאַ, טרילי.

יצחק־לייבוש פרץ

באָנטשע שוויַיג

דאָ, אויף דער וועלט, האָט באָנטשע שוויַיגס טויט גאָר קיין אײַנדרוק נישט געמאַכט. פֿרעגט עמעצן בחרם: וער באָנטשע איז געווען, וויַ אַזוי ער האָט געלעבט, אויף וואָס ער איז געשטאָרבן; צי האָט אין אים דאָס האַרץ געפֿלאַצט צי די פּוחות זײַנען אים אויסגעגאַנגען? — וער וויסט? אפֿשר איז ער גאָר פֿאַר הונגער געשטאָרבן!

אַ פֿערד אין טראַמווײַ זאָל פֿאַלן, וואָלט מען זיך מער אינטערעסירט. עס וואָלטן צײַטונגען געשריבן, הונדערטער מענטשן וואָלטן פֿון אַלע גאַסן געלאָפֿן און די נבֿלה באַקוקט...

באָנטשע האָט שטיל געלעבט און איז שטיל געשטאָרבן.

אויף באָנטשעס ברית האָט מען קיין ווײַן נישט געטרונקען, עס האָבן קיין פּוסות געקלונגען. צו ברמיצווה האָט ער קיין קלינגענדיקע דרשה נישט געזאָגט... געלעבט האָט ער ווי אַ גרוי קליין קערנדל זאַמד בײַם ברעג ים, און אַז דער ווינט האָט אים אויפֿגעהויבן און אויף דער אַנדערער זײַט ים אַריבערגעיאָגט, האָט עס קיינער נישט באַמערקט.

עס איז דרײַ טעג נאָך באָנטשעס טויט, פֿרעגט דעם קבֿרן בחרם וווּ ער האָט אים געלייגט!..

אַ שאָטן! זײַן פֿאָטאָגראַפֿיע איז נישט געבליבן בײַ קיינעם אין מות, בײַ קיינעם אין האַרצן; עס איז פֿון אים קיין זכר נישט געבליבן!..

שטיל געבוירן, שטיל געלעבט, שטיל געשטאָרבן און נאָך שטילער באַגראָבן.

. . . . . .

נאָר נישט אַזוי איז געווען אויף יענער וועלט: דאָרטן האָט באָנטשעס טויט אַ גרויסן אײַנדרוק געמאַכט!

דער גרויסער שופֿר פֿון משיחס צײַטן האָט געקלונגען אין אַלע זײַבן הימלען: "באָנטשע שוויַיג איז ניפֿטר געוואָרן!" די גרעסטע מלאָכים מיט די בריייטסטע פֿליגל זײַנען געפֿלויגן און איינער האָט דעם אַנדערן איבערגעגעבן: "באָנטשע איז נתבקש געוואָרן בישיבֿה־של־מעלה!" אין גן־עדן איז אַ רעש, אַ שימחה, אַ גערודער: "באָנטשע שוויַיג! אַ שפּאַס, באָנטשע שוויַיג!!!"

יונגע מלאָכימלעך מיט בריליאַנטענע אייגעלעך, גאָלדענע פֿליגעלעך און זילבערנע פּאַנטאָפֿעלעך זײַנען באָנטשען אַנטקעגנגעפֿלויגן מיט שימחה. דאָס גערויש פֿון די פֿליגל, דאָס קלאַפּן פֿון די פּאַנטאָפֿעלעך און דאָס פֿריילעכע לאַכן פֿון די יונגע, פֿרישע, רויזיקע מיילעכלעך האָט פֿאַרפֿולט אַלע הימלען און איז צוגעקומען ביז צום פּיסא־הכּבֿוד, און גאָט אַליין האָט אויך שוין געווּסט, אַז באָנטשע שוויַיג קומט.

אַבֿרהם אָבֿינו האָט זיך אין טויער פֿון הימל געשטעלט, די רעכטע האַנט אויסגעשטרעקט צום בריייטן "שלום־עליכם", און אַ זיסער שמייכל שיַינט אַזוי העל אויף זײַן אַלטן פּנים.

וואָס רעדלט אַזוי אין הימל!

דאָס האָבן צוויי מלאָכים פֿאַר באָנטשעס וועגן אַ גינגאָלדענע פּאָטערשטול אויף רעדלעך געפֿירט!

וואָס האָט אַזוי העל געבליצט!

דאָס האָט מען דורכגעפֿירט אַ גאָלדענע קרוין מיט די טײַערסטע שטיינער! אַלץ פֿאַר באָנטשען!

— נאָך פֿאַרן פסק פֿון בית־דין־של־מעלה? — פֿרעגן די צדיקים פֿאַרוווּנדערט און נישט גאָר אָן קינאה.

— אָ, — ענטפֿערן די מלאָכים, — דאָס וועט זיין אַ פּראָסטע פּוסטע פֿאָרמע! קענן באָנטשע שווייַג וועט אַפֿילו דער קטגור קיין וואָרט אין מויל נישט געפֿינען! די דיעלע[1] וועט דויערן פֿינף מינוט! אִיר שפּילט זיך מיט באָנטשע שווייַג!

אַז די מלאָכימלעך האָבן באָנטשען געכאַפּט אין דער לופֿט און אָפּגעשפּילט אים אַ זמר; אַז אַבֿרהם אָבֿינו האָט אים ווי אַן אַלטן חבֿר די האַנט געשאָקלט; אַז ער האָט געהערט, אַז זיין שטול איז גרייט אין גן־עדן, אַז אויף זיין קאָפּ וואַרט אַ קרוין; אַז אין בית־דין־של־מעלה וועט מען איבער אים קיין וואָרט נישט רעדן — האָט באָנטשע, גליַיך ווי אויף יענער וועלט, ג ע ש ו ו י ג ן פֿאַר שרעק. ער איז זיכער אַז דאָס מוז זיין אַ חלום אָדער אַ פּראָסטער טעות.

ער איז צו בייַדע געווויַנט. נישט איין מאָל האָט אים אויף יענער וועלט געחלומט, אַז ער קליַיבט געלט אויף דער פּאַדלאָגע, גאַנצע אוצרות ליגן... און אויפֿגעכאַפּט האָט ער זיך נאָך אַ גרעסערער קבצן ווי נעכטן... נישט איין מאָל האָט אים עמעץ בטעות צוגעשמייכלט, אַ גוט וואָרט געזאָגט און איבערגעדרייט זיך און אויסגעשפּיגן...

— מיין מזל, — טראַכט ער, — איז שוין אַווי!

און ער האָט מורא די אויגן אויפֿצוהייבן, דער חלום זאָל נישט פֿאַרשווינדן; ער זאָל זיך נישט אויפֿכאַפּן ערגעץ אין אַ הייל צווישן שלאַנגען און עקדישן. ער האָט מורא פֿון מויל אַ קלאַנג אַרויסצולאָזן, מיט אַ גליד אַ ריר צו טאָן, מע זאָל אים נישט דערקענען און אַוועקשליַידערן אויף כּף־הקלע...

ער ציטערט און הערט נישט די מלאָכימס קאָמפּלימענטן, זעט נישט זייער טאַנצן אַרום אים, ער ענטפֿערט נישט אַבֿרהם אָבֿינו אויפֿן האַרצלעכן "שלום־עליכם".

אויסער זיך איז ער פֿאַר שרעק!

און זיין שרעק איז נאָך גרעסער געוואָרן, אַז ער האָט נישט ווילנדיק דערזען די פּאַדלאָגע פֿון בית־דין־של־מעלה: סאַמע אַלעבאַסטער מיט בריליאַנטן! "אויף אַזאַ פּאַדלאָגע שטייען מיינע פֿיס! וואַר ווייסט וועלכן גבֿיר, וועלכן רבֿ, וועלכן צדיק מע מיינט... ער וועט קומען — וועט זיין מיין פֿינצטערער סוף!"

פֿאַר שרעק האָט ער אָפּילו נישט געהערט, ווי דער פּרעזעס האָט בפּירוש אויסגערופֿן: "די דיעלע פֿון באָנטשע שווייַג!" און דערלאַנגענדיק דעם מליץ־יושר די פּאַפּירן געזאָגט: "לייען, נאָר בקיצור!"

— זיין נאָמען, — הערט באָנטשע דעם מליץ־יושרס זיס קול, — האָט אים געפּאַסט ווי צו אַ שלאַנק לייב אַ קלייד פֿון אַן אַרטיסט אַ שניַידערס האַנט.

— וואָס רעדט ער? — פֿרעגט זיך באָנטשע און ער הערט, ווי אַן אומגעדולדיק קול האַקט אים איבער און זאָגט:

— נאָר אָן משלים!

— ער האָט זיך קיין מאָל, — הייבט וויַיטער אָן דער מליץ־יושר, — אויף קיינעם נישט געקלאָגט, נישט אויף גאָט, נישט אויף לייַט; אין זיין אויג האָט קיין מאָל נישט געווען קיין פֿונק פֿון האַס, ער האָט עס קיין מאָל נישט אויפֿגעהויבן מיט אַ פּרעטענזיע צום הימל.

דאָס האַרטע קול שלאָגט וויַיטער איבער:

— אָן רעטאָריק!

---

1. ענין (רוסיש)

— איובֿ האָט נישט אויסגעהאַלטן. ער איז אומגליקלעכער געווען...

— פֿאַקטן, טרוקענע פֿאַקטן! — רופֿט נאָך אומגעדולדיקער דער פֿרעזעס.

— צו אַכט טאָג האָט מען אים מל געווען...

— נאָר אָן רעאַליזם!

— אַ מוהל אַ פֿושער האָט דאָס בלוט נישט פֿאַרהאַלטן...

— וויַיטער!

— ער האָט אַלץ געשווויגן, — פֿירט וויַיטער דער מליץ־יושר, — אַפֿילו וועַן די מוטער איז אים געשטאָרבן און ער האָט צו דרייַצן יאָר אַ שטיפֿמאַמע באַקומען... אַ שטיפֿמאַמע אַ שלאַנג, אַ מרשעת...

— מיינט מען דאָך אפֿשר פֿאָרט מיך? — טראַכט באָנטשע.

— אָן אינסינואַציעס אויף דריטע פּערזאָנען, — בייזערט זיך דער פֿרעזעס.

— זי פֿלעגט אים קאַרגן דעם ביסן... אייערנעכטיק פֿאַרשימלט ברויט... און זי האָט קאַווע מיט סמעטענע געטרונקען...

— צו דער זאַך! — שרייַט דער פֿרעזעס.

— ווינטער אין די גרעסטע פֿרעסט האָט ער איר באָרווועס אויפֿן הויף האָלץ געהאַקט, און די הענט זיַינען צו יונג און צו שוואַך געווען, די קלעצלעך צו דיק, די האַק צו שטומפּיק... נישט איין מאָל האָט ער זיך די פֿיס אָפּגעפֿרוירן, נאָר געשווויגן האָט ער, אַפֿילו פֿאַרן פֿאָטער...

— פֿאַרן שיפֿור! — לאַכט אַריַין דער קטגור, און באָנטשען ווערט קאַלט אין אַלע אבֿרים.

— נישט געקלאָגט, — ענדיקט דער מליץ־יושר דעם זאַץ. — און שטענדיק עלנט: קיין תּבֿר, קיין תּלמוד־תּורה, קיין חדר... קיין גאַנץ בגד... קיין פֿריַיע מינוט...

— פֿאַקטן, — רופֿט וויַיטער דער פֿרעזעס.

— ער האָט געשווויגן אַפֿילו שפּעטער, וועַן דער פֿאָטער האָט אים שיכורהייט אַ מאָל אָנגעכאַפּט ביַי די האָר און אין מיטן אַ שנייענדיקער ווינטערנאַכט אַרויסגעווואָרפֿן פֿון שטוב; ער האָט זיך שטיל אויפֿגעהויבן פֿון שניי און איז אַנטלאָפֿן ווו׳ די אויגן האָבן אים געטראָגן... אויפֿן גאַנצן וועג האָט ער געשווויגן ... ביַים גרעסטן הונגער האָט ער נאָר מיט די אויגן געבעטלט...

ערשט אין אַ נאַסער פֿרילינגנאַכט איז ער אין אַ גרויסער שטאָט אַריַינגעקומען; ער איז אַריַין ווי אַ טראָפן אין אַ ים, און דאָך האָט ער די אייגענע נאַכט אין אַרעסט פֿאַרבראַכט... ער האָט געשווויגן, נישט געפֿרעגט פֿאַר וואָס, פֿאַר וועַן... ער איז אַרויס און די שווערסטע אַרבעט געזוכט. נאָר ער האָט געשווויגן!

באָדנדיק זיך אין קאַלטן שווייס, אונטער דער שווערסטער לאַסט ביַים גרעסטן קראַמף אין לויַדיקן מאָגן — האָט ער געשווויגן!

באַשפריצט פֿון פֿרעמדער בלאָטע, באַשפּיגן פֿון פֿרעמדע מיַילער, געיאָגט פֿון טראָטוּאַרן מיט דער שווערסטער לאַסט אַראָפּ אין גאַסן צווישן דראָשקעס, קאַרעטעס, טראַמווייַען, קוקנדיק יעדע מינוט דעם טויט אין די אויגן אַריַין — האָט ער געשווויגן!

זיַין אייגן פֿאַרדינסט האָט ער אויך נישט הויך געמאָנט. ווי אַ בעטלער האָט ער זיך ביַי דער טיר געשטעלט. "קום שפּעטער!" — און ער איז פֿאַרשוווּנדן שטיל, ווי אַ שאָטן, כּדי שפּעטער נאָך שטילער אויסצובעטלען זיַין פֿאַרדינסט.

ער האָט אַפֿילו געשווויגן, וועַן מע פֿלעגט אים אָפּריַיסן פֿון זיַין פֿאַרדינסט אָדער אַריַינווואַרפֿן אַ פֿאַלשע מטבע!

ער האָט אַלץ געשווויגן ...

— מיינט מען דאָך טאַקע מיך! — טרייסט זיך באָנטשע.

— איין מאָל, — פֿירט ווייטער דער מליץ־יושר נאָך אַ טרונק וואַסער, — איז אין זיין לעבן אַן עִנדערונג געשען... עס איז דורכגעפֿלויגן אַ קאָטש אויף גומענע רעדער מיט צעפּלאָשעטע פֿערד... דער שמייסער איז שוין פֿון ווייטנס געלאגן מיט אַ צעשפּאָלטענעם קאָפּ אויפֿן ברוק... פֿון די דערשראָקענע פֿערדס מיילער שפּריצט דער שוים, די אויגן בלישטשען ווי ברענענדיקע שטורקאַצן אין אַ פֿינצטערער נאַכט... און אין קאָטש זיצט נישט טויט נישט לעבעדיק אַ מענטש.

און באָנטשע האָט די פֿערד פֿאַרהאַלטן.

און דער גערַאטעוועטער איז געווען אַ יִיד אַ בעל־צדקה און האָט באָנטשען די טובֿה נישט פֿאַרגעסן: ער האָט אים דעם געהרגעטנס בייַטש איבערגעגעבן; באָנטשע איז אַ שמייסער געוואָרן. נאָך מער — ער האָט אים חתונה געמאַכט. נאָך מער — ער האָט אים אַפֿילו מיט אַ קינד פֿאַרזאָרגט... און באָנטשע האָט אַ ל ץ געשווויגן!

— מיך מיינט מען, מיך! — באַפֿעסטיקט זיך באָנשטע אין דער דעה און האָט דאָך נישט די העזה אַן אויג צו וואַרפֿן אויפֿן בית־דין־של־מעלה. ער הערט זיך ווייטער אײַן צום מליץ־יושר.

— ער האָט געשווויגן אַפֿילו, ווען זיין בעל־טובֿה האָט אין קורצן באַנקראָטירט און אים זיין לוין נישט באַצאָלט...

ער האָט געשווויגן אַפֿילו, ווען דאָס ווייב איז פֿון אים אַנטלאָפֿן און איבערגעלאָזט אים אַ קינד פֿון דער ברוסט...

ער האָט געשווויגן אַפֿילו מיט פֿופֿצן יאָר שפּעטער, ווען דאָס קינד איז אויפֿגעוואַקסן און געגנג שטאַרק געווען באָנטשען אַרויסצוואַרפֿן פֿון שטוב...

— מיך מיינט מען, מיך! — פֿרייט זיך באָנטשע.

— ער האָט אַפֿילו געשווויגן, — הייבט אָן ווייכער און טרויעריקער דער מליץ־יושר, — ווען דער אייגענער בעל־טובֿה האָט זיך מיט אַלע אויסגעגליַיכט, נאָר אים קיין גראָשן שכירות נישט צוריקגענעבן; און אַפֿילו דעמאָלט, ווען ער איז באָנטשען (וויַיטער פֿאָרנדיק אויף אַ קאָטש מיט גומענע רעדער און פֿערד ווי לייבן) איבערגעפֿאָרן...

ער האָט אַלץ געשווויגן! ער האָט אַפֿילו דער פֿאָליציי נישט געזאָגט, ווער עס האָט אים צו רעכט געמאַכט...

ער האָט געשווויגן אַפֿילו אין שפּיטאָל, ווו מע מעג שוין שרַיַען!

ער האָט געשווויגן אַפֿילו, ווען דער דאָקטער האָט אָן פֿופֿצן קאָפּעקעס נישט געוואָלט צוגיין צו זיין בעט!

ער האָט געשווויגן ביים גוסן, ער האָט געשווויגן ביים שטאַרבן...

קיין וואָרט קענן נאָט, קיין וואָרט קענן לייַט!

דיקסי![1]

1. איך האָב מיינס געזאָגט (לאַטיַין)

באָנטשע הייבט אָן וויַיטער צו ציטערן אויפֿן גאַנצן לייַב. ער ווייסט אַז נאָכן מליץ־יושר גייט דער קטגור. ווער ווייסט, וואָס ד ע ר וועט זאָגן. באָנטשע אַליין האָט זיַין לעבן נישט געדענקט. דער מליץ־יושר האָט אים אַלץ דערמאָנט. ווער ווייסט, וואָס דער קטגור וועט אים דערמאָנען?..

— רבותי, — הייבט אָן אַ שאַרף קול פֿון דעם קטגור, — רבותי! ע ר האָט געשווויגן — וועל איך אויך שווייַגן!

עס ווערט שטיל. און פֿון פֿאָרנט הערט זיך אַ נייַע ווייכע ציטערדיקע שטים:

— באָנטשע, מיַין קינד באָנטשע! — רופֿט עס אים ווי אַ האַרפֿע. — מיַין קינד באָנטשע!

אין באָנטשען צעווייַנט זיך דאָס האַרץ... ער וואָלט שוין אַצינד די אויגן געעפֿנט, נאָר זיי זיַינען פֿאַרפֿינצטערט פֿון טרערן... עס איז אים אַזוי זיס־וויינענדיק קיין מאָל נישט געווען. זיַיט די מוטער איז געשטאָרבן האָט ער אַזאַ קול און אַזוינע ווערטער נישט געהערט.

— מיַין קינד! — פֿירט וויַיטער דער אַב־בית־דין. — דו האָסט אַלץ געליטן און געשווויגן! עס איז נישטאָ קיין גאַנץ גליד, קיין גאַנץ ביינדל אין דיַין לייַב... און דו האָסט אַלץ געשווויגן!..

ד אָ ר ט האָט מען זיך נישט פֿאַרשטאַנען דערויף! דו אַליין האָסט גאָר אפֿשר נישט געווואָסט אַז דו קאָנסט שריַיען, און אַז פֿון דיַין געשריי קענען יריחוס מויערן ציטערן און אַיינפֿאַלן.

אויף יענער וועלט האָט מען דיַין שווייַגן נישט באַלוינט, נאָר דאָרט איז דער עולם־השקר. דאָ, אויפֿן עולם־האמת, וועסטו דיַין לוין באַקומען! דיך וועט דער בית־דין־של־מעלה נישט מישפּטן, דיר וועט עס קיין חלק נישט אויסטיילן: נעם דיר וואָס דו ווילסט, אַלץ איז דיַינס!

באָנטשע הייבט דאָס ערשטע מאָל די אויגן אויף. ער ווערט ווי פֿאַרבלענדט פֿון דער ליכט פֿון אַלע זיַיטן. ער לאָזט די מידע אויגן אַראָפּ.

— טאַקע! — פֿרעגט ער מסופק און פֿאַרשעמט.

— זיכער! — ענטפֿערט פֿעסט דער אַב־בית־דין. — זיכער, זאָג איך דיר, אַז אַלץ איז דיַינס. אַלץ אין הימל געהערט צו דיר!

— טאַקע! — פֿרעגט באָנטשע נאָך אַ מאָל, נאָר שוין מיט אַ זיכער קול.

— טאַקע! טאַקע! טאַקע! — ענטפֿערט מען אים פֿון אַלע זיַיטן.

— נו, אויב אַזוי, — שמייכלט באָנטשע, — וויל איך טאַקע אַלע טאָג אין דער פֿרי אַ הייסע בולקע מיט פֿרישער פּוטער!

דיינים און מלאָכים האָבן אַראָפּגעלאָזט די קעפּ פֿאַרשעמט. דער קטגור האָט זיך צעלאַכט.

1894

זיבעצנטע לעקציע

פֿראָגעס צום טעקסט

1. צי האָט עמעצער באַמערקט באָנטשעס טויט? ברענגט אויפֿוויַזן.
2. ווי האָט באָנטשע געלעבט און ווי געשטאָרבן?
3. ווו האָט זיַין טויט געמאַכט אַ גרויסן אײַנדרוק? ברענגט אויפֿוויַזן.
4. ווער איז געקומען באָנטשען צו באַגריסן?
5. וואָס האָט מען געבראַכט פֿאַר אים?
6. ווער האָט אים מקנא געווען און פֿאַר וואָס?
7. פֿאַר וואָס האָט באָנטשע געציטערט פֿאַר שרעק אויך אין הימל?
8. ווער האָט געלייענט זיַין ענין און ווער האָט אים כּסדר איבערגעריסן?
9. ווי האָט זיך באַצויגן צו באָנטשען זיַין שטיפֿמוטער?
10. ווי האָט זיך באַצויגן צו אים זיַין פֿאָטער?
11. ווו האָט ער פֿאַרבראַכט די ערשטע נאַכט אין אַ גרויסער שטאָט?
12. וואָס איז געווען זיַין אַרבעט?
13. צי האָט ער אַלע מאָל געקראָגן זיַין פֿאַרדינסט?
14. ווי איז געשען אַן ענדערונג אין זיַין לעבן?
15. וואָסערע אומגליקן זײַנען אים דערנאָך באַפֿאַלן?
16. וואָס איז געשען מיט פֿופֿצן יאָר שפּעטער?
17. ווער האָט איבערגעפֿאָרן באָנטשען?
18. ווער האָט גערעדט נאָך מליץ־יושר און וואָס האָט ער געזאָגט?
19. וועמענס קול האָט זיך דערהערט דערנאָך?
20. וואָס האָט דער אַב־בית־דין פֿאָרגעלייגט באָנטשען?
21. וואָס האָט באָנטשע געבעטן?
22. פֿאַר וואָס האָבן די דיינים מיט די מלאָכים אַראָפּגעלאָזט די קעפּ און דער קטגור זיך צעלאַכט?
23. פֿאַר וואָס חייסט די דערציילונג "באָנטשע שוויַגי"?

גענייטונג א

ווי קען מען זאָגן אַנדערש?

- דער אײַנדרוק =
- שטאַרבן =
- די ציַיטונג =
- דער קברן =
- דער פּאַנטאָפֿל =
- די שׂימחה =
- די פֿאָטערשטול =
- פֿאַרוווונדערט =

זיבעצנטע לעקציע

- דער קטגור =
- די שרעק =
- דער טעות =
- קלייַבן =
- די פּאַדלאָגע =
- דער קבצן =
- דאָס גליד =
- ציטערן =
- דער מליץ־יושר =
- דער האַס =
- די פּרעטענזיע =
- דער פּושער =
- די מרשעת =
- בייזערן זיך =
- מאָנען =
- דער בעטלער =
- געשען =
- דער בעל־צדקה =
- דאָס שכירות =

גענייטונג ב

וואָס זייַנען די אַנטאָנימען פֿון די וויַטערדיקע וווערטער?

- יענע וועלט ≠
- שטאַרבן ≠
- דער חלום ≠
- דער קטגור ≠
- דער האַס ≠
- אומגעדולדיק ≠
- שוואַך ≠
- דיק ≠
- שטומפיק ≠
- נאַס ≠
- ווייך ≠
- פֿון פֿאָרנט ≠
- דער עולם־השקר ≠

גראַמאַטיק

אַדווערביאַלע סופֿיקסן -ן און -ס

די אַדווערביאַלע סופֿיקסן -ן און -ס זיַינען ניט פּראָדוקטיוו.
אָפּט מאָל זיַינען זיי ברירהדיק, ד״ה אַז פּאַראַלעלע פֿאָרמעס מיט אָדער אָן די סופֿיקסן זיַינען לעגיטים.
אַ מאָל גיפֿינט מען פֿאָרמעס מיט די ביידע סופֿיקסן צונויפֿגעשמאָלצענערהייט: **-נס**.
אָט איז אַ קליינע רשימה אַזעלכע אַדווערבן:

<u>צייט־באַשרייַבערישע</u>:

בַּיי צַייטנס — בזמן; in time, on time
אַנומלטן — לאחרונה; recently
אין גיכן — בקרוב; soon, in the near future
פֿאַר טאָגס — השכם בבוקר; at dawn
אויף מאָרגנס — למחרת; the day after
אין דער וואָכנס — באמצע השבוע, בימי חול; during the week, on a workday

פֿרַייטיק צו נאַכטס — ערב שבת; Friday evening
שבת צו נאַכטס = שבתע־נאַכטס — מוצאי שבת; Saturday evening

פֿאַר אַכט טאָגן — בשבוע שעבר; last week
אָבער: איבער אַכט טאָג (אָן -ן!) — בשבוע הבא; next week
פֿאַר אַ יאָרן — בשנה שעברה; last year
אָבער: איבער אַ יאָר (אָן -ן!) — בשנה הבאה; next year

<u>אָרט־באַשרייַבערישע</u>:

(אויף) רעכטס — ימינה; (to the) right
(אויף) לינקס — שמאלה; (to the) left

צופֿוסנס — למרגלותיו; at the foot (of)
צוקאָפּנס — למראשותיו; at the head (of bed)

פֿון (דער) ווייַטן = פֿון (דער) ווייַטנס — מרחוק, ממרחקים; from afar, from a distance
אין (דער) לופֿטן — באוויר; aloft, in (mid-)air
אונטער וועגס = אונטער וועגנס — בדרך; on the way, en route

אופֿן־באַשרייַבערישע:

אין גאַנצן — לגמרי; altogether, totally

אין (דער) אמתן — באמת, לאמתו של דבר; truthfully

ווייניקסטנס — לפחות; at least

מערסטנס — לרוב, בעיקר; mostly

אַדווערביאַלע פרעפֿיקסן

ביי אַ צאָל אַדווערבן קען מען אויסטיילן בפֿירושע פרעפֿיקסן.
די אָפּטסטע פֿון זיי זיינען: **אַ(-)**, **ב-**, **ל-**, **פֿ-**, **מ-**.

1. דער פרעפֿיקס **אַ(-)**

דעם פרעפֿיקס שרייַבט מען בדרך־כלל באַזונדער:

אַ ביסל

אַ כלל

אַ מאָל

אַ סך

אַ פּנים

אַ קיצור

אַ שטייגער

אָבער אַ מאָל אויך צוזאַמען:

אַהין

אַהער

אַהיים

אַוודאי

אַניט

אַפּשיטא (שוין)

2. דער פרעפֿיקס **ב-**

זייער אַ גרויסע צאָל אַדווערבן הייבן זיך אָן מיט דעם לשון־קודשדיקן פרעפֿיקס:

באמת

בגילופֿין

בדיעבד

בדרך־כלל

בחוש
בחֲצי־חינם
בטבַּע
בירושה
בפיוון
בפתבַּ
בכלל / בפלל
במזומן
במילא
בסוד
בסך־הפל
בעל־פה
בפֵּירוש
בפַּרהסיא
בפַּרט
בקיצור
בקרובַּ
בראֹש
בשותפות
בשלום
בשעתו
בתנאי

3. דער פרעפֵּיקס **ל-**

ניט ווינציק אַדוועדבן הייבן זיך אָן אויך מיט דעם לשון־קודשדיקן פרעפֵּיקס:

לגמרי
לדוגמא
לדורות
להיפוך
לחלוטין
לכל־הפחות / לפל־הפחות
לכתחילה
למזל
למשל
לסוף
לעולם־ועד
לעת־עתה

4. די פֿרעפֿיקסן **כּ-** און **מ-**

די צאָל אַדווערבן מיט די לשון־קודשדיקע פֿרעפֿיקסן איז אַ סך ווייניקער:

כּדרך־הטבע

כּידוע

כּיד־המלך

כּסדר

כּפשוטו

כּקריעת־ים־סוף

כּשורה

כּלומרשט / מכּלומרשט

ממילא

מסתּם / מסתּמא

משבת־לשבת

מאַני לייב

שטילער, שטילער

שטילער, שטילער! רעדט ניט הויך!
שטייט געבויגן שוואַרץ און בלייך.
אייַנגעבויגענע אין פּיַין,
שוויַיגט און האַלט דעם אָטעם איַין.

פֿון דער טיפֿער נאַכט אַרויס
און פֿון קיינעם ניט געהערט,
וועט ער אויף אַ וויַיסן פֿערד
קומען שטיל צו אונדזער הויז.

פֿון זיַין לויטערן געזיכט
און זיַין קלאָרן וויַיסן קלייד
וועיען וועט אויף אונדז די פֿרייד,
פֿאַלן וועט אויף אונדז זיַין ליכט.

זיבעצנטע לעקציע

זײַט נאָר שטילער! רעדט ניט הויך!
שטייט געבויגן שוואַרץ און בלייך.
אײַנגעבויגענע אין פּײַן,
שטייט און האַלט דעם אָטעם אײַן.

אויב מע האָט אונדז אָפּגענאַרט,
און מע האָט אונדז אויסגעלאַכט,
און די גאַנצע לאַנגע נאַכט
האָבן מיר אומזיסט געוואַרט, —

וועלן מיר אין אונדזער בראָך
בייגן זיך צום האַרטן דיל
און מיר וועלן שוויַגן שטיל,
שטילער נאָך און שטילער נאָך.

זײַט זשע שטילער! רעדט ניט הויך!
שטייט געבויגן שוואַרץ און בלייך.
אײַנגעבויגענע אין פּײַן,
שטייט און האַלט דעם אָטעם אײַן...

1914

משה קולבאַק

זעלמעניאַנער

אָט דאָס איז רב זעלמעלעס הויף.

אַ פֿאַרצייטיקער מויער מיט צוויי שורות הייזער פֿול מיט זעלמעלעך. פֿאַראַנען נאָך שטאַלן, קעלערן, ביידעמער. דאָס אַלץ זעט אויס ווי אַ שמאָל געסל. זומער, ביים שאַרייען אויף טאָג, פֿלעגט דער קליינער רב זעלמעלע אַרויסגיין אָט אַהער אין הוילע גאַטקעס.

פֿון וואַנען שטאַמט רב זעלמעלע?

אין דער משפחה איז אומגעגאַנגען אַ הסבר אַז ער שטאַמט פֿון "טיף ראַסיי". יעדן פֿאַלס האָט ער שוין דאָ־הי חתונה געהאַט מיט דער באָבע באַשען, וואָס איז נאָך דעמאָלט, קענטיק, געווען אַ מיידל, און דאָ האָט זי אויך אָנגעהויבן קינדלען.

די באָבע באַשע, גיט מען איבער, האָט געקינדלט גאָר אָן שום אויסרעכענונג, נאָך אַנאַד, מיט אַ מין טירוף, און די קינדער פֿון איר טראַכט האָבן זיך באַקומען ווופֿסיקע און שוואַרצע, מיט ברייטע פּליצקעס — אמתע זעלמעניאַנער.

מע האָט זיך ניט אַרומגעזען, ווי די קינדער גופֿא האָבן אָנגעהויבן צו קינדלען. אַלע הייזער זיינען אָנגעפֿאָפּט געווארן מיט זשוואַווע שוואַרצע זעלמעלעך. בלאָנדע האָבן זיך דורכגעוואַרפֿן וויניק. דאָס אויך — צווישן מיידלעך, אין פּלל גענומען — אַ דינער שיכט וואָס האָט זיך ניט שטאַרק אַרויסגעזען. אַ פּאָר געלע חבֿרה זיינען צוגעקומען שוין פֿאַר דער לעצטער צייט, אין די סאַמע לעצטע עטלעכע יאָר. ווי אַזוי אָט די האָבן זיך אַריינגעכאַפּט אין דער משפּחה, איז נאָך ניט אויפֿגעקלערט געווארן ביזן היינטיקן טאָג.

*

די זעלמעניאַנער זיינען שוואַרצע, ביינערדיקע, מיט ברייטע נידעריקע שטערנס. אַ זעלמעניאַנער האָט אַ פֿליישיקע נאָז. דאָס רובֿ איז ער אַ רויקער שוויגער וואָס קוקט אויף אַלעמען פֿון דער זייט, הגם סיזיינען אויך דאָ, דער הויפּט צווישן דעם יונגן דור, שטאַרקע ריידער און ריידערקעס, אַפֿילו עזות־פּנימער, נאָר אין גרונט־זיינען עס שעמעוודיקע רב זעלמעלעך, וואָס זיינען אַרונטערגעפֿאַלן אונטער פֿרעמדע השפּעות און מאַכן דעם אָנשטעל. די זעלמעניאַנער זיינען פֿאַרליטענע, ניט קיין בייזע. זיי שוויגן כמורנע און פֿריילעך.

די זעלמעניאַנער האָבן אויסגעאַרבעט אין משך פֿון דורות אַן אייגענעם ריח — אַ מין ווייכן געוּרוּך פֿון היי מיט נאָך עפּעס.

סיטרעפֿט אין אַ וואַגאָן, יידן פֿאָרן, סיאיז געפֿאַקט. מיט אַ מאָל רייבט אויס אַ יונג די אויגן און טוט אַ פֿרעג:

— זייט איר ניט רב זעלמעלעס אַן אייניקל?

— יאָ, רב זעלמעלעס אַן אייניקל.

דער יונג פֿאַרלייגט די הענט אין די אַרבל און פֿאָרט וויטער. דאָס האָט ער אין שלאָף דערשמעקט רב זעלמעלעס ריח, הגם קיינעם פֿאַלט גאָר ניט אייַן, אַז די זעלמעניאַנער האָבן אַ באַזונדער ריח.

אַ רב זעלמעלע איז גריַילעך איינפֿאַך ווי אַ שטיק ברויט. ס׳זיַינען ניטאָ קיין עקרות אין דער משפּחה, ניטאָ קיין געפֿאַלענע פֿאַר דער ציַיט, אויסער דער מומע העסיע.

*

בעת ס׳האָבן זיך אָנגעהויבן ווייַזן די שפּראָצונגען פֿון פֿערטן דור, האָט רב זעלמעלע ענומען קלייַבן זיך אין וועג אַרייַן. ער האָט אָנגעשריבן אויף אַ טאָוול פֿון אַ ספֿר זיַין צוואה, אַרומגעדרייט זיך אַ ביסל צייַט גלאַט אַזוי, און איז נאָך דעם טאַקע געשטאָרבן.

*

די באָבע באַשע האָט אויף היפּשע יאָר איבערגעלעבט דעם זיידן, און מע קען זאָגן, אַז זי לעבט נאָך ביז הייַנט צו טאָג. אמת, ניט זי זעט ווי געהעריק, און ניט זי הערט ווי געהעריק, און ניט זי גייט ווי געהעריק, אָבער אַבי זי לעבט. זי איז געוואָרן ענלעך מער צו אַן אַלטער הון, ווי צו אַ מענטשן, און זי ווייס אַפֿילו ניט, אַז ס׳איז דערווייל בייַ אונדז עפּעס אַנדערש געוואָרן די וועלט.

די באָבע באַשע האָט צו טאָן נאָר מיט זיך, און אויב זי טראַכט, זיַינען עס מסתּמא גאָר משונהדיקע טראַכטענישן, געמאַכט פֿון אַ גאַנץ אַנדער מאַטעריע, אייַדער די געווייַנטלעכע געדאַנקען.

ס׳טרעפֿט אַ מאָל פֿאַר נאַכט, זי דרייט זיך אַרום אין דער טונקלעניש, און מיט אַ מאָל טוט זי אַ זאָג צו אַ רויטן שניפּסל[1] אין שטוב:

— מאָטעלע, נאַכסאָל גייסטו ניט דאַוונען?

דער שוואַרצער מאָטעלע, וואָס ס׳שמעקט שוין פֿון אים פֿאַוואָלינקעס מיט חיי, גייט צו, פֿאַרקאַשערט די פֿאַטשיילקע פֿון דער באָבעס אויער און שרייַט אַרייַן:

— באָבע, איך בין אַ פּיאָנער!

טוט זי אַ שאָקל מיטן קאָפּ:

— יע, יע, ער׳ט שוין געדאַוונט. וווּיסטו געדאַוונט?

אַזוי וועט זי שוין אַוועקגיין פֿון דער וועלט מיט אַ רויקן פֿאַרצייַטיקן געמיט. דער הויף שטייט פֿעסט דאָרטן, וווּ רב זעלמעלע האָט אים אַוועקגעשטעלט, און וואָס אַ יאָר, זעט זי, קומען צו היפּשע עטלעכע שוואַרצע שוויַגערלעך — רב זעלמעלעך.

זומער, בעת די באָבע באַשע גייט שוין אַרויס אין הויף, זיצט זי אויפֿן שוועל און קוועלט אָן, ווייל זי זעט, ווי פֿון יעדער טיר שיטן זיך און שיטן זיך די רב זעלמעלעך, ווי שוואַרצער מאָן.

*

דער צווייטער דור זעלמעניאַנער האָט זיך פֿאַרצוויַגט אין דריַי מעכטיקע שטראָמען און עטלעכע בייַטייַכלעך. די גרונטזיַילן פֿון דער משפּחה זיַינען געווען פֿון אַלע מאָל און געבליבן ביז איצט: פֿעטער איטשע, פֿעטער זישע און פֿעטער יודע.

1. פּיאָנער, אַ מיטגליד פֿון דער קאָמוניסטישער קינדער־אָרגאַניזאַציע אין ראַטן־פֿאַרבאַנד, פֿלעגט טראָגן אַ רויטן שניפּס

אַ באַזונדער אָרט פֿאַרנעמט אין דער משפּחה דער פֿעטער זישע, וואָס ווערט אין הויף פֿאַררעכנט פֿאַר אַ יחסן. ער איז אַ דיקלעכער זייגער־מאַכער מיט אַ פֿירקאַנטיקן שטערן, מיט אַ פֿירקאַנטיקער באָרד, אַ חלוש, אָדער ער מאַכט זיך אפֿשר פֿאַר אַ חלוש.

אַמאָליקע יאָרן פֿלעגט מען אַ פּאָפּיר ברענגען איבערלייענען צו אים. דער פֿעטער זישע פֿלעגט בעטן זיצן און איבערלייענען געדולדיק וואָרט ביי וואָרט.

די הויפּט־מעלה פֿון זיין לייענען איז אָבער באַשטאַנען אין דעם, וואָס גלייַך אויף אַן אָרט פֿלעגט ער געבן אַן עצה מפּות דעם ענין.

מע זאָגט אַז אין אים איז געלעגן באַהאַלטן אַ גרויסער כּוח.

צווויי טעכטער האָט אים זיין וויב, די מומע גיטע, געבראַכט אויף דער וועלט מיט אַ סך מער שווערייקייטן, ווי ס׳פּאַסט פֿאַר זעלמעניאַנער. איינע איז טאָנקע דעם פֿעטער זישעס — אַ ריינע זעלמעניאַנערין, די צווייטע האָט שוין אין זיך אַ ביסל זיסע מרה־שחורה, וואָס די מומע גיטע, זאָל דאָס איר צו קיין גנאַי ניט זיין, האָט אַריינגעשמוגלט אין דער משפּחה. מע דאַרף עס אָבער דער מומע גיטען מוחל זיין, וויַיל אַלע האַלטן אַז זי איז ניט שולדיק, — זי שטאַמט פֿון רבנים.

דער פֿעטער איטשע איז אַ מלך־אבֿיון. איז אַ שניידער, אַ לאַטוטניק. זיין הויכע מאַשין, אַ דאַרע און אַ לעפּישעוואַטע, טראַסקעט ביי אים טאָג ווי נאַכט.

די מאַשין פֿאַרטויבט דעם הויף.

דער פֿעטער איטשע פּראָדוצירט די אמתע זעלמעניאַנער פֿון דער ריינסטער פּראָבע. מע האַלט אַז ער האָט אין דעם פּרט אַפֿילו איבערגעשטיגן רב זעלמעלען אַליין.

אויסער אַלע רגילותן, וואָס זיינען אייגנטימלעך פֿאַר דער גאַנצער פֿאַמיליע, האָט דער פֿעטער איטשע אויסגעאַרבעט בלויז פֿאַר זיך אַליין אַן אייגענע רגילות: ער ניסט מיט אַ געשריי.

פֿון זיינעם אַ נאָס איז אַ מאָל אַ שכנה געפֿאַלן אין חלשות.

אין דער הייסער צייַט פֿון בירגערקריג האָט מען זיך טאַקע אין הויף שטאַרק באַאומרויקט וועגן זיין ניסן. דער פֿעטער זישע האָט שוין אַפֿילו געפֿונען פֿאַר נייטיק אַריינגיין צו אים און דורכרעדן זיך וועגן דעם דאָזיקן ענין.

— איטשע, — האָט ער געזאָגט, — צי ווייסטו אַז צוליב דיין ניסן זיינען מיר ניט זיכער מיטן לעבן?

וואָס האָט אים דער פֿעטער איטשע געקענט ענטפֿערן? ס׳האָט פֿון אים גענאָסן און געשריען בגוואַלד.

מע האָט כּסדר צוגעטראַכט פּלענער, נאָר אַז ס׳איז געקומען דערצו, האָט זיך די מומע מלפּחלע אַליין אַן עצה געגעבן:

דער פֿעטער איטשע פֿלעגט בעת־מעשׂה זיך אָנכאַפּן ביַים נאָז און אַריינפֿאַלן אין בעט אַריַין. די מומע מלכּהלה פֿלעגט אויף גיך אַרויפֿוואַרפֿן אויף אים אַ קישן און אַליין אַרויפֿלייגן זיך, אָדער, אויב זי האָט קיין צייַט ניט געהאַט — אַוועקזעצן אַ קינד אויף אים. דאָרטן, אונטער דעם בעטגעוואַנט, פֿלעגט ער זיך גאַנץ גוט אויסניסן און זעצן זיך נאָך דעם צוריק צו דער אַרבעט.

אין שלום־צייַטן איז עס אָבער ניט געווען געפֿערלעך.

אַדרבא!

זומער־באַגינען, אַ האַלבער הויף ליגט נאָך אין שאָטן, און דער אַרומגעצוואָגענער פּעטער איטשע זיצט שוין בײַם אָפּענעם פּענצטער, שיסט פֿון זײַן ניימאַשין. פּלוצלונג טוט ער אַ נאָס. דער הויף הייבט אָן רײַבן די אויגן, מע שפּרינגט פֿון די בעטן:

— וואָס איז?

— גאָרניט, — זאָגט מען, — דער פּעטער איטשע ניסט.

— גאָרניט, גאָרניט!

דערווײַל עפֿענען זיך אומעטום פּענצטער און פּענצטערלעך, ס׳רוקן זיך אַרויס כּלערלײ מינים שוואַרצע, צעקודלטע זעלמעניאַנישע קעפּלעך און מע שרײַט אַרויס פֿון אַלע זײַטן:

— צו געזונט, פּעטער!

— צום לעבן, פּעטער!

— צו געזונט, צום לעבן, צו לאַנגע יאָר, פּעטער!

שוין גאָר אַן אַנדער מענטש איז געווען דער פּעטער יודע, אַן אַנדער מענטש און אַ מאָדנער מענטש. ער איז געווען אַ סטאָליער, אַ מאָגערער יִד מיט אַ גלאַנציק בערדל און מיט שפּאַקולן אויפֿן ברעג נאָז. קוקן פֿלעגט ער סײַ ווי סײַ איבער די שפּאַקולן — דעריבער האָט ער תּמיד אויסגעזען רוגזהדיק — נאָר די שפּאַקולן פֿלעגט ער, מסתּמא, טראָגן פֿון שיינקייט און בכּבֿודיקייט וועגן. ער פֿלעגט הובלען אין די שפּאַקולן, עסן אין די שפּאַקולן, נאָר שלאָפֿן אין זיי, דאַכט זיך, ניט.

פּעטער יודע איז געווען אַ פֿילאָסאָף און אַן אַלמן.

זײַן וויַיב, די מומע העסיע, איז נאָך געשטאָרבן פֿאַר די דײַטשן, צוזאַמען מיט אַ שוחט און גאָר ניט מיט קיין שיינעם טויט.

דעמאָלט איז פּעטער יודע אַוועק זיצן שיבֿעה אין בית־מדרש, האָט זיך אַוועקגעזעצט הינטערן אויוון און שוין מער ניט געוואָלט אויפֿשטיין בכלל. ער האָט באַשלאָסן אויפֿגעבן אַלע וועלטלעכע ענינים און פֿאַרנעמען זיך בלויז מיט טראַכטן מחשבֿות — אַן אַרבעט, מוז מען מודה זײַן, אַ גאַנץ בכּבֿודיקע. די שטאָט האָט זיך אָבער אָנגעזעצט, און ער איז דאָך אַוועק צום וואַרשטאַט.

וואָס האָט פּאַסירט מיט דער מומע העסיען?

אונדזער שטאָט איז דעמאָלט געלעגן אין האַרמאַטן־פֿײַער. באַלעבאָסטעס פֿון דער גאַנצער גאַס האָבן פֿאַרשלאָסן די שטיבער און אַראָפּ אַלע צו רב זעלמעלען אין קעלער. פּלוצלונג האָט זיך דער מומע העסיען פֿאַרגלוסט אַ הינערשע זופּ. פֿאַר וואָס? זי האָט אַזוי לאַנג געקוקט אויף רב יחזקאל דעם שוחט, ביז ס׳האָט זיך איר פֿאַרוואָלט עוף. כאַפּט זי אַ הון, דער שוחט ציט אַרויס דעם חלף, און מע גייט אַרויס אין הויף שעכטן.

ס׳האָט דעמאָלט אַ זעץ געטאָן אין הויף אַ ווילדער פֿײַער.

דערנאָך האָט אַ שכן אָנגעקלאַפּט אין קעלער, מע זאָל אַרויסגיין. די מומע העסיע איז געלעגן רויק און בלאַס, ווי ס׳וואָלט גאָרניט געשען. לעבן איר איז געלעגן מיט דער באָרד אַרויף דעם שוחטס קאָפּ, און ער, דער שוחט גופֿא, איז געלעגן אויף דעם איינגעפֿאַלענעם פּאַרקן מיטן חלף־אין האַנט.

דערבײַ איז געשטאַנען די הון און געפֿילאָסאָפֿירט.

פּעטער יודע איז געווען אַ כמורנער שוויַיגער, הגם די זעלמעניאַנער שוויַיגן פֿריילעך. אויסער דעם דאָזיקן קליינעם אָפּנייג איז ער אין די איבעריקע גענג געבליבן טרײַ די טראַדיציעס פֿון רב זעלמעלען.

דאָ לוינט נאָך צום סוף אָפּשטעלן זיך געוויער אויף איינעם פֿון די יינגערע זעלמעניאַנער, אויף דעם פֿעטער איטשעס עלטערן זון — בערע כוואָסט.

אָט איז אַ יונג — אַ גבֿר, אַ שוויגנדיקער גאַרבער. בעת דעם בירגערקריג האָט ער אין די שלאַכטן אַרום קאַזאַן באַקומען אַן אָרדן פֿון דער רויטער פֿאָן פֿאַר זיין קאַלטער זעלמעניאַנישער גבֿורה.

ער איז געגאַנגען מיט דער רויטער אַרמיי אויף וואַרשע.

דאָרטן איז ער שיער ניט אומגעקומען, אַריינגעפֿאַלן צו די פּאָליאַקן. מיט נסים האָט ער זיך אָבער באַוויזן איבערצוטאָן און געקומען אַהיים צו פֿוס.

בעת בערע איז אַריין אין שטוב, איז געוואָרן די גרויסע יללה. דער גאַנצער חויף איז זיך צונויפֿגעלאָפֿן. בערע האָט זיך דעמאָלט אַוועקגעזעצט, געזומען פּאַמעלעך אַראָפּציען די שטיוול און אַ זאָג געטאָן צו דער מומע מלכּהלען:

— מאַמע, גיב מיר עסן!

ער האָט זיך געזעצט צום טיש און געקוקט אויפֿן באַלקן. דער פֿעטער יודע האָט אויסגעשפּיגן און איז אַוועקגעגאַנגען. בערע האָט אָפּגעגעסן, אָנגעטאָן די שטיוול און איז ווידער אַוועק מלחמה האַלטן.

1931

פֿונעם בוך "זעלמעניאַנער"

פֿראַגעס צום טעקסט

1. ווי זעט אויס רב זעלמעלעס הויף?
2. ווי זענען אויס די אמתע זעלמעניאַנער?
3. וואָסער כאַראַקטער האָבן די זעלמעניאַנער?
4. ווי שמעקן זיי?
5. באַשרייַבט די באָבע באַשע.
6. צי ווייסט זי אַז עס זיינען געקומען אויף דער וועלט נייַע צייַטן? ברענגט אַן אויפֿוויז.
7. פֿון וואָס שעפּט די באָבע באַשע נחת?
8. ווער זיינען די זיַלן פֿון דער משפּחה אין צווייטן דור?
9. באַשרייַבט דעם פֿעטער זישע.
10. וואָס האָט זיין וויַב אַריינגעשמוגלט אין דער משפּחה און פֿאַר וואָס?
11. וויפֿל קינדער האָט זי געבראַכט אויף דער וועלט?
12. באַשרייַבט דעם פֿעטער איטשע.

13. וואָס איז זײַן אייגענער רגילות?
14. ווי האָט די מומע מלכּהלע זיך אַן עצה געגעבן מיט דעם?
15. וואָס פֿאַר אַ מענטש איז געווען דער פֿעטער יודע?
16. פֿאַר וואָס האָט ער געטראָגן די שפּאַקולן?
17. ווען האָט ער באַשלאָסן אויפֿגעבן אַלע וועלטלעכע ענינים און זיך פֿאַרנעמען מיט טראַכטן מחשבֿות?
18. וואָס האָט פּאַסירט מיט דער מומע העסיען?
19. ווער איז געווען בערע כוואָסט?
20. פֿאַר וואָס האָט ער געקראָגן אַן אָרדן פֿון דער רויטער פֿאָן?
21. פֿון וואַנען האָט ער זיך אומגעקערט? ווי איז ער אַהיים געקומען?
22. ווּהין איז ער געגאַנגען נאָכן אָפּעסן?

ענייטונג א

געפֿינט וואָס מער סינאָנימען פֿאַר די וויַיטערדיקע וועדטער און אויסדרוקן:

יעדן פֿאַלס —
קענטיק —
אין גרונט —
פֿאַרליטן —
פּאַוואָלינקעס —
כּסדר —
פּאַסירן —
שעכטן —
דער באַלקן —

אַכצנטע לעקציע

גענִיטונג ב

פּאַסט צו צו דִי ווַיִטערדיקע ווערטער און אויסדרוקן זייערע סינאָנימישע עקוויוואַלענטן:

1. דער טירוף	א. כאָטש
2. גופֿא	ב. ווי סיִדאַרף צו זיַין
3. זשוואַווע	ג. מאַכן זיך
4. אין כּלל גענומען	ד. וועגן
5. הגם	ה. די געווויִנטהייט
6. מאַכן דעם אָנשטעל	ו. געפֿינען אַן אויסוועג
7. דאָס גערוך	ז. אַליין
8. גריַילעך	ח. ספּנהדיק
9. ווי געהעריק	ט. פֿאַרקערט
10. מכוח	י. דאָס משוגעת
11. די מרה־שחורה	כ. געטריַי
12. דאָס רגילות	ל. פֿאַרוועלן זיך
13. פֿאַלן (אין) חלשות	מ. אויסערגעווויינטלעך
14. זיך אַן עצה געבן	נ. סיִאיז כּדאַי
15. געפֿערלעך	ס. דער ריח
16. אַדרבא	ע. בלייך
17. מאָגער	פ. כּמעט
18. פֿאַרגלוסטן זיך	צ. דאַר
19. בלאַס	ק. לעבעדיק
20. טריַי	ר. פֿאַרלירן דאָס באַוווּסטזיַין
21. עס לוינט	ש. אין גאַנצן סך־הכּל
22. שיִער ניט	ת. די מעלאַנכאָליע

גענִיטונג ג

מיט וואָס פֿאַרנעמען זיך די ווַיִטערדיקע בעל־מלאָכות, וואָס טוען זיִיִ?

אַ סטאָליער פֿאַרנעמט זיך מיט סטאָליערייַ ; ער *הובלט*

אַ שניַידער פֿאַרנעמט זיך מיט _____ ; ער _____

אַ שוסטער פֿאַרנעמט זיך מיט _____ ; ער *מאַכט/נייט שיך*

אַ שלאָסער פֿאַרנעמט זיך מיט _____ ; ער _____

אַ שמיד פֿאַרנעמט זיך מיט _____ ; ער _____

אַ בעקער פֿאַרנעמט זיך מיט _____ ; ער _____

אַכצנטע לעקציע

אַ קוכער פֿאַרנעמט זיך מיט _____ ; ער _____

אַ גלעזער פֿאַרנעמט זיך מיט _____ ; ער _____

אַ מאַליער פֿאַרנעמט זיך מיט _____ ; ער _____

אַ גאַרבער פֿאַרנעמט זיך מיט _____ ; ער _____

אַ טעסלער פֿאַרנעמט זיך מיט _____ ; ער _____

אַ יוועליר פֿאַרנעמט זיך מיט _____ ; ער _____

אַ פֿריזירער פֿאַרנעמט זיך מיט _____ ; ער _____

אַ קירזשנער פֿאַרנעמט זיך מיט _____ ; ער _____ אָדער _____

אַ וועבער פֿאַרנעמט זיך מיט _____ ; ער _____

אַ בלעכער פֿאַרנעמט זיך מיט _____ ; ער _____

גענימונג ד

ווי הייסן די ווייטערדיקע כּלי־קודש?

דער וואָס מלט אַ נייַ־געבאָרן קינד הייסט _____

דער וואָס זינגט אין שול הייסט _____

דער אַדמיניסטראַטאָר אין שול הייסט _____

דער לערער אין חדר הייסט _____ אָדער _____

דער פֿאָרזיצער פֿון דער קהילה הייסט _____

דער חסידישער צדיק הייסט _____ אָדער _____

דער באַדינער אין שול הייסט _____

דער וואָס לייענט די תּורה אין שול הייסט _____

דער אָנפֿירער פֿון אַ ישיבֿה הייסט _____

דער וואָס בלאָזט שופֿר הייסט _____

דער וואָס קוילעט בהמות און עופֿות לויטן ייִדישן דין הייסט _____

דער וואָס גיט אַכטונג אויף די רעליגיעזע ענינים פֿון דער קהילה און פּסקנט שאלות הייסט _____

דער וואָס שרייַבט איבער תּורות, תּפֿילין און מזוזות הייסט _____

דער רעליגיעזער ריכטער צו וועמען מע קומט מיט שאלות הייסט _____

גראַמאַטיק

נויט בייגעוודיקע אַדיעקטיוון

סיזוינען אָבער פֿאַראַן אַ רויי אַדיעקטיוון וואָס בייגן זיך נויט.

1. "געאָגראַפֿישע" אַדיעקטיוון אויף **-ער** אָדער **-אַנער** וואָס ווערן געשאַפֿן פֿון נעמען פֿון שטעט, לענדער, קאָנטינענטן: ירושלימער, קאָוונער, קראָקעווער, אַדעסער, אַמעריקאַנער, מעקסיקאַנער, קובאַנער. למשל:

דער מאָסקווער יונג, מיט דעם מאָסקווער יונג
די מאָסקווער צייטונג, אין דער מאָסקווער צייטונג
דאָס מאָסקווער מיידל, פֿאַרן מאָסקווער מיידל
די מאָסקווער מוזייען, אין די מאָסקווער מוזייער

2. אַדיעקטיוון אויף **-ע, -נע, -אַטע, -עוואַטע**:

טשיקאַווע
כיטרע
ליסע
פֿאַרעווע
פֿאַרשיווע
פריקרע
קאַרנאָסע
קוטשעראַווע

אַפּעטיטנע
כמאַרנע
כמורנע
מאָדנע
נודנע
פֿאַסקודנע
קאַפּריזנע

האָרבאַטע
פֿאַרכאַטע
פּיסקאַטע
פֿאָנפֿאַטע
קודלאַטע

טראַנטעוואַטע
שמאַטעוואַטע
נאַרישעוואַטע
תּמעוואַטע

למשל:

דער כיטרע יונג, וועגן דעם כיטרע יונג
די נאַרישעוואַטע יידענע, מיט דער נאַרישעוואַטע יידענע
דאָס קאַפריזנע יינגל, צום קאַפריזנע יינגל
די אַפעטיטנע מאכלים, אויף די אַפעטיטנע מאכלים

דעם לעצטן יאָרהונדערט ווערן די אַדיעקטיוון אַלץ מער דעקלינירט, אַזוי אַרום זיינען די וויַיטערדיקע פֿאָרמעס אויך גאַנץ קאָרעקט:

דער כיטרער יונג, וועגן דעם כיטרען יונג
די נאַרישעוואַטע יידענע, מיט דער נאַרישעוואַטער יידענע
דאָס קאַפריזנע יינגל, צום קאַפריזנעם יינגל
די אַפעטיטנע מאכלים, אויף די אַפעטיטנע מאכלים

3. באַזונדערע אַדיעקטיוון **גאַנץ**, **גרויס**, **האַלב** וועז זיי קומען מיטן אומגעוויסיקן אָדער אָן קיין שום אַרטיקל.

למשל:

אַ גאַנץ טאָג
אַ האַלב וועג
מיט גרויס דרך־ארץ

אָבער מע קען זיי אויך בייגן:

אַ גאַנצער טאָג
אַ האַלבער וועג
מיט אַ גרויסן דרך־ארץ

אַבצנטע לעקציע

גענימונג

זעצט איבער אויף ייִדיש ניצנדיק די ניט בייגעוודיקע אַדיעקטיוון:

1. ממתי אתה מכיר את הטיפוס הערמומי הזה?
2. כל החודש האחרון היו השמים מעוננים.
3. הוא נראה משונה מאוד.
4. מה היא מצאה בבחור הקרח הזה?
5. המאמר שקראתי שלשום היה משעמם עד מאוד.
6. המנה העיקרית נראתה מעוררת תיאבון.
7. הילד הגחמני לא נתן מנוח להוריו.
8. המסעדה הזאת לא חלבית ולא בשרית, היא פרווה.
9. כל הערב הוא ישב עם פנים קודרות.
10. היא אהבה את קוואזימודו הגיבן.
11. איך אתה יכול להתיידד עם אדם כה נבזי?
12. הוא עשה עצמו (מאַכן זיך) לשוטה.

1. Since when do you know this cunning person?
2. Last month the sky was constantly cloudy.
3. He looks very strange.
4. What did she see (= find) in that baldheaded man?
5. The article I read two days ago was very boring.
6. The main course looked very appetizing.
7. The capricious child did not give any rest to his parents.
8. This restaurant isn't dairy or meat, it's parve.
9. All that evening he sat with a gloomy expression (= face).
10. She loved Quasimodo the hunchback.
11. How can you befriend such a nasty person?
12. He played (מאַכן זיך) the fool.

משה קולבאַק

*

געזען האָב איך ייִדישע ווערטער ווי פֿייערלעך קלייַבן, ווי פֿייערלעך קליינע,
ווי פֿונקען געצויגן פֿון פֿינצטערן אַרץ.
געפֿילט האָב איך ייִדישע ווערטער ווי טיַבעלעך ריינע, ווי טיַבעלעך ריינע.
די טיַבעלעך וואָרקען און וואָרקען אין האַרץ...

באָריס סאַנדלער

די קישן־מאַכערין

ז. אַ פּשוטע גאַנדז פֿון אַ גאַנץ יאָר. איין קלייניקייט — זי האָט זיך געפּוצט אין
זי איז געווי
וויַבערשע קלי
אַלע אויף
אַרויסגעאָגט. פּו
אַן אייזל, אַ פּע
וע זאָגט ניט אַרויס, אַז דער אָדער יענער איז אַ הונט, אָדער אַ באָק, אָדער אַ קו,
סתּם אַ בהמה. בדרך־כלל פֿירט זיך אַזוי צוישן מענטשן.
אַס האָבן געווּסט אַז זי איז אַ גאַנדז, אָבער אויף אַ קול דאָס כּמעט ניט
ליע, ניט גאָלדע, וויַיל דער נאָמען גאַליע קלינגט מער געגנדזיש. אַזוי ווי זי פֿלעגט זיך
מ׳האָט זי גע
זעווען, האָט זיך קלאָר געהערט: ״גאַ־גאַ־גאַליע״... מענטשן האָבן זי טאַקע גערופֿן
בײַם רײדן אָפּט פֿאַר
צווישן זיך — גאַליע די היקעוואַטע, געמיינט דערמיט איר לשון־דעפֿעקט. איך אָבער האָב עס
אויסגעטײַטשט אויף מײַן אייגענעם אופֿן: אַז ״די שניַידערקע״ — איז אַ שניַידערס וויַב, און ״די
שוסטערקע״ — איז אַ שוסטערס וויַב, און אַז אַ גלעזערקע, אַ שוחטקע, אַ שלאָסערקע ופֿדומה זײַנען
וויַבער פֿון זייערע מענער, מוז גאַליעס מאַן זײַן ״אַ היקעוואַט״. וואָס איז דאָס פֿאַר אַ פֿרנסה —
״היקעוואַט״ — האָב איך זיך ניט פֿאָרגעשטעלט, אָבער אַז אַזאַ פֿרנסה איז פֿאַראַן, איז קיין שום צווייפֿל
בײַ מיר נישט געווען. אַנדערש וואָלט מען גאַליען ניט גערופֿן ״היקעוואַטע״.
איין מאָל האָב איך, דערזיענדיק פֿון דער וויַטנס איר וואַקלדיק געגעלע אויף קורצע פֿיסלעך,
אָנגעהויבן מיט גוטע פֿוונות שרײַען: ״די היקעוואַטע גייט... די היקעוואַטע!״
גאַליע האָט עס אַוודאי דערהערט — אַלע ענדז, זאָגט מען, האָבן אַ גוטע שמיעה. האָט זי זיך אַ ווארף
געטאָן אין מײַן זײַט, דעם האַלדז אויסגעצויגן, די רויטע בעקעלעך אָנגעבלאָזן, געשיפּעט און געסטראַשעט,
אָט־אָט כאַפּט זי מיך אָן פֿאַרן העמדל — כ׳בין קוים אַנטלאָפֿן פֿון איר.
שפּעטער האָט מיר די באָבע גוט אַרײַנגעזאָגט: מע טאָר ניט חוזק מאַכן פֿון קיינעם ניט!..
גאַליעס פֿרנסה איז געווען — קישנס. אויף אירע קישנס איז געשלאָפֿן, מסתּמא, אַ האַלבע שטאָט. יעדן
פֿאַלס, בײַ אונדז אין שטוב זײַנען געווען צוויי פּוכאָווע קישנס — אויף איין קישן איז געשלאָפֿן דער זיידע,
און אויפֿן צווייטן — איך. די איבעריקע קישנס זײַנען געווען פֿון פֿעדערן — שוועכע.
ס׳איז געווען אין שטוב נאָך אַ קישעלע, וואָס גאַליע האָט עס געמאַכט — דאָס פֿידל־קישעלע. ס׳האָט
טאַקע דערמאָנט מיט דער פֿאָרעם אַ פֿידל, פּינקטלעכער, אַ פֿידל־פֿוטליאַר. אויף דעם פֿידל־קישעלע בין איך
געלעגן בעת מײַן ברית־מילה און געשלאָפֿן אויף דעם די ערשטע פֿיר־פֿינף חדשים פֿון מײַן לעבן.
קיין מאַן, וואָס לויט מײַנע חשבונות האָט געזאָלט זײַן אַ ״היקעוואַטער״, האָט גאַליע ניט געהאַט. אַ
קינד האָט זי יאָ געהאַט. עס פֿלעגט זיך שלעפּן נאָך איר אָנכאַפּנדיק זיך פֿאַרן קליידל, ווי עס פּאַסט פֿאַר אַ
ענדזעלע. אָנגעטאָן אין אַ פּאָר טונקעלע הייזלעך, וואָס האָבן זיך געהאַלטן אויף אַ שלייקע, אין אַ וויַסער
מאַטראָסקע[1] און אויפֿן קאָפּ האָט עס געטראָגן אַ ים־היטעלע אָן אַ דאַשיק, נאָר מיט צוויי שוואַרצע לאַנגע
סטענגעס. די עקן פֿון די סטענגעס זײַנען געווען אָדער בײַם קליינעם אין מויל, אָדער זיך טעלעבענדעט
הינטן. עס האָט תּמיד געצויגן דאָס העלדזל אַרויף, די קיילעכדיקע גרינע אייגעלעך האָבן זיך געדרייט, ווי
צוויי קליינע חנוכּה־דרײדלעך, און אָנגעקוועלט פֿון דעם ציכטיקן הימל.

1. מאַטראָסן־העמד

און דאָס געל־פוכיק נפֿשל האָבן אַלע אַרום געריצט מיטן וואָרט "ממזר". איך האָב נאָך דעמאָלט ניט געווּסט, וואָס הייסט עס אַזוי "ממזר". כ׳האָב נאָר געפֿילט, ס׳איז עפּעס ניט קיין גוטס, בייזס, מיאוס.

האָב איך איין מאָל געפֿרעגט ביַי מײַן זיידן, פֿאַר וואָס רייצט מען דאָס שיינע ענדזעלע אַזוי. האָט ער אַ הייב געטאָן די אַקסלען און מיך אָפּגעשיקט צו פֿרעגן דאָס ביַי דער באָבן. די באָבע האָט מיר קיין קלאָרן ענטפֿער ניט געגעבן. "ביסט נאָך צו קליין אויף צו ווּיסן אַזעלכע זאַכן", האָט זי געזאָגט.

איך האָב זייער געוואָלט ווּערן אַ גרויסער, כּדי דערוויסן זיך ווּעגן "אַזעלכע זאַכן". ניט אויף לאַנג — נאָר דערוויסן זיך און ווּערן צוריק אַזאַ, ווי כ׳בין דעמאָלט געווּען. איז מיר אײַנגעפֿאַלן אַ געדאַנק: אויב איך ווּעל נאָכמאַכן די גרויסע, ווּעל איך ווּערן גיכער גרויס און קלוג אַליין. כ׳האָב אָנגעהויבן קנייטשן דעם שטערן, ווּײַל כ׳האָב געהערט, אַז וואָס מער קנייטשן עס זײַנען אויף אים דאָ, אַלץ קליגער איז דער מענטש. כ׳האָב גערִיבן זיך די באַקן מיט האָר פֿון פּאפּשויעס, ווּײַל עמעצער פֿון די חבֿרה האָט געזאָגט, אַז אויב מ׳ווּעט טאָן אַזוי דרײַ מאָל אַ טאָג, ווּעט גיכער אָנהייבן וואַקסן אַ בּאָרד. ווי נאָר ס׳האָט אין דרויסן אָנגעהויבן שפּריצן אַ רעגן, בין איך באַלד אַרויס פֿון שטוב און אַרומגעלאָפֿן איבער די קאַלוזשעס מיט באָרווּעסע פֿיס, ווּײַל מע זאָגט דאָך, אַז נאָך אַ רעגן וואַקסט אַלץ גיכער.

די אַלע מעשׂים האָבן מיר אָבער ווינציק וואָס געהאָלפֿן, פֿאַרקערט: פֿון אַ סך קנייטשן דעם שטערן האָט מיר אָנגעהויבן ווּיי טאָן דער קאָפּ. פֿונעם רײַבן די באַקן מיט פּאַפּשויהאָר זײַנען מײַנע באַקן געוואָרן ווי צוויי רויטע בוריקעס. און פֿון דעם אַרומלויפֿן אונטערן רעגן בין איך אָפּגעלעגן אַ גאַנצע וואָך מיט אַ מסופּנעם פֿאַרקילעכץ.

די צײַט איז געגאַנגען. ס׳איז אַוועק דער זומער. אין די הויפֿן, אויף שײַטערס, אין גרויסע מעשענע פֿאַנען האָבן די באַלעבאָסטעס געפֿרעגלט פֿון פֿלוימען פּאָווידלע אויף ווינטער. אויף אַ האַנטעך, צעשפּרייט אויף דער פֿריזבע, האָבן זיך געטריקנט קערלעך פֿון קאַבאַק. זיי זײַנען נאָך געווען רוי און נאַס, זיך געגליטשט צווישן די פֿינגער. כ׳האָב אָבער סײַ ווי סײַ ניט אויסגעהאַלטן און יעדעס מאָל אַ כאַפּ געטאָן אין מויל אַ קערל.

און דאָ האָב איך דערזען גאַליע די היקעוואַטע מיט איר ענדזעלע וואָס האָט עפּעס גאָגאָטשעט אויף זײַן קינדיש ענדזן־לשון. אָט, האָב איך אַ טראַכט געטאָן, ווּעל איך אים מכבד זײַן מיט אַ ביסל קערלעך. ענדז האָבן געווּיס ליב קערלעך פֿון קאַבאַק.

כ׳בין שוין געווּען כּמעט בײַם הויפֿטירל, ווען ס׳האָט זיך דערהערט די גראָבע שטים פֿונעם פֿינאינספּעקטאָר־ברייטהאַרץ. אַנשטאָט צו עפֿענען דאָס טירל, האָב איך אַ שמוגל געטאָן אין די לאָפּוכן[1], וואָס האָבן זיך פֿרײַ צעווּאַקסן אונטערן פּלויט.

דעם פֿינאינספּעקטאָר אַליין האָב איך ניט געזען, די ברייטע לאָפּוכבלעטער האָבן מיר פֿאַרשטעלט דעם גאַנצן אַרום, אָבער הערן האָב איך אים גוט געהערט. צוריק געערדט, איז ניט געווּען וואָס צו זען: זײַן רויט ווײַבערש פּנים, וואָס קיין באָרד אויף דעם איז ניט געווּאַקסן און קיין סימן פֿון ברעמען איז ניט געווּען, איז מיר געשטאַנען פֿאַר די אויגן, אָן דעם כ׳זאָל אויף אים קוקן.

דעם פֿינאינספּעקטאָר בריטהאַרץ האָט יעדער געקענט אין שטאָט. ניט נאָר געקענט, נאָר אויך פֿײַנט און מורא געהאַט פֿאַר אים. קיינער האָט ניט געצווייפֿלט אין דעם, אַז ברייטהאַרץ איז אויף אַן אמתן ניט קיין מענטש, נאָר אַ כּלב. אָבער ווי עס פֿירט זיך ביַי מענטשן, האָט מען אים ווּעגן דעם ניט געזאָגט. די מורא איז, אַ פּנים, גרעסער געווּען פֿונעם אמת.

1. גראָז מיט גרויסע ברייטע בלעטער

בין איך געזעסן אין די לאָפוכן און זיך צוגעהערט צו דעם וואָס עס קומט פֿאָר פֿון יענער זייַט פּלויט. דעם פֿינאינספּעקטאָרס קול:

— ...וועסטו ווידער שווערן זיך, אַז דו האָסט ניט פֿון וואַנען צאָלן קיין שטיַערן דער מלוכה? וועל איך דיך איינזעצן אין אַ שטיַג אין איינעם מיט דיַין ממזר, טרייפֿע נשמה!.. מיט קישנס האַנדלט זי, אָנגעשטאָפּט מיט אירע אייגענע זינד און עבֿירות... וווּ זשע איז ער, דיַין געליבטער? אַוועקגעפֿלויגן מיט אַנדערע געדזעלעך, האַ?.. — און בריייטהאַרץ האָט זיך בייז צעלאַכט.

גאַליעס קול:

— ד־ד־אָס איז ניט אייַער עסק!.. אַ־אַ־אַלץ וואָס עס ק־ק־קומט וועל איך באַ־אַ־באַצאָלן!

דעם פֿינאינספּעקאָרס קול:

— באַצאָלן! אַוודאי וועסטו באַצאָלן, אָבער וועו? די מלוכה קאָן ניט וואַרטן!

גאַליעס קול:

— מ־מ־מ'איז מיר שו־ו־ולדיק אַ ביסל גע־גע־עלט... אין אַ וואָ־וואָך אַרום...

דער פֿינאינספּעקטאָר שלאָגט זי איבער:

— אין אַ וואָך אַרום? דו וועסט וואָס הייסט פֿאַר אונדזער מלוכה וואַרטן אַפֿילו אַ טאָג? וויפֿל מיליאָנען עס קאָסט איר אָפּ?!

און פּלוצעם האָט זיך דאָס בייזע בילעריַי געביטן אויף אַ שטילן מורמל, ווי ס'וואָלט דער פּלאַ זיך פֿאַרוואַנדלט אין אַ קאָטער:

— און אפֿשר, גאַליע, וועסטו אומקערן דעם חוב דיַינעם אַנדערש? פֿאַר וואָס זאָלן אַנדערע זיך יאָ וואַלגערן אויף דיַינע פּערענעס און מיר ביידע ניט?.. ביסט דאָך אַזאַ געשמאַק געדזעלע...

דער פֿינאינספּעקטאָר בריייטהאַרץ האָט נאָך געמורמלט, וועו עפּעס אַ שווערס איז אַ פֿאַל געטאָן אויפֿן פּלויט, אַקוראַט לעבן מיר. איצט האָט שוין גאַליע בייז געשיפּעט, ווי זי קען, און דאָס קליינע געדזעלע האָט זיך צעווויינט: "גאַ־גאַ־גאַ".

כ'בין אַרויס פֿון מיַין באַהעלטעניש און דערזען דעם פֿינאינספּעקטאָר אַ צוגענאָגלטן מיט דער פּלייצע צו אונדזער פּלויט, בריייט צעשטעלט די פּיס, ער זאָל ניט פֿאַלן. די אויגן זיַינען אים געקראָכן פֿונעם קאָפּ; ער האָט מיט זיי געדרייט אין אַלע זיַטן, געקוקט, צי קיינער זעט אים ניט איצט אין אַזאַ פּאָזע. דערזען מיך, האָט ער זיך אַ צי געטאָן מיט דער האַנט צום לעדערנעם טאַש וואָס איז געלעגן אויף דער ערד און דערבייַ אויסגעזוכט צווישן די ציין: "גריוון וועל איך פֿון דיר פּרעגלען... אין איינעם מיט די קישקעס אויפֿפּרעסן — דיך און דיַין ממזר!"

ער איז אַוועק, און איך בין ענדלעך צוגעגאַנגען צום קליינעם און דערלאַנגט אים די קערלעך פֿון קאַבאַק. אָבער פֿונעם האַלטן זיי לאַנג פֿאַרקוועטשט מיט די פֿינגער, האָבן זיי זיך צונויפֿגעקלעפּט און דערמאָנט אַ קאַלט שטיקל מאַמעליגע.

"גאָ־גאָ־גאָ!" — האָט עס רחמנותדיק אַרויסגעבראַכט און אַ שלעפּ געטאָן די מוטער פֿאַרן קליידל, וואָס האָט געדאַרפֿט הייסן: "קום, זיי זיַינען אַלע ניט קיין גוטע, די מענטשן!"

כ'האָב אַ שליַידער געטאָן די קאַשע־קערלעך אויף דער ערד און אַנטלאָפֿן אַהיים. אין שטוב איז קיינער ניט געווען. נאָך אַליין ניט פֿאַרשטייענדיק וואָס איך וויל, בין איך אַריַין אין מיַין צימער און געבליבן שטיין לעבן בעטל. בייַם אויער, ווי אַ ווידער־קול, האָט זיך דערהערט דעם פֿינאינספּעקטאָרס קול: "מיט קישנס האַנדלט זי... זינד און עבֿירות!"

מײַנע הענט האָבן זיך אַ צי געטאָן צום פוכאָווע קישן און אָנגעהויבן עס באַטאַפּן פֿון אַלע זײַטן; דערנאָך האָבן די פֿינגער צעשפּיליעט אַ קנעפּל אויפֿן ציכל און אַרײַנגעקראָכן אינעווייניק, אינעם קישן. דאָס קליינע לעכעלע האָט זיך לײַכט פֿאַרגרעסערט אַזוי, אַז כ׳האָב שוין פֿרײַ געקאָנט זיך אײַנגראָבן אינעם קישן מיט דער גאַנצער האַנט, אָבער חוץ דער ווייכער פּוסטקייט האָב איך דאָרט גאָרנישט געפֿונען. די זעלבע פּראָצעדור האָב איך דורכגעמאַכט מיטן פֿידל־קישעלע. טרערן זײַנען מיר געשטאַנען אין די אויגן. ס׳איז מיר נאָך געבליבן אַרײַנצוקוקן אינעם זיידנס פּוכאָווע קישן. און כ׳וואָלט עס געוויס געטאָן, וואָס אין מײַן צימער וואָלט זיך נישט אַרײַנגעשטעלט די באָבע. זי האָט אַ פֿליעסק געטאָן מיט די הענט און אויסגעשריען:

— וואָס קומט דאָ פֿאָר? די גאַנצע שטוב איז פֿול מיט פּוך!

איך בין צו איר באַלד צוגעפֿאַלן, זיך אָנגעשפּאָרט מיטן שטערן אין איר ווייכן בויך און דערציילט איר אַלץ, וואָס כ׳האָב אונטערגעהערט זיצנדיק אין די לאָפּוכן.

— ער איז אַ ליגנער, דער פּלבֿ! — די באָבע האָט מיך געטרייסט און געווישט מיר די טרערן מיטן פֿאַרטעך. — אָבער דו, וואָס האָסטו פֿלוצעם צעריסן די קישנס?

אינעם פֿאַרטעך האָב איך אויסגעשניצט די נאָז און שוין רויקער דערקלערט דער באָבען, אַז כ׳האָב געוואָלט זיי זען מיט מײַנע אייגענע אויגן, די זינד און עבֿירות, וועגן וועלכע ס׳האָט געטענהט דער פֿינאינספּעקטאָר בריוטהאַרץ.

די באָבע האָט זיך צעלאַכט. זי האָט מיך אַרומגענומען און געזאָגט:

— נאַרעלע, ביסט נאָך טאַקע צו קליין אויף צו פֿאַרשטיין אַזעלכע זאַכן...

איר ווילט אַוודאי וויסן וואָס ס׳איז געייאָרן מיט גאַליע די היקעוואַטע און איר קליין געבעטענע? ס׳איז פּשוט ווי אַ מעשׂהלע. דאָס געבעטענע איז בשלום אויסגעוואַקסן און געוואָרן אַ שיינער גאָנער, קיין שום פּלבֿ האָט שוין ניט געוואַגט צו באַלײדיקן זײַן מוטער. נאָך מער: אין איינעם אַן אָסיענטאָג זײַנען איבער דער שטאָט דורכגעפֿלויגן ווילדע גענדז.

— וווהין פֿליען זיי? — האָט געפֿרעגט דער זון.

— אַהיים... — האָט געענטפֿערט די מוטער.

— פֿאַר וואָס זשע זיצן מיר דאָ? — האָט געפֿרעגט דער זון.

— וויַיל אונדזער היים איז דאָ, — האָט געענטפֿערט די מוטער.

— צי קאָן מען רופֿן "היים" דעם אָרט, ווו יעדער הונט איז גרייט דיך אויפֿצופֿרעסן, ווו מע רייצט דיך "ממזר"?

די מוטער האָט ניט געענטפֿערט. זי האָט צערטלעך אַ גלעט געטאָן דעם זון מיטן האַלדז, דערנאָך אים לײַכט אַ שטופּ געטאָן מיטן פֿליגל:

— פֿלי... — האָט זי געזאָגט, — דעריאָג דײַנע קרובֿים... און זאָל דיך באַלגייטן דאָס מזל...

1997

נײַנצנטע לעקציע

פֿראַגעס צום טעקסט

1. ווי האָט מען זי גערופֿן? פֿאַר וואָס?
2. ווי האָט זי אויסגעזען און וואָס איז געווען איר פֿרנסה?
3. וואָסער לשון־דעפֿעקט האָט זי געהאַט?
4. וואָס האָט דאָס קינד־דער דערציילער געמיינט, למאי מע רופֿט זי אָן אַזוי?
5. וויפֿל קישנס האָט מען געהאַט בײַ אים אין שטוב און וואָסערע?
6. ווי האָט אויסגעזען גאַליעס קינד?
7. ווי האָט מען אים גערייצט? פֿאַר וואָס?
8. וואָס האָט דאָס קינד־דער דערציילער געוואָלט וויסן, וועמען האָט ער געפֿרעגט און וואָס פֿאַר אַן ענטפֿער געקראָגן?
9. פֿאַר וואָס האָט ער געוואָלט ווערן אַ גרויסער? וואָס האָט ער געטאָן פֿאַר דעם?
10. מיט וואָס האָט ער געוואָלט מכבד זײַן דאָס געזונדזעלע?
11. ווו האָט ער זיך פֿאַרבאָרגן, וועמען געהערט?
12. ווי האָט דער פֿינאינספּעקטאָר אויסגעזען?
13. מיט וואָס האָט דער פֿינאינספּעקטאָר געסטראַשעט גאַליען?
14. וואָס האָט ער איר דערנאָך פֿאָרגעלייגט?
15. פֿאַר וואָס האָט דאָס געזונדזעלע זיך אָפּגעזאָגט פֿון די קאַבאַק־קערלעך?
16. וואָס האָט דאָס קינד־דער דערציילער געטאָן מיט די קישנס און פֿאַר וואָס?
17. וואָס איז געווארן מיט גאַליען און איר זון? ווהין איז ער אַוועק?

געניטונג א

געפֿינט וואָס מער סינאָנימען פֿאַר די ווייטערדיקע ווערטער און אויסדרוקן:

וכדומה —
יעדן פֿאַלס —
די סטענגע —
ציכטיק —
מסופֿן —
דער פּלויט —
צוריק געעדט —
אויף אַן אמתן —
די מורא —
צערטלעך —

געניטונג ב

וואָס געפֿינט מען אין טעקסט אַנשטאָט:

דער ספֿק —
להיפוך —
די פֿאַרקילונג —
זיכער —
דאָס קול —
דער הונט —
געשען —
גענוי —
לסוף —
אין דער היים —
דער עכאָ —
באַרויקן —
דערוועגן זיך —

געניטונג ג

באַניצנדיק זיך מיטן ווערטערבוך פֿאַרפֿילט דעם בלויז:

דער אָגער	—	די שקאַפע
דער הונט	—	_____
_____	—	די קו
_____	—	די קאַץ
דער לייב	—	_____
דער בער	—	_____
דער באָק	—	_____
_____	—	די האָזיכע
_____	—	די קאַטשקע
דער אייזל	—	_____
דער פֿוקס	—	_____
_____	—	די גאַנדז
_____	—	די וואָלפֿיכע

גענידונג ד

רופֿט אָן די פֿינף חושים:

מע זעט אַ דאַנק דעם *חוש־הראיה*
מע הערט אַ דאַנק דעם _____
מע שמעקט אַ דאַנק דעם _____
מע פֿילט דעם טעם אַ דאַנק דעם _____
מע טאַפּט אָן אַ דאַנק דעם _____

און וואָס פֿילט מען מיטן זעקסטן חוש?

גראַמאַטיק

גראַמאַטישער מין פֿון סובסטאַנטיוון

סירוּב סובסטאַנטיוון אין ייִדיש געהערן צו איינעם פֿון די דריַי גראַמאַטישע מינים:
צום **מענלעכן מין** — מיטן אַרטיקל **דער** אין נאָמינאַטיוו, **דעם** — אין אַקוזאַטיוו און דאַטיוו;
צום **ווייַבלעכן מין** — מיטן אַרטיקל **די** אין נאָמינאַטיוו און אַקוזאַטיוו, **דער** — אין דאַטיוו;
צום **נייטראַלן מין** — מיטן אַרטיקל **דאָס** אין נאָמינאַטיוו און אַקוזאַטיוו, **דעם** — אין דאַטיוו.

דער גראַמאַטישער מין פֿון די סובסטאַנטיוון איז פֿיקסירט היסטאָריש. סיאיז למשל אוממעגלעך צו דערגיין אויפֿן סמך פֿון סעמאַנטישן אינהאַלט אָדער אַן אַנדער לאָגישער שיטה פֿאַר וואָס **דער טאָג** איז מענלעך בשעת **די וואָך** איז ווייַבלעך און **דאָס יאָר** איז נייטראַל. דערפֿאַר דאַרף מען לערנען דעם מין פֿון יעדער סובסטאַנטיוו באַזונדער. פֿונדעסטוועגן זיינען דאָ אַ רייַ כּללים וואָס דערמעגלעכן צו באַשטימען דעם גראַמאַטישן מין פֿון אַ סך סובסטאַנטיוון.

א. צום **נייטראַלן מין** געהערן

1. דימינוטיוון און אימינוטיוון אויף **-ל** און **-עלע**:
   דאָס טישל, דאָס טישעלע
   דאָס געסל, דאָס געסעלע
   דאָס שוועסטערל
   דאָס שנייעלע
   דאָס רעגנדל
   דאָס קולכל, דאָס קולכעלע

2. סובסטאַנטיווירטע אינפֿיניטיוון:

דאָס לויפֿן
דאָס זינגען
דאָס עסן
דאָס לעבן
דאָס זײַן
דאָס אָנקומען

3. סובסטאַנטיווירטע אַדיעקטיוון אויף **-ע** (אַבסטראַקטע באַגריפֿן):

דאָס גוטע
דאָס אייביקע
דאָס פֿאַרגאַנגענע
דאָס געדיכטע
דאָס אויסערגעווויינלעכע
דאָס אומפֿאַרמיידלעכע

4. סובסטאַנטיוון מיטן פּרעפֿיקס **געּ-**:

דאָס געהאַלט
דאָס געריכט
דאָס געזעץ
דאָס געפֿיל
דאָס געלעכטער
דאָס געשעפֿט
דאָס געווער
דאָס געשריי

[אַחוץ: דער געדאַנק, די געפֿאַר]

5. סובסטאַנטיוון מיטן סופֿיקס **-וואַרג**:

דאָס רויוואַרג
דאָס אַלטוואַרג
דאָס יונגוואַרג
דאָס קליינוואַרג
דאָס זיסוואַרג
דאָס עסנוואַרג

6. סובסטאַנטיוון מיטן סופֿיקס **-טום**:

דאָס יידנטום

דאָס קריסטנטום

דאָס הייליקטום

דאָס אייגנטום

דאָס פּויערטום

7. סובסטאַנטיוון מיטן סופֿיקס **-עניש**:

דאָס רעטעניש

דאָס געשעעניש

דאָס פֿינצטערניש

דאָס פֿײַפֿעניש

דאָס שטופּעניש

דאָס רעדעניש

8. סובסטאַנטיוון מיטן סופֿיקס **-עריַ**:

דאָס באַרימעריַ

דאָס קריגעריַ

דאָס זינגעריַ

דאָס רעדעריַ

דאָס ווײַנעריַ

דאָס שטופּעריַ

דאָס פֿײַפֿעריַ

[ביַ אַ ריי וועגן דיפֿערענצירט מען:

דאָס (די פּרנסה, דער פֿאַך פֿון אַ בעל־מלאָכה):

דאָס בעקעריַ

דאָס שמידעריַ

דאָס פֿאַרבעריַ

די (דער אָרט וווּ מע אַרבעט):

די בעקעריַ (וווּ מע באַקט אָדער פֿאַרקויפֿט געבעקס)

די שמידעריַ (= קוזניע)

די פֿאַרבעריַ (וווּ מע פֿאַרבט קלײדער)]

9. סובסטאַנטיוון מיטן סופֿיקס **-ות** [-es]:

דאָס עקשנות

דאָס גשמיות

דאָס נבֿיאות

דאָס רחמנות

דאָס כּשרות

דאָס למדנות

10. סובסטאַנטיוון מיטן סופֿיקס **-ס**:

דאָס גוטס

דאָס שלעכטס

דאָס מילכיקס

דאָס פֿליישיקס

דאָס גרינס

דאָס געבעקס

11. סובסטאַנטיוון מיטן סופֿיקס **-עכץ**:

דאָס שרייַבעכץ

דאָס טועכץ

דאָס שמירעכץ

דאָס שפּייַעכץ

12. סובסטאַנטיוון מיטן סופֿיקס **-(ס)טל**:

דאָס דריטל

דאָס צענטל

דאָס צוואַנציקסטל

דאָס הונדערטסטל

13. נעמען פֿון שפּראַכן:

דאָס ייִדיש

דאָס העברעיש

דאָס ענגליש

דאָס דזשודעזמע

דאָס עספּעראַנטאָ

14. נעמען פֿון שטעט און לענדער:

דאָס אייביקע ירושלים

דאָס יידישע פוילן

דאָס שיינע לאָנדאָן

דאָס גרויסע תּל־אַבֿיבֿ

[אַחוץ די וואָס פֿאַרענדיקן זיך אויף **-ע** און געהערן צום וויַבלעכן מין: די רעגנדיקע ריגע, די גרויע ליטע, די זוניקע מאָלדאָוועי; ווי אויך די וויַטערדיקע פֿיר: די טערקיַי, די טשעכיַי, די סלאָוואַקיַי, די שווייץ]

ב. צום **וויַבלעכן מין** געהערן:

1. סובסטאַנטיוון וואָס באַצייכענען לעבעדיקע באַשעפֿענישן פֿון וויַבלעכן געשלעכט:

די פֿרוי

די שוועסטער

די קאַץ

די קו

די צויג

די הון

די בעריכע

די צדקת

די כּלה

די שוויגער

די מאַמע

די לערערקע

די מפֿוניצע

די סעקרעטאַרשע

די חבֿרטע

[אַחוץ דאָס/די וויַב, דאָס/די מיידל]

2. סובסטאַנטיווירטע אַדיעקטיוון אָן שום צוגאָב (אָן סופֿיקסן):

די בריייט

די גרייס

די הייך

די לענג

די טיף

די היץ

די קעלט
די האַלב
די גריגג
די גרין
די בלוי
די געל

3. סובסטאַנטיוון אויף דעם ניט־אַקצענטירטן וואָקאַל [e]:

-ע:

די מאַסע
די קאַווע
די טבֿע
די מטבע
די קאָלדרע
די נאַציע
די הענטשקע

-א:

די דוגמא
די גוזמא
די מורא

-ה:

די חלה
די חתונה
די בהמה
די הנאה

-י:

די כּלי
די פּרי

[אַחוץ די וואָס געהערן צום מענלעכן געשלעכט: דער טאַטע, דער זיידע, דער קונה, דער עולה, דער שוטה, דער שׂררה, דער רבי, דער פּתי; די ווערטער אויף **בעל־/בר־**: דער בעל־תּפֿילה, דער בעל־תּוקע, דער בעל־מיצווה, דער בר־מיצווה און אַנדערע פֿון דעם מין; און די נעמען פֿון יום־טובֿים: דער ראָש־השנה, דער חנוכּה, דער שימחת־תּורה]

4. סובסטאַנטיוון אויף **-יק** (אַקצענטירט און ניט־אַקצענטירט):

די גראַמאַטיק

די טעכניק

די פֿיזיק

די מאַטעמאַטיק

די לאָגיק

די מוזיק

די פּאָליטיק

די פֿאַבריק

5. סובסטאַנטיוון אויף **-עק**:

די ביבליאָטעק

די היפּאָטעק

די פֿאָנאָטעק

די דיסקאָטעק

6. סובסטאַנטיוון אויף **-ור**:

די ליטעראַטור

די סקולפטור

די קולטור

די טעמפּעראַטור

די קאָרעקטור

די בראָשור

די קליענטור

[אַחוץ: דער קאָנטור]

7. סובסטאַנטיוון אויף **-ענץ/-אַנץ**:

די קאָנפֿערענץ

די אינטעליגענץ

די עקסיסטענץ

די טענדענץ

די קאָנקורענץ

די פּאָטענץ

די סובסטאַנץ

די רעפֿערענטאַנץ

8. סובסטאַנטיוון אויף **-עס/-אַס** (אַקצענטירט):

די פראָבלעם

די סיסטעם

די פראָגראַם

די טעלעגראַם

9. סובסטאַנטיוון אויף **-יי**:

די פּאַרטיי

די אַרמיי

די פּאָליציי

[אַחוץ: דער מוזיי]

10. סובסטאַנטיוון אויף **-יטעט**:

די נאַציאָנאַליטעט

די ספּעציאַליטעט

די אימוניטעט

די מענטאַליטעט

די סיווערעניטעט

[אַחוץ: דער קאָמיטעט, דער אוניווערסיטעט]

11. סובסטאַנטיוון מיטן סופֿיקס **-ונג**:

די גענעראַטיאָנ

די צייטונג

די שטימונג

די דערציילונג

די זיצונג

די האָפֿענונג

[אַחוץ: דער לאָזונג, דאָס צירונג]

12. סובסטאַנטיוון מיטן סופֿיקס **-שאַפֿט**:

די פֿרײַנדשאַפֿט

די קלוגשאַפֿט

די קאַרגשאַפֿט

די בענקשאַפֿט

די גענזעלשאַפֿט

די וויסנשאַפֿט

13. סובסטאַנטיוון מיטן סופֿיקס **-הייט**:

די פֿרײַהייט

די גלײַכהייט

די מערהייט

די שיינהייט

די קינדהייט

14. סובסטאַנטיוון מיטן סופֿיקס **-קייט**:

די שיינקייט

די ריינקייט

די ריניקייט

די אײדלקייט

די באַשיידנקייט

די ביטערקייט

די בריטהאַרציקייט

די פֿוסטקייט

די גוטסקייט

די נאַיוועקייט

ג. צום **מענלעכן מין** געהערן:

1. סובסטאַנטיוון וואָס באַצייכענען לעבעדיקע באַשעפֿענישן פֿון מענלעכן געשלעכט:

דער מאַן

דער ברודער

דער קאָטער

דער אָקס

דער הונט

דער האָן

דער בער

דער צדיק

דער חתן

דער שוועסטער

דער טאַטע

דער לערער

דער מפֿונק

דער סעקרעטאַר
דער חבֿר
[אַחוץ: דאָס/דער יינגל]

2. סובסטאַנטיווירטע ווערבשטאַמען אָן סופֿיקסן:
דער טאַנץ
דער באַטיַיט
דער שטופ
דער אומקום
דער פֿאַרקויף
דער אָפּטייל
דער פֿאַרגליַיך
דער אָנפֿאַל

ווען ס'איז דאָ אַן איבערקלאַנג ביַי פֿאַרטיציפֿן דעריווירט דער שטאַם פֿון אַ פֿאַרטיציפ:
דער שפּרונג
דער ריס
דער ווונק
דער בראָך
דער אויסגאַנג

3. סובסטאַנטיווירטע אַדווערבן:
דער אַרום
דער אינדערפֿרי
דער פֿאַרנאַכט
דער אויפֿדערנאַכט
דער הייַנט
דער נעכטן

4. סובסטאַנטיוון אויפֿן טראַפֿיקן **-ל**:
דער אַרבל
דער שליסל
דער לעפֿל
דער בייַטל
דער פֿויגל
דער האָגל
דער צעטל

דער ווײַדל
דער קנאָבל
דער קיטל
[אַחוץ: די שיסל, דאָס ביסל]

5. סובסטאַנטיוון אויפֿן טראַפֿיקן -ן:
דער בראָנפֿן
דער ווילן
דער ליגן
דער נאַקן
דער טראָפֿן
דער גאָרטן
דער קאַסטן
דער וואָלקן
דער שטערן
דער שטעקן
דער קוכן
דער קאַפֿטן
דער קראָגן

6. סובסטאַנטיוון אויף -(ע)ן/-עם (ניט־אַקצענטירט):
דער קוימען
דער באַגינען
דער נאָמען
דער סימן
דער ענין
דער פֿאָדעם
דער בוידעם
דער וואָרעם
דער טורעם
דער בוזעם
דער שירעם
דער שטורעם

7. סובסטאַנטיוון אויף **-ער/-ר** [er]:

דער זומער
דער ווינטער
דער בליַיער
דער האַמער
דער עמער
דער מעטער
דער טעאַטער
דער פּענצטער
דער נאָוועמבער
דער חדר
דער ספֿר
דער מחזור
דער סידור

8. סובסטאַנטיוון אויף **-עס/-ת** [s(e)]:

דער אַרבעס
דער שבת
דער טלית
דער פּרוכת
דער תּכלית
דער תּענית
דער ברית
דער זכות

[עס זיַינען אָבער פֿאַראַן אַ סך ווערטער אויף **-ות** וואָס געהערן צום נייטראַלן מין (דאָס חסידות, דאָס חרוסת, דאָס גשמיות אי״א) אָדער זייער מין איז וואַקלדיק (דער/דאָס מעת־לעת, דער/דאָס טעות, דער/דאָס נחת אי״א)]

9. נעמען:

פֿון טעג פֿון דער וואָך:

דער זונטיק
דער שבת

פֿון חדשים:

דער יאַנואַר
דער טבֿת

פֿון סעזאָנען:

דער אָסיען

דער פֿרילינג

[אַחוץ: די וועסנע]

פֿון די זײַטן פֿון דער וועלט:

דער צפֿון

דער מיזרח

פֿון יום־טובֿים:

דער ראָש־השנה

דער שבֿועות

דער חנוכּה

דער ניטל

10. סובסטאַנטיוון פֿון לשון־קודשן־קאָמפּאָנענט [אַחוץ די וואָס זייער מין איז באַשטימט דורך די פֿרײַער פֿאָרמולירטע כּללים פֿאַר נייטראַלן און וויַבלעכן מין]:

דער שבת

דער יום־טובֿ

דער חודש

דער ברית

דער פּורים

דער עולם

דער פּסק

דער ים

דער חומש

דער מת

דער נס

דער פּרוכת

דער ביקור־חולים

דער דין־וחשבון

11. סובסטאַנטיוון פֿון סלאַווישן קאָמפּאָנענט [אַחוץ די וואָס זייער מין איז באַשטימט דורך די פֿרײַער פֿאָרמולירטע כּללים פֿאַר נייטראַלן און וויַבלעכן מין]:

דער דעמב

דער סאַמאָוואַר

דער פּאַלומעסיק

דער קאַראַהאָד
דער קניש
דער מאַיאָנעזיק
דער פּליד

12. אינטערנאַציאָנאַליזמען [אַחוץ די וואָס זייער מין איז באַשטימט דורך די פֿרײַער פֿאָרמולירטע כּללים פֿאַר נייטראַלן און ווײַבלעכן מין]:
דער קאָמפּיוטער
דער ווידעאָפֿאָן
דער רעסטאָראַן
דער ראַדיאָ
דער אויטאָ
דער קלאַס
דער טעאַטער
דער פּאַרק
דער עראָפּלאַן
דער פֿוטבאָל

צו דער גרופּע געהערן אויך אַלע סובסטאַנטיוון
אויף **-אַזש**:
דער באַגאַזש
דער שאַנטאַזש
דער גאַראַזש

אויף **-(י)אַט**:
דער קאָנסולאַט
דער אַפּאַראַט
דער סעקרעטאַריאַט

אויף **-(י)ום**:
דער וואַקוום
דער מאַקסימום
דער מינימום
דער אַקוואַריום

אויף **-יוו**:

דער אַקטיוו

דער קאָלעקטיוו

דער מאָטיוו

דער קורסיוו

אויף **-יזם**:

דער קאָמוניזם

דער ציוניזם

דער יידישיזם

דער פּאַטריאָטיזם

דער פּעסימיזם

דער נעאָלאָגיזם

דער רעאַליזם

ד. **אַ ריי סובסטאַנטיוון קענען געהערן צו מער ווי איין מין**

אַ מאָל זײַנען דאָ קוועלנקלענישן אינעם גראַמאַטישן מין פֿון סובסטאַנטיוון.
עטלעכע דוגמות:

דער/די טיי, דער/די לעבער, דער/די מעדאַל, דער/די פּרייז, דער/די שטול;
דער/דאָס אומגליק, דער/דאָס אָנבייסן, דער/דאָס בוך, דער/דאָס מעסער, דער/דאָס פּנים;
די/דאָס זאַלץ, די/דאָס ליד, די/דאָס זייד, די/דאָס שמאַלץ.

צום **מענלעכן**, **ווייבלעכן** און **נייטראַלן** מין געהערן די ווייטערדיקע סובסטאַנטיוון:

דער/די/דאָס זאַמד
דער/די/דאָס שטיק
דער/די/דאָס ביוראָ
דער/די/דאָס רעשט

נייַנצנטע לעקציע

גענייטונג א

גיט צו דעם גענויסיקן אַרטיקל:

1. ____ גראַמאַטיק
2. ____ ראָש־השנה
3. ____ אַרמיי
4. ____ פּראָגראַם
5. ____ מענטאַליטעט
6. ____ געשעעניש
7. ____ שטימונג
8. ____ טאַנץ
9. ____ האַמער
10. ____ גוטס
11. ____ טעמפּעראַטור
12. ____ סיסטעם
13. ____ אַפּאַראַט
14. ____ ברית
15. ____ צדקת
16. ____ וויַיב
17. ____ בריוט
18. ____ לאָזונג
19. ____ עסן
20. ____ קלוגשאַפֿט
21. ____ אַקוואַריום
22. ____ פּראָבלעם
23. ____ תּענית
24. ____ בעריכע
25. ____ זיַין
26. ____ יידישקייט
27. ____ ראַדיאָ
28. ____ שוויגער
29. ____ קולכל
30. ____ שמידעריַי
31. ____ טענדענץ
32. ____ קריסטנטום
33. ____ כּלי
34. ____ פּאַרטיי
35. ____ שפּיַיעכץ
36. ____ אַרבל
37. ____ דיסקאָטעק
38. ____ דוגמא
39. ____ בענקשאַפֿט
40. ____ געסעלע

ניַינצנטע לעקציע

גענִיטונג ב

גיט צו דעם געוויסיקן אַרטיקל:

1. ____ שליסל
2. ____ הענטשקע
3. ____ בראָשור
4. ____ וואָרעם
5. ____ שפּאַנונג
6. ____ רוחניות
7. ____ אולטימאַטום
8. ____ געדאַנק
9. ____ חיץ
10. ____ זיסוואַרג
11. ____ קאָטער
12. ____ ייִנגל
13. ____ לעבן
14. ____ שאַנטאַזש
15. ____ קלייניקייט
16. ____ קו
17. ____ טונעל
18. ____ מילכיקס
19. ____ פּאָליטיק
20. ____ סעפּטעמבער
21. ____ רעגנדל
22. ____ נאַיִוווקייט
23. ____ בראָנפֿן
24. ____ חנופה
25. ____ קיטל
26. ____ שיינהייט
27. ____ בעקעריַי
28. ____ קאָלדרע
29. ____ תולה
30. ____ אָסיען
31. ____ געריכט
32. ____ בוידעם
33. ____ זיצונג
34. ____ סטאַטיסטיק
35. ____ גראָשן
36. ____ טלית
37. ____ הייך
38. ____ וויסנשאַפֿט
39. ____ אינטעליגענץ
40. ____ סקולפּטור

דוד האָפֿשטיין

אין ווינטער־פֿאַרנאַכטן

אין ווינטער־פֿאַרנאַכטן אויף רוסישע פֿעלדער...
וווּ קען מען זיַין עלנטער, וווּ קען מען זיַין עלנטער?

אַ פֿערדל אַן אַלטינקס, אַ סקריפּנדער שליטן,
אַ שליאַך אַ פֿאַרשנייטער — און איך בין אין מיטן.

פֿון הינטן, אין אייַנציקן ווינקל אין בלאַסן,
נאָך לעשן זיך טרויעריק טלימענדע פּאַסן.

פֿון פֿאָרנט פֿאַרשפּרייט זיך אַ מידבר אַ ווייַסער,
און ווייַט דאָרט צעזייט איז אַ צענדליקל הייַזער —

דאָרט דרעמלט אַ כוטער, פֿאַרזונקען אין שנייען...
צום יידישן הייַזל פֿיל סטעשקעלעך גייען.

אַ הייַזל, ווי אַלע, נאָר גרעסער די פֿענצטער,
און צווישן די קינדער דאָרט בין איך דער עלטסטער.

און ענג איז מיַין וועלטל, און קליין איז מיַין רעדל:
אין צוויי וואָכן איין מאָל פֿון כוטער אין שטעטל.

און בענקען אין שוויַגן פֿון פֿעלדער פֿון ברייטע,
פֿון וועגן און וועגלעך פֿאַרשנייטע, פֿאַרווייטע...

און טראָגן אין האַרצן פֿאַרבאָרגענע ווייען
פֿון זוימען, וואָס וואַרטן און וואַרטן אויף זייען...

אין ווינטער־פֿאַרנאַכטן אויף רוסישע פֿעלדער...
וווּ קען מען זיַין עלנטער, וווּ קען מען זיַין עלנטער?..

1912

דוד האָפֿשטיין

אין ייִדישן וואָרט

אין ייִדישן וואָרט, ווי ס׳איז ווילד, ווי ס׳איז מילד, ווי ס׳איז טיַיער,
איז פֿאַראַן אַזאַ רוף צו באַנייַונג, איז פֿאַראַן אַזאַ העלישער פֿיַיער,
אַז ווינטן, וואָס צייַען אויף וועלטישע ברייטע באַראָטן,
ניט קענען פֿאַרבלאָזן זייַן גליִענדן אָטעם,
און אַשן פֿון תקופֿות ניט קענען זייַן צונטער פֿאַרגרויען,
זייַן מונטערן צונטער, וואָס העלט זיך אויף שטילקייט פֿון בלויען.

אין ייִדישן וואָרט, וואָס איז אָקערשט אַרויס פֿון די צוואַנגען,
וואָס אומרויִק זוכט זיך נאָך פֿעלדער און סטעפּעס,
איז פֿאַראַן שוין די זיכערע רו און די ברייטקייט פֿון עפּאָס.
און ניט נאָר בייַ הייליקע שומרים — אין וואָרט בייַ די פּשוטע היטערס
הערט זיך דער אָנהייב פֿון שטאָלצע געזאַנגען פֿון שניטערס,
הערט זיך דער אָנזאָג אויף מונטערע קלאַנגען פֿון שייַער —
אין ייִדישן וואָרט, ווי ס׳איז ווילד, ווי ס׳איז מילד, ווי ס׳איז טיַיער.

צוואַנציקסטע לעקציע

יצחק באַשעוויס-זינגער

וואַנדאַ

יעקבֿ איז געשטאַנען אַ הויכער, מיט בלויע אויגן, לאַנגע ברוינע האָר, אַ ברוינער באָרד, אין אַ פּאָר הויזן וואָס האָבן אים דערגרייכט ביז די קנעכלען, אין אַ זשופּיצע פֿול מיט לאַטעס, באָרוועס און אין אַ שעפּסן היטל. כאָטש ער האָט פֿאַרבראַכט אַ סך אין דרויסן איז דאָס פּנים געבליבן שטאָטיש בלייך. די הויט זײַנע האָט זיך נישט געקאָנט אָפּברענען. וואַנדאַ האָט געזאָגט אַז ער איז ענלעך צו די הייליקע בילדער אין דער קאַפּליצע.

איידער יעקבֿ האָט זיך ענטומען מעלקן די קי, האָט ער געדאַוונט. וועָן ס׳איז געקומען צו דער ברכה ״שלא עשני עבֿד״[1], האָט ער זיך אַ וויַיל פֿאַרהאַלטן. ער מעג דען מאַכן די דאָזיקע ברכה? ער איז אַ קנעכט ביַי יאַן בזשיק. אמת, לויטן געזעץ קאָן אַ יִיד אין פּוילן נישט זײַן קיין קנעכט אַפֿילו ביַי אַ פּריץ. אָבער וואָר טוט דאָ, אין דער פֿאַרוואָרפֿענער העק, אַכטונג אויפֿן געזעץ און וואָס פֿאַר אַ וועלט האָבן געהאַט די גויִשע געזעצן אַפֿילו פֿאַר כמעלניצקיס שחיטה!

יעקבֿ האָט ענומען פֿאַר ליב דעם נסיון וואָס די השגחה האָט אויף אים אָנגעשיקט. אַ סך ערלעכע יִידן אין יוזעפֿאָוו און אין אַנדערע שטעט האָט מען די קעפּ אָפּגעהאַקט, געהאַנגען, דערשטיקט, אויף שפּיציקע שטאַנגען אַוועקגעזעצט. כּשרע וויַיבער האָט מען די בייַכער אויפֿגעטרענט און קעץ אין זיי אַרייַנגענייט. קינדער וואָס האָבן נישט פֿאַרזוכט דעם טעם פֿון זינד האָט מען באַגראָבן לעבעדיקערהייט. אים, יעקבֿן, איז נישט באַשערט געווען די מיצווה פֿון קידוש־השם. ער איז אַנטלאָפֿן און פּוילישע גזלנים האָבן אים פֿאַרשלעפּט אין די בערג און אים פֿאַרקויפֿט פֿאַר אַ קנעכט צו יאַן בזשיק.

דאָ האָט ער, יעקבֿ, זיך שוין אויפֿגעהאַלטן פֿינף יאָר. ער האָט נישט געווּסט, צי דאָס וויַיב אָדער עמעץ פֿון די קינדער לעבן. ער האָט נישט געהאַט קיין טלית־און־תּפֿילין, קיין טלית־קטן, קיין יִידיש ספֿר. בלויז דער צייכן אויפֿן לייַב האָט עדות געזאָגט אַז ער איז אַ יִיד. דאָנקען גאָט, ער האָט געדענקט פֿון אויסנווייניק דאָס דאַוונען, אַ פּאָר פּרקים משניות, היפּשע עטלעכע בלעטער גמרא, אַ סך קאַפּיטלעך תּהילים, ווי אויך אָפּגעריסענע פּסוקים חומש, נבֿיאים, כּתובֿים. טייל מאָל האָט ער זיך אויפֿגעכאַפּט אין מיטן דער נאַכט און זיך דערמאָנט אַ מאמר אין דער גמרא וואָס ער האָט אַליין נישט געווּסט אַז ער געדענקט. דער זכּרון האָט זיך געשפּילט מיט אים אין באַהעלטעניש.

ס׳איז געווען אַ צייַט וועָן יעקבֿ האָט געפּלאַנט צו אַנטלויפֿן פֿון דאָנען, אָבער עפּעס איז דערפֿון נישט געוואָרן. ער האָט נישט געקאָנט די בערג. די וועלדער זײַנען פֿול מיט ווילדע חיות. שנייען זײַנען אָנגעפֿאַלן אַפֿילו אין זומער. ער האָט נישט געהאַט קיין מלבוש, קיין געלט, קיין שפּײַז. די פּויערים האָבן אים געהיט. ער האָט נישט געטאָרט גיין אין דאָרף נידעריקער ווי ביז צום בריקל. די פּויערים האָבן געהאַט אָפּגעמאַכט אַז ווער עס וועט אים דערזען אויף יענער זײַט בריקל זאָל אים גלײַך דערהרגענען. סײַ ווי האָבן טייל פּויערים געטענהט, אַז מ׳דאַרף אים אומברענגען. ער קאָן זײַן אַ פֿישוף־מאַכער. אָבער ווי לאַנג ס׳האָט נישט אויסגעבראָכן אין דאָרף קיין הונגער אָדער אַ שריפֿה, האָט מען דעם יִיד געלאָזט געמאַך.

וואַנדאַ, יאַן בזשיקס טאָכטער, האָט אים יעדן פֿאַרנאַכט געבראַכט אַ לחמא שוואַרץ ברויט פֿול מיט קלײַען און טייל מאָל אויך אַ מייער, אַ ציבעלע, אָדער גאָר אַן עפּל צי אַ בארנע פֿון סאָד. אין אָנהייב האָט די

1. וואָס דו האָסט מיך ניט געמאַכט פֿאַר אַ קנעכט (העברעיש)

בזשיקיכע געפרוווט איינרייַדן יעקבֿן, ער זאָל פֿאַרזוכן ביַי איר קאַשע מיט חזיר־שמאַלץ. יאָן בזשיק האָט אין אַ שפּאַס אים געשטופּט דעם קעלבאַס אין מויל אַרייַן. אָבער יעקבֿ איז געבליבן אייַנגעשפּאַרט. ער האָט נישט געגעסן קיין טרפֿות. שבת איז ער נישט אַוועק רייַסן קיין גראָז, נאָר אָנגעגרייט פּאַשע פֿאַר די בהמות אין דער וואָכן. נאָך אַ וויַיל האָבן די גויים אים געלאָזט צו רו.

אָבער די שיקסעס האָבן אים געריַצט ביז הייַנט צו טאָג. ס׳איז זיי געפֿעלן זייַן הויכע געשטאַלט. זיי זייַנען געקומען צו אים אין שטאַל ריידן; לאַכן און זיך אויפֿגעפֿירט נישט שענער פֿון די בהמות. זיי האָבן נעבן אים משתּין געווען און געטאָן זייער באַדערפֿעניש. זיי האָבן געריעדט צו אים אָפּענע ווערטער: ״קום און ליג מיט מיר!״ אָבער יעקבֿ האָט זיך געמאַכט טויב און בלינד. אַחוץ דער האַרבער עבֿירה פֿון זנות זייַנען די דאָזיקע נקבֿות אומריין. זיי האָבן געגעסן געפֿגרטע פֿייגל און די שרצים. טייל האָבן נישט געקאָנט רייַדן ווי ס׳געהער צו זייַן דאָס פּוילישע לשון, נאָר געברומט ווי די חיות.

אין פֿאַרגלייַך מיט די דאָזיקע פּראָיִם האָט יאָן בזשיקס עלטערע טאָכטער, וואַנדאַ, די אַלמנה, אויסגעקוקט ווי אַ שטאָטישע. זי האָט געטראָגן אַ קלייד, אַ בלוזע, אַ פֿאַרטעך, אַ קאָפּטיכל. זי האָט געריעדט אַ שפּראַך וואָס מ׳האָט פֿאַרשטאַנען. דער מאַן אירער, סטאַך, איז געהאַט אומגעקומען פֿון אַ בליץ. די יונגען און די אַלמנס אין דאָרף האָבן זיך צו איר געשאַרט, אָבער זי האָט אַלעמען אָפּגעשטויסן.

וואַנדאַ איז אַלט געווען פֿינף און צוואַנציק יאָר. זי איז געווען העכער פֿון די אַנדערע, מיט בלאָנדע האָר, בלויע אויגן, אַ העלער הויט. די האָר האָט זי פֿאַרפֿלאָכטן אין דיקע צעפּ און אַרומגענומען אַרום קאָפּ ווי אַ קראַנץ. ווען זי האָט געשמייכלט האָבן זיך באַווייזן אין די באַקן חן־גריבלעך. ציין האָט זי געהאַט אַזוינע שטאַרקע אַז זי האָט געקנאַקט מיט זיי די האַרטסטע קערן. אַ נאָז האָט זי געהאַט אַ גליַיכע, אַ קין — אַ שמאָלן. מ׳האָט זי געוווּסט דעם דין אַז ער טאָר מיט איר נישט פֿאַרבראַכן, אָבער ווען נישט וואַנדאַ, וואָלט ער פֿאַרגעסן אַז ער האָט אַ צונג אין מויל. אַחוץ דעם האָט זי אים געהאָלפֿן אָפּהיטן יידישקייט. ווען דער פֿאָטער האָט געהייסן יעקבֿן מאַכן פֿייער אין שבת, האָט זי, וואַנדאַ, זיך געפֿעדערט און אַליין אָנגעצונדן דאָס קין אָדער צוגעלייגט שייַטלעך האָלץ אין אויוון. זי האָט אים געבראַכט, אָן דעם וויסן פֿון די עלטערן, גערשטענע קאַשע, האָניק, אויפּס פֿון סאָד, אַן אוגערקע פֿון גאָרטן. די דאָזיקע וואַנדאַ האָט אים דערהאַלטן ביַים לעבן.

פֿאָרט, יעקבֿ האָט באַנומען אַז ס׳איז אַלץ מעשׂה־יצר־הרע. וואָרעם ער האָט געבענקט נאָך איר אַ גאַנצן טאָג און נישט געקאָנט ביַיקומען די בענקשאַפֿט. ער האָט געציילט די שעהען ווען זי וועט שוין קומען צו אים.

יעקבֿ האָט געבעטן גאָט, ער זאָל אים באַשירעמען פֿון די שלעכטע געדאַנקען, אָבער זיי האָבן זיך אומגעקערט אָבער אַ מאָל און ווידער אַ מאָל. ווי האָט ער געקאָנט האַלטן ריין די מחשבֿה אַז ער האָט נישט געלייגט קיין תּפֿילין, נישט געטראָגן קיין ציצית, אַפֿילו נישט געהיטן יום־טובֿ ווי ס׳באַדאַרף צו זייַן, וויַיל ער האָט נישט געהאַט קיין לוח. ער האָט מקדש געווען דעם חודש לויט דעם מולד פֿון דער לבֿנה. אָבער ער האָט אַוודאי געהאַט אַ טעות אין חשבון...

*

פֿאַר נאַכט צו האָט דער רעגן אויפֿגעהערט, אָבער ס׳איז געווען קלאָר אַז ס׳איז אַ קורצער איבערריַס. דער מערבֿ איז געבליבן פֿאַרצויגן מיט אַ שוואַרן וואָלקן. קראָען זייַנען געפֿלויגן נידעריק, געקראַקעט. די

לופֿט איז פֿייכט און יעדע רגע קאָן אָנהייבן רעגענען. יעקבֿ האָט זיך נישט געריכט אַז וואַנדאַ זאָל קומען צו אים אין אַזאַ וועטער, אָבער וואָן ער איז אַרויפֿגעגאַנגען אויף דעם שטייניקן בערגל פֿון וואַנען ער פֿלעגט זי אויסקוקן, האָט ער זי דערזען אַרויפֿשטיגן מיט אַ קייבערל וווּ זי האָט געטראָגן פֿאַר אים שפּיזן. טרערן זײַנען יעקבֿן אָנגעקומען אין די אויגן. עמעץ האָט אים אין זינען אין דער דאָזיקער העק, עמעץ איז אים געטרײַ. ער האָט אין געדאַנק געבעטן גאָט, דער רעגן זאָל זי נישט פֿאַרכאַפּן איידער זי קומט צו אים. די תּפֿילה איז, וויַזט אויס, געוואָרן געהערט, וויַל אַ רגע נאָך דעם ווי וואַנדאַ איז אַרײַן מיט אים אין שטאַל, האָט זיך געזומען גיסן. ס׳האָט געגאָסן ווי פֿון צובערס.

יעקבֿ און וואַנדאַ האָבן דאָס מאָל ווייניק גערעדט. זי האָט זיך גלײַך אַוועקגעזעצט מעלקן די קי. ער האָט זיך געוואַשן צום עסן. אַ שעמעוודיקייט האָט בײדע אָנגענומען און אַ פֿאַרלעגנהייט.

אין דער שטאַל איז געווען האַלבפֿינצטער. צו מאָל האָט געטאָן אַ בליץ און יעקבֿ האָט דערזען וואַנדאַן ווי באַלויכטן מיט אַ הימלישער שײַן, אַ שטייגער די וואַנדאַ וואָס ער קאָן איז בלויז אַ משל און אַ מגושמדיקע שאָל פֿון דער יעניקער וואָס אַנטפּלעקט זיך צו אים איצט... איז זי דען נישט באַשאַפֿן בצלם־אלוקים? — האָט עמעץ אין אים געפֿרעגט. — איז דען נישט די שיינקייט אירע אַן אָפּשפּיגלונג פֿון דער מידה פֿון תּפֿארת?.. האָט דען נישט עשו אין זיך אַ ניצוץ פֿון אַברהם און יצחק?.. יעקבֿ האָט ווייל געווּסט וווּהין די אַלע מחשבֿות פֿירן, אָבער ער האָט זיי נישט געקאָנט אָפּשטופּן. זיי זײַנען נישט אָפּגעטרעטן בײַם עסן, בײַם בענטשן, בײַם דאַוונען מעריבֿ.

ס׳איז באַלד געוואָרן קלאָר אַז ס׳וועט זיך שוין נישט אויסלײַטערן און וואַנדאַ קאָן מער נישט גיין אַהיים. ס׳איז געוואָרן צו שפּעט אויך. דער וועג איז פֿול מיט ספֿנות. וואַנדאַ האָט אַ זאָג געטאָן:

— אויב־דו וועסט מיך נישט אַרויסטרײַבן, וועל איך שלאָפֿן דאָ אין שטאַל.

— איך זאָל דיך אַרויסטרײַבן? דו ביסט די באַלעבאָסטע...

— כּ׳קאָן קריגן אַ נאַכטלעגער ערגעץ אַנדערש.

— אין דעם גאָס?..

דאָס צוגרייטן אַ געלעגער פֿאַר וואַנדאַן איז אָנגעקומען גרינג. יעקבֿ האָט אויסגעשפּרייט אַ ביסל היי. וואַנדאַ האָט זיך אַוועקגעלייגט, זיך צוגעדעקט מיט דער שאַל. ער איז געלעגן אין אייןווינקל, זי אין אַן אַנדערן. מ׳האָט געהערט אין דער פֿינצטער ווי די קי זײַנען מעלה־גירה. ער האָט זיך געשראָקן אַז ער וועט נישט קאָנען אײַנשלאָפֿן, אָבער די מידקייט האָט אים באַצוווּנגען. די וויִעס זײַנען אים אַראָפּגעפֿאַלן. אין קאָפּ איז אים געוואָרן פֿינצטער. דאַנקען גאָט, די מידקייט איז שטאַרקער ווי די תּאוות...

יעקבֿ איז אויפֿגעקומען אַ דערציטערטער. ער האָט געעפֿנט די אויגן. נעבן אים, אויפֿן שטרוי, איז געלעגן וואַנדאַ. אין שטאַל איז געווען קיל, אָבער פֿון איר לײַב האָט געזעצט אַ היץ. זי האָט געהאַט צוגעדריקט איר ברוסט צו זײַנער. אירע ליפּן האָבן אָנגערירט זײַן פּנים. יעקבֿ האָט באַלד באַנומען וואָס דאָ טוט זיך, אָבער ער איז געבליבן שטיל. ער האָט זי געפֿרווט אָפּשטופּן, אָבער זי האָט געהאַנגען אָן אים מיט אַן אויסטערלישן כּוח. ער האָט געוואָלט ריידן צו איר, אָבער זי האָט צוגעשפּאַרט אירע לעפּצן צו זײַן מויל. ס׳איז יעקבֿן געקומען אין זכּרון די מעשׂה פֿון בועז און רות. ער האָט אין איין רגע באַנומען אַז די לוסט איז שטאַרקער פֿון אים. ״נו, כּ׳פֿאַרליר עולם־הבא!״ — האָט ער צו זיך אַ זאָג געטאָן. ער האָט געהערט ווי וואַנדאַ כּארכלט:

— נעם מיך, נעם מיך!..

אַ וויַיל איז ער געלעגן אַ באַנומענער. ער האָט מער נישט געקאָנט אָפּזאָגן נישט זיך, נישט איר. ער האָט געהאַט ווי פֿאַרלוירן די בחירה. אַ גמרא וואָס ער האָט שוין לאַנג נישט געדענקט האָט זיך אים מיט אַ מאָל דערמאָנט: מי שתקף עליו יצרו ילבש שחורים ויתכסה שחורים וילך ויעשה מה שלבו חפץ — דער וואָס דער יצר־הרע האָט זיך איבער אים געשטאַרקט זאָל זיך אָנטאָן אין שוואַרצן, זיך אײַנהילן אין שוואַרצן און גיין און טאָן וואָס זײַן האַרץ באַגערט... דער דאָזיקער מאמר האָט ווי געלויערט די גאַנצע צײַט אין זײַן געדעכעניש, גרייט איצט צו צעשמעטערן די לעצטע צוים. ס׳האָט אים אָנגענומען אַ ציטערניש אַזאַ און אַ שווערעניש נישט ווידערצושטיין. יעקבֿ האָט געזומען רײַדן מיט אַ ציטערניש אין קול.

— וואַנדאַ, כ׳קאָן מיט דיר נישט זײַן, — האָט ער געזאָגט. — סײַדן דו וועסט דיך אונטערטוקן...

— כ׳האָב זיך געוואַשן און געצוואָגן...

— ניין. דו מוזסט אַרײַנגיין אין טײַך.

— איצט?

— דאָס איז גאָטס געזעץ.

אַ וויַיל איז זי געבליבן שטיל, געפלעפּט פֿון די דאָזיקע אויסטערלישע רייד. דערנאָך האָט זי געזאָגט:

— כ׳בין גרייט דערוויף אויך...

זי האָט זיך אויפֿגעריסן און אים געשלעפּט מיט זיך. זי האָט אויפֿגעפּראַלט די טיר פֿון שטאַל. דער רעגן האָט געהאַט אויפֿגעהערט, אָבער די נאַכט איז געווען שוואַרץ, נאַס. מ׳האָט נישט געזען נישט דעם הימל, נישט דאָס טײַכל. וואַנדאַ האָט משונה־גיך אויסגעטאָן דאָס העמד. זי האָט אָנגענומען יעקבֿן בײַ דער האַנט, אים געצויגן. דאָס טײַכל איז געווען פֿול מיט שטייגער, אָבער ס׳האָט געהאַט איין טיף אָרט. זיי זײַנען געקראָכן בלינדערהייט און מיט דעם שטילן ברען פֿון יענע וואָס זײַנען מפֿקיר דעם קערפּער. זיי האָבן זיך אָנגעשטויסן אָן שטייגער, קוסטן. זי האָט, אַ פּנים, זיך נישט געוואָלט אונטערטוקן אָן אים. זי האָט אים מיטגעצויגן אין טײַכל אַרײַן. ער האָט אַפֿילו פֿאַרגעסן אויסצוטאָן די הויזן. ער איז אַרײַן מיט איר און פֿון דער קעלט האָט אים פֿאַרכאַפּט דער אָטעם. פֿון די רעגנס איז דאָס טײַכל געוואָרן טיפֿער און ער האָט אַ רגע ווי פֿאַרלוירן דעם באָדן אונטער די פֿיס. זיי האָבן זיך אָנגעכאַפּט איינער אָן דעם אַנדערן. ס׳איז געווען אין דעם עפּעס פֿון מסירת־נפֿש. אַזוי זײַנען יידן געשפּרונגען אין פֿײַער און וואַסער פֿאַר קידוש־השם. נאָך אַ וויַיל איז ער וויידער געשטאַנען אויף אַ פּעסטן גרונט. ער האָט אַ זאָג געטאָן צו וואַנדאַן:

— טוק זיך אונטער!

זי האָט אים אָפּגעלאָזט און זיך אונטערגעטוקט. ער האָט זי אַ רגע געהאַט פֿאַרלוירן און זי געזוכט מיט די הענט. די אויגן זײַנען האָבן זיך שוין געהאַט צוגעווויינט צו דער פֿינצטערניש. ער האָט דערבליקט די בלאַסע פֿאָרעם פֿון איר פּנים. ער האָט אַ זאָג געטאָן:

— גיך, קום!

— ס׳איז פֿאַר דיר, — האָט זי געשעפּטשעט.

ער האָט זי אָנגענומען און זיי זײַנען געלאָפֿן צוריק צו דער שטאַל. ער האָט זיך דערבײַ אָפּגעגעבן אַ חשבון אַז אַפֿילו דאָס קאַלטע וואַסער האָט נישט פֿאַרלאָשן דעם גלי אין זײַנע אָדערן. אין שטאַל האָט יעקבֿן אַרומגעכאַפּט די וואַרעמקייט. ער האָט געפֿונען די פּלאַכטע און געזומען אַרומווישן וואַנדאָס נאַקעט לײַב. ער האָט אַראָפּגעריסן פֿון זיך די נאַסע הויזן. ער האָט געפּויקט מיט די ציין און שווער געאָטעמט.

צוואַנציקסטע לעקציע

ס׳איז דאָ פֿינצטער, אָבער וואַנדאַס אויגן האָבן געלויכטן ווי מיט זייער אייגענער שיין. ער האָט געהערט ווי זי זאָגט נאָך אַ מאָל:

— ס׳איז פֿאַר דיר!

— ס׳איז נישט פֿאַר מיר, נאָר פֿאַר גאָט, — האָט ער געענטפֿערט, דערשראָקן פֿאַר די אייגענע ווערטער. ער האָט זיך אַליין געהערט: נישט אַ גוט איז אַ נידה, נישט עס העלפֿט איר טבֿילה.

אַלע צוימען זײַנען געהאַט אָפּגעפֿאַלן. ער האָט אויפֿגעהויבן וואַנדאַן און צוגעטראָגן צום געלעגער.

1960

פֿונעם בוך ״דער קנעכט״

פֿראַגעס צום טעקסט

1. ווי האָט יעקבֿ אויסגעזען?
2. ווי איז ער געווען אָנגעטאָן?
3. פֿאַר וואָס האָט יעקבֿ זיך פֿאַרהאַלטן ביי דער ברכה ״שלא עשני עבֿד״?
4. וואָס האָט מען געטאָן מיט די יידן אין יוזעפֿאָוו און אין אַנדערע שטעט בעת דער כמעלניצקיס שחיטה?
5. וואָס הייסט אַז ״יעקבֿן איז נישט באַשערט געווען די מיצווה פֿון קידוש־השם״?
6. ווי אַזוי איז ער אַ קנעכט געוואָרן?
7. ווי לאַנג איז ער געווען אַ קנעכט?
8. וואָס האָט ער געדענקט אויף אויסנוויניק? פֿאַר וואָס איז עס געווען פֿאַר אים אַזוי וויכטיק?
9. פֿאַר וואָס האָט ער ניט געקענט אַנטלויפֿן פֿון דאָרטן?
10. ווער האָט געבראַכט עסן פֿאַר יעקבֿן? וואָס?
11. ווי האָט יעקבֿ געהאַלטן זיין יידישקייט?
12. ווער האָט אים נישט געלאָזט צו רו?
13. ווי האָבן זיי זיך אויפֿגעפֿירט?
14. וואָס האָבן זיי געוואָלט פֿון אים?
15. ווי האָט וואַנדאַ אויסגעזען?
16. ווי אַלט איז זי געווען?
17. ווי האָט זי אים געהאָלפֿן אָפּהיטן יידישקייט?
18. וואָס האָט יעקבֿ געבעטן גאָט און פֿאַר וואָס?
19. וואָסערע מחשבֿות האָט יעקבֿ געהאַט קוקנדיק אויף וואַנדאַן?
20. וואָס האָט ער געוווסט?
21. פֿאַר וואָס איז וואַנדאַ ניט געגאַנגען אַהיים?

22. פֿאַר וואָס האָט יעקבֿ געטראַכט אַז ער פֿאַרלירט עולם־תבא?
23. אין וואָסער גמרא האָט ער זיך דערמאָנט?
24. וואָס האָט ער געוואָלט, וואַנדאַ זאָל טאָן אייִדער זיי וועלן זיין צוזאַמען?
25. ווּהין זיינען זיי געגאַנגען?
26. פֿאַר וואָס האָט ער זיך אַליין גענאַרט?

ענגליטונג

געפֿינט סינאָנימען צו די וויַיטערדיקע ווערטער און אויסדרוקן:

בלייך —
דער קנעכט —
דער גזלן —
דאַנקען גאָט —
דער מלבוש —
דערהרגענען —
לאָזן געמאַך —
די לחמא —
דער איינגעשפּאַרטער —
משתּין זיין —
די עבֿירה —
ווי סיגעהער צו זיין —
דער פּרא —
שאַרן זיך (צו) —
דער דין —
דאָס אויפֿס —
באַנעמען —
באַשירעמען —
דאָס געדעכטניש —
געפּלעפֿט —
אויסטערליש —
דער באָדן —
דערבליקן —
דאָס געלעגער —

גראַמאַטיק

לאַנגפֿאַרגאַנגענע צײַט

די קאָנסטרוקציע פֿון דער לאַנגפֿאַרגאַנגענער צײַט זעט אויס אַזוי:

האָבן	+	געהאַט	+	פּאַרטיציפּ

למשל:

איך האָב געהאַט געזען
דו האָסט געהאַט געזען
ער האָט געהאַט געזען
מיר האָבן געהאַט געזען
איר האָט געהאַט געזען
זיי האָבן געהאַט געזען

די קאָנסטרוקציע פֿון דער לאַנגפֿאַרגאַנגענער צײַט פֿאַר די ווערבן וואָס בויען זייער פֿאַרגאַנגענע צײַט מיטן העלפֿווערב זײַן איז די זעלביקע:

האָבן	+	געהאַט	+	פּאַרטיציפּ

אָבער עס קענען געמאָלט זײַן דריַי אַלטערנאַטיוון וואַריאַנטן:

זײַן	+	געוואָן	+	פּאַרטיציפּ
זײַן	+	געהאַט	+	פּאַרטיציפּ
האָבן	+	געוואָן	+	פּאַרטיציפּ

למשל:

ער האָט געהאַט געקומען
ער איז געוואָן געקומען
ער איז געהאַט געקומען
ער האָט געוואָן געקומען

די לאַנגפֿאַרגאַנגענע צײַט וויַזט אויף אַ טוונג אָדער אַ געשעעניש וואָס איז פֿאָרגעקומען פֿריִער ווי אַן אַנדער טוונג אָדער געשעעניש אין דער פֿאַרגאַנגענער צײַט, למשל: איך האָב געהאַט פֿאַרענדיקט די אַרבעט, ווען די קינדער האָבן זיך אומגעקערט פֿון שול. (פֿריִער האָב איך פֿאַרענדיקט די אַרבעט און ערשט נאָך דעם האָבן זיך די קינדער אומגעקערט פֿון שול).

צוואַנציקסטע לעקציע

גענִיטונג א

שאַפֿט איין זאַץ פֿון די צווִיי אָנגעגעבענע זאַצן ניצנדיק די לאַנגפֿאַרגאַנגענע צײַט:

1. מיר זײַנען אָנגעקומען. די צערעמאָניע האָט זיך שוין פֿאַרענדיקט. — *ווען מיר זײַנען אָנגעקומען האָט די צערעמאָניע זיך געהאַט פֿאַרענדיקט.*
2. די פּאָליציי איז צוגעפֿאָרן. די גנבֿים זײַנען שוין אַנטלאָפֿן. — _____
3. די קאַץ האָט געפֿגרט. עס האָט באַנג געטאָן דער באַלעבאָסטע. — _____
4. מיר זײַנען געקומען אויפֿן אָפּשטעל. דער אויטאָבוס איז שוין אַוועקגעפֿאָרן. — _____
5. ער האָט געענדיקט זײַן רעפֿעראַט. אַלע זײַנען געשלאָפֿן. — _____
6. דער אַמבולאַנס איז געקומען. דער חולה איז שוין געשטאָרבן. — _____
7. ער איז אַרײַן אין שול. מע האָט שוין אָפּגעדאַוונט מוסף. — _____
8. זיי האָבן זיך געקריגט איבער דער ירושה. דער טאַטע האָט זי איבערגעלאָזט. — _____
9. דער מאַן איז געקומען. זי האָט זיך גענומען דאָס לעבן. — _____
10. איך האָב געפֿילט. איך האָב זי געקענט פֿון פֿריִער. — _____
11. מע האָט אויפֿגעשטעלט דעם ראַטיר־קאָמיטעט. טויזנטער מענטשן זײַנען שוין אומגעקומען. — ___
12. זי האָט אָנגעשריבן אַלע בריוו. זי האָט אָנגעהויבן אַרבעטן אין סאָד. — _____

גענִיטונג ב

זעצט איבער אויף יִידיש ניצנדיק די לאַנגפֿאַרגאַנגענע צײַט:

1. הסברתי לו ששכחתי את המפתחות.
2. כשהגענו לתחנה, הרכבת כבר עזבה.
3. יכולתי לראות בפניו שהוא קיבל חדשות רעות.
4. הוא לא היה ממש זר — פגשתי אותו פעם.
5. אמרתי להם שעשיתי מספיק עבודה ליום אחד.
6. כשהיא הגיעה, חיכיתי כבר שלוש שעות.
7. חשבתי ששלחתי את הציק לפני שבוע.
8. הוא אמר לי שמישהו התקשר כשלא הייתי בבית.
9. הם אמרו לי שאף פעם לא שמעו על המקום.
10. כשחזרתי מהחופשה, היא כבר החלימה.
11. הוא הרגיש שהוא התכונן היטב לבחינות.
12. אחרי שהוא תירגם את המאמרים הדרושים, הוא החזיר לי את המילון.

1. I explained to him that I had forgotten my keys.
2. When we came to the station, the train had already left.
3. I could see by his face that he had received bad news.
4. He wasn't exactly a stranger – I had met him once before.
5. I told them that I had done enough work for one day.
6. When she arrived, I had been waiting for three hours.
7. I thought I'd sent the cheque a week before.
8. He told me somebody had phoned when I was out.
9. They told me that they had never heard of the place.
10. When I returned from my leave, she had already recovered.
11. He felt that he had prepared well for the exams.
12. After he had translated all the necessary articles, he returned the dictionary to me.

צווייטע קומעדיקע ציַיט

די קאָנסטרוקציע פֿון דער צווייטער קומעדיקער ציַיט זעט אויס אַזוי:

וועלן	+	האָבן	+	פּאַרטיציפּ

למשל:

איך וועל האָבן געזען
דו וועסט האָבן געזען
ער וועט האָבן געזען
מיר וועלן האָבן געזען
איר וועט האָבן געזען
זיי וועלן האָבן געזען

די קאָנסטרוקציע פֿון דער צווייטער קומעדיקער ציַיט פֿאַר די וועלבן וואָס בויען פֿאַרגאַנגענע ציַיט מיטן העלפֿווערב **זיַין** איז די זעלביקע:

וועלן	+	האָבן	+	פּאַרטיציפּ

אָבער עס קען געמאָלט זיַין נאָך איין אַלטערנאַטיוווער וואַריאַנט:

וועלן	+	זיַין	+	פּאַרטיציפּ

למשל:

ער וועט האָבן געקומען
ער וועט זיַין געקומען

די צווייטע קומעדיקע ציַיט וויַיזט אויף אַ טוונג אָדער געשעעניש וואָס וועט פֿאָרקומען פֿריער ווי אַן אַנדער טוונג אָדער געשעעניש אין דער קומעדיקער ציַיט, למשל: ווען איך וועל האָבן פֿאַרענדיקט די אַרבעט, וועלן מיר גיין אין קינאָ. (פֿריער וועל איך פֿאַרענדיקן די אַרבעט און ערשט נאָך דעם וועלן מיר גיין אין קינאָ).

צוואַנציקסטע לעקציע

גענִיטונג א

דערגאַנצט די ווייַטערדיקע זאַצן מיט פּאַסיקע ווערבפֿאָרמעס אין דער צווייטער קומעדיקער צייַט:

1. ער זאָגט, אַז אייַדער ער וועט אַוועקפֿאָרן, _____ ער _____ (זען) אַלע נייַע פֿאָרשטעלונגען אין לאָנדאָן.
2. אויב דו וועסט עס נישט פֿאַרשרייַבן, _____ דו זיכער _____ (פֿאַרגעסן) אַלע פּרטים ביז דער קומענדיקער וואָך.
3. איבער אַ יאָר _____ זי _____ (אויסהאַלטן) אַלע עקזאַמענעס.
4. ווי נאָר דו _____ (אָנקומען), וועלן מיר זיך זעצן צום טיש.
5. דעם ערשטן יוני _____ ער _____ (אַרבעטן) דאָ שוין צוואַנציק יאָר.
6. ביז מאָרגן _____ איך שוין _____ (רעדן) מיטן דעקאַן.
7. צו דער צייַט אין אַ יאָר אַרום _____ איר שוין _____ (פֿאַרגעסן) אַלע אייַערע צרות.
8. ביז איך וועל קומען צוריק, _____ איר שוין _____ (אָפּרוען זיך).
9. ביז דעם ערשטן יאַנואַר _____ מיר משמעות _____ (פֿאַרענדיקן) דעם פּראָיעקט.
10. כ׳האָף אַז צו דער צייַט איבער אַ יאָר _____ מען _____ (אונטערשרייַבן) דעם הסכם.
11. ביז דו וועסט אויפֿשטיין, _____ איך שוין _____ (אויסקאָכן) דעם וואַרמעס.
12. אַז דער תּלמיד וועט עס פֿאַרשטיין, _____ דער לערער שוין ניט _____ (האָבן) קיין געדולד.

צוואַנציקסטע לעקציע

גענימונג ב

פֿאַרבינדט די צוויי באַזונדערע זאַצן אין איין זאַץ. ניצט ווו מע דאַרף די צווייטע קומעדיקע צייַט:

1. דו וועסט פֿאַרענדיקן דיַין אַרבעט. דו וועסט קענען זיך אָפּרוען. — *וען דו וועסט האָבן פֿאַרענדיקט דיַין אַרבעט, וועסטו קענען זיך אָפּרוען.*
2. איך וועל איבערזעצן דעם אַרטיקל. איך וועל דיר אַוועקגעבן דעם ווערטערבוך. — _____
3. ער וועט פֿאַרענדיקן דעם אוניווערסיטעט. ער וועט קריגן אַ פּרעסטיזשפֿולע אַרבעט. — _____
4. דער יאַט וועט אייַך שוין דערציילן די גאַנצע מעשׂה. איר וועט שוין אַלץ פֿאַרשטיין. — _____
5. מיר וועלן אַהין אָנקומען. איר וועט שוין דאָרטן זיַין. — _____
6. דו וועסט שוין אָנשרייַבן דיַין דאָקטאָראַט. מיר וועלן דיר מאַכן אַ מסיבה. — _____

גענימונג ג

זעצט איבער אויף ייִדיש ניצנדיק די צווייטע קומעדיקע צייַט:

1. עד שתגיע, כבר אגמור לקרוא את ספרך.
2. כשתהיה בגילי, תלמד כבר על חולשות האדם.
3. אני בטוח שהם יסיימו את הכביש החדש לקראת אוגוסט.
4. בעוד מאה שנים, מקווה אני, תהיינה המלחמות לדבר שבעבר.
5. ב־26 במרס אהיה בארץ כבר 20 שנה.
6. כל הפרחים יקמלו עד החודש הבא.

1. By the time you arrive, I'll have finished your book.
2. When you are [in] my age, you'll have learnt much about human weakness.
3. I'm sure they'll have completed the new road by August.
4. A century from now wars, I hope, will have become a thing of the past.
5. On March 26, I'll have been in this country (for) 20 years.
6. Next month by this time all the flowers will have died.

לייב נייַדוס

די צווייטע ראַפסאָדיע

זאָל שטורמען פֿון תּענוג די צווייטע ראַפסאָדיע,
לאָז האַסטיקער לויפֿן דיין מיידלשע האַנט!
אָ, הער: אין מיין האַרץ קלינגט די רויטע מעלאָדיע
פֿון פּלוצלונג־צעפּלאַקערטן הייליקן בראַנד!

דאָס האַרץ קלאַפּט איןווילדן געפֿערלעכן פֿיבער
און ס׳דוכט: דער קלאַוויר האָט זיך וועטן געוואַגט —
ווער וועמען, ווער וועמען וועט שטיַגן אַריבער
אין וואַנזין און שנעלקייט פֿון שטורמישן טאַקט!

די תּאווה אַליין יאָגט גאַלאָפּ אין די קלאַנגען
דורך גאָלדענע וואָלקנס פֿון גליק און באַטרוג!
געגוג! כ׳וועל משוגע פֿון מיַינע פֿאַרלאַנגען!
שטעל אָפּ! אָ, שטעל אָפּ! איך באַפֿעל דיר: גענוג!

כ׳בין דאָרשטיק. כ׳בין הייס. לאָז מיר קושן אָן זינען!
ביסט מיַינע! ביסט מיַינע! ווי פֿרעכטיק דו ביסט!..
— — — — — — — — — — — — — — — — —
ס׳לאַכט שעלמיש ביַים פֿענצטער דורך בלויע גאַרדינען,
אַזוי ווי אַ פֿאַוון, דער אַלטיטשקער ליסט...

שלום אַש

מענטשן און געטער

גאָלדע די פֿישערין האָט געווינט אין שכנות מיט אַנטאָניען אין דעם קליינעם חורבֿהדיקן היַזל, וואָס איז אויף יענער זײַט טײַכל, וווּ די וויַבער וואַשן די וועש. איינע ווי די אַנדערע זײַנען זיי שוין לאַנג אַלמנות פֿון די מאַנען און פֿאַרלאָזטע פֿון די קינדער זייערע, וואָס זײַנען זיך צעפֿאָרן אין דער וועלט.

גאָלדעס עלטערער זון, חיים קאַמאַשניק, איז אַ מאָל אַחיימגעקומען אויף חול־המועד פֿון לאָדזש און האָט זיך אין דער שטיל אָנגעהויבן צו סודען מיט אַנטאָניעס זון, אַנטעק דעם סטאָליער. ערשט אין אַ שיינער נאַכט זײַנען די צווויי בחורים, חיים און אַנטעק, פֿאַרפֿאַלן געווארן. מע זוכט אַהין, מע זוכט אַהער — נישטאָ די בחורים, אין ים אַרײַן. די יידענע קריגט זיך מיט דער גויע, די גויע מיט דער יידענע. די זאָגט: דײַן זון האָט מײַנעם אָנגערעדט; די צווייטע טענהט פֿאַרקערט.

אַזוי איז עס געווען ביז אין אַ שיינעם זומער־פֿרימאָרגן. גאָלדע און אַנטאָניע שטייען אַזוי פֿאַר דער טיר פֿון היַזל און רעדן זיך איינע פֿאַר דער צווייטער דאָס האַרץ אויס:

— וווּ קענען זיי איצט זײַן?

— אין ים אַוודאי דערטרונקען געוואָרן...

— האָרעווע אויף די קינדער פֿאַר די פֿישס ציין!..

— און אפֿשר לעבן זיי? — פֿרוווט די יידענע מוט צו האָבן.

— און אפֿשר לעבן זיי! — העלפֿט די גויע אונטער.

— און אפֿשר זײַנען זיי באַגליקט געוואָרן!

— און אפֿשר האָבן זיי שוין זייערע אייגענע פֿעלדער און היַזער!

— און נאָך דער אָרעמער מאַמען אויף דער עלטער העלפֿן!..

מיט אַ מאָל קומט צו גיין חנהלע די בריווטרעגערין.

— גאָלדעלע, גאָלדעלע, גוטע בשורות זאָלט איר האָבן — עס איז דאָ אַ בריוו פֿאַר אײַך!

— פֿון וואַנען אַ בריוו?

— פֿון יענער זײַט ים.

און זי האָט איר איבערגעגעבן אַ בריוופֿאַקעט. פֿאַר דער גויע איז אויך געווען אַ בריוו.

זיי האָבן אויפֿגעריסן די בריוו, אַרויסגענומען צווויי פֿאָטאָגראַפֿיעס: צווויי פּריצים מיט קאַפּעליושן האַלטן שטעקעלעך אין איין האַנט און גיבן זיך אָפּ שלום־עליכם מיט דער צווייטער האַנט.

די וויַבער קוקן אָן די פֿאָטאָגראַפֿיעס. זײַנען עס יאָ זיי, זײַנען עס ניט זיי?..

— מײַן חיים, — כליפּעט די יידענע אַרויס.

— מײַן בלוט, מײַן פֿלייש, — ווײנט די גויע.

אַז די ערשטע איבערראַשונג איז אַריבער, האָט מען גענומען באַטראַכטן די צוריק געפֿונענע קינדער.

— מײַן חיים האָט זיך גאָרנישט געענדערט, — זאָגט די יידענע.

— מײַן אַנטעק אויך נישט. קוק נאָר אָן די קייט אויף דער וועסט, מיט די הענטשקעס.

— און זעסטו, ווי מײַנער טראָגט אַ צילינדער, ווי דער גראַף פּאָטאָצקי!.. מע דאַרף צו משה לערער גיין, ער זאָל די בריוו איבערלייענען.

בײדע ווײַבער האָבן זיך אין די פֿאַטשיילעס אײַנגעוויקלט און צו משה לערער געגאַנגען מיט די בריוו. משה לערער האָט זיי פֿאָרגעלייענט, אַז די קינדער לאָזן הערן "פֿון זייער ליבן געזונט, און דאָס נעמלעכע ווינטשן זיי צו הערן פֿון זייערע ליבע עלטערן". דערנאָך שרײַבן זיי אַז זיי האָבן אָן די אַלטע מוטערס נישט פֿאַרגעסן. זיי האָבן גרויסע צרות איבערגעלײטן ביז זיי זײַנען געקומען אויף אַ שטיקל מדרגה. און זיי שיקן די מוטערס אַ ביסל געלט, און וועלן ווײַטער אויך אָן זיי נישט פֿאַרגעסן.

אין די בריוו זײַנען געלעגן צוויי בלויע שטיקלעך פּאַפּיר, פֿאַר וועלכע לייבוש שפּילעטער האָט אויסגעצאָלט צו זיבן רובל מיט פֿופּציק גראָשן.

די ווײַבער זײַנען נאָך יענעם טאָג אויפֿן בית־עולם געגאַנגען אָנזאָגן זייערע מאַנען, אַז די קינדער זייערע האָבן זיך צוריקגעפֿונען און האָבן אָן די אַלטע מאַמעס נישט פֿאַרגעסן.

אַזוי האָבן געלעבט די צוויי ווײַבער אין שכנות אַ צײַט מיט יאָרן נאָך די מאַנענס טויט און אַ צײַט מיט יאָרן פֿאַר די מאַנענס טויט אין דעם קליינעם חורבֿהדיקן הײַזל, וואָס שטייט אויף יענער זײַט טײַכל, ווו די ווײַבער וואַשן די ווועש. דאָס קליינע הײַזל איז אַרײַנגעקומען אין שותּפֿות צו דעם יידן און צו דעם גוי איין גאָט וויס עס נאָר ווי אַזוי.

דער גוי און דער יידן האָבן צווישן זיך געלעבט אין שלום, געקריגט זיך אין שלום. זיך געזידלט און דערנאָך צוריק ווײַטער חבֿר געוואָרן. אין שלום האָבן אויך געלעבט די גויע מיט דער יידענע. פֿלעגט די גויע גיין צו דער אַרבעט און האָט איבערגעלאָזט איר קליינעם אַנטעק אין וויג, און דער קליינער גוי האָט געמאַכט געוואַלדן דעם הימל נאָר צו שפּאַלטן. איז אַרײַן צו אים די יידישע שכנה, וועלכע האָט דענסטמאָל געזויגן איר חיימען, און האָט אים אויף די הענט גענומען און אים געגעבן פֿון איר ברוסט. דער קליינער חיים, וואָס זיצט אויף דער מוטערס צווייטער האַנט, ווערט אייפֿערזיכטיק, און דער קליינער יידן מיט דעם קליינעם גוי הייבן אָן צו קוקן איינער אויפֿן אַנדערן — אפֿשר האָבן זיי זיך שוין דענסטמאָל אָפּגעשמועסט די רײַזע קיין אַמעריקע צו מאַכן...

איז פֿאַר אַ יום־טובֿ געקומען, פֿאַר אַ פּסח, למשל, אַז גאָלדע די פֿישערין האָט זיך פֿון שטוב אין הויף אַרײַנגעצויגן, און די קינדער, ווי די אינדיקעס, האָבן זיך צווישן די באַליעס אַרומגעוואַלגערט מיט אַ געווײַן, מיט אַ געוואַלד, — האָט די גויע דער יידענעס אַ קינד צו זיך אין שטוב אַרײַנגעכאַפּט און געגעבן אים צו עסן פֿון איר מיטאָג. די יידענע פֿלעגט דערנאָך דעם קינדס מויל שײַערן, רײַבן און כּשרן מיט הייסע שטיינדלעך, און דער יונג פֿלעגט דערבײַ מאַכן געוואַלדן ביז צום הימל...

איז בײַ איינער דאָס קינד קראַנק געוואָרן, האָט עס די צווייטע אָפּגעהיט, געלאָפֿן צום פֿעלדשער, רפֿואות געבראַכט.

אין נויט האָט איינע דער אַנדערער אַ גראָשן געלט, אַ לעבל ברויט און אַ טראָפּן מילך געבאָרגט.

נאָר די געטער פֿון די צוויי שכנים האָבן ניט געקענט לעבן צווישן זיך אין שלום און האָבן אָנגעמאַכט גרויסע מחלוקתן צווישן די שכנים.

איז געקומען אַ יום־טובֿ פֿון איין גאָט, האָט עס דער צווייטער גאָט נישט געקענט דערלײַדן. למשל, אַזוי אַ גאַנץ יאָר גארנישט, לעבט מען זיך אין שלום; קומט אָבער בײַ דער גויע אַ יום־טובֿ, די קריסטוס־נאַכט, און פֿון איר שטוב גייט אויף דער ריח פֿון זייערע נײַן געריכטן, האָט די יידענע געדרייט מיט דער נאָז... און

אַז דער גלח איז געקומען מיטן הייליקן וואַסער, האָט די יידענע די קינדער פֿאַרשלאָסן צו זיך אין שטוב און זיי נישט אַרויסגעלאָזט... אַז די יידענע האָט דערזען דאָס געפֿרעגלטע חזירל, וואָס פֿון די אויגנלעכער האָט גרינס אַרויסגעשטאַרט, האָט זי געשפּיגן אַ גאַנצן טאָג.

— יאָ, אַ יום־טובֿ ביַי זיי! אַזאַ שוואַרץ־יאָר זאָלן זיי מיר האָבן, — פֿלעגט די יידענע זאָגן און אַ גאַנצן יום־טובֿ ניט וויַזן זיך דער גויע פֿאַר די אויגן.

איז וויַטער געקומען אַ יידישער יום־טובֿ, אַ פּסח, און די יידענע האָט די פֿיש געקאָכט, האָט די גויע די טיר פֿאַרהאַקט ביַי זיך אין שטוב:

— זשידאָווסקע פּאַרשיווע סוויענטאָ[1]!

און אַז מע האָט געבראַכט די מצות, האָט די גויע אירע קינדער אַריַינגעכאַפּט אין שטוב און די טיר פֿאַרשלאָסן.

און שבת אויף דער נאַכט, אַז די יידענע האָט די פֿיש אויפֿן טיש אַרויפֿגעשטעלט, און די שבת־ליכט האָבן זיך געברענט, און איר ברוך האָט זמירות געזונגען, האָט די יידענע דורכן פֿענצטער אַרויסגעקוקט און דערזען דיק וויַ דער גוי שלעפּט די טאַטשקע מיט זאַמד, פֿלעגט זי זיך אָנרופֿן צום מאַן:

— עס איז טאַקע ביַי זיי קיין שבת נישט. אַן אומה עפּעס!..

עס אִיז אַוועק אַ לאַנגע צייַט. די שכנות האָבן זיך פֿאַרעלטערט. די קינדער זייַערע אין אַמעריקע, חיים און אַנטעק, זיַינען וויַטער ערגעץ ווו פֿאַרפֿאַלן געוואָרן און האָבן אויפֿגעהערט צו שרייַבן בריוו, צו שיקן פֿאָטאָגראַפֿיעס און שטיקלעך פּאַפּיר, פֿאַר וועלכע דער שפּילעטער פֿלעגט אויסצאָלן זיבן רובל מיט פֿופֿציק גראָשן.

דער יידענעס טייל הייַזל איז מיט דער צייַט אין גאַנצן תרוב געוואָרן. זומער האָט זי נאָך געלעבט אין איר טייל שטוב, ווי וויַט זי האָט געקענט. עס איז אָבער געקומען ווינטער, דאָס פֿרעסטל נעמט... איז איר נישט געבליבן קיין אַנדער עצה נאָר איבערצוווינטערן ביַי דער גויע אין אַ ווינקל שטוב.

די גויע האָט זי צוגענומען מיטן גרעסטן כּבֿוד און האָט איר אָפּגעגעבן דעם ווינקל בייַם אויוון. קיין סך פֿון איר שטיבל האָט זי נישט געהאַט וואָס איבערצוטראָגן: די ווינטערדיקע קאָלדרע, די צוויי שבת־לייַכטערלעך, דאָס אַלמערל, די טערקישע שאַל מיט דער שבתדיקער הויב און דאָס קעסטעלע.

האָט די יידענע געווינט אין ווינקל שטוב בייַם אויוון. אין צווייטן ווינקל, בייַם פֿענצטער, איבער דער גויעס בעט איז געהאַנגען אַ "הייליק בילד", פֿאַר וועלכן עס האָט זיך אַ לעמפּל געברענט.

די יידענע האָט מורא געהאַט אַהין צו קוקן... זי זינדיקט מיט די אויגן... אָט ווערט זי שוין בלינד... דאָס אַלטע יום־כּיפּורדיקע מחזור, אַ ירושה פֿון איר מאַמען, האָט זי אין טערקישער שאַל איינגעוויקלט, אַז די גויע זאָל עס ניט זען, און אַז עס איז געקומען אויף דער נאַכט, צום קריאת־שמע לייענען, האָט זי פֿאַר איר ווינקל דאָס קעסטעלע אַנידערגעשטעלט — אַ מין מחיצה געמאַכט, אַז דאָס קריסטוס־בילד זאָל נישט הערן איר תּפֿילה...

מיט דער גויע איז אויך דאָס זעלבע. עס איז געקומען אויף דער נאַכט און זי האָט געדאַרפֿט איר געבעט מאַכן, האָט זי אָפּגעוואַרט ביז די יידענע וועט שוין איינשלאָפֿן, האָט פֿאַרשטעלט איר טייל ווינקל, אַז די

1. יום־טובֿ (פּויליש)

יידענע מיט איר גאָט, וואָס זי האָט דאָרט אין קעסטעלע (דאָס מחזור אַרומגעוויקלט אין טערקישער שאַל) זאָל, חלילה, נישט דערהערן אַ וואָרט.

עס איז געקומען דער ערשטער פֿריַיטיק צו נאַכט. די יידענע האָט זיך ענומען אָנגרייטן צום ליכטבענטשן אין אירווינקל. זי האָט אַ טישטעכל אויסגעשפרייט איבערן קעסטעלע, האָט אויסגעשטעלט אירע צוויי לייכטערלעך, ליכט אַריַינגעשטעלט, האָט זיך אָנגעטון אין דער שבתדיקער הויב און האָט זיך ענומען זאָגן די תּחינה. דער גויע האָט עס שוין פֿאַרדראָסן: ביַי איר אין שטוב מאַכט מען אַ יידישן יום־טובֿ! דאָך אַרויסווייזן וועט זי דאָס נישט. נאָר זעענדיק אַז די יידענע דאַוונט פֿאַר איר גאָט, האָט זי זיך פֿאַרן "הייליקן בילד" אַנידערגעקניט און האָט אָנגעהויבן זיך צו מאָדליען פֿאַר איר גאָט און אין האַרצן זיך געשלאָגן... די יידענע האָט עס ניט געקענט אַריבערטראָגן: פונקט וועַן זי בענטשט איבער די ליכט...

נאָכן ליכטבענטשן האָט די יידענע זיך אַ חלה אַוועקגעלייגט אויפֿן טיש, מיט אַ טעלערל פֿישלעך, וואָס אַ שכנה שיקט איר אַריַין אויף יעדן שבת.

די גויע האָט זיך שוין געהאַט אויפֿגעהויבן פֿון די קני און איז צוגעגאַנגען צו דער יידענעס טישל. די יידענע האָט זי מיט פֿישלעך מכבד געווען, האָבן זיי ביידע געגעסן און געשמועסט פֿון פֿאַרשידענע זאַכן.

אין שטוב איז גענוג וואַרעם געווען: די גויע האָט שטאַרק דעם אויוון געהייצט אויף שבת פֿון דער יידענעס וועגן. די ליכט האָבן געברענט אויפֿן טישל, און אין צווייטןווינקל איז דאָס לעמפּל פֿאַרן "הייליקן בילד" פֿאַרלאָרן געוואָרן אין האַלבן שאָטן.

די וויַבלעך זיַינען געזעסן, האָבן פּאַמעלעך די פֿישלעך געגעסן, אַז זיי זאָלן קיין ביינדל נישט אַראָפּשלינגען, און האָבן פּאַמעלעך געבאָלבעט וועגן פֿאַרשידענע זאַכן, לשון־הרע אויסגערעדט אויף שכנות, ביז עס איז צו רייד געקומען וועגן זייערע קינדער דאָרט וויַיט. האָבן זיי געקלערט, וווּ זיי זיַינען אַהינגעקומען, וואָס עס טוט זיך מיט זיי.

— וווּ קענען זיי איצט זיַין? — פֿרעגט די גויע.

— אין ים אַוודאי דערטרונקען געוואָרן, — ענטפֿערט די יידענע.

— האָרעווע אויף קינדער פֿאַר די פֿישס ציין, — ווייַנט די גויע.

— און אפֿשר לעבן זייַ? — פֿאַרלירט די יידענע דעם מוט נישט.

— און אפֿשר לעבן זיי, — העלפֿט די גויע אונטער.

— און אפֿשר זיַינען זיי באַגליקט געוואָרן? — וויל האָפֿן די יידענע.

— און אפֿשר האָבן זיי שוין זייערע אייגענע פֿעלדער און הייַזער, — גייט די גויע וויַיטער.

— גאָט וועט העלפֿן, — איז מבֿטיח די יידענע.

— גאָט וועט נישט פֿאַרלאָזן, — העלפֿט אונטער די גויע.

און זיי פֿאַרגעסן איין מינוט, וועלכער גאָט, צי דער דאָ ביַי שבת־ליכטלעך, צי יענער דאָרט אין פֿאַרנעפֿלטן וויַנקל... און זיי וועלן אייַנגעשלאָפֿן מיט גאָטס נאָמען אויף די ליפּן און מיט בטחון אין האַרצן אויף דעם קליינעם קעסטעלע, וואָס איז פֿאַרשאָטן מיט ביינדלעך פֿון פֿיש און ברעקלעך פֿון דער חלה...

אין דעם קליינעם שטיבל האָבן צוויי געטער געצאַנקט — די קליינע שבת־ליכטלעך ביַים טישל און דאָס קליינע לעמפּל פֿאַר דעם "הייליקן בילד", און זיי זיַינען אין דער שטיל, אין דער שטיל אויסגעגאַנגען... אַלץ איז געגאַנגען זיך שלאָפֿן לייגן, און איז אייַנגעשלאָפֿן אין דער טונקעלער וואַרעמער נאַכט פֿון פֿריַיטיק צו נאַכט...

איין און צוואַנציקסטע לעקציע

פֿראַגעס צום טעקסט

1. ווי הייסן די צוויי הויפּט־פערסאָנאַזשן פֿון דער דערציילונג? ווו ווויינען זיי?
2. ווו געפֿינען זיך זייערע מאַנען און קינדער? ווי הייסן זיי?
3. וועגן וואָס האָבן זייערע זין זיך געסודעט?
4. פֿאַר וואָס האָט די יידענע זיך געקריגט מיט דער גויע?
5. וואָס איז געשען אין איינעם זומער־פֿרימאָרגן?
6. וואָס איז געווען אין די בריוו?
7. צו וואָס זײַנען די שכנות געגאַנגען צו משה לערער?
8. צו וועמען זײַנען זיי דערנאָך געגאַנגען און צוליב וואָס?
9. פֿאַר וואָס זײַנען זיי געגאַנגען אויפֿן בית־עולם?
10. ווי האָבן דער יִד און דער גוי געלעבט צווישן זיך? און ווי זייערע ווײַבער? ברענגט אויפֿווײַזן.
11. פֿאַר וואָס פֿלעגט די יידענע כּשרן מיט הייסע שטיינדלעך דעם קינדס מוילן?
12. ווער האָט **ניט** געקענט לעבן צווישן זיך אין שלום? ברענגט אויפֿווײַזן.
13. פֿאַר וואָס האָט די יידענע זיך אַריבערגעקליבן צו דער גויע?
14. וואָס האָט די יידענע געבראַכט מיט זיך?
15. וואָס איז געשען דעם ערשטן פֿרײַטיק צו נאַכט?
16. וואָס האָבן זיי געטאָן זיצנדיק בײַם טישל?
17. וואָס האָט סימבאָליזירט די צוויי געטער אין דעם קליינעם שטיבל?
18. ווי פֿאַרשטייט איר דעם נאָמען פֿון דער דערציילונג?

גענעטונג

וואָס זײַנען די סינאָנימען פֿון די ווײַטערדיקע וועגטער?

סודען זיך —
פֿאַרפֿאַלן וועלן —
ענדערן זיך —
די פֿאַטשיילע —
דאָס נעמלעכע —
אָנזאָגן —
דענסטמאָל —
דער מיטאָג —
דער גענואַלד —
באָרגן —

די מחלוקת —
פֿאַרהאַקן —
די אומה —
די עצה —
דאָס געבעט —
פֿרייַטיק צו נאַכט —
מאָדליען זיך —
אַריבערטראָגן —
באָלבען —
האָרעווען —
מבֿטיח זיַין —
אויסגיין —

גראַמאַטיק

פּאַרטיקל צו בייַ אינפֿיניטיוו

דער פּאַרטיקל **צו** קומט פֿאַר דעם אינפֿיניטיוו.
צווישן **צו** און אינפֿיניטיוו טאָר קיין אַנדער וואָרט ניט זיַין.
צו קומט נאָך זיך (אין זיך־ווערבן). למשל: זיך צו גאָלן; זיך צו שעמען.
צו קומט נאָך אַ קאָנווערב (אין ווערבן מיט קאָנווערבן). למשל: אַרויסצופֿאָרן; פֿאָרצולייגן.
צו קומט נאָך אַן אינווואַריאַנט (אין פּעריפֿראַסטישע ווערבן). למשל: מורא צו האָבן; מסכּים צו זיַין.

אין געוויסע פֿאַלן איז דער פּאַרטיקל **צו** אַבסאָלוט נייטיק — זען 1.
אין געוויסע פֿאַלן איז דער פּאַרטיקל **צו** אַבסאָלוט אוממעגלעך — זען 2.
אין אַ ריי פֿאַלן איז דער פּאַרטיקל **צו** אַ ברירהדיקער — זען 3.

1. מע ניצט דעם **צו** ביַים אינפֿיניטיוו

— נאָך אַ סובסטאַנטיוו.
למשל: דער פּחד צו רעדן; דער חשק צו לעבן; אַ סגולה צו היילן מרת־שחורהניקעס.

— נאָך אַן אַדיעקטיוויש אַדווערב.
למשל: סיאיז שווער צו זיַין אַ ייִד; סיאיז געמיטלעך צו זיצן אין אַ פֿאָטעל; סיאיז אָנגענעם צו הערן.

2. מע ניצט ניט דעם **צו** בײַם אינפֿיניטיוו

— נאָך העלפֿווערבן **וועלן**, **פֿלעגן**, **וואָלטן**, **זאָלן**, **לאָזן** וויִ אויך **לאָמיך** און **לאָמיר**.
למשל: זי וועט לייענען; ער פֿלעגט זינגען; זיי וואָלטן קומען; לאָז זי שלאָפֿן; לאָמיר גיין.

— נאָך מאָדאַלע ווערבן **קענען**, **דאַרפֿן**, **מוזן**, **מעגן**, **ניט טאָרן**, **וועלן**.
למשל: ער קען שרײַבן, זי טאָר ניט עסן; איך וויל צוגיין.

— נאָך **האַלטן אין (איין)** (בײַם דויעריקן אַספּעקט).
למשל: זיי האַלטן אין (איין) וואָרטשען.

— אין דער קאָנסטרוקציע אַקוזאַטיוו מיטן אינפֿיניטיוו.
למשל: איך האָב זיי געזען זיצן.

— אין דער קאָנסטרוקציע מיט טאַוווטאָלאָגישן אינפֿיניטיוו.
למשל: קומען קומט זי צו אונדז כּסדר.

— נאָך די ווערבן **הייסן**, **נעמען** (= אָנהייבן), **מאַכן** (= צווינגען, נייטן).
למשל: מיר האָבן געמוזט אַרבעטן; זי הייסט אים עסן; זי מאַכט זיך פֿאַרגעסן פֿון אַלץ.

— נאָך די ווערבן **בלײַבן**, **העלפֿן**, **לערנען (זיך)**, **ענדיקן** און זייערע דעריוואַטן.
למשל: איך פֿאַרענדיק שרײַבן; מיר לערנען זיך קאָכן; ער העלפֿט פֿונאַנדעראַרבעטן דעם פּראָיעקט; זי בלײַבט שלאָפֿן בײַ אונדז.

— נאָך די ווערבן וואָס ווײַזן אויף אַ פֿאַרלאַנג: **באַגערן**, **גאַרן**, **גלוסטן (זיך)**, **חלשן**, **שטאַרבן**, **בעטן**, **ווינטשן** און זייערע דעריוואַטן.
למשל: מיר גלוסט זיך אַרויספֿאָרן פֿון דאָנען; ער חלשט שלאָפֿן; איך שטאַרב טרינקען; זיי האָבן אונדז געבעטן קומען נאָך אַ מאָל.

— נאָך די ווערבן וואָס ווײַזן אויף אַ באַוועגונג: **גיין**, **לויפֿן**, **פֿאָרן**, **קומען**, **שפּרינגען**, **איילן זיך**, **שטעלן (זיך)**, **זעצן (זיך)**, **לייגן (זיך)**, **שיקן**, **טראָגן** און זייערע דעריוואַטן.
למשל: איך בין געקומען העלפֿן; ער האָט זיך געשטעלט דאָוונען; כ׳האָב זיך געאיילט ברענגען די לעצטע נײַס; מיר זײַנען געגאַנגען זען דעם נײַעם פֿילם.

זיך מערקן: נאָך די ווערבן פֿון די דריי לעצטע אונטערגרופּעס קען קומען דער פֿאַרטיקל **צו** בתּוך אַז דער אינפֿיניטיוו איז אָפּגערוקט פֿון דעם פּערזאָניקן ווערב.

למשל: מיר גלוסט זיך שוין אַ סך צייַט אַרויסצופֿאָרן פֿון דאַנען; ער האָט זיך געשטעלט אין מיטן דערינען צו דאַוונען; מיר זייַנען געגאַנגען אין קינאָ צו זען דעם נייַם פֿילם.

3. **צו** איז ברירהדיק

— נאָך אַ ווערב.

למשל: ער האָט מיר צוגעזאָגט (צו) באַטראַכטן מיַין פֿאָרשלאָג; זיי לייגן אונדז פֿאָר (צו) עפֿענען אַ בשותּפֿותדיקן עסק.

— ספּעציעל נאָך די ווערבן **אָנהייבן, אויפֿהערן, פּרווון**.

למשל: איך הייב אָן (צו) פֿאַרשטיין די פּראָבלעם; מיר האָבן אויפֿגעהערט (צו) אָטעמען; ער וועט פּרווון עס קאַליע (צו) מאַכן.

— וועגן דער אינפֿיניטיוו איז אַ סוביעקט און ער קומט אָנהייב זאַץ.

למשל: (צו) לאַכן איז געזונט; צו(צו)זאָגן און ליב (צו) האָבן קאָסט ניט קיין געלט.

זיך מערקן: וועגן דער אינפֿיניטיוו־סוביעקט שטייט ניט אָנהייב זאַץ, קומט ער דעמאָלט מיטן **צו**.

למשל: לייכט איז צו לעבן, שווער איז צו שטאַרבן.

גענעריטונג

שרייַבט אַרייַן ווו מע דאַרף דעם פֿאַרטיקל **צו** און דערקלערט אייַער באַשלוס:

1. איר קענט מיר ____ העלפֿן?
2. כ׳וואָלט געוואָלט ____ בליַבן אַליין.
3. גרינג ____ זאָגן, שווער ____ טראָגן.
4. זי חלשט אים ____ זען.
5. מיר קלייַבן זיך ____ גיין אין טעאַטער.
6. איך וועל אייַך ____ מאַכן ____ פֿאַרגעסן אייַערע צרות.
7. ס׳איז שווער ____ ענטפֿערן באַלד אויפֿן אָרט.
8. מע קנייַפּט די באַקן, די פֿאַרב זאָל ____ שטיין.
9. קום ____ עסן!
10. הער אויף ____ יאָמערן!

איין און צוואַנציקסטע לעקציע

11. זי האָט געהאַלטן אין איין _____ ווייטען.
12. העלף מיר _____ אַרויפֿקריכן אויפֿן לייטער.
13. _____ שטאַרבן שטאַרבט מען נאָר איין מאָל.
14. אויף נסים טאָר מען זיך ניט _____ פֿאַרלאָזן.
15. וועט כ׳וואָלט _____ האָבן אַ פֿרייַע מינוט, וואָלט איך שוין _____ אַרייַנכאַפּן צו אייַך.
16. ס׳איז געווען זייער אייַנגענעם _____ זיצן אויף דער וועראַנדע.
17. כ׳האָב באַמערקט אים _____ רייכערן.
18. דער קאָמיטעט האָט באַשלאָסן _____ אויסצייכענען די בעסטע אַרבעט.
19. רעדט העכער, ער זאָל אייַך _____ קיינען _____ הערן.
20. פֿרווט עס _____ פֿאַרגעסן!
21. כ׳האָב געהערט עמעצן _____ רעדן אינעם פֿאָרצימער.
22. איידער עס קומט די נחמה, קען _____ אויסגיין די נשמה.
23. זי האָט אים געהייסן _____ אויסקערן די שטוב.
24. כ׳בין געבליבן _____ ליגן אַזוי ווי אַ געהרגעטער.
25. דער פֿאַרוואַלטער האָט געבעטן _____ אַרויסשיקן די דאָקומענטן תּיכף־ומיד.
26. די אומשטאַנדן האָבן אים געצוויט _____ פֿאַרברענגען דעם רעשט פֿון זיין אורלויב אין דער היים.
27. דער מחבר האָט געענדיקט _____ שרייבן דעם לעצטן קאַפּיטל פֿונעם בוך.
28. מיר האָבן זיך געלייגט _____ שלאָפֿן שפּעט בייַ נאַכט.
29. סאַראַ פֿאַרגעניגן _____ אַרבעטן מיט אים צוזאַמען!
30. כ׳בין געלאָפֿן _____ קויפֿן אַ צייַטונג.
31. כ׳האָב אַ גוט בוך _____ לייענען אין משך פֿון דער נסיעה.
32. _____ לייענען בייַ שלעכטער באַלייכטונג איז שעדלעך.

איין און צוואַנציקסטע לעקציע

מאַני לייב

צום גויישן פּאָעט

אַ יורש פֿון שעקספּיר, פֿון פּאַסטעכער און ריטער,
אַז ווויל און ווויל איז דיר, דו, גויישער פּאָעט!
די ערד איז דײַנע, ווּ דײַן פֿעטער חזיר טרעט:
זי גיט אים פֿיטערגראָז און גיט דײַן מוזע פֿיטער.

דו זיץ נאָר ווי דער דראָסל אויף דײַן צוויג און צוויטער,
און דיר וועט ענטפֿערן פֿון אַלע רוימען העט:
פֿון פֿעלד די פֿולע זעט, די רחבֿות פֿון די שטעט,
די פֿולע שלווה פֿון געזעטיקטע געמיטער.

און דאָ בין איך, אַ ניט־געדאַרפֿטער, אַ פּאָעט ביַי יידן,
געוואַקסן מיטן ווילדגראָז אויף ניט אונדזער ערד
פֿון זיידעס — מידע וואָגלער מיט פּאַרשטויבטע בערד, —

וואָס נערן זיך אויף שטויב פֿון ספֿרים און ירידן;
און זינגען זינג איך אויף אַ פֿרעמדער וועלט די טרערן
פֿון וואָגלער אין אַ מידבר אונטער פֿרעמדע שטערן.